

YIL / YEAR: 11

CILT / VOLUME: 11 SAYI / ISSUE: 21

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
The Black Sea Journal of Social Sciences

KARA
DENİZ
SOSYAL
BİLİMLER
DERGİSİ

E-ISSN: 2602-3407

SONBAHAR / AUTUMN 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GİRESUN UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
THE BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ YILDA İKİ KEZ YAYINLANAN
(HAZİRAN-ARALIK)
ULUSLARARASI HAKEMLİ BİR DERGİDİR.

THE BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES IS A PEER REVIEWED
INTERNATIONAL JOURNAL PUBLISHED BIANNUALLY (JUNE – DECEMBER).

SONBAHAR / AUTUMN 2019

YIL / YEAR: 11

CİLT : 11

SAYI : 21

Amaç

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kere yayımlanan (Haziran – Aralık) hakemli bir sosyal bilimler dergisidir. Derginin amacı, sosyal bilimler merkezli araştırmaları, tartışmaları ve analizleri içeren bilimsel makalelere ev sahipliği yapmaktır.

Aim

The Black Sea Journal of Social Sciences is a peer-reviewed social science journal published twice a year (June - December). The intent of the magazine is to host scientific articles that include research, discussion and analysis centered on social sciences.

Kapsam

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal bilimler alanına özgün katkıları olan, kuramsal, deneysel nitelikleri taşıyan makaleler yayımlamaktadır.

Ön değerlendirme sürecinden geçen, derginin yayın ilkelerine uygun olduğu değerlendirilen her makale, yayımlanmadan önce çift-kör hakemlik sürecinden geçmektedir.

Scope

The Journal of Social Sciences of the Black Sea publishes theoretical and empirical articles which are unique contributions to the field of social sciences.

Through the preliminary evaluation process, each article considered to be in conformity with the editorial rules of the magazine passes through the double-blinded arbitration process before publication.

EDİTÖR YAZISI

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisinden Merhaba,

Sosyal bilimlerin farklı alanlarından dergimize değerlendirilmek üzere gönderilen, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi Yayın Kurulunun 28.02.2018 tarih ve 2018/ 01 sayılı kararı gereği intihal raporunda %20 altı benzerliğe sahip olan ve sürece dahil edilen onlarca çalışma arasından hakemlerimizin titiz ve bir o kadar da uzun süren değerlendirmeleri sonucu şekillenen 17 çalışma bu sayının içeriğini oluşturmaktadır.

Bu sayımızda kör hakemlik yöntemiyle kabul gören eğitim bilimleri, aile ve tüketici bilimleri, halkla ilişkiler ve tanıtım, mali hukuk, sağlık yönetimi, psikoloji, sinema, turizm, Türk halk bilimi, ulaştırma ve lojistik gibi alanlardan çalışmalar, TÜBİTAK Ulakbim Türkiye Dergileri Dizini Dergi Değerlendirme Kriterleri doğrultusunda alanlarına yönelik olarak tasnif edilmiş ve yayımlanmıştır.

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisinin tüm iş ve işlemleri, bir önceki sayımızda olduğu gibi, bu sayımızda da dergi yayımlama sürecinin daha kolay ve hızlı gerçekleştirilebilmesine imkân sunan Açık Dergi Sistemleri (ADS) üzerinden, bir makalenin başvurusundan yayımlanmasına kadar geçen süreci elektronik ortamda gerçekleştirmesini sağlayan ve TÜBİTAK ULAKBİM bünyesinde aktif olarak çalışan bir sistem olan Dergipark'ta yürütülmüştür. Bu değişim, aynı zamanda, dergimizde yayımlanan çalışmalara DOI hizmeti almanın son aşamasını oluşturmakta olup, bundan sonraki sayımızda yer alan makaleler DOI hizmetinden yararlanılarak hazırlanacaktır.

Daha önceki sayımızda yer alan önerimizi -belki bir duyan olur düşüncesiyle- tekrarlamakta yarar görüyoruz. 27/12/2016 tarihli ve 2016/9714 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulan “Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği”nde akademik dergilerde yapılan hakemliğe teşvik puanı verilmekteyken, 14/05/2018 tarihli ve 2018/11834 sayılı “Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği”yle hakemlikte teşvik puanı kaldırılmıştır. Alanlarında yetkin, araştırmalar yapan, öğrenciler yetiştiren hakemlerimiz, gönderilen çalışmaların yeterliliğini ölçme adına ciddi mesailer harcamaktadır. Emegın karşılığının maddi olarak biçilmesi olarak algılanmazsa, “Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği”nde yürütülen hakemliğe teşvik puanı verilmesinin yararlı olabileceği değerlendirilmektedir.

Yılda iki kez yayımlanan Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, bir ekip çalışmasının ürünüdür. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisinin ilk sayısından bu sayıya kadar emeği geçen tüm editörlerimize, yayın kurulumuzun eski ve yeni üyelerine, enstitümüzün akademik ve idari personeline, yazı işlerine emek verenlere; dergimizi tercih eden, her durumu olgunlukla karşılayan yazarlarımıza; yoğun mesailer arasında, dergimize gönderilen çalışmaları titizlikle değerlendiren, mazeret beyan ederek değerlendiremeyeceğine dair dönüş yapan hakemlerimize sonsuz teşekkürler...

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi olarak, nice yılları, her biri alanlarında çığır açan özgün çalışmalarla geçirmek umudu, kararlılığıyla...

Dursun ŞAHİN
Editör

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
THE BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

E-ISSN: 2602-3407

Sahibi / Owner
Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Editör / Editor
Dr. Öğr. Üyesi Dursun ŞAHİN

Editör Yardımcıları / Assistant Editors
Doç. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Beytullah DÖNMEZ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALVER
Dr. Öğr. Üyesi Tefvik UZUN

Yayın Kurulu/ Editorial Board
Prof. Dr. Ayfer YILMAZ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN - Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan KESİK - Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Halis DEMİR - Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa CİN - Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Servet CEYLAN - Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfettin ARTAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit DENİZ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Güven ÖZDEM - Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ - Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ceren ÇEVİK KANSU – Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dursun ŞAHİN - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALVER - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nazım KURUCA - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Oktay KARAMAN - Giresun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şenol SEZER - Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA - Giresun Üniversitesi

© Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi ULAKBİM, Sosyal Bilimler Atıf Dizini (SOBİAD), Index Copernicus, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index), Araştırmacı Bilimsel Yayın İndeksi ve Türk Eğitim İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimizde yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief
Öğr. Gör. Fatma KARAOĞLU

İngilizce Editörleri / English Editors
Okt. Melike GÜNBEY
Okt. Eray KARA
Okt. Emel TOZLU KILIÇ
Okt. Zeynep YILDIZ ÇELEBİ

Sekreter / Secretary
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALVER
Dr. Öğr. Üyesi Derya CEYLAN

Web Editörü / Web Editor
Öğr. Gör. Hüseyin KARA
Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÜLER

Kapak Tasarım / Cover Design
Dr. Öğr. Üyesi Dursun ŞAHİN

Yazışma Adresi / Correspondence Address
Giresun Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Güre Yerleşkesi 28200 / Giresun

Tel : (0454) 310 10 85 / e-mail: sosdergi@gmail.com

Yayın Dili / Language of Publication: Türkçe / Turkish

Bilim ve Danışma Kurulu / Science and Advisory Board

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Abdülkadir EMEKSİZ

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Abide DOĞAN

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet KOLBAŞI

Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Akmatali ALİMBEKOV

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Ali DERAN

Niğde Üniversitesi

Prof. Dr. Ali YAKICI

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Anvarbek MOKEYEV

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Arzu TERZİ TOZDUMAN

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Ayfer YILMAZ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Battal ODABAŞ

Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Bayram KAYA

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Belir TECİMER

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Burhanettin KESKİN

Columbus State University, GA, USA

Prof. Dr. Burul SAGINBAYAVA

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Cemal KURNAZ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Divina Frau-MEİGS

Sorbonne Üniversitesi, Fransa

Prof. Dr. Enver SARI

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Erdoğan ERBAY

Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. F. Ahsen TURAN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Feridun EMECEN

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Giedre KVIESKIENE

Lietuvos Edukologijos Üniversitesi, Litvanya

Prof. Dr. Goran SVENSSON

Norway and Halmstad University, Sweden

Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ

Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Güven MURAT

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Güven SAYILGAN

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hayati AKYOL

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Hayati DOĞANAY

Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hikmet YAZICI

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Hiroki ODAKA

Aichi Gakuin University, Aichi, Japan

Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT

Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. İlhan EKİCİ

Ordu Üniversitesi

Prof. Dr. İsa ÖZKAN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Hakkı ACUN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU

Trabzon Üniversitesi

Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Kürşat YILMAZ

Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Madina TEKUEVA

Kabardino-Balkarian State University, Rusya

Prof. Dr. Mario Joao SILVEIRINHA

Lizbon Üniversitesi, Portekiz

Prof. Dr. Mehmet AÇA

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ERSAN

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ

Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Metin BOZKUŞ

Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Mevhibe COŞAR

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Miri Gal-EZER

Kinneret Üniversitesi, İsrail

Prof. Dr. Muhsin MACİT

Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Mukim SAĞIR

Erzincan Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa CİN

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa KİBAROĞLU

Okan Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÖNER

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ŞANAL

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Nurullah ÇETİN

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Olcabay KARATAYEV

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Qui GUO

Macquarie Üniversitesi, Avustralya

Prof. Dr. Refik TURAN

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Suat UNGAN

Trabzon Üniversitesi

Prof. Dr. Ülkü ÖZGÜR

Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Prof. Dr. Yılmaz CAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Binali TUNÇ

Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet TOPAL

Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Tuncer BÜLBÜL

Trakya Üniversitesi

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
THE BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt: 11, Sayı: 21 Hakem Listesi

List of Referee for the Volume Eleven, Issue Twenty

Prof. Dr. Bülent GÜVEN

Trabzon Üniversitesi

Prof. Dr. Ertan EFEGİL

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Hacer HARLAK

Adnan Menderes Üniversitesi

Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ

Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Sema ETİKAN

Ahi Evran Üniversitesi

Prof. Dr. Velittin KALINKARA

Pamukkale Üniversitesi

Doç. Dr. Abdulkadir TUNA

Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Ağah Tuğrul KORUCU

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Arzum ERKEN ÇELİK

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Doç. Dr. Aytekin DEMİRCİOĞLU

Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Baybars Recep EYNUR

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Doç. Dr. Erkan ÖZTÜRK

Kırklareli Üniversitesi

Doç. Dr. Hatice Nilay GEMLİK

Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Hayati ÇAVUŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin ÇEKEN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim GÜL

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Mevlüt AKYOL

İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Murat KANGALGİL

Dokuz Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Ömer KARAMAN

Ordu Üniversitesi

Doç. Dr. SİBEL CENGİZHAN

Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Tuğba ELMACI

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Yasin KELEŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Eda ÖZGÜL KATLAV

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aydın ÜNAL

Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Başak ÜMİT BOZKURT

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Berfu İLTER

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ceren İŞÇİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatih CAMADAN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Funda Gündoğdu ALAYLI

Trakya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gonca KILIÇ

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR

İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hakan AKYURT

Giresun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hakan GÜLERCE

Harran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hande Ayşegül ÖZDEMİR

KTO Karatay Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hande UYAR OĞUZ

Bartın Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Sayim VURAL

Ankara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÖZGÖKBEL BİLİS

Ege Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Reyhan ARSLAN AYAZLAR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selim KURT

Giresun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selma SOL

Trakya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sema AKPINAR

Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Semih BÜYÜKİPEKÇİ

Selçuk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Serdar KESGİN

Giresun Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN

Sakarya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Bu sayıda yer alan tüm çalışmalar, araştırma makalesidir.

<u>Türkiye Futbol Federasyonu 2. Liginde Futbol Oynayan Erkek Sporcuların Saldırganlık ve Benlik Saygısı Durumlarının Karşılaştırılması</u>	239
Comparing Male 2nd League TFF-member Soccer Players' Sense of Aggression versus their Sense of Self-Esteem	
Kürşad Han DÖNMEZ, Şevki KOLUKISA, Rıdvan TÜRKERİ	
<u>Mobil Öğrenme: 2015 – 2019 Çalışmalarına Yönelik Bir İçerik Analizi</u>	251
Mobil Learning: A Content Analysis of Publications from 2015 - 2019	
Aycan KAVAKLI, İlker YAKIN	
<u>Lise Öğrencilerinin Okul Terki Riskine İlişkin Görüşleri</u>	269
Views of High School Students About Dropout Risks	
Rahman ÇAKIR, Canan ÇOLAK	
<u>İbrahim Bey Haydaroğlu'nun Dağıstan'daki Din Eğitimi Sürecine Katkıları</u>	287
İbrahim Bey Haydaroğlu's Contributions to the Process of Religious Education in Dagestan	
Alim Emin YUSUFOĞLU	
<u>İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Matematik Eğitim ve Alan Derslerine Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi</u>	305
Primary School Mathematics Teacher Candidates Mathematics Education and Lecture on Specialized Field Identification of Attitudes	
Hasan Hüseyin AKSU, Mücahit KIDIL	
<u>Türkçe Öğretmenleri İle Türkçe Öğretmeni Adaylarının Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerle İlgili Görüşleri</u>	323
Teachers and Prospective Teachers with Texts in Textbooks Related Feedback	
Mustafa KAYA, Mehmet Nuri KARDAŞ	
<u>Ailede Yaşlı Bakım Rolünü Üstlenen Kadınların Bakıma İlişkin Görüşleri: Giresun İli Örneği</u>	343
Women Assuming Care of the Elderly in the Family and Their Opinions: Example of Giresun Province in Turkey	
Gülşah DOĞANAY, Seval GÜVEN	
<u>Milletvekili Adaylarının Sosyal Medya Kullanım Düzeyleri: 24 Haziran Genel Seçimleri Elazığ ve Eskişehir Örneği</u>	359
Social Media Usage Levels of MP Candidates: June 24th General Elections Elazığ and Eskişehir Case	
Adem DOĞAN, Gökhan ALPTEKİN	
<u>Muhasebe Meslek Adaylarının (Stajyerlerinin) Sorunları ve Beklentileri: Giresun Özelinde Bir Araştırma</u>	377
Issues and Expectations of Candidates (Trainees) in Accounting Profession: A Specific Research for Giresun	
Murat ÖZDEMİR	

<u>Sağlık Harcamalarının Sağlık Sonuçlarına Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli ile Analizi</u>	391
Analysis of the Effect of Health Expenditures on Health Outcomes with Structural Equation Model	
Mehmet ŞENER, Yakup ASLAN, Vahit YİĞİT	
<u>Türkiye’de Çalışan Annenin Sosyal Medyadaki Sosyal Temsilleri</u>	401
Social Representations of Working Mothers in Social Media in Turkey	
Gizem KOÇ, Tuğçe BAKIR-DEMİR, Bengi ÖNER-ÖZKAN	
<u>Cözüm Odaklılığın Yordayıcı Değişkenleri: Yaşam Doyumu, Stres, Depresyon ve Yılmazlık</u>	423
Factors Associated with Being Solution-Focused: Life Satisfaction, Stress, Depression and Resiliency	
Enver SARI, Gizem UYUMAZ, Cahit KAYA	
<u>Yaratıcı Endüstriler Bağlamında Türkiye’de Canlandırma Dizi Sektörü ve Bir Uygulama Örneğinde Kültürel Kodların Analizi</u>	439
Animation TV Series Turkey in the Creative Industries Sector in the Context and Analysis of Cultural Codes in the Application Case	
Yüksel BALABAN	
<u>Konaklama İşletmelerine Yönelik İş İlanlarının İçerik Analizi: Turizm Gazetesi Örneği</u>	461
Content Analysis of Job Advertisements for Hospitality Enterprises Tourism Newspaper Sample	
Gözde OĞUZBALABAN	
<u>Trabzon ve Çevresinde Kullanılan Peştamal Dokumaları ve Günümüz Tasarımlarında Uygulanması</u>	475
Pestamal Weavings Used in Trabzon and Its Surroundings and Their Application in Contemporary Designs	
H. Nurgül BEGİÇ, Ceren ÖZ	
<u>Geleneksel Meslekler ve Bir Ustanın Hikâyesi: Giresun’da Demircilik</u>	493
Traditional Professionals and the Story of a Craftsman: Blacksmithing in Giresun	
Mehmet ÖZDEMİR	
<u>Seyahat Acenteleri Çalışanlarında Duygusal Zekânın Kişisel Gelişim İnişiyatifi Alma Becerisine Etkisinde Psikolojik Şiddetin Aracı Rolü</u>	511
Mediating Role of Psychological Violence in the Effect of Emotional Intelligence on the Purpose of Personal Development Initiative Skills in Employees of Travel Agencies	
Ayhan BAYRAM, Ece ZEYBEK YILMAZ	
<u>Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi Yazım Kuralları</u>	529

Bu sayıda yer alan tüm çalışmalar, araştırma makalesidir.

Türkiye Futbol Federasyonu 2. Liginde Futbol Oynayan Erkek Sporcuların Saldırganlık ve Benlik Saygısı Durumlarının Karşılaştırılması

Kürşad Han DÖNMEZ*
Şevki KOLUKISA†
Rıdvan TÜRKERİ‡

Öz

Bu araştırma, Türkiye Futbol Federasyonu 2. Liginde Futbol Oynayan Erkek Sporcuların Saldırganlık ve Benlik Saygısı Durumlarının bazı değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğinin araştırılması amacıyla yapılmıştır. Bu araştırmanın evrenini 2017-2018 sezonunda Türkiye Futbol Federasyonu 2.lig'inde Mücadele eden Menemen Belediyespor, Niğde Belediyespor, Sivas Belediyespor ve Fethiyespor takımındaki toplam 59 sporcu oluşturmaktadır. Bu çalışmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak İpek İter (Kiper) tarafından 1984'de geliştirilen "Saldırganlık Envanteri", Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri (1967) ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda 2. liglerde futbol oynayan erkek sporcuların saldırganlık ve benlik saygısının karşılaştırıldığı bu çalışmada elde edilen bulgulardan şu sonuçlar çıkartılmıştır: Saldırganlık alt maddelerinden edilgen saldırganlık konusunda medeni durumlarına, toplam saldırganlık konusunda medeni durumlarına göre futbolcu puanları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Saldırganlık alt maddelerinden atılgan saldırganlık konusunda futbolcuların mezuniyetlerine, saldırganlık alt maddelerinden atılgan saldırganlık konusunda futbolcuların profesyonel sporculuk yıllarına, saldırganlık alt maddelerinden edilgen saldırganlık konusunda futbolcuların oynadıkları mevkilerine göre puanları arasında anlamlı bir fark elde edilmiştir. Benlik saygısı konusunda futbolcuların mezuniyetlerine ve oynadıkları mevkilerine göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Benlik Saygısı ve Futbol

Comparing Male 2nd League TFF-member Soccer Players' Sense of Aggression versus their Sense of Self-Esteem

Abstract

This study set out to compare male 2nd league TFF (Turkish Football Federation)-member soccer players' sense of aggression versus their sense of self-esteem and to look at whether certain factors lead to diverse results or not. Our population sample comprised of 60 (sixty) 2nd league TFF athletes who had played defence on the Menemen Belediyespor, Niğde Belediyespor, Sivas Belediyespor and Fethiyespor teams during the 2017 - 2018 season. We used a descriptive research design, as well as employed three data collection tools, including the Aggression Inventory (Kiper 1984) (improved upon by İpek İter (Kiper)), the Coopersmith Self Esteem Inventory (1967), and a personal information form developed by the researcher. What we found was that there was a significant difference among two subitems, reactive-inexpressive as well as total aggression, when it came to the factor of the subjects' marital status. Likewise, we also found significant score differences under reactive-expressive aggression when it came to the subjects' levels of education and length of professional experience, as well as, again, under reactive-inexpressive aggression when it came to what positions the athletes played. Similar can be said for the subjects' sense of self-esteem, upon which we found that there was a significant different point-wise when it came to their levels of education alongside their team positions.

Key words: Aggression, Self-Esteem, Football

Received/Geliş: 02.07.2019

Accepted/Kabul: 02.12.2019

* Doç.Dr., Giresun Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü, donmezhan28@gmail.com, [0000-0002-7793-0922](https://orcid.org/0000-0002-7793-0922)

† Doç.Dr. Giresun Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü, sevki.kolukisa@giresun.edu.tr, [0000-0002-0485-3081](https://orcid.org/0000-0002-0485-3081)

‡ Fizyoterapist, Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, ridvanturkeri@hotmail.com, [0000-0003-4319-5525](https://orcid.org/0000-0003-4319-5525)
(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Spor; beden eğitimi faaliyetlerini katı kurallar çerçevesinde özelleştirerek çeşitli branşlarda somutlaşmış, üst düzeyde yapıldığında psikolojik, fiziksel, teknik özelliklerin önemli olduğu yarışmaya dayalı bir etkinliktir. Yarışma ve kazanmanın olduğu yerde stres ve kaygı duygusu kaçınılmaz olduğundan, bazen kazanma duygusu insanları saldırganlığa yöneltmektedir. Gün geçtikçe sporda saldırganlık ve şiddet artmaktadır. Bu artışın ekonomik, psikolojik ve sosyolojik gibi çeşitli sebepleri vardır. Bir davranışın saldırgan olup olmadığını anlamak için davranışın altında yatan sebep ele alınmalıdır.

Saldırganlık, birine veya bir şeye zarar vermek amacıyla yapılan davranıştır. Herhangi bir davranışın amacı ne olursa olsun, bir başkasına fiziksel ya da psikolojik olarak zarar verme amacıyla yapılmışsa, saldırgan davranıştır. Saldırganlığın temelinde; insanların yaptıkları bütün saldırganlık davranışlarını, kendi açılarından oldukça haklı sebeplere dayandırmaları yatmaktadır.

Saldırganlık eğilimini daha iyi açıklayan 4 temel teori vardır.

1) İçgüdüsel Yaklaşım

Saldırganlıkla ilgili “içgüdüsel kuram”ı savunan en meşhur psikologlardan Freud ve Lorenz’dır. Ancak saldırganlığın fonksiyonelliği konusunda tamamen zıt fikirlere sahiptirler. Şöyle ki: Lorenz’e göre saldırganlık güdüsü hayata hizmet ederken; Freud, saldırganlık içgüdüünün ölümün hizmetinde olduğunu ileri sürmüştür.

2) Katarsis Kuramı (Boşalma)

Saldırganlık duygularının boşalmasına katarsis (boşalma) denmektedir. Saldırganlık dürtülerinin saldırganlığın açığa vurulması ya da boşaltılması ile azaltılabileceği düşünülmektedir. Örneğin; birçok psikoterapist hastalarının anlatamadıkları duygularını anlatmaları için onlara cesaret vermekte ve böylece onların duygusal coşkuları serbest kalarak rahatlamaların neden olmaktadır. Eğer insan saldırgan duygular içerisinde ise bu duygularını saldırgan davranışta bulunarak boşaltabiliyorsa, saldırgan davranışta bulunma eğilimi azalacaktır. Katarsis teorisine göre 2 tür katarsis yaşanır.

Duygusal Katarsis: Uyarılmışlık ve öfkede bir azalma olmasıdır.

Davranışsal Katarsis: Saldırgan olmaya karşı azalan eğilim yaşanmasıdır.

3) Engelleme – Saldırganlık Modeli

Saldırganlığı içgüdü kuramından farklı bir biçimde açıklayan engelleme-saldırganlık modelinde, saldırganlık bir dürtü olarak görülmüştür. Bir içgüdüünün tersine, dürtü her zaman varolan, sürekli artan bir enerji kaynağı değildir.

Bu enerji modeline göre, kişi saldırgan davranmaya güdülenir, ancak bu güdülenme doğuştan faktörlerle değil, engellenmenin yarattığı bir dürtüden kaynaklanır.

4) Sosyal Öğrenme Kuramı

Bu yaklaşıma göre; kişiyi saldırganlığa iten güçler içsel olmaktan çok dışsaldır. Bu kuramın dışsal etkenlere daha büyük önem versede, kişiyi yalnız çevre etkenlerine (ödülleri, cezalar) tepki veren güçsüz bir organizma olarak görmemiştir. Bu kurama göre, çevre – kişi arasında çift yönlü bir etkileşim söz konusudur. Hem çevre etkenleri davranışları şekillendirip etkiler, hem de çevre davranışlarından etkilenir.

Öğrenmenin saldırganlığın türü ve miktarı üzerinde önemli etkisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu kurama göre çocuklar, saldırgan davranışları gözlem ve taklit yoluyla öğrenmektedir. Saldırganca tepkilerin ödülleriyle pekiştirilmesi ise, saldırganlığın güçlü bir alışkanlığa dönüşme-sine neden olmaktadır. Ödüllendirilme dışardan olduğu gibi, bireyin kendi içinde duyduğu bir doyum ve gerilimden kurtulma duygusu da olabilir (<http://dpsikolog.com/makale>).

Benlik saygısı kişinin kendini değerli, etkili, yeterli, başarılı hissetmesi, kendini sevmesi ve kabul etmesidir. Benlik saygısı, kişinin kendisini değerlendirdiğinde, kendisinden memnun olup olmaması sonucu oluşan öznel bir olgudur. Benlik saygısı, ruh sağlığının temel bileşenlerinden birisidir. İnsanların mutlu ve doyumlu bir yaşam sürmesinde kilit rol oynar.

Benlik saygısı esas olarak kendine değer verme ve kendisi ile ilgili doğru değerlendirmeler yapıp bunlarla barışık olma ile ilgili bir kavramdır. Kişilik özellikleri gelişmiş ve kendi duygularını kontrol edebilen insanlar aynı zamanda başkalarının duygularını da analiz edebilen, yenilikçi, farkındalığı yüksek, empati kurabilen, benlik saygısı ve duygusal zekâ düzeyi gelişmiş insanlardır” (Karademir ve ark. 2010). Benlik saygısı yüksek kişiler içsel sorunlarını aşarak başarıya ulaşmada büyük şansa sahip olurlar. Bu kişiler samimi, gerçek dost ve arkadaş, coşkulu, pozitif, güvenilir ve başkalarına güvenebilen, eyleme dönük davranan, eleştiriye gelebilen, mizah anlayışları kuvvetli bireylerdir. Benlik saygısını olumsuz etkileyen durumlar şunlardır; bireyin kendisine koyduğu sert kurallar, mükemmel olma arzusu, eleştiriye açık olmama, hızlı ve girişken olamama.

Bu araştırma da Türkiye Futbol Federasyonu 2. liginde futbol oynayan erkek sporcuların saldırganlık ve benlik saygısı durumları incelenmiştir. Bu çalışmanın, alt liglerde mücadele eden sporcuların saldırganlık duygusu ve benlik saygısı üzerine çalışma yapılmamış olması ve bu alanda ileri yapılacak çalışmalara yön vermesi açısından önemli olduğu düşünülmüştür.

Yöntem

Araştırma Grubu

Basit rastgele örnekleme yöntemi ile yapılan araştırma grubu, 2017-2018 sezonunda Türkiye Futbol Federasyonu 2.lig'inde Mücadele eden 36 takım içerisinde Menemen Belediyespor, Niğde Belediyespor, Sivas Belediyespor ve Fethiyespor takımındaki toplam 59 sporcudan oluşmuştur.

Araştırma Modeli ve Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak İpek İltter (Kiper) tarafından 1984'de geliştirilen "Saldırganlık Envanteri", Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri(1967) ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Saldırganlık Envanteri İpek İLTER (Kiper) tarafından geliştirilen saldırganlık envanteri 30 maddeden oluşmakta ve üç alt testi içermektedir. Envanterde her bir alt test 10 soru ile belirlenmiştir.

-Yıkıcı saldırganlıkla ilgili maddeler; 1, 2, 3, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 29

-Atılganlıkla ilgili maddeler; 4, 5, 6, 10, 11, 12, 19, 20, 21, 28

- Edilgen saldırganlıkla ilgili maddeler ise 7, 8, 9, 16, 17, 18, 25, 26, 27, 30'dur.

Kiper'in geliştirmiş olduğu saldırganlık envanterinde geçerlilik güvenilirlik katsayısı "Yıkıcı Saldırganlık" alt boyutuna ait Crombach's alfa iç tutarlık kat sayısı .723; "Atılganlık" alt boyutuna ait Crombach's alfa iç tutarlık kat sayısı .721; "Edilgen Saldırganlık" alt boyutuna ait Crombach's alfa iç tutarlık kat sayısı .715 olarak bulunmuştur. Envanterin tümüne ilişkin elde edilen iç tutarlılık kat sayısı ise .781 olarak bulunmuştur.

Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri; ise Coopersmith (1967) tarafından geliştirilen 58 maddelik uzun form yerine 25 maddelik kısa form kullanılmıştır. Ölçekte Benlik Saygısı düzeyi 0-100 puan arasında olmaktadır. Ölçekten alınan puan 10- 30 puan arasındaysa düşük, 3070 arasındaysa orta, 70-100 puan arasında ise yüksek benlik saygısına sahip olduğunu göstermektedir. Ülkemizde ölçeğin geçerlilik güvenilirlik çalışması Tufan ve Turan (1986) tarafından yapılmış ve $r = 0,65$ olarak bulunmuştur (Harputlu 2005). Bu çalışmanın güvenilirlik analizi ise ön test için 0,892 son test için ise 0,907 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin hesaplanmasında ve değerlendirilmesinde SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Çalışma da elde edilen verilerin karşılaştırılmasında bağımsız gruplarda t testi ve varyans analiz (ANOVA) kullanılmıştır. Ayrıca, farkların hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek için Tukey ve bonferroni testi kullanılmıştır. Bu çalışmada hata düzeyi 0,05 olarak alınmıştır.

Bulgular

Tablo 1: 2.lig Futbol Erkek Takım Sporcularının Medeni Durumlarına Göre Saldırganlık ve Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değerleri

DEĞİŞKEN	FAKTÖR	N	Ort	Ss	t	p
Yıkıcı Saldırganlık	Evli	15	396.87	147.62	1.40	.165
	Bekar	44	329.14	165.29		
Atılğan Saldırganlık	Evli	15	563.33	47.10	.213	.832
	Bekar	44	559.50	63.74		
Edilgen Saldırganlık	Evli	15	337.20	108.86	2.60	.012*
	Bekar	44	216.57	167.31		
Toplam Saldırganlık	Evli	15	1297.40	218.23	2.13	.037*
	Bekar	44	1105.20	323.77		
Toplam Benlik Saygısı	Evli	15	71.20	13.71	.333	.740
	Bekar	44	72.64	14.66		

P<.05

Elde edilen sonuçlara göre; saldırganlık alt maddelerinden edilgen saldırganlık konusunda medeni durumlarına göre futbolcu puanları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır, $t = 2.60$, $p < 0.05$. Bu fark evli futbolcu puanlarının ($x = 337.20$) bekar futbolcu puanlarından ($x = 216.57$), daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Toplam Saldırganlık konusunda medeni durumlarına göre futbolcu puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur, $t = 2.13$, $p < 0.05$. Bu fark evli futbolcu puanlarının ($x = 1297.40$) bekar futbolcu puanlarından ($x = 1105.20$), daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 2: 2.lig Futbol Erkek Takım Sporcularının Yaş Durumlarına Göre Saldırganlık ve Benlik Saygısı Düzeylerine Göre Sosyal Beceri Düzeylerine İlişkin Varyans Analizleri

DEĞİŞKEN	KAYNAK	KT	Sd	KO	F	P
Yıkıcı Saldırganlık	Gruplar Arası	44608.171	3	14869.390	.558	.645
	Grup İçi	1491562.762	56	26635.049		
	Toplam	1536170.933	59			
Atılğan Saldırganlık	Gruplar Arası	17690.678	3	5896.893	1.744	.168
	Grup İçi	189355.255	56	3381.344		
	Toplam	207045.933	59			
Edilgen Saldırganlık	Gruplar Arası	16749.131	3	5583.044	.206	.892
	Grup İçi	1519416.602	56	27132.439		
	Toplam	1536165.713	59			
Toplam Saldırganlık	Gruplar Arası	80582.983	3	26860.994	.272	.845
	Grup İçi	5534033.350	56	98822.024		
	Toplam	5614616.333	59			
Toplam Benlik Saygısı	Gruplar Arası	399.878	3	133.293	.646	.589
	Grup İçi	11558.522	56	206.402		
	Toplam	11958.400	59			

P<.05 **KT:** Kareler Toplamı, **Sd:** Serbestlik Derecesi, **KO:** Kareler Ortalaması,

Yapılan varyans analizi sonucunda, saldırganlık alt maddelerinden yıkıcı, atılğan, edilgen saldırganlık ve toplam saldırganlık ile toplam benlik saygısı konularında yaş durumlarına göre puanları arasında anlamlı bir farka rastlanılmamıştır.

Tablo 3: 2.lig Futbol Erkek Takım Sporcularının Mezuniyet Durumlarına Göre Saldırganlık ve Benlik Saygısı Düzeylerine Göre Sosyal Beceri Düzeylerine İlişkin Varyans Analizleri

DEĞİŞKEN	KAYNAK	KT	Sd	KO	F	P
Yıkıcı Saldırganlık	Gruplar	24445.048	3	12222.524	.461	.633
	Arası					
	Grup İçi	26521.507	56	26521.507		
	Toplam	1536170.933	59			
Atılğan Saldırganlık	Gruplar	25997.106	3	12998.553	4.092	.022*
	Arası					
	Grup İçi	181048.827	56	3176.295		
	Toplam	207045.933	59			
Edilgen Saldırganlık	Gruplar	13855.287	3	6927.643	.259	.772
	Arası					
	Grup İçi	1522319.446	56	26707.201		
	Toplam	1536165.713	59			
Toplam Saldırganlık	Gruplar	153417.198	3	76708.599	.801	.454
	Arası					
	Grup İçi	5461199.135	56	95810.511		
	Toplam	5614616.333	59			
Toplam Benlik Saygısı	Gruplar	1207.662	3	603.831	3.201	.048*
	Arası					
	Grup İçi	10750.738	56	188.609		
	Toplam	11958.400	59			

P<.05 **KT:** Kareler Toplamı, **Sd:** Serbestlik Derecesi, **KO:** Kareler Ortalaması,

Yapılan varyans analizi sonucunda, saldırganlık alt maddelerinden atılğan saldırganlık konusunda futbolcuların mezuniyetlerine göre puanları arasında anlamlı bir farka rastlanmıştır, $F(3.56) = 4.09$, $p < 0.05$. Yapılan Tukey ve bonferroni testlerine göre bu fark, üniversite mezunu futbolcu puanlarının ($x = 583.19$) lise mezunu futbolcu puanlarından ($x = 541.56$), daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Benlik saygısı konusunda futbolcuların mezuniyetlerine göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur, $F(3.56) = 3.20$, $p < 0.05$. Bu fark, üniversite mezunu futbolcu puanlarının ($x = 76.76$) ilköğretim mezunu futbolcu puanlarından ($x = 61.71$), daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 4: 2.lig Futbol Erkek Takım Sporcularının Profesyonel Sporculuk Yıl Durumlarına Göre Saldırganlık ve Benlik Saygısı Düzeylerine Göre Sosyal Beceri Düzeylerine İlişkin Varyans Analizleri

DEĞİŞKEN	KAYNAK	KT	Sd	KO	F	P
Yıkıcı Saldırganlık	Gruplar Arası	86549.886	3	28849.955	1.114	.351
	Grup İçi	1449621.067	56	25886.090		
	Toplam	1536170.933	59			
Atılğan Saldırganlık	Gruplar Arası	30974.316	3	10324.772	3.284	.027*
	Grup İçi	176071.618	56	3144.136		
	Toplam	207045.933	59			
Edilgen Saldırganlık	Gruplar Arası	1623.951	3	541.317	.020	.996
	Grup İçi	1534541.782	56	27402.532		
	Toplam	1536165.713	59			
Toplam Saldırganlık	Gruplar Arası	129623.260	3	43207.753	.441	.724
	Grup İçi	5484993.073	56	97946.305		
	Toplam	5614616.333	59			
Toplam Benlik Saygısı	Gruplar Arası	44.179	3	14.726	.069	.976
	Grup İçi	11914.221	56	212.754		
	Toplam	11958.400	59			

P<.05 **KT:** Kareler Toplamı, **Sd:** Serbestlik Derecesi, **KO:** Kareler Ortalaması,

Yapılan varyans analizi sonucunda, saldırganlık alt maddelerinden atılğan saldırganlık konusunda futbolcuların profesyonel sporculuk yıllarına göre puanları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır, $F(3.56) = 3.28$, $p < 0.05$. Yapılan Tukey ve bonferroni testlerine göre bu fark, 12 ve üzeri profesyonel sporculuk yılı olan futbolcu puanlarının ($x = 602.38$) 1-3 profesyonel sporculuk yılı olan futbolcu puanlarından ($x = 510.52$), daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 5: 2.lig Futbol Erkek Takım Sporcularının Oynadıkları Mevkilerine Göre Saldırganlık ve Benlik Saygısı Düzeylerine Göre Sosyal Beceri Düzeylerine İlişkin Varyans Analizleri

DEĞİŞKEN	KAYNAK	KT	Sd	KO	F	P
Yıkıcı Saldırganlık	Gruplar Arası	107583.593	3	35861.198	1.406	.251
	Grup İçi	1428587.340	56	25510.488		
	Toplam	1536170.933	59			
Atılğan Saldırganlık	Gruplar Arası	14407.739	3	4802.580	1.396	.254
	Grup İçi	192638.194	56	3439.968		
	Toplam	207045.933	59			
Edilgen Saldırganlık	Gruplar Arası	291343.100	3	97114.367	4.369	.008*
	Grup İçi	1244822.634	56	22228.976		
	Toplam	1536165.713	59			
Toplam Saldırganlık	Gruplar Arası	614849.332	3	204949.777	2.296	.088
	Grup İçi	4999767.001	56	89281.554		
	Toplam	5614616.333	59			
Toplam Benlik Saygısı	Gruplar Arası	2586.587	3	862.196	5.152	.003*
	Grup İçi	9371.813	56	167.354		
	Toplam	11958.400	59			

P<.05 **KT:** Kareler Toplamı, **Sd:** Serbestlik Derecesi, **KO:** Kareler Ortalaması,

Yapılan varyans analizi sonucunda, saldırganlık alt maddelerinden edilgen saldırganlık konusunda futbolcuların oynadıkları mevkilerine göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur, $F(3.56) = 4.37, p < 0.05$. Yapılan Tukey ve bonferroni testlerine göre bu fark, kaleci mevkiinde oynayan futbolcu puanlarının ($x = 409.22$) defans mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından ($x = 213.33$), ortasaha mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından ($x = 241.74$) ve forvet mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından ($x = 194.55$) daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Benlik saygısı konusunda futbolcuların oynadıkları mevkilerine göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur, $F(3.56) = 5.15, p < 0.05$. Bu fark, defans mevkiinde oynayan futbolcu puanlarının ($x = 77.71$) kaleci mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından ($x = 57.78$) ve ortasaha mevkiinde oynayan futbolcu puanlarının ($x = 74.11$) kaleci mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından ($x = 57.78$) daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

2. liglerde futbol oynayan erkek sporcuların saldırganlık ve benlik saygısının karşılaştırıldığı bu çalışmada elde edilen bulgulardan şu sonuçlar çıkartılmıştır:

Saldırganlık alt maddelerinden edilgen saldırganlık konusunda medeni durumlarına göre futbolcu puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark evli futbolcu puanlarının bekar futbolcu puanlarından, daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Toplam Saldırganlık konusunda medeni durumlarına göre futbolcu puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark evli futbolcu puanlarının bekar futbolcu puanlarından daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Saldırganlık alanında çalışmalar yapan Gültekin (2008), Duyar (2011), Dilekmen, Ada ve Alver (2011), Hasta ve Güler (2013) tarafından yapılan çalışmalar bu çalışmayı desteklemiştir. Gökçiçek (2016), Beşkat (2016), Fidan (2016), Yurttaş (2016) ve Okyaz (2017) tarafından yapılan çalışmalar ise bu çalışmayı desteklememiştir.

Saldırganlık alt maddelerinden yıkıcı, atılgan, edilgen saldırganlık ve toplam saldırganlık ile toplam benlik saygısı konularında yaş durumlarına göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Saldırganlık alt maddelerinden atılgan saldırganlık konusunda futbolcuların mezuniyetlerine göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark, üniversite mezunu futbolcu puanlarının lise mezunu futbolcu puanlarından, daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Gökçiçek (2016), Beşkat (2016), Fidan (2016), Yurttaş (2016) ve Okyaz (2017) tarafından yapılan çalışmalar bu çalışmayı desteklemiştir. Gültekin (2008), Duyar (2011), Dilekmen, Ada ve Alver (2011), Hasta ve Güler (2013) tarafından yapılan çalışmalar bu çalışmayı desteklememiştir. Benlik saygısı konusunda futbolcuların mezuniyetlerine göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark, üniversite mezunu futbolcu puanlarının ilköğretim mezunu futbolcu puanlarından, daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Aktaş (2014), Koçak (2016),

Çalık (2017) ve Yöyen (2017) tarafından yapılan çalışmalar bu çalışmayı desteklemiştir. Canpolat (2018), Çınar (2018) ve Tüğen (2018) tarafından yapılan çalışmalar ise bu çalışmayı desteklememiştir.

Saldırıcılık alt maddelerinden atılın saldırıcılık konusunda futbolcuların profesyonel sporculuk yıllarına göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark, 12 ve üzeri profesyonel sporculuk yılı olan futbolcu puanlarının 1-3 profesyonel sporculuk yılı olan futbolcu puanlarından, daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Bu çalışmaya benzer çalışmalar yapan, Saydanoğlu (2011), Şahin (2015) ve Ergin (2018) tarafından yapılan çalışmalar bu çalışmayı desteklemiştir. Aksoyak (2015), Yavuz (2007), Kurtyılmaz (2011), tarafından yapılan çalışmalar ise bu çalışmayı desteklememiştir.

Saldırıcılık alt maddelerinden edilgen saldırıcılık konusunda futbolcuların oynadıkları mevkilerine göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark, kaleci mevkiinde oynayan futbolcu puanlarının defans mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından, ortasaha mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından ve forvet mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Saldırıcılık alanında çalışmalar yapan Aksoyak (2015), Yavuz (2007), Duyar (2011), Dilekmen, Ada ve Alver (2011), Hasta ve Güler (2013) tarafından yapılan çalışmalar bu çalışmayı desteklemiştir. Saydanoğlu (2011), Şahin (2015), Beşkat (2016), Fidan (2016), Yurttaş (2016) ve Okyaz (2017) tarafından yapılan çalışmalar ise bu çalışmayı desteklememiştir. Benlik saygısı konusunda futbolcuların oynadıkları mevkilerine göre puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark, defans mevkiinde oynayan futbolcu puanlarının kaleci mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından ve ortasaha mevkiinde oynayan futbolcu puanlarının kaleci mevkiinde oynayan futbolcu puanlarından daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Aksoyak (2015), Yavuz (2007) ve Kurtyılmaz (2011) tarafından yapılan çalışmalar bu sonuçları desteklemiştir. Saydanoğlu (2011), Şahin (2015) ve Ergin (2018) tarafından yapılan çalışmalar bu sonuçları desteklememiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda, Türkiye Futbol Federasyonu 2.lig takımlarının genelinde ve başka alanlarda da çalışmalar yapılabilir. Bu çalışma genişletilerek diğer spor branşları il uğraşın sporculara da uygulanabilir. Bayan sporculara da bu çalışma yapılabilir.

Kaynakça

- Aktaş, İ. (2014), “Farklı Branşlarda Spor Yapan Ve Spor Yapmayan Bireylerin Benlik Saygısı Ve Risk Alma Düzeylerinin İncelenmesi”, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Aksoyak, M. (2015), Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı Yaşam Tatmini Ve Saldırıcılık Düzeyi Farklılıkları Ve İlişkileri; (Erciyes Üniversitesi Besyo Örneği), Erciyes

- Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.30, Kayseri.
- Beşkat, M. (2016), “Futbol Seyircilerinin Empatik Eğilimleri İle Sporda Saldırganlık Ve Şiddet Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Şanlıurfa İli Örneği)”, Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Canbolat, D. (2018), “Öğretmenlerde Fiziksel Aktivite Düzeyi Ve Benlik Saygısının İncelenmesi”, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Çalık, S. U. (2017), “Ders Dışı Egzersizlerden Atletizm Modülünün Örneklem Okul Öğrencilerinin Akademik Başarı Ve Benlik Saygısına Etkisi”, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çınar, M. (2018), “Rekreatif Faaliyetlere Katılan 9-14 Yaş Grubunun Benlik Saygısı Ve Sosyalleşme Düzeylerinin İncelenmesi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Dilekmen M., Ada Ş. ve Alver B. (2011), “İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık Özellikleri” Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011 10(2):927 -944 ISSN: 1303-0094, Gaziantep.
- Duyar, D. (2011), “Futbol Seyircisinde Saldırganlık Davranışlarının İncelenmesi” Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Ergin, D. (2018), “Ergenlerde Benlik Saygısı, Saldırganlık Ve Stresle Başa Çıkabilme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Fidan, C. (2016), “İlköğretim ikinci kademe (5, 6, 7,8. Sınıflar) Öğrencilerinin spor yapan ve yapmayanların saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi”, Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Gökçiçek, S. (2016), “Ortaöğretim Kurumlarında Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının Araştırılması (Samsun İli Örneği)”, Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Gültekin, F. (2008), “Saldırganlık Ve Öfkeyi Azaltma Programının İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık Ve Öfke Düzeyleri Üzerindeki Etkisi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Hasta, D. ve Güler, M. E. (2013), “Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları Ve Empati Açısından Bir İnceleme”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013, 4(1), DOI:10.1501/Sbder_0000000051, Ankara.

- Karademir, T., Döşyılmaz, E., Çoban, B., Kafkas, ME. (2010), Beden Eğitimi Ve Spor Bölümü Özel Yetenek Sınavına Katılan Öğrencilerde Benlik Saygısı Ve Duygusal Zekâ. Kastamonu Eğitim Dergisi. 18(2), 653-674.
- Koçak, E. (2016), “Zihinsel Engelli Ergenlerde Sportif Rekreasyon Aktivitelerinin Benlik Saygısına Etkisi”, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Kurtyılmaz, Y. (2011), “Üniversite Öğrencilerinin İlişkisel Saldırganlık İle Benlik Saygısı, Sosyal Bağlılık Ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler”, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- Okyaz, B. (2017), “18-24 Yaş Arası Teakwondo Ve Yüzme Sporu İle Uğraşan Gençlerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Saydanoğlu, T. (2011), “Sağlık Meslek Lisesi Öğrencilerinde Saldırganlık Ve Öfke Düzeylerinin Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu Belirtileri Ve Benlik Saygısı İle Olan İlişkisinin Araştırılması”, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı Uzmanlık Tezi, Kocaeli.
- Şahin, E. (2015), Ergenlik Dönemindeki Bireylerde Saldırganlık Davranışı Ve Algılanan Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkiye Benlik Saygısı Düzeylerinin Etkisi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tüğen, L. E. (2018), “Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuklarda Bağlanma, Duygu Regülasyonu Ve Benlik Saygısı İlişkisinin Araştırılması”, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yavuz, Ş. (2007), “Son Çocukluk Dönemi Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Benlik Saygısı Ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Yöyen, E. (2017), “Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi”, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt: 25 No:6, Kastamonu.
- Yurttaş, H. (2016), “Spor Yapan Ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Web sitesi

<http://dpsikolog.com/makale/saldirganlik-nedir> (20.11.2019)

Mobil Öğrenme: 2015 – 2019 Çalışmalarına Yönelik Bir İçerik Analizi

Aycan KAVAKLI*

İlker YAKIN**

Öz

Mobil teknolojiler günümüzde kolaylığı, kullanışlılığı ve kişiselleştirilebilmesi özellikleriyle en yaygın kullanılan bilgi ve iletişim teknolojilerinden biridir. Mobil teknolojilerin yaygınlaşması sonucu eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kullanımı da artmaktadır. Bu çalışmanın amacı alandaki önemli üç dergide (Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama - ETKU, Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET, Turkish Online Journal of Distance Education - TOJDE) 2015 – 2019 yılları arasında yayımlanmış mobil öğrenmeyle ilgili çalışmaların incelenmesi ve genel eğilimin belirlenmesidir. İçerik analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada mobil öğrenme ile ilgili toplam 44 çalışma farklı konular ve araştırma yöntemleri bağlamında incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre mobil öğrenme teknolojileri, tutum, algı ve görüş çalışmaları en çok araştırılan konular arasında olup nicel araştırma yöntemleri en çok tercih edilen araştırma yöntemidir. Mobil öğrenme konusunda ölçekler en çok kullanılan veri toplama aracı ve betimsel analiz yöntemi de en çok tercih edilen analiz yöntemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yayımlanan çalışmalarda örneklem sayıları farklılıklar gösterse de lisans öğrencileri ile yapılan çalışmalar en fazla sayıdadır. Çalışma bulgularının mobil öğrenme alanında yapılacak olan çalışmalara kaynak oluşturup yardımcı olması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Mobil öğrenme, m-öğrenme, içerik analizi, mobil teknolojiler

Mobil Learning: A Content Analysis of Publications from 2015 - 2019

Abstract

Today, mobile technologies are one of the most widely used information and communication technologies with their ease, usefulness and personalization. As a result of the widespread use of mobile technologies, its use in education and training activities is also increasing. The aim of this study is to examine the studies related to mobile learning published in three important journals in the field (Educational Technology Theory and Practice - ETKU, TOJET, Turkish Online Journal of Distance Education - TOJDE) between 2015 and 2019, and determine the overall trend. A total of 44 studies related to mobile learning were analyzed in the context of different topics and research methods. According to the research findings, mobile learning technologies, attitude, perception and opinion studies are among the most researched subjects and quantitative research methods are the most preferred research methods. Scales are the most used data collection tools in mobile learning studies, and it is concluded that content analysis method is the most preferred analysis method. Although the number of samples showed differences in the published studies, these studies conducted with undergraduate students were the most. It is thought that the findings of the study will be important in terms of creating and assisting the studies in the field of mobile learning.

Key words: Mobile learning, m-learning, content analysis, mobile technologies

Received/Geliş: 02.07.2019

Accepted/Kabul: 27.10.2019

* Yüksek Lisans Öğrencisi-Öğretmen, Mersin Mimar Sinan Ortaokulu, aycankavakli@gmail.com, /0000-0002-7850-8635

** Dr. Öğretim Üyesi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, ilker@mersin.edu.tr, /0000-0003-2603-3778

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Hızla ilerleyen ve gelişen teknolojilerin günlük yaşamda pek çok alana olduğu gibi eğitim alanına da etkisi olmaktadır. Teknolojinin sosyal yaşamın her alanında kullanılması sonucunda teknolojiyi iyi kullanan bireylerin okullarda yetiştirilmesi ihtiyacı doğmuştur (Kersaint, Horton, Stohl ve Garofalo, 2003). Uluslararası Eğitim Teknolojileri Topluluğu'nun (International Society for Technology in Education – ISTE) standartlarına göre öğretmenler; öğrencilerin bireysel farklılıklarını göz önünde bulunduran, bağımsız öğrenmeyi teşvik eden öğrenme deneyimleri oluşturmak, uyarlamak veya kişiselleştirmek için teknolojiyi kullanmalıdırlar (ISTE, 2017). Teknolojinin eğitime entegrasyonu için ulusal ve uluslararası çapta projeler yapılmakta, eğitim programları bu teknolojilerin etkin kullanılmasını sağlamak için güncellenmeye çalışılmaktadır.

Domingo ve Gargante'ye (2016) göre bireylerin yeni teknolojileri benimsemeleri etkileyen başlıca değişkenler kullanım kolaylığı, kullanılabilirliği, kişiselleştirilebilirliği ve öğrenme maliyetidir. Mobil teknolojiler günümüzde kolaylığı, kullanılabilirliği ve kişiselleştirilebilmesi özellikleriyle en yaygın kullanılan bilgi ve iletişim teknolojilerinden biri olarak kabul edilebilir. Akkoyunlu, Demirel ve Dağhan (2018) mobil teknolojileri, belirli bir yere ve zamana bağlı kalmadan bireylerin bilgiye ulaşmasını, kullanmasını, saklamasını ve paylaşmasını sağlamanın yanında sosyal ve kültürel etkileşimde bulunmasını ve iletişim kurmasını mümkün kılan teknolojiler olarak tanımlamaktadırlar. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (International Telecommunication Union – ITU) raporuna göre tüm dünyada kayıtlı mobil telefon aboneliği 2005'te %33,9 iken 2018'de bu sayı %107'ye yükselmiştir ve yine ITU'nun verilerine göre 2005'te dünya nüfusunun %15,8'i internet kullanırken 2018'de bu sayı %51,2'ye yükselmiştir (ITU, 2018). Türkiye istatistiklerine göz atacak olursak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2004 yılında hanelerde bulunan cep telefonu / akıllı telefon oranı %53,7 iken 2018'de %98,7'ye, tablet bilgisayar oranı 2013'te %6,2 iken 2018'de bu oran %28,4'e kadar artmıştır (TÜİK, 2018). Yine TÜİK (2018) verilerine göre 2011' de düzenli internet kullanıcısı bireylerin oranı %89,5 iken 2018'de %97,3'e ulaşmıştır.

Kablosuz, mobil cihazların kullanımının artması eğitim ve öğrenme süreçlerinde kullanılmaya başlanmasına yol açmıştır (Ally, 2004; Traxler, 2007). Bu durumla ilgili olarak Prensky (2005), öğrencilerin kendi güçlü öğrenme imkanı sağlayan cep telefonlarıyla okula gelmelerine karşı koymak yerine bunu eğitim açısından bir avantaja çevrilmesi gerektiğini belirtmişken; New Media Consortium'un (NMC) Horizon Report 2012 raporunda da bu paralellikte bir zamanlar sınıflarda yasaklanan mobil cihazlar ve uygulamaların çok cazip araçlar haline dönüşmelerinden dolayı okulların politikalarını gözden geçirdiklerini hatta "kendi cihazını getir" (Bring Your Own Device – BYDO) uygulamalarına başladığını belirtilmektedir (NMC, 2012). Öğrencilerin halihazırda sahip oldukları akıllı mobil cihazlar ekstra bir teknik gereksinime ihtiyaç duyulmadığı için ekonomik olmakla (Gedik, Hancı - Karademirci, Kursun ve Cagiltay,

2012) birlikte öğrencilere bireysel hızda hareket etme, ilgi alanlarını, öğrenme fırsatlarını takip etme ve motivasyonlarını artırma konusunda esneklik sağlayabilir (UNESCO, 2013). Öğrenciler hem sınıf içinde hem de sınıf dışında bilgiye ulaşabilirken; diğer öğrencilerle, öğretmenleriyle ve hatta dünyayla iletişime geçme fırsatı tanıyan mobil teknolojiler (Kukulka-Hulme, 2010), yaşam boyu öğrenmeyi de desteklemektedir.

Alanyazında mobil öğrenme ya da m-öğrenmenin çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Mobil öğrenmenin tanımlanmasındaki erken yaklaşımlar teknolojiye odaklanarak avuç içi bilgisayarlar, el bilgisayarları, PDA'lar, cep telefonları ya da akıllı telefonları kullanarak eğitim ve öğretimi sağlama olarak tanımlamışlardır (Ally, 2004; Traxler, 2005; Traxler, 2009). Wang, Wiesemes ve Gibbons (2012) ise mobil cihazlardan öğrenmeyi m- öğrenme olarak tanımlamakla birlikte m- öğrenmenin sadece bir mobil cihazı kullanmak ya da kullanmayı öğrenmekle sınırlı olmadığını belirtmektedir. UNESCO (2013) da mobil öğrenmeyi herhangi bir zamanda ve her yerde öğrenmeyi sağlamak için mobil cihazların tek başına ya da diğer bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte kullanılması olarak tanımlar. Mobil öğrenme aynı zamanda “yüksek kapasiteli mobil cihazlar ve geniş bant internet bağlantısı” kullanarak bireyin hareket halinde yani mobil olması ve istediği anda bilgi kaynaklarına ulaşabilmesi olarak da tanımlanmaktadır (Saran, 2016). Kukulka-Hulme (2010) mobil öğrenmede kullanılan özel teknolojilerden çok iletişimin ana çatıyı oluşturduğunu savunarak öğrenme, öğretim ve iletişim uygulamalarının ortaya çıkardığı bir repertuar olduğunu belirtir. Mobil öğrenme tanımlarında genel olarak zaman ve mekândan bağımsız olma ve sürekli iletişim halinde olma durumları vurgulandığı gözlenmektedir. Sharples, Taylor ve Vavoula (2007), m-öğrenmeyi üç basamakta açıklamaktadır. İlki öğrencilerin sürekli olarak bir alandan diğerine, bir konudan diğer konuya geçebilmesini sağlamasıdır. İkinci olarak sınıflar, ofisler gibi resmi öğrenme ortamlarının dışında dikkate değer bir öğrenmeyi kapsamı, üçüncüsü ise bir grup ya da topluluğun uygulamalar aracılığıyla destek sunmasıyla bilgi ve becerilerin geliştirilmesini sağlayan aktif bir süreç olmasıdır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere mobil öğrenme bireysel öğrenmenin yanında mobil cihazlarla iletişim kurabilme özelliğinden dolayı işbirlikli çalışmayı da desteklemektedir.

Mobil öğrenmede öğrenenler bireysel farklılıklarına göre kendi ihtiyaçları doğrultusunda en uygun materyale karar verip seçebilir, istedikleri zaman durdurup devam ettirebilir, tekrar edebilir ve bu sayede kendi öğrenme süreçlerini planlayabilir, organize edebilir ve değerlendirebilirler (Alsancak Sarıkaya ve Seferoğlu, 2018; Saran, 2016; Sönmez, Göçmez, Uygun ve Ataizi, 2018). Bununla birlikte Gedik, Hancı-Karademirci, Kurşun ve Çağıltay (2012) çalışmalarını sonucunda öğrencilerin m-öğrenmeyi yüz yüze öğrenmeye destek mekanizması olarak tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Mobil öğrenmenin diğer yöntem ve tekniklerle birlikte kullanılmasıyla daha etkili bir öğrenme gerçekleşebileceği söylenebilir.

Mobil öğrenme eğitim dünyası için yeni bir araç olsa da ilerleyen yıllarda teknolojinin de gelişmeye devam etmesi sayesinde öğrenme ve öğretme adına alternatif ortamlar sağlayacağı ve daha etkili öğrenme ortamları oluşturmak için mobil öğrenme üzerine yapılan araştırmaların da artarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

Öğrenmeyi daha etkili hale getirmek için mobil teknolojilerin sınıf ortamlarına başarılı bir şekilde entegrasyonunun sağlanması sistematik bir araştırma gerektiren önemli bir konudur (Christensen ve Knezenek, 2017). Bu bağlam ve yukarıda bahsedilen avantajlardan dolayı mobil öğrenmeye ilişkin araştırmalar ve çalışmalar önemli ölçüde artmıştır. Örneğin, Menzi, Önal ve Çalışkan (2012) yaptıkları çalışmada, mobil teknolojilerin bireyi zamandan ve mekândan bağımsız kılması, kişiselleştirilebilmesi, kolay kullanılması, ilgi çekici ve motive edici olmasıyla birlikte teknoloji okuryazarlığını geliştirmesi dolayısıyla akademisyenlerin eğitimde kullanımına olumlu baktıklarını ve uygun bir araç olarak gördüklerini belirtmektedirler. Alanyazın incelendiğinde mobil öğrenme üzerine yapılan ilk çalışmaların cep telefonlarının kullanılmasına yönelik olduğu, yaşanan teknolojik gelişmeler doğrultusunda çalışmaların yönünün akıllı telefon kullanımına kaydığı, daha sonraki yıllarda ise ölçek geliştirme çalışmaları, tarama çalışmaları ve deneysel çalışmaların yapıldığı görülmüştür (Alsancak Sarıkaya ve Seferoğlu, 2018). Wang, Wiesemes ve Gibbons (2012) mobil teknolojilerin kullanımı konusundaki araştırmaların çoğunun yeni cihazların teknik özelliklerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Örnek olarak eğitimde iPad (Churchill ve Wang, 2014), sosyal medya (Amry, 2018; Gikas ve Grant, 2013; Wiboolyasarın, 2014), podcast (Merhi, 2015; Şendağ, Gedik ve Toker, 2018) ve uygulamaların (Domingo ve Gargante, 2016; Krause, O'Neil ve Dauenhauer, 2017) kullanılmasıyla ilgili araştırmalar bulunmaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalar incelendiğinde mobil uygulamaların dil öğreniminde kullanılmasıyla ilgili araştırmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir (Başoğlu ve Akdemir, 2010; Kuimova, Burleigh, Uzunboylu ve Bazhenov, 2018; Saran ve Seferoğlu, 2010; Şenel, Şenel ve Günaydın, 2019).

Eğitimde mobil öğrenme üzerine yapılan araştırmalar her geçen gün artmakta ve mobil öğrenmenin eğitim öğretim sürecinde kullanılması farklı değişkenler açısından incelenmektedir. Bu doğrultuda mevcut araştırmaların incelenmesi ve eğilimlerin belirlenmesi etkili ve verimli öğrenme ortamları tasarlayarak yeni çalışmalara yön vermesi açısından önemlidir. Bu araştırmanın bu önem doğrultusunda alana katkı sağlayacağı ve gelecekteki araştırmalar için yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmayla alandaki önemli üç dergide (Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama - ETKU, Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET, Turkish Online Journal of Distance Education - TOJDE) 2015 – 2019 yılları arasında yayımlanmış mobil öğrenmeyle ilgili çalışmaların incelenmesi ve genel eğilimin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Araştırmaların dergiler üzerindeki dağılımı nasıldır?
2. Araştırmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?
3. Araştırma konuları nelerdir ve bu konuların yıllara göre dağılımı nasıldır?
4. Hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?
5. Araştırmaların rneklem özellikleri düzeyleri nedir ve örneklem büyüklükleri hangi aralıklardadır?
6. Araştırmalarda hangi veri toplama araçları kullanılmıştır?
7. Araştırmalarda hangi veri analiz yöntemleri kullanılmıştır?

Yöntem

Bu çalışmada ğretim teknolojileri alanında yayın yapan üç dergide 2015 – 2019 yılları arasında yayımlanmış mobil öğrenme üzerine yapılmış araştırmalar içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi basılı bir metin üzerinde araştırmacılar tarafından belirli sözcüklerin daha kısa içerik kategorileri kapsamında özetlendiği belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen sistematik kodlama süreci olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk vd., 2018). İçerik analizinde araştırmacılar çeşitli kategoriler ve sınıflandırmalar kullanarak inceledikleri konu ile ilgili olarak karşılaştırmalar yapabilir, zaman içindeki değişimleri gözlemleyebilirler (Büyüköztürk vd., 2018; Fraenkel vd., 2012). Ayrıca içerik analizi kapsamında araştırmacılar, kodlama süreci sonrası elde ettikleri kategoriler ile kavramların anlamlarına ve ilişkilerine yönelik çıkarımda bulunurlar (Büyüköztürk vd., 2018).

Örneklem

Araştırmada Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama (ETKU), Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET) ve Turkish Online Journal of Distance Education (TOJDE) dergilerinde 2015 – 2019 yılları arasında mobil öğrenmeyle ilgili yayımlanmış olan makaleler incelenmiştir. Mobil ğrenme, m-öğrenme, mobile learning, m-learning anahtar kelimelerini kullanarak yapılan araştırmada belirtilen yıllar arasında yayımlanmış toplam 44 araştırmaya ulaşılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada incelenecek makaleleri sınıflandırmak için Sözbilir, Kutu ve Yaşar'ın (2012) geliştirmiş oldukları yayın sınıflama formu, araştırmacılar tarafından mobil öğrenme araştırmaları için düzenlenerek kullanılmıştır. Form, makalenin künyesi, türü, konusu, araştırma yöntemi, örnekleme, veri toplama araçları ve veri analizi olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır. İncelenecek makaleler bu başlıklar altında Microsoft Office Excel programında sınıflandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada incelenecek olan makalelerden yayın sınıflama formu kullanılarak elde edilen veriler, Microsoft Office Excel programında araştırma sorularına göre sınıflandırılmış, sonuçların yüzde oranları hesaplanarak elde edilen tüm sonuçlar tablo ve grafik şeklinde bulgular bölümünde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

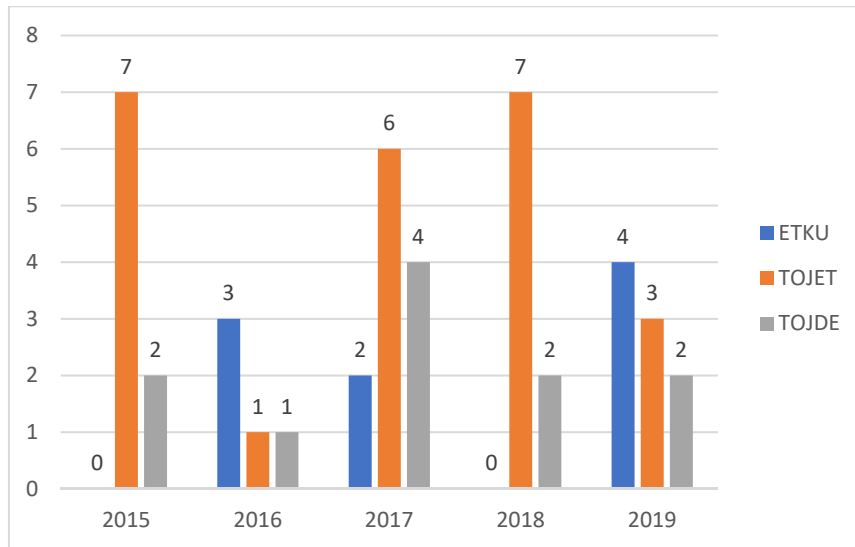
Bulgular

ETKU, TOJET ve TOJDE dergilerinde 2015 – 2019 yılları arasında mobil öğrenme ile ilgili yayımlanan makalelerden araştırma sorularına göre elde edilen veriler bu bölümde tablo ve grafiklerle sunulmuş ve yorumlanmıştır. Tablo 1’de üç dergideki belirtilen tarih aralıklarında yayımlanan mobil öğrenme ile ilgili araştırmaların sayıları verilmiştir.

Tablo 1. Dergilerdeki Mobil Öğrenme Araştırma Sayıları

Dergi Adı	Araştırma Sayısı	Yüzde %
Eğitimde Kuram ve Uygulama	9	20,45
Turkish Online Journal of Distance Education (TOJDE)	11	25
The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)	24	54,55
Toplam	44	100

Bu çalışmada toplam 44 makale incelenmiştir. Tablo 1 incelendiğinde belirtilen tarihler arasında mobil öğrenme üzerine 24 makale ile en çok TOJET’te çalışma yayımlanmıştır. TOJET’i 11 makale ile TOJDE takip ederken; ETKU’da mobil öğrenme üzerine 9 makale yayımlanmıştır. TOJET ve TOJDE sene içinde dört sayı, ETKU ise iki sayı yayımlamaktadır. Mobil öğrenme ile ilgili yayımlanan çalışmaların yıllara göre dağılımı ise Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1. Mobil Öğrenme ile İlgili Araştırmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yukarıda verilen grafiğe göre mobil öğrenme üzerine yapılan çalışmalar en çok 12 araştırmayla 2017 yılında gerçekleştirilmiştir. 2015, 2018 ve 2019 yıllarında 9’ar makale

yayımlanmış, 2016 yılında ise mobil öğrenme üzerine 5 çalışma yayımlanmıştır. ETKU dergisinde 2015 ve 2018 yıllarında mobil öğrenme ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Mobil öğrenme üzerine yapılan araştırmaların konuları ve yıllara göre dağılımları Tablo 2’de gösterilmiştir.

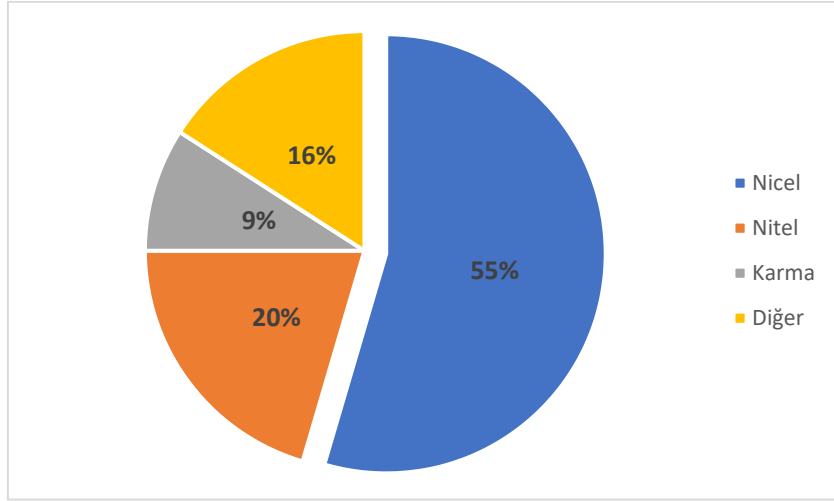
Tablo 2. Mobil Öğrenme ile İlgili Araştırma Konularının Yıllara Göre Dağılımı

Araştırma Konuları	Yıllar					Toplam N	Yüzde %
	2015	2016	2017	2018	2019		
M-öğrenme teknolojileri	4	1	3	3	3	14	31,8
M-öğrenmeye yönelik tutum belirleme	-	-	1	2	-	3	6,8
M-öğrenme teknoloji algısı	1	-	1	1	-	3	6,8
M-öğrenme hakkında görüşler	-	2	-	-	1	3	6,8
Mobil uygulama geliştirme	-	1	-	-	2	3	6,8
M-öğrenmenin beceriye etkisi	1	-	1	-	-	2	4,5
M-öğrenme teknolojisine yönelik başarı ve tutum belirleme	1	-	-	1	-	2	4,5
Uzaktan eğitimde mobil teknolojilerin kullanımı	-	-	1	-	1	2	4,5
M-öğrenme teknolojileri üzerine değerlendirme	-	-	1	-	1	2	4,5
Ölçek uyarlama	-	-	1	-	-	1	2,3
Ölçek geliştirme	-	1	-	-	-	1	2,3
M-öğrenmeye yönelik memnuniyet belirleme	-	-	-	1	-	1	2,3
M-öğrenme üzerine değerlendirme	-	-	1	-	-	1	2,3
M-öğrenme üzerine sistematik inceleme	-	-	1	-	-	1	2,3
Mobil teknoloji kullanımını etkileyen faktörler	1	-	-	-	-	1	2,3
M-öğrenme trendleri	-	-	-	-	1	1	2,3
M-öğrenme kabulü	1	-	-	-	-	1	2,3
M-öğrenme için öğretim tasarımı	-	-	-	1	-	1	2,3
M-öğrenmede cinsiyetin etkisi	-	-	1	-	-	1	2,3
Toplam	9	5	12	9	9	44	100

Tablo 2 incelendiğinde mobil öğrenme üzerine yapılan araştırmaların çoğunluğunun mobil öğrenme teknolojileri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. 2015 yılında, en çok araştırmanın mobil öğrenme teknolojileri ile ilgili yapıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Mobil öğrenmeye yönelik algı veya tutum belirleme, mobil öğrenme hakkında görüşler ve mobil uygulama geliştirme çalışmaları da bunu takip etmektedir. 2017 ve 2018 yıllarında mobil öğrenme teknolojilerinden sonra daha çok mobil öğrenmeye yönelik tutum veya algı üzerine çalışmalar yapıldığı da bulgular arasındadır. 2016’da ise daha çok mobil öğrenme hakkında görüşler üzerine çalışmaların yapıldığı görülmektedir. 2019 yılındaki araştırmalarda yine mobil öğrenme

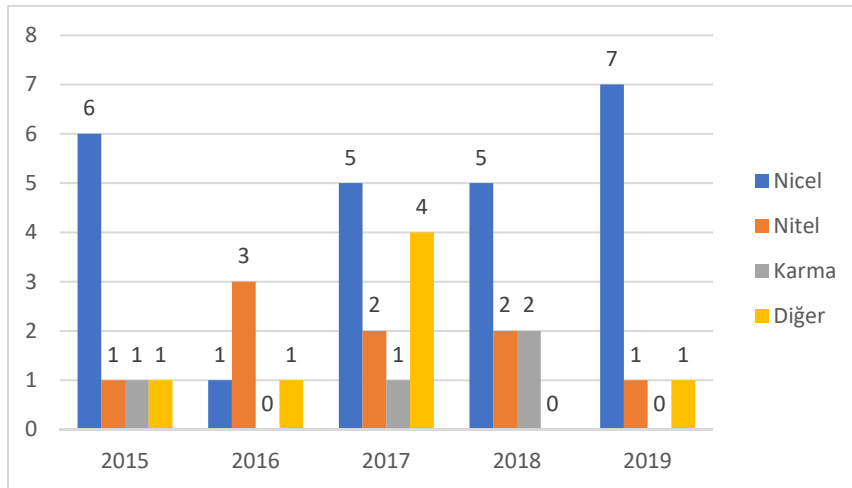
teknolojileri üzerine yapılan çalışmalar çoğunluğu oluşturmakta, ardından mobil uygulama geliştirme çalışmaları gelmektedir.

İncelenen makalelerde kullanılan araştırma yöntemleri Şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 2. Mobil Öğrenme ile İlgili Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Yöntemleri

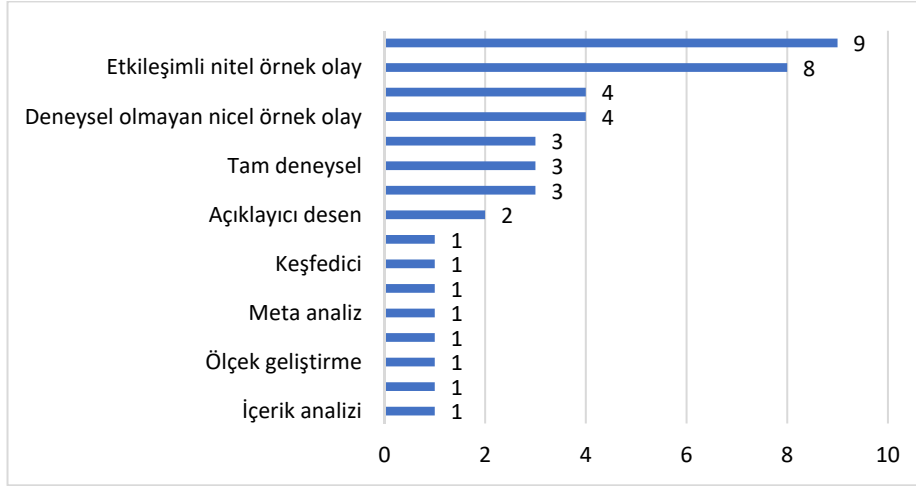
Şekil 2’deki grafikte de görüldüğü üzere mobil öğrenme ile ilgili yapılan çalışmalarda en çok kullanılan araştırma yöntemi nicel araştırma yöntemi olmuştur. Çalışmaların yarısından fazlasında (%55) nicel araştırma yöntemi kullanılırken; %20’sinde nitel araştırma yöntemi, %9’unda karma araştırma yöntemi ve %16’sında diğer araştırma yöntemi kullanıldığı sonucu çıkmaktadır. Şekil 3’teki grafikte ise araştırma yöntemlerinin yıllara göre dağılımı verilmiştir.

Şekil 3. Kullanılan Araştırma Yöntemlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Mobil öğrenme ile ilgili yapılan çalışmaların 24’ünün nicel araştırma yöntemlerini, 9’unun nitel, 4 çalışmanın karma ve 7 çalışmanın da diğer araştırma yöntemlerini kullandıkları görülmektedir. Nicel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan çalışmaların çoğunlukla 2015, 2017, 2018 ve 2019 yıllarında gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Nitel araştırma yönteminin en

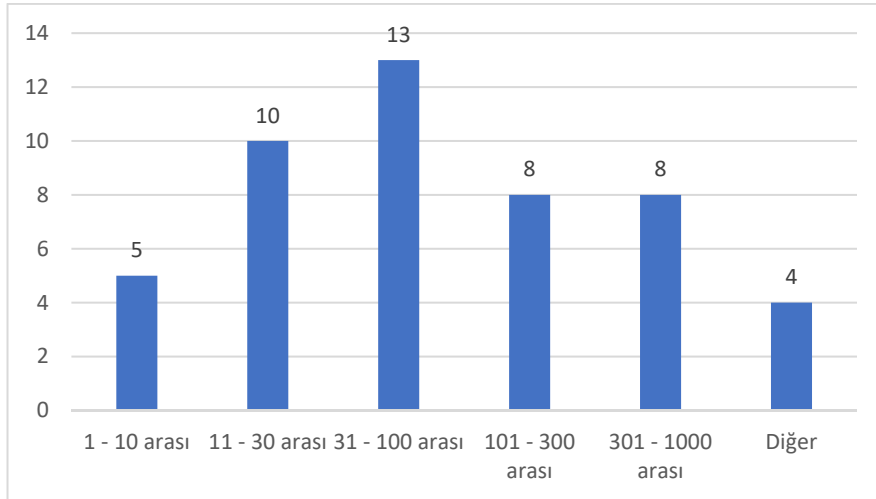
çok kullanıldığı çalışmaların ise 2016’da yapıldığı bulgular arasındadır. Ayrıca 2016’da yapılan çalışmalarda karma araştırma yönteminin kullanılmadığı, bu yöntemin 2018 yılında daha çok kullanıldığı gözlemlenmiştir. Şekil 4’te incelenen çalışmalarda kullanılan yöntemlerin desenleri sunulmuştur.

Şekil 4. Mobil Öğrenme Çalışmalarında Sıklıkla Kullanılan Araştırma Yöntemleri

Yukarıda verilen grafikte görüldüğü gibi deneysel olmayan tarama ve etkileşimli nitel örnek olay yöntemleri incelenen çalışmalarda en çok kullanılan araştırma desenleridir. Deneysel olmayan ilişkisel, deneysel olmayan nicel örnek olay yöntemlerinin de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Alanyazın derleme, tam ve yarı deneysel desenlerin de açıklayıcı desenlerin yanı sıra çalışmalarda tercih edildiği sonucuna varılmaktadır.

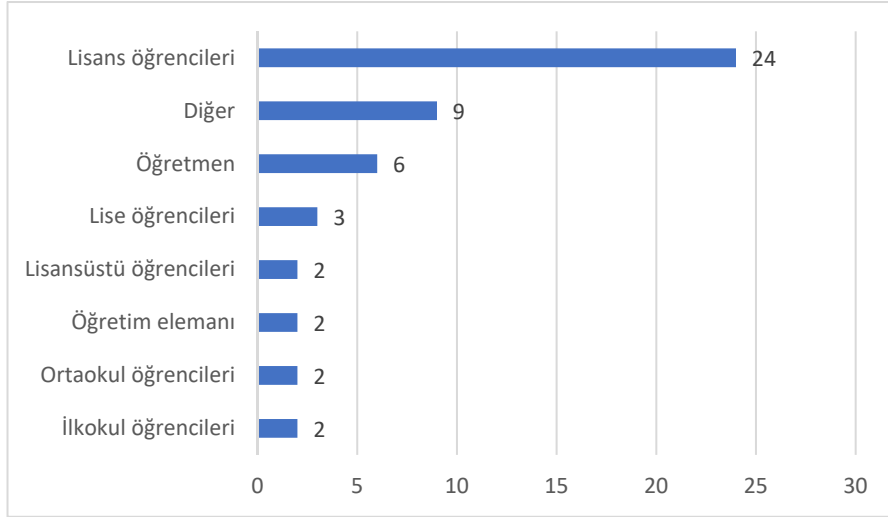
Şekil 5’te araştırmalarda kullanılan örneklem sayılarının dağılımı verilmektedir.

Şekil 5. Mobil Öğrenme Araştırmalarında Seçilen Örneklem Sayılarının Dağılımı

Mobil öğrenme araştırmalarında daha önce de bahsedildiği gibi nicel araştırma yöntemleri daha çok kullanıldığı için daha fazla sayıda örneklem seçimi yapıldığı

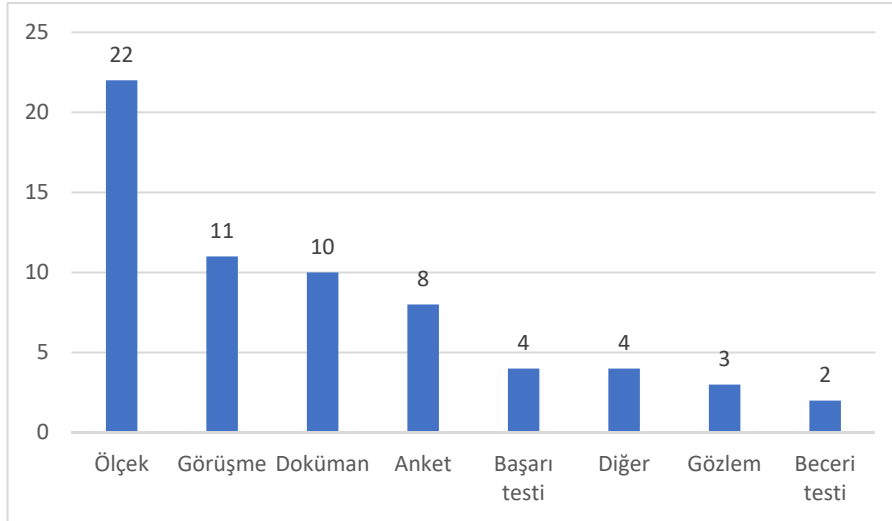
gözlemlenmektedir. En yaygın olarak kullanılan örneklem aralığı 31-100 olmakla birlikte, daha sonra sırasıyla 11-30, 101-300, 301-1000 ve 1-10 aralığında örneklem seçimi yapıldığı görülmektedir. Alanyazın derleme çalışmalarında teorik yapısından kaynaklı olarak örneklem kullanılmamış, iki çalışmada da örneklem belirtilmemiştir. Şekil 6’da ise örneklem düzeylerinin dağılımı verilmiştir.

Şekil 6. Mobil Öğrenme Araştırmalarında Seçilen Örneklem Sayılarının Dağılımı

Şekil 6’daki grafik incelendiğinde mobil öğrenme üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunda lisans düzeyi öğrencilerin örneklem olarak tercih edildiği görülmektedir. Öğretmenlerle yapılan çalışmaları lise ve lisansüstü öğrencileri, öğretim elemanı, ortaokul ve ilkokul öğrencileriyle yapılan çalışmalar takip etmektedir. Beş çalışmada birden fazla örneklem düzeyinin kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca alanyazın derleme çalışmalarında örneklem kullanılmadığı veya örneklem düzeyinin belirtilmediği tespit edilerek bu çalışmalar “diğer” başlığı altında toplanmıştır.

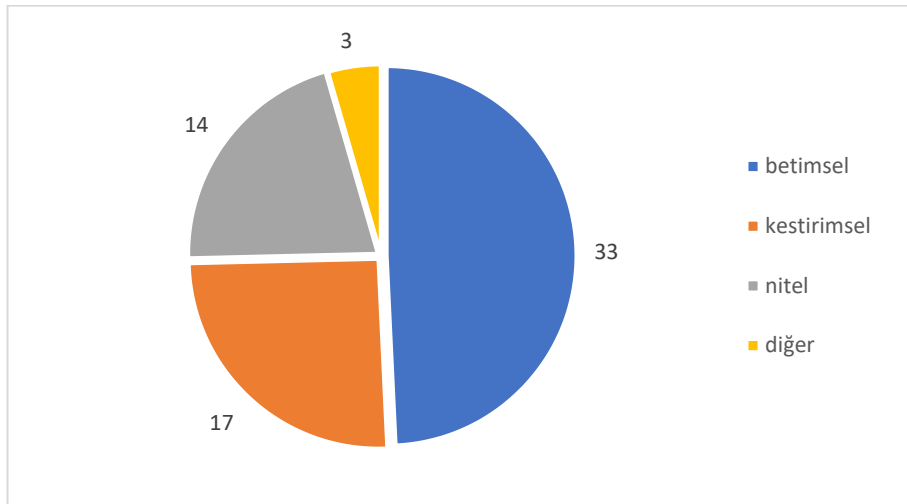
Çalışma kapsamında incelenen araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7. Mobil Öğrenme Araştırmalarında Kullanılan Veri Toplama Araçları

Mobil öğrenme ile ilgili yapılan araştırmalarda veri toplamak için çoğunlukla ölçek kullanıldığı yukarıdaki grafikte görülmektedir. 22 araştırmada ölçek, 11 araştırmada görüşme, 10 araştırmada doküman kullanılarak veriler toplanmışken, geriye kalan araştırmalarda anket, başarı testi, beceri testi, gözlem ve diğer veri toplama araçlarının kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bazı araştırmalarda birden fazla veri toplama aracının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 8’de mobil öğrenme araştırmalarında kullanılan veri analiz yöntemleri görülmektedir.

Şekil 8. Mobil Öğrenme Araştırmalarında Kullanılan Veri Analiz Yöntemleri

Araştırmalarda en çok kullanılan veri analiz yönteminin betimsel analiz yöntemi olduğu yukarıdaki grafikte de gösterilmektedir. Betimsel analizi sırasıyla kestirimsel ve nitel analiz yöntemleri takip etmektedir. Üç çalışmada herhangi bir veri analiz yönteminin kullanılmadığı

belirlenmiştir. Araştırmaların yarısına yakınında birden fazla veri analiz yönteminin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Tablo 3’te bu araştırmalarda kullanılan veri analiz yöntemlerinin detayları verilmiştir.

Tablo 3. Mobil Öğrenme ile İlgili Araştırmalarda Kullanılan Veri Analiz Yöntemleri

Veri Analiz Yöntemleri	Betimsel	Nitel	Kestirimsel	Diğer	Araştırma Sayısı N
Frekans/yüzde/çizelge	17				17
Ortalama/standart sapma	17				17
İçerik analizi		12			12
t-test			7		7
Grafikle gösterim	5				5
ANOVA			5		5
Diğer				3	3
Korelasyon			2		2
Nonparametrik test			2		2
Betimsel analiz		2			2
Faktör analizi			2		2
MANOVA			1		1
Regresyon			1		1
ANCOVA			1		1
MANCOVA			1		1
Karşılaştırmalı veri analizi			1		1
F testi			1		1

Tablo 3’te de görüldüğü gibi araştırma kapsamında incelenen mobil öğrenme üzerine yapılan çalışmalarda en çok kullanılan üç veri analiz yöntemi betimsel analiz yöntemleri olan frekans/yüzde/çizelge, standart sapma ve nitel analiz yöntemi olan içerik analizi kullanılmıştır. Daha sonra kestirimsel analiz yöntemlerinden t-test, ANOVA, ve yine betimsel analiz yöntemlerinden grafikte gösterimin tercih edildiği görülmektedir. Diğer başlığı altındaki 3 çalışmada herhangi bir veri analiz yöntemi belirtilmemiştir.

Tartışma ve Sonuç

Mobil öğrenme üzerine yapılan araştırma eğilimlerini belirlemek amacıyla bu çalışmada Türkiye’de alanın önde gelen üç dergisinde (ETKU, TOJET, TOJDE) 2015-2019 yılları arasında yayımlanan makaleler taranmış ve toplamda 44 makaleye ulaşılmıştır. Sözbilir, Kutu ve Yaşar’ın (2012) yayın sınıflama formu kullanılarak elde edilen veriler araştırma soruları doğrultusunda kategorize edilmiştir. Yapılan içerik analizine göre sonuçlar bulgular bölümünde paylaşılmıştır.

Yapılan çalışmada mobil öğrenme ile ilgili araştırmaların en çok TOJET dergisinde (%54,55), daha sonra TOJDE (%25) ve ETKU dergilerinde (%20,45) yayımlandığı görülmüştür. Mobil öğrenmeyle ilgili en yoğun araştırmaların 2017 yılında yapıldığı, 2015, 2018 ve 2019 yıllarındaki çalışmaların onu takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır. 2016 yılında belirtilen dergilerde sadece 5 çalışma yayımlanmıştır. Korucu ve Biçer’in (2019) çalışmasında 2010 – 2017 yılları arasında mobil öğrenme üzerine yapılan çalışmalar incelenmiş ve 2015 yılında bu alanda en çok

çalışmanın yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır ancak 2017 yılının ilk üç ayına kadar yapılmış olan çalışmaların araştırma kapsamına alındığı görülmüştür. Zengin, Şengel ve Özdemir (2018) de yaptıkları araştırmada 2007 – 2017 yılları arasındaki mobil öğrenme alanındaki çalışmaları incelemiş ve en çok araştırmanın 2015 yılında yapıldığı bulgusunu paylaşmışlardır. Bu çalışma 2017'den sonraki araştırmaları da içerdiği için güncel veriler sunarak katkı sağlamaktadır.

Mobil öğrenme alanında yapılan araştırmaların konu dağılımlarına bakıldığında sıklıkla mobil öğrenme teknolojileri üzerine yoğunlaştığı, daha sonra mobil öğrenmenin etkililiği, değerlendirilmesinin araştırıldığı görülmektedir (Wu vd., 2012; Chee, Yahaya, Ibrahim ve Noor Hasan, 2017; Korucu ve Biçer, 2019). Bu çalışmada incelenen makalelerde de diğer araştırma sonuçlarıyla paralel olarak en çok mobil öğrenme teknolojileri konusu üzerine (%31,8) araştırma yapıldığı sonucu elde edilmiştir. Daha sonra mobil öğrenmeye yönelik tutum, algı, görüş ve mobil öğrenme uygulamaları üzerinde araştırma yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca mobil öğrenmenin uzaktan eğitimde kullanılması, teknoloji kabulü, cinsiyetin etkisi, mobil öğrenme ile ilgili ölçek geliştirme ve ölçek uyarlama, mobil öğrenme için öğretim tasarımı gibi farklı alanlarda az sayıda da olsa araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, farklı alanlardaki çalışmaların sayısını arttırmak için Mwandosya, Suero Montero ve Mbise'nin (2019) belirttiği gibi alanda daha fazla öğrencilerin dahil olduğu mobil uygulama tasarım çalışmalarına yer verilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada incelenen araştırmalarda en çok nicel araştırma yöntemlerinin (%55) kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Mobil öğrenme üzerine yapılan araştırmaların sık olduğu 2019, 2018, 2017 ve 2015 yıllarında nicel yöntemin en çok tercih edilen araştırma yöntemi olduğu görülmektedir. Benzer diğer iki araştırmada (Zengin, Şengel ve Özdemir, 2018; Korucu ve Biçer, 2019) en sık kullanılan araştırma yönteminin nitel yöntem olduğu belirtilmiştir ancak iki çalışma da 2017 öncesi yapılan araştırmaları incelediği için bu araştırmanın sonucunun farklılık gösterdiği söylenebilir. Chee, Yahaya, Ibrahim ve Noor Hasan'ın (2017) 144 çalışmayı inceledikleri araştırmanın sonucu da bu çalışmanın nicel araştırma yöntemlerinin en sık kullanılması bulgusuyla paralellik göstermektedir. 2016 yılında daha çok nitel araştırma yöntemleri kullanılırken 2018 yılında karma yöntem de nitel araştırma yöntemleri kadar tercih edildiği görülmektedir. Araştırma deseni olarak ise çok deneysel olmayan tarama ve etkileşimli nitel örnek olay yöntemleri tercih edilmiş, daha sonra deneysel olmayan ilişkisel, deneysel olmayan nicel örnek olay, alanyazın derleme desenleri, yarı deneysel ve tam deneysel desenler kullanılmıştır. Wu ve arkadaşlarının (2012) 2003 – 2010 yılları arasındaki mobil öğrenme araştırma eğilimlerini inceledikleri çalışmada daha çok deneysel çalışmaların yapıldığı bulgusu paylaşılmaktadır. Gunay ve Yakin (2014) da 2010 – 2013 yılları arasında mobil ve yer / zamandan bağımsız

öğrenme üzerine yapılan araştırmaları incelemiş ve çoğunlukla deneysel desenlerin kullanıldığı sonucuna ulaştıklarını belirtmişlerdir.

İncelenen mobil öğrenme alanındaki araştırmalarda seçilen örneklem aralıklarına bakıldığında 31-100 aralığının en sık tercih edilen örneklem aralığı olduğu daha sonra sırasıyla 11-30, 101-300, 301-1000 ve 1-10 aralığındaki örneklem aralıklarının seçildiği sonucuna ulaşılmıştır. Zengin, Şengel ve Özdemir'in (2018) araştırmalarında 0 – 30 aralığındaki örneklemin daha çok tercih edildiği daha sonra 31 – 100 aralığında örneklem seçildiği belirtilmiş, Korucu ve Biçer'in (2019) çalışmalarında da aynı bulgulara ulaşıldığı görülmüştür. Bunun nedeninin 2017 ve sonrasında sıklıkla nicel araştırma yöntemlerinin tercih edilmesi ve bu çalışmalarda daha yüksek örneklem aralığına ihtiyaç duyulması söylenebilir.

Araştırmalarda örneklem düzeyi olarak ise lisans öğrencilerinin çoğunlukla tercih edildiği görülmektedir. Daha önce yapılan araştırmalar da bu çalışmanın bulgusunu desteklemektedir (Wu vd., 2012; Chee, Yahaya, Ibrahim ve Noor Hasan, 2017; Zengin, Şengel ve Özdemir, 2018; Korucu ve Biçer, 2019). Gunay ve Yakın'ın (2014) çalışmasında incelenen araştırmalarda ise en çok lise öğrencilerinin örneklem düzeyi olarak seçildiği bulgusu paylaşılmaktadır. Araştırmacılarının büyük çoğunluğunun akademisyen olmasından dolayı lisans öğrencilerine ulaşmanın daha kolay olması nedeniyle bu düzeyin tercih edildiği söylenebilir. Alanyazında mobil öğrenme ve mobil teknolojilerine yönelik güncel çalışmalarda lisans öğrencilerinin çalışma grubu olarak seçildiği araştırmalara yer vermeye devam edilmektedir (Açıkgül, 2019; Padmo, Idrus ve Ardiassih, 2019). Ayrıca alanyazında mobil öğrenmenin derslerde kullanılmasının araştırılması sebebiyle de öğretmenlerin araştırma örneklemleri olarak sıklıkla kullanıldığı sonucuna ulaşılabilir.

Mobil öğrenme üzerine yapılan araştırmalarda kullanılan veri toplama araçları incelendiğinde çoğunlukla ölçek kullanıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Görüşme, doküman ve anketlerin de araştırmalarda veri toplamak amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Sonuçlar Wu ve arkadaşlarının (2012) çalışmasıyla paralellik gösterirken, diğer iki çalışmada daha çok anket kullanılarak araştırma yapıldığı sonucu paylaşılmıştır (Zengin, Şengel ve Özdemir, 2018; Korucu ve Biçer, 2019).

Bu çalışmada mobil öğrenme üzerine yapılan araştırmalarda kullanılan veri analiz yöntemleri de incelenmiş olup çoğunlukla betimsel analiz yöntemlerinin kullanılmış olduğu sonucu elde edilmiş, kestirimsel, nitel ve diğer analiz yöntemleri de sırasıyla takip ettikleri görülmüştür. Araştırmaların yarısına yakınında birden fazla veri analiz yönteminin birlikte kullanıldığı gözlenmiştir. Betimsel analiz yöntemlerinden frekans/yüzde/çizelge, standart sapma ve nitel analiz yöntemi olan içerik analizinin çalışmalarda sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Zengin, Şengel ve Özdemir'in (2018) çalışması haricinde diğer üç araştırmada (Wu vd., 2012;

Chee, Yahaya, Ibrahim ve Noor Hasan, 2017; Korucu ve Biçer, 2019) mobil öğrenme üzerine yapılmış araştırmalarının veri analiz yöntemlerinden bahsedilmemektedir. Çalışmalarında nitel araştırmaların çoğunlukta olduğu bulgusundan dolayı nitel veri analiz yöntemlerinin daha sık kullanılmış olduğu söylenebilir (Zengin, Şengel ve Özdemir, 2018).

Sonuç olarak bu araştırmada elde edilen bulguların, mobil öğrenme ile ilgili yapılan çalışmaların yıl, konu, yöntem, örneklem, veri toplama araçları ve veri analiz yöntemleri açısından eğilimlerini göstermekte olup, gelecekte mobil öğrenme alanında yapılacak olan çalışmalar için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Açıkgül, K. (2019). Matematik öğretmen adaylarının mobil öğrenme hazırbulunuşluk düzeylerinin incelenmesi, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 9(2), 566-587.
- Akkoyunlu, B., Demirel, M., & Dağhan, G. (2018). Yaşam boyu öğrenme bağlamında mobil iletişim teknolojileri. İçinde B. Akkoyunlu, A. İşman & H. F. Odabaşı (eds.), *Eğitim teknolojileri okumaları* (614-632), Mart 1, 2019 http://www.tojet.net/e-book/eto_2018.pdf adresinden erişildi.
- Ally, M. (2004). Using learning theories to design instruction for mobile learning devices. İçinde J. Attewell, & C. S. Smith (eds.), *Mobile Learning Anytime Everywhere. A book of Papers from MLearn 2004* (5-8). London: Learning and Skills Development Agency.
- Alsancak Sarıkaya, D., & Seferoğlu, S. S., (2018). Türkiye'nin mobil öğrenme karnesi: İmkânlar, fırsatlar ve sorunlarla ilgili bir inceleme. İçinde B. Akkoyunlu, A. İşman & H. F. Odabaşı (eds.), *Eğitim teknolojileri okumaları* (492-508), Mart 1, 2019 http://www.tojet.net/e-book/eto_2018.pdf adresinden erişildi.
- Amry, A. (2018). The effect of Twitter activities in a blended learning classroom guided by activity theory on students' achievement and attitudes. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 17(2), 143-157.
- Başoğlu, E. B., & Akdemir, Ö. (2010). A comparison of undergraduate students' English vocabulary learning: Using mobile phones and flash cards, *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 9(3), 1-7.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (24. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Chee, K. N., Yahaya, N., Ibrahim, N. H., & Noor Hasan, M. (2017). Review of mobile learning trends 2010-2015: A meta-analysis. *Educational Technology & Society*, 20(2), 113-126.
- Christensen, R., & Knezek, G. (2017). Readiness for integrating mobile learning in the classroom: Challenges, preferences and possibilities, *Computers in Human Behavior* 76(C), 112-121.

- Churchill, D. & Wang, T. (2014). Teacher's use of iPads in higher education. *Educational Media International*, 51(3), 214-225.
- Domingo, M. G., Gargante, A. B. (2016). Exploring the use of educational technology in primary education: Teachers' perception of mobile technology learning impacts and applications' use in the classroom. *Computers in Human Behavior* 56, 21-28.
- Fraenkel, J., Wallen, N., & Hyun, H.H. (2012). *How to design and evaluate research in education (8th ed.)*. Boston: McGraw Hill.
- Gedik, N., Hanci-Karademirci, A., Kursun, E. & Çagiltay, K. (2012). Key instructional design issues in a cellular phone-based mobile learning project. *Computers & Education*, 58(4), 1149-1159.
- Gikas, J. & Grant, M. M. (2013). Mobile computing devices in higher education: Student perspectives on learning with cellphones, smartphones & social media. *Internet and Higher Education*, 19, 18–26.
- Gunay, A., & Yakin, I. (2014). The status of mobile and ubiquitous learning: A content review of the recent researches. *Ubiquitous Learning: An International Journal* 6(3), 35-45.
- International Society for Technology in Education – ISTE. (2017). *ISTE standards for educators*. Mart 15, 2019 tarihinde <https://www.iste.org/standards/for-educators> adresinden erişildi.
- International Telecommunication Union – ITU. (2018). *Measuring the Information Society Report 2018 – Volume 1*. Mart 15, 2019 tarihinde <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2018/MISR-2018-Vol-1-E.pdf> adresinden erişildi.
- Kersaint, G., Horton, B., Stohl, H., & Garofalo, J. (2003). Technology beliefs and practices of mathematics education faculty. *Journal of Technology and Teacher Education*, 11(4), 567-595.
- Korucu, A. T., & Biçer, H. (2019). Mobil öğrenme: 2010-2017 çalışmalarına yönelik bir içerik analizi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(1), 32-43.
- Krause, J. M., O'Neil, K. & Dauenhauer, B. (2017) Plickers: A formative assessment tool for k–12 and pete professionals. *Strategies*, 30(3), 30-36.
- Kuimova, M., Burleigh, D., Uzunboylu, H. & Bazhenov, R. (2018). Positive effects of mobile learning on foreign language learning. *TEM Journal*, 7(4), 837-841.
- Kukulska-Hulme, A. (2010). Mobile learning as a catalyst for change. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 25(3), 181-185.
- Menzi, N., Nezh, Ö., & Çalışkan, E. (2012). Mobil teknolojilerin eğitim amaçlı kullanımına yönelik akademisyen görüşlerinin teknoloji kabul modeli çerçevesinde incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 13(1), 40-55.

- Merhi, M. I. (2015). Factors influencing higher education students to adopt podcast: An empirical study. *Computers & Education*, 83, 32-43.
- Mwandosya, G. I., Suero Montero, C., & Mbise, E-R. (2019). Co-designing of a mobile educational tool for innovative teaching and learning at the college of business education, Tanzania. *TOJET*, 18(3), 10-24.
- New Media Consortium – NMC. (2012). *The NMC Horizon Report: 2012 K-12 Edition*. Austin, Texas: The New Media Consortium.
- Padmo, D., Idrus, O., & Ardiasih, L. S. (2019). The utilization of mobile devices for improving Access to online learning for distance education's students. *TOJDE*, 20(2), 147-161.
- Prensky, M. (2005) What can you learn from a cell phone? Almost anything!, *Innovate: Journal of Online Education*, 1(5), 1-8.
- Saran, M. (2016). Mobil öğrenme: Fırsatlar ve zorluklar. İçinde K. Çağıltay & Y. Göktaş (eds.), *Öğretim teknolojilerinin temelleri: Teoriler, araştırmalar, eğilimler* (683-698), Ankara: Pegem Akademi.
- Saran, M. & Seferoğlu, G. (2010). Yabancı dil sözcük öğreniminin çoklu ortam cep telefonu iletileri ile desteklenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 252-266.
- Sharples, M., Taylor, J., & Vavoula, G. (2007) A Theory of Learning for the Mobile Age. İçinde R. Andrews & C. Haythornthwaite (eds.) *The Sage Handbook of Elearning Research* (221- 247), London: Sage.
- Sönmez, A.; Göçmez, L.; Uygun, D. & Ataizi, M. (2018). A Review Of Current Studies of Mobile Learning. *Journal of Educational Technology & Online Learning*, 1(1), 13-27.
- Sözbilir, M., Kutu, H. & Yaşar, M. D. (2012). Science education research in Turkey: A content analysis of selected features of published papers. İçinde D. Jorde & J. Dillon (eds.), *Science Education Research and Practice in Europe: Retrospective and Prospective* (341-374), The Netherlands: Sense Publishers.
- Şendağ, S., Gedik, N. & Toker, S. (2018). Impact of repetitive listening, listening-aid and podcast length on EFL podcast listening. *Computers & Education*, 125, 273-283.
- Şenel, S., Şenel, H. C., & Günaydın, S. (2019). Herkes için mobil öğrenme: Dil öğrenme uygulamalarının evrensel tasarım ilkelerine göre incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 73-92.
- Traxler, J. (2005). Defining mobile learning. İçinde *IADIS International Conference Mobile Learning*, 261-266.
- Traxler, J. (2007). Defining, discussing, and evaluating mobile learning: The moving finger writes and having writ... . *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 8(2),1-12.

- Traxler, J. (2009). Learning in a mobile age. *International Journal of Mobile and Blended Learning*, 1(1), 1-12.
- Türkiye İstatistik Kurumu – TÜİK. (2018). *Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı*. Mart 15, 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 adresinden erişildi.
- UNESCO (2013). *Policy guidelines for mobile learning*. R. Kraut (ed.), France: UNESCO Publications.
- Wang, R., Wiesemes, R., & Gibbons, C. (2012). Developing digital fluency through ubiquitous mobile devices: Findings from a small-scale study. *Computers & Education*, 58(1), 570-578.
- Wiboolyasarin, W. (2014). Blended problem-based instructional model via Facebook application on mobile: are you ready for m-learning?. *International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and e-Learning*, 4(2), 91-94.
- Wu, W. H., Wu, Y. C. J., Chen, C. Y., Kao, H. Y., Lin, C. H., & Huang, S. H. (2012). Review of trends from mobile learning studies: A meta-analysis. *Computers & Education*, 59(2), 817-827.
- Zengin, M., Şengel, E., & Özdemir, M. A. (2018). Eğitimde mobil öğrenme üzerine araştırma eğilimleri: Türkiye örneği. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education* 7(1), 18-35.

Lise Öğrencilerinin Okul Terki Riskine İlişkin Görüşleri

Rahman ÇAKIR*
Canan ÇOLAK†

Öz

Bu çalışma, lise öğrencilerinin okul terki riskini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, karma yöntem araştırması desenindedir. Araştırmada, açıklayıcı sıralı karma desen modeli tercih edilmiştir. Araştırmanın nicel boyutunda örneklem grubunu, Giresun il merkezindeki devlet okullarında öğrenim gören 552 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın nitel boyutundaki çalışma grubu 27 öğrencidir. Katılımcılar, ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmada, öğrencilerin okul terk riskini ortaya koymak amacı ile Sütçü (2015) tarafından geliştirilen ‘Okul Terki Risk Ölçeği’ kullanılmıştır. Araştırmanın nitel boyutuna ilişkin veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Elde edilen nicel bulgulara göre, ölçeğin başarısızlık algısı alt boyutunda 11, sessiz davranma alt boyutunda 17 ve antisosyal davranma alt boyutunda 21 öğrencinin okul terki riski taşıdığı belirlenmiştir. Araştırmanın nitel boyutunda, bireysel faktörlere ilişkin 21 alt tema ve dört ana tema belirlenmiştir. Ana temalar akademik başarısızlık, aile ortamı, disiplin problemleri ve sosyal uyumsuzluk olarak adlandırılmıştır. Okula ilişkin faktörler konusunda 16 alt tema ve üç ana tema belirlenmiştir. Ana temalar sınıf ortamı, öğretmenin tutumu ve okul yönetiminin tutumu şeklindedir. Sosyal faktörlere ilişkin 21 alt tema ve dört ana tema belirlenmiştir. Ana temalar ailenin tutumu, aile yapısı, yakın çevrenin okula bakışı ve üniversite sınavı kaygısı şeklindedir. Temel bilgilerin yetersizliği, aile içi sorunlar ve ailelerinin ekonomik sorunları okul terki tetiklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Risk, Okul Terki, Bireysel Faktörler, Sosyal Faktörler

Views of High School Students About Dropout Risks

Abstract

This study aims to reveal school dropout risk of the high school students. This study was conducted in a mixed method research design. Exploratory sequential mixed pattern model was preferred. For quantitative data, the sample group was 552 high school students attending in public schools in Giresun. The study group was 27 students for qualitative research dimension. Participants were determined by criterion sampling method. ‘School Dropout Risk Scale’ developed by Sütçü (2005) was used in order to reveal the students’ dropout risk. The qualitative data were obtained by a semi-structured interview form developed by the researcher. The findings indicated that 11 students in the perception of failure subscale, 17 students in the silent behaviours sub-dimension and 21 students in the antisocial behaviours sub-dimension have school dropout risk. In the qualitative dimension, four main themes were determined related to individual factors. These main themes were identified as academic failure, family environment, disciplinary problems and social dissonance. Three main themes were identified for school-related factors. These were classroom environment, teacher’s attitude and school management’s attitude. Four main themes were identified for social factors. These were family attitudes, family structure, view of close environment to school and university exam anxiety. Lack of basic knowledge, domestic problems and economic problems of their families trigger school dropout.

Keywords: Risk, School Dropout, Individual Factors, Social Factors

Received/Geliş: 29.07.2019

Accepted/Kabul: 07.11.2019

* Dr. Öğretim Üyesi., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, rahman.cakir@giresun.edu.tr, [0000-0003-1752-3855](https://orcid.org/0000-0003-1752-3855)

† Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Eğitim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, canan.colak@giresun.edu.tr, [0000-0003-4760-6387](https://orcid.org/0000-0003-4760-6387)

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Eğitim sistemine kaydolun herhangi bir öğrencinin süreçten ayrılmak zorunda kalması veya eğitimine devam etmeme kararı alması, eğitim açısından istenmeyen bir durumdur. Öğrencilerin okula ilişkin olumlu ve olumsuz tüm deneyimlerinin, yaşantılarının, tutum ve davranışlarının, okulun eğitim kalitesinin belirlenmesi ve iyileştirilmesi konusunda, okul yöneticileri ve öğretmenlerin karar verme süreçlerine katkı sağladığı bilinmektedir. Okulun eğitim-öğretim kalitesinin belirlenmesi ve iyileştirilmesi konusunda, fikir ve dönüt verebilecek değişkenlerden biri de öğrencilerin okula devam durumlarıdır.

Okul terki, eğitim öğretime devam eden öğrencinin değişik nedenlerden dolayı okuldan ayrılması, içinde bulunduğu eğitim basamağını tamamlayamaması şeklinde tanımlanmaktadır (Dekkers ve Claassen, 2001). Okuldan mezuniyet sertifikası ya da diğer bir deyişle diploma almadan ayrılmış olan öğrenciler, okulu terk etmiş öğrenci olarak tanımlanmaktadır (Entwistle, Alexander ve Olson, 2004). Cullen'e (2000) göre, okulu terk etme yasal olarak okuldan ayrılma yaşından önce veya sınırlı ve gerekli formal nitelikleri edinmeden okuldan ayrılma olarak tanımlanmaktadır. Şimşek'e (2011) göre okulu bırakma, zaman zaman devam edememekten farklı olarak, bireysel veya sosyal nedenlerden dolayı okuldan tamamen ayrılmaktır. Türkiye'de e-okul sisteminde öğrencilerin devam durumlarının işlendiği iki devamsızlık tanımı mevcuttur. Bunlar derslere ara sıra katılmayan ancak okula devam etmekte olan öğrenciler için kullanılan aktif devamsızlık ve birtakım sebeplerden ötürü okula hiç devam etmeyen fakat kayıtları da silinmeyen öğrenciler için kullanılan pasif devamsızlık kavramlarıdır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2013).

Peters'e (1992) göre, okul terki oldukça eski bir sorundur. Okul terkinin nedenleri arasında kişisel özellikler, çevresel etkiler ve okul faktörleri yer almaktadır. Araştırma sonuçları, okul terkinin kişisel özelliklere bağlı olarak, motivasyon ve ilgi eksikliği, bıkkınlık, duyarsızlık (kayıtsızlık), programı beğenmeme, öğrenememe algısı, amaçsızlık ve mesleki uyum konusundaki belirsizliklerden kaynaklandığını göstermektedir (Aküzüm, Yavaş, Tan ve Uçar, 2015; French ve Conrad, 2001; Garrison, 1999; Goldberg, 1987). Öğrencinin içinde yetiştiği ailenin öğrencilerin okul terki eylemlerinde etkili olduğu görülmektedir. Burns (1993), çocukları ile yakından ilgilenen ve okul yönetimi ile işbirliği içinde olan velilerin çocuklarının güdülenme düzeyinin, akademik başarısının yüksek olduğunu ve okula düzenli devamı sağlamada etkili olduğunu belirlemiştir. Diyu (2001) ise, maddi sıkıntıları olan ailelerin, çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çocuğun da çalışmak zorunda kalması nedeni ile okul devamsızlıklarının arttığını vurgulamaktadır. Yavuzer (1996) ve Özbaş (2010), ailelerin çocuklarının okul yaşantılarına ilişkin ihtiyaçlarını karşılayamamaları ve yaşanan yoksulluğun öğrencilerde özgüven eksikliğine neden olması sonucunda öğrencilerin devamsızlık

davranışlarının arttığını belirlemiştir. Ailesel faktörler yanında, öğrencinin içinde yaşadığı sosyal çevre ve arkadaş ortamı devamsızlığa ve okul terkine neden olmaktadır (Özdemir, Şirin ve Sezgin, 2009). Alan yazın incelendiğinde, öğrencileri okul terkine iten diğer nedenler arasında okul ve eğitim sisteminden kaynaklanan faktörlerin olduğu görülmektedir. Öğrencinin okuldan memnuniyetinin azalması veya öğretmenin kendisine karşı sergilediği olumsuz tutum onu okulu terk etme konusunda cesaretlendirmektedir (Reyes ve Jason, 1993; Şimşek, 2011). Öğrencilerin okulda yeteri kadar destek bulamaması, okul içinde kural dışı davranışların sıklıkla yaşanması ve öğrencilerin bu durumdan rahatsız olması, devamsızlık ve okul terki olasılığını artırmaktadır (Şimşek ve Katıtaş, 2014). Yıldız ve Kula (2011) tarafından ortaokul öğrencileri arasında yapılan araştırmada, öğrencilerin devamsızlık yapma gerekçelerinin ilk sırasında “seviye belirleme sınavına” çalışmak amacıyla okula gelmemeleri yer almaktadır.

Battin-Pearson, Newcomb, Abbott, Hill, Catalano ve Hawkins’e (2000) göre, okul terkine neden olan faktörler beş ana başlıkta toplanmıştır. (1) *Genel Uyumsuzluk Kuramı*: Öğrenci-okul uyumsuzluğu üzerine odaklanan bu kurama göre, öğrenciyi okulda rahatsız eden tutumlar ve davranışlar, öğrencilerin okula bağlılığını azaltmakta ve okul terkine neden olmaktadır. (2) *Uyumsuz Grup Üyeliği Kuramı*: Okul terkinde akran etkisini öne çıkaran bu kurama göre, özellikle ergenlik döneminde arkadaş etkisi ve düşük akademik başarı okulu terk etmeye karar vermede etkili olmaktadır. Arkadaşlarıyla uyumu iyi olmayan, uyuşturucu, alkol, sigara gibi maddeler kullanan, gelecek beklentisi olmayan ve ailesinin eğitim seviyesi düşük olan öğrenciler okulu bırakma riski taşımaktadır. (3) *Okul Sosyalleşme Kuramı*: Bu kurama göre, okulun yapısal özellikleri ve okuldaki akademik iklim, öğrenci başarısızlığına zemin hazırlamakta ve öğrencinin okuldan uzaklaşmasına yol açmaktadır. Öğretmenlerin ve okul çalışanlarının ilgisiz, adaletsiz ve cesaret kırıcı davranışları, şiddet içeren okul ortamı, olumsuz okul iklimi ve problemleri davranışlara göz yuman disiplin anlayışı, kuralların belirsiz ve süresiz olması gibi nedenler, okulu bırakmaya zemin hazırlamakta ve öğrencilerin okuldan ayrılmasını kolaylaştırmaktadır. (4) *Zayıf Aile Sosyalleşmesi Kuramı*: Bu kurama göre, akademik başarı, aile, okul ve sosyal değişkenler erken yaşlarda okulu bırakmaya karar vermede etkilidir. Erken yaşlarda okulu bırakma eğiliminin ortaya çıkmasında öğrencinin aile geçmişi etkili olmaktadır. Anne-babanın boşanması, aile baskısı, ailenin davranış kontrol yöntemleri gibi durumlar okulu bırakmayı kolaylaştırmaktadır. Anne babanın eğitim seviyesinin ve çocuklarına yönelik eğitsel beklentilerinin düşük olması ve kendilerinin okulu bırakma hikâyelerinin olması da okul terkine yol açmaktadır. (5) *Yapısal Özellikler Kuramı*: Okul terkinde demografik faktörler üzerine odaklanan bu kurama göre, etnik bir grubun üyesi olmak, azınlık olmak, cinsiyet, düşük sosyo-ekonomik düzey içinde yer almak gibi demografik ve yapısal özellikler okulu bırakmada etkili olmaktadır. Ayrıca, bu yapısal faktörler düşük akademik başarı ile bağlantılı olarak okul terki

üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Lan ve Lanthier (2003), okul terkinin aşamalı olarak ilerleyen uzun bir süreç sonunda gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu süreçte, öğrenci önce okul kuralları ve normlarından sapmalar yaşamakta ve okula yabancılaşmakta, daha sonra okul faaliyetlerine katılmamakta, okulda başarısız olmakta ve sonunda da okuldan ayrılmaktadır. Benzer bir ifadeyle okulu bırakma, okul normlarından uzaklaşmayla başlayan, okul faaliyetlerinden ve değerlerinden kopma ile devam eden ve okul ortamından tamamen uzaklaşmayla sonuçlanan bir süreçtir (Kaplan, Peck ve Kaplan, 1997).

Eğitimi yarıda bırakarak okulu terk etmenin bireye zararı oldukça fazladır. Bir diploma sahibi olamadan okuldan ayrılan bireyin yaşam kalitesi ve kazancı büyük oranda düşük olmaktadır. Ayrıca okul terki, bireyin eğitimin sağlayacağı tüm getirilerden yoksun kalması anlamına gelmektedir (Karacabey ve Boyacı, 2018). Bunun yanı sıra bireylerin eğitimleri için ayrılan kaynakların boşa gitmesine neden olmaktadır. Herhangi bir eğitim kurumuna devam etmeyen ve belli bir iş sahibi olamayan bireylerin işledikleri suçları araştırmak ya da önlemek için sarf edilen güvenlik masrafları, ülkelere ciddi anlamda ekonomik kayıplara neden olmaktadır (Christenson, Sinclair, Lehr ve Hurley, 2000). Okul terki, bireye, ailesine ve kişinin içinde yetiştiği topluma ekonomik ve sosyal kayıplar yaratan karmaşık bir olgudur. Bir ülkede ya da bir kalkınma bölgesinde okuldan ayrılma oranları yüksek ise bu durumun ekonomik anlamda ülkenin rekabet gücüne ve sosyal anlamda çevresel bozulmaya önemli zararı vardır. Bu nedenle ekonomik olarak zorluk çeken bir ülkede, en azından okul terkinin azaltılmasına ve önlenmesine yönelik somut adımlar atılmalıdır (Andrei, Teodorescu ve Oancea, 2011).

Alan yazın incelendiğinde, okul terkinin nedenleri arasında göç, ekonomik sıkıntılar (Özbaş, 2010; Özdemir, Şirin ve Sezgin 2009), ailenin sosyo-ekonomik açıdan sorun yaşaması (Aküzüm, Yavaş, Karacabey ve Boyacı, 2018; Tan ve Uçar, 2015; Tansel, 2002; Tunç, 2009; Uysal, 2008; Özer, 1991), anne-baba eğitim düzeyinin düşük olması (Hoşgör ve Smits, 2006), akran çevresi (Taş, Selvitopu, Borave Demirkaya, 2013), aile baskısı (Adıgüzel, 2013; Alat ve Alat, 2011; Şimşek, 2011) yer almaktadır. Farklı faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan okul terki konusunda, lise öğrencilerinin görüşlerine dayalı olarak yapılan araştırmalar sınırlı sayıdadır (Karacabey ve Boyacı, 2018; Özer, 1991; Özer, Gençtanırım ve Ergene, 2011; Şimşek, 2011). Öğrencilerin görüşlerine göre okul terki riskinin kapsamlı bir şekilde ele alındığı bu çalışmanın alan yazında önemli bir boşluğu doldurması beklenmektedir. Lise öğrencilerinin görüşlerine göre, okulu terk etme riskini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Lise öğrencilerinin okul terk riski puanları ne düzeydedir?
2. Lise öğrencilerinin okul terkine ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin okul terki risk düzeyini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma, karma yöntem araştırması desenindedir. Bu çalışmada, açılımlayıcı sıralı karma desen modeli tercih edilmiştir. Açılımlayıcı sıralı karma yöntemler, araştırmacının ilk olarak nicel çalışmayı yürütüp sonuçları analiz etmesi ve bu sonuçları nitel araştırma modeliyle daha ayrıntılı bir şekilde açıklamak için tekrar yapılandırmasını içeren bir desendir (Creswell, 2014, s.15). Başlangıçtaki nicel verilerin sonuçlarına bağlı olarak problemin nitel verilerle açıklanması nedeniyle açılımlayıcı sıralı karma yöntem olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.367).

Çalışma Grubu

Araştırmanın nicel boyutunda örneklem grubunu 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Giresun il merkezindeki devlet okullarında öğrenim gören 1.836 öğrenci arasından tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlen 552 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmaya dâhil edilecek okullar tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş daha sonra bu okullarda öğrenimlerini sürdüren öğrenciler arasından seçkisiz örnekleme yöntemi ile 552 öğrenci belirlenmiştir. Çalışmanın örnekleme grubunu 360 meslek lisesi, 192 akademik lise öğrencisi oluşturmaktadır.

Araştırmanın nitel boyutundaki çalışma grubunu 27 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde Okul Terki Risk Ölçeğinin her bir alt boyutundan en az 30 puan alma temel kriter olarak belirlenmiştir. Nitel veriler, okul terki riski puanları yüksek olan 27 öğrenciden elde edilmiştir. Çalışma grubunun 13'ü kız, 12'si erkektir. Yaş ortalaması 16.8'dir. Çalışma grubunun altısının anne-babası ayrı, sekizinin babası il dışında çalışmakta ve 13'nün anne-babası birlikte dir. Katılımcılardan 12'sinin babası işçi, altısının babası işsiz, dördünün babası esnaf, üçünün memur ve ikisinin babası ise çiftçidir. Katılımcılardan 10'unun babası okur-yazar, sekizinin babası ilkokul, altısının ki ortaokul ve üçünün babası ise lise mezunudur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğrencilerin okul terk riskini ortaya koymak amacı ile Sütçü (2015) tarafından geliştirilen 'Okul Terki Risk Ölçeği' kullanılmıştır. Okul Terki Risk Ölçeği, üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları: 'Başarısızlık Algısı' 8 madde, 'Sessiz Davranma' 9 madde ve 'Anti sosyal Davranma' 16 madde olmak üzere toplam 33 maddeden ibarettir. Ölçek Likert tipi 5'li derecelendirme ölçeği özelliği göstermektedir. Alt boyutlardan alınan ortalama puanların 30 veya daha yüksek olması, puanı yüksek olan öğrencinin o alanda okul terki riski taşıdığı anlamına gelmektedir.

Araştırmanın nitel boyutunda veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların cinsiyetini, yaşını, aile durumunu, babanın mesleği ve eğitim durumunu belirten beş adet olgusal soru yer almaktadır. İkinci bölümde açık uçlu üç soru yer almaktadır. Katılımcılara şu sorular sorulmuştur: (1) Okulu bırakma düşüncesi taşımanızda etken olan bireysel faktörler nelerdir? (2) Okulu terk etme düşüncesi taşımanızda neden olan okula ilişkin faktörler nelerdir? (3) Okulu bırakma düşüncesi taşımanızda etken olan sosyal faktörler (aile-sosyal çevre) nelerdir?

Geçerlik ve Güvenirlik

Sütçü (2015) tarafından geliştirilen Okul Terki Risk Ölçeğinin ‘başarısızlık algısı’ alt boyutunda ortalama varyans .40, Cronbach alfa katsayısı .84, yapı güvenirlilik katsayısı .86 bulunmuştur. ‘sessiz davranma’ alt boyutu için ortalama varyans .39, Cronbach alfa katsayısı .85, yapı güvenirlilik katsayısı .86 bulunmuştur. ‘Antisosyal davranma’ boyutu için ortalama varyans .37, Cronbach alfa katsayısı .92, yapı güvenirlilik katsayısı .91 bulunmuştur. Faktörlere ilişkin maddelerin varyansı .20’nin üzerindedir. Ölçeğin araştırmacı tarafından belirlenen Cronbach Alfa katsayısı ‘başarısızlık algısı’ alt boyutunda $\alpha = .86$. ‘sessiz davranma’ alt boyutunda $\alpha = .83$ ve ‘anti sosyal davranma’ alt boyutunda $\alpha = .89$ olarak bulunmuştur. Okul terkine ilişkin boyutların bir arada ele alındığı ölçüm modeline ilişkin genel uyum-uyumsuzluk katsayıları, üç boyutun veri setindeki ilişkileri yeterli düzeyde açıkladığını göstermiştir. Ayrıca model karşılaştırmaları da yapılmış, ilişkisiz üç faktör ve tek faktör modeline göre ilişkili üç faktör modelinin maddeler arası ilişkileri daha iyi açıkladığı saptanmıştır.

Araştırmanın nitel boyutunda iç geçerliği sağlamak için (1) bulguları sunarken verilerin ilişkili olduğu durum dikkate alınarak yorumlanmasına dikkat edilmiştir (2) içsel homojenlik ve dış heterojenlik dikkate alınarak alt tema gruplarının iç tutarlılığı sağlanmıştır. Ayrıca, alt temalar teorik yapı temel alınarak belirlenmiştir ve veri analizinden sonra tüm bulgular iç güvenirliliği sağlamak için yorum yapılmadan sunulmuştur (Creswell, 2015, s. 250-254). Ayrıca, alt temalar altında verilen görüşlerin ana temaları temsil edip etmediğini doğrulamak için uzman görüşüne başvurulmuştur. Görüş ve alt temaları içeren listeler, aynı fakültenin eğitim bilimleri alanında görevli bir öğretim üyesine verilmiştir. Uzmandan, aday öğretmenlerin görüşlerini listelerdeki alt temalarla eşleştirmesi istenmiştir. Ardından uzman tarafından yapılan eşleştirmeler, araştırmacının eşleştirmeleriyle karşılaştırılmıştır. Daha sonra, kodlamanın güvenirliliğini belirlemek için ‘Güvenirlilik = Fikir Birliği / (Fikir Birliği + Fikir Ayrılığı) x 100’ formülü uygulanmıştır (Miles & Huberman, 1994, p. 64). İki kodlayıcı arasındaki benzerlik $52 / (52 + 6) \times 100 = 89.60$ olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın dış geçerliğini sağlamak için yöntem bölümünde, araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve veri analizi süreçleri ayrıntılı

olarak verilmiştir. Araştırmanın nitel verilerinin toplanmasında yararlanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun kapsam geçerliği ve dil geçerliği konusunda alan uzmanlarından görüşler alınmıştır. Ardından sekiz öğrenciye ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sonucunda öğrencilerin okul terki riskini artıran faktörler belirlenerek, görüşme formunda yer alacak soruların daha açık, anlaşılır ve amaçlara uygun olması sağlanmıştır. Görüşme formuna son şekli verildikten sonra okul terki riski olan öğrencilerle yüz yüze görüşmeler yapılmış ve her bir görüşme yaklaşık 30-45 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Öğrencilerin okul terk riski puanları, betimsel istatistik tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen puanların aritmetik ortalama, frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Verilerin analizinde IBM 22.0 istatistik paket programından yararlanılmıştır.

Nitel verilerin analizinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniklerinden yararlanılmıştır. Okul türü değişkeni göz önünde bulundurularak her bir katılımcı K1, K2, K3...K27 şeklinde kodlanmıştır. İçerik analizi sonucunda öğrencilerin görüşlerine ilişkin ana temalar ve alt temalar belirlenmiştir. Bu temalar tablolar halinde gösterilmiştir. Tabloların sonunda ise betimsel analize uygun olarak öğrencilerin her bir ana temaya ilişkin çarpıcı görüşlerine yer verilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin okul terk riski puanları, başarısızlık algısı, sessiz davranma ve anti sosyal davranma alt boyutlarında tablolar halinde sunulmuştur.

Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin başarısızlık algısı alt boyutundaki risk puanları, Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Başarısızlık Algısı Boyutunda Okul Terki Risk Oranı (N=552)

Boyutlar	\bar{X}	f	%	Okul Türü
	30	4	0.72	Meslek Lisesi
	32	2	0.36	Akademik Lise
Başarısızlık Algısı	34	1	0.18	Meslek Lisesi
	35	2	0.36	Akademik Lise
	36	1	0.18	Akademik Lise
	37	1	0.18	Meslek Lisesi

Tablo 1 incelendiğinde, başarısızlık algısı alt boyutunda en düşük ortalamanın $\bar{X}=30$, en yüksek ortalamanın $\bar{X}=37$ olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, 552 öğrenciden 11’inin okul terki riski taşıdığı anlaşılmaktadır. Okul terki riski taşıyan öğrenciler, okul türü değişkenine göre incelendiğinde ise akademik lisede öğrenim gören 5 öğrencinin okul terki riski taşıdığı

görülmektedir. Öte yandan meslek lisesinde öğrenim gören 6 öğrencinin yüksek oranda okul terk riski taşıdığı görülmektedir.

Sessiz davranma alt boyutundaki risk puanları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Sessiz Davranma Alt Boyutunda Okul Terki Risk Oranı(N=552)

Boyutlar	\bar{X}	f	%	Okul Türü
	38	1	0.18	Akademik Lise
	39	3	0.54	Akademik Lise
	39	3	0.54	Meslek Lisesi
	40	2	0.36	Akademik Lise
Sessiz Davranma	40	1	0.18	Meslek Lisesi
	41	3	0.54	Meslek Lisesi
	43	1	0.18	Akademik Lise
	43	1	0.18	Meslek Lisesi
	44	1	0.18	Akademik Lise
	45	1	0.18	Meslek Lisesi

Tablo 2 incelendiğinde, sessiz davranma alt boyutunda en düşük ortalamanın $\bar{X}=38$, en yüksek ortalamanın $\bar{X}=45$ olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, araştırmaya katılan 552 öğrenciden 17’sinin okul terki riski taşıdığı anlaşılmaktadır. Bulgular, okul türü değişkeni açısından değerlendirildiğinde ise okul terki riski taşıyan öğrencilerin 8’inin akademik lisede, 9’unun meslek lisesinde öğrenimini sürdürdüğü görülmektedir.

Anti sosyal davranış alt boyutunda okul terki risk puanları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Anti Sosyal Davranma Alt Boyutunda Okul Terki Risk Oranı (N=552)

Boyutlar	\bar{X}	f	%	Okul Türü
	52	1	0.18	Meslek Lisesi
	53	2	0.36	Akademik Lise
	54	1	0.18	Meslek Lisesi
	56	2	0.36	Meslek Lisesi
	57	1	0.18	Akademik Lise
	58	1	0.18	Meslek Lisesi
	59	2	0.36	Meslek Lisesi
Anti sosyal Davranma	64	2	0.36	Akademik Lise
	64	1	0.18	Meslek Lisesi
	66	2	0.36	Akademik Lise
	67	1	0.18	Meslek Lisesi
	67	1	0.18	Akademik Lise
	73	1	0.18	Meslek Lisesi
	75	1	0.18	Akademik Lise
	78	1	0.18	Akademik Lise
	79	1	0.18	Meslek Lisesi

Tablo 3 incelendiğinde, anti sosyal davranma alt boyutunda en düşük ortalama puanın \bar{X} =52, en yüksek ortalama puanın ise \bar{X} =79 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, araştırmaya katılan 552 öğrenciden 21'inin okul terki riski taşıdığı anlaşılmaktadır. Bulgular, okul türü değişkenine göre incelendiğinde ise okul terki riski taşıyan 10 öğrencinin akademik liselerde, 11 öğrencinin meslek liselerinde öğrenimini sürdürdüğü görülmektedir.

Bu bölümde araştırmanın nitel boyutuna ilişkin veriler yer almaktadır. Araştırmanın ikinci alt problemi, katılımcıların okul terki düşüncesine sahip olmalarına neden olan faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Nitel Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın nitel boyutunda üç ana tema, 11 alt tema ve bu alt temalara ilişkin 58 kod belirlenmiştir. Başlıca ana temalar, (1) bireysel faktörler, (2) okula ilişkin faktörler ve (3) sosyal faktörler şeklindedir. Okul terkine neden olan bireysel faktörlere ilişkin dört alt tema belirlenmiştir. Alt temalar, akademik başarısızlık, aile ortamı, disiplin problemleri ve sosyal uyumsuzluk şeklindedir.

Tablo 4'te, bireysel faktörler ana temasına ilişkin alt temalara ve kodlara yer verilmiştir.

Tablo 4. Bireysel Faktörler Ana Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar (N=27)

Alt Tema	Kodlar	f
Akademik başarısızlık	Temel bilgilerimin eksik olması	12
	Derslerden düşük not alıyorum	6
	Dersleri anlayamıyorum	3
	Kendimi başarısız buluyorum	3
	Yeterince çalışmıyorum	2
	Ödevlerimi yapmıyorum	1
Aile ortamı	Aile içi sorunlar yaşıyorum	8
	Aile baskısı görüyorum	3
	İstedğim okula gitmeme izin verilmemesi	3
	Anne-babamın ayrı olması	3
	Kendime ait bir odamın olmaması	2
Disiplin problemleri	Okula geç kalıyorum	9
	Devamsızlık yapıyorum	8
	Dersleri takip etmiyorum	6
	Dersin düzenini bozuyorum	2
	Zararlı alışkanlıklarım var	2
Sosyal uyumsuzluk	İçine kapanık bir yapım var	7
	Öğretmenlere soru sormaktan çekiniyorum	5
	Özgüven eksikliği duyuyorum	3
	Okula uyum sağlayamıyorum	2
	Utangaçlık yaşıyorum	2

Tablo 4’te, akademik başarısızlık alt temasına ilişkin kodlar ‘*temel bilgilerimin eksik olması*’ (f=12), ‘*derslerden düşük not alıyorum*’ (f=6), ‘*dersleri anlayamıyorum*’(f=3) ve ‘*kendimi başarısız buluyorum*’ (f=3) şeklindedir. Aile ortamı alt temasına ilişkin kodlar ‘*aile içi sorunlar yaşıyorum*’ (f=8), ‘*aile baskısı görüyorum*’ (f=3), ‘*istediğim okula gitmeme izin verilmemesi*’ (f=3), ‘*anne-babamın ayrı olması*’ (f=3) ve ‘*kendime ait bir odamın olmaması*’ şeklindedir. Disiplin sorunları alt temasına ilişkin kodlar ‘*okula geç kalıyorum*’ (f=9), ‘*devamsızlık yapıyorum*’ (f=8), ‘*dersleri takip etmiyorum*’ (f=6), ‘*dersin huzurunu bozuyorum*’ (f=2), ve ‘*zararlı alışkanlıklarım var*’ (f=2) şeklindedir. Sosyal uyumsuzluk alt temasına ilişkin kodlar ‘*içine kapanık bir yapım var*’ (f=7), ‘*öğretmenlere soru sormaktan çekiniyorum*’ (f=5), ‘*özgüven eksikliği duyuyorum*’ (f=3), ‘*okula uyum sağlayamıyorum*’ (f=2) ve ‘*utangaçlık yaşıyorum*’ (f=2) şeklindedir.

Aşağıda okul terki riski konusunda bireysel faktörler ana temasına ilişkin çarpıcı görüşlere yer verilmektedir.

‘İlkokulda temeli iyi alamadığım için konuları anlamakta zorluk çekiyorum. Evde test çözerken bundan dolayı bayağı zorlanıyorum’ [K3]. ‘Derslerime fazla tekrar yapmıyorum. Çalışma gereği duymuyorum ama derslerimden düşük not alıyorum’ [K8]. ‘Bazı dersleri anlayamadığımda canım sıkıldığından dolayı’ [K21]. ‘Derste sıkılıyorum, bu yüzden dikkatim çok çabuk dağılıyor. Mesela hocayı dinlerken başka şeylere dalyorum’ [K26].

‘Evet, okulu terk etmeyi ciddi ciddi düşünüyorum... Ailevi meseleler yüzünden’ [K20]. ‘Anne-babam ayrı... Dedemlerle kalıyoruz... Hem de evde çalışma ortamım yok’ [K27]. ‘Benim sadece sesim güzel, kulağım iyi. Sınava da girmedim... Ailem bu işe dini nedenlerle pek sıcak bakmadı. Başkasının senin sesini duyması günahdır diyerekten. Oysa ben güzel sanatlar lisesini istiyordum’ [K18].

‘Devamsızlık sorunum var. Derslerden sıkıldığım zamanlarda okuldan kaçıyorum’ [K17]. ‘Geç kaldığım oluyor, alarm kursam bile zor kalkıyorum’ [K1]. ‘Dersleri takip etmede zaman zaman sorun yaşıyorum... Dışarıyı, gezmeyi, yüzmeyi düşünüyorum. Futbol oynamayı istiyorum’ [K10]. ‘Mesela arkadaşlarım ders saatinde dışarıda sigara içerek bir konuda konuşurken beni çağırıyorlar ben de onlara katılıyorum’ [K12].

‘O anki yanlış yapma korkusundan. Öyle bir korkum var’ [K22]. ‘Çekiniyorum. Utanıyorum. Saçmalayacakmış gibi falan hissediyorum’ [K19]. ‘...bazen arkadaşlarla takılıyorz ama ben grubun dışında kaldığım zaman sinirleniyorum. Eksik hissediyorum ve bir daha giresim gelmiyor o sınıfa...’ [K9]. ‘Mesela ben içime kapanık biri olduğum için arkadaşlık kurmada zorlanıyorum’ [K2].

Okul terkiine neden olan ‘okula ilişkin faktörler’ ana temasına ilişkin üç alt tema ve bu alt temalar göz önünde bulundurularak 16 kod belirlenmiştir. Alt temalar, sınıf ortamı, öğretmenin tutumu ve okul yönetiminin tutumu şeklindedir.

Tablo 5’te, okulla ilgili faktörler ana temasına ilişkin alt temalara ve kodlara yer verilmiştir.

Tablo 5. Okulla İlgili Faktörler Ana Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar (N=27)

Alt Tema	Kodlar	f
Sınıf ortamı	Sınıfta çok fazla gürültü oluyor	15
	Sınıf ortamı sıkıcı ders dışı aktiviteler çok yetersiz	5
	Cep telefonu ile oynamak daha cazip geliyor	4
	Sınıf içi kurallar belli değil	2
	Sınıf ortamında gruplaşmalar var	1
Öğretmenin tutumu	Daha çok başarılı öğrencilerle ilgileniyorlar	4
	Beni hiç dinlemiyorlar	4
	Öğrencileri düşman görüyorlar	3
	Notla tehdit ediyor	3
	Sürekli yazı yazdırıyorlar	3
	Öğretmenlerden korkuyorum	2
	Hakaret ediyorlar	2
Okul yönetiminin tutumu	Okul müdürü çok sinirli	9
	Okul müdürü kuralları çok sıkıcı hale getirdi	8
	Müdür yardımcısı öğrencileri tehdit ediyor	4
	Okulda disiplin yok	2

Tablo 5’te, sınıf ortamı alt temasına ilişkin kodlar sırasıyla ‘*sınıfta çok fazla gürültü oluyor*’ (f=15), ‘*sınıf ortamı sıkıcı ders dışı aktiviteler çok yetersiz*’ (f=5), ‘*cep telefonu ile oynamak daha cazip geliyor*’ (f=4), ‘*sınıf içi kurallar belli değil*’ (f=2) ve ‘*sınıf ortamında gruplaşmalar var*’ (f=1) şeklindedir. Öğretmenin tutumu ana temasına ilişkin alt temalar ‘*daha çok başarılı öğrencilerle ilgileniyorlar*’ (f=4), ‘*beni hiç dinlemiyorlar*’ (f=4), ‘*dersler çok sıkıcı işleniyor*’ (f=3) ‘*notla tehdit ediyorlar*’ (f=3) ve ‘*sürekli yazı yazdırıyorlar*’ (f=3), ‘*öğretmenlerden korkuyorum*’ ve ‘*hakaret ediyorlar*’ şeklindedir. Okul yönetiminin tutumu ana temasına ilişkin alt temalar ise ‘*okul müdürü çok sinirli*’ (f=9), ‘*okul müdürü kuralları çok sıkıcı hale getirdi*’ (f=8), ‘*müdür yardımcısı öğrencileri tehdit ediyor*’ (f=4) ve ‘*okulda disiplin yok*’ (f=2) şeklindedir.

Aşağıda sosyal faktörler ana temasına ilişkin çarpıcı görüşlere yer verilmiştir.

‘*Sınıfta çok fazla gürültü oluyor. Hocaların etkisiz olduğunu düşünüyorum*’ [K14]. ‘*Sınıfta kurallar yok. Hocaların çoğunu kendime yakın buluyorum mesela ailemle de tanıştırdım, ama çoğu samimi gelmiyor*’ [K17]. ‘*Sınıfta disiplin yok, öğrenmeye elverişli değil, herkes ayrı bir âlemde. Biri kahve içiyor, diğerleri mesajlaşıyor*’ [K25].

‘Öğretmen, konuşana eksi veririm diyor mesela o zaman kimse konuşmuyor’ [K22]. ‘...fazla yazı yazdıranlar oluyor hocalardan hani konu anlatacağına yazı yazdırıyor. Onda da hani anlayan oluyor anlamayan oluyor sonuçta hani sadece bir kişiyi düşünmemek lazım yani farklı kişileri de düşünmek lazım...’ [K15]. ‘Çalışkanların daha çok üzerine düşüyorlar. Onların tarafını tutuyorlar hep... Diğerleriyle çok ilgilenmiyorlar’ [K4]. ‘Derste parmak kaldırsam bile kaldırmaz, gider o öğrenciyi kaldırır’ [K14]. ‘Öğretmenler, hala anlayamıyor musun, kaç defa söyledim diyorlar. Soru sormaya korkuyorum’ [K16]. ‘...soğuklar çünkü öğrencilere karşı, düşman gibi görüyorlar sanki öğrencileri’ [K22].

‘Okul, hapishane gibi oldu her yer kapalı eskiden böyle değildi. Eskisi gibi girip çıkamıyoruz rahatlıkla okula’ [K11]. ‘Müdür yardımcıları öğrencileri tehdit ediyor, her şeye karşılıyorlar’ [K18]. ‘Formayla gelin diyorlar, öğrenciler formasız geliyorlar, derse alınmayacak diyorlar öğrenciler formasız derse giriyorlar...’ [K5].

Okul terkiye neden olan sosyal faktörlere ilişkin dört alt tema ve bu alt temalar göz önünde bulundurularak 21 kod belirlenmiştir. Alt temalar, ailenin tutumu, aile yapısı, yakın çevrenin okula bakışı ve üniversite sınavı kaygısı şeklindedir.

Tablo 6’da sosyal faktörler ana temasına ilişkin alt temalara ve kodlara yer verilmiştir.

Tablo 6. Sosyal Faktörler Ana Temasına İlişkin Alt Temalar ve Kodlar (N=27)

Alt Tema	Kodlar	f
Ailenin tutumu	Senden hiçbir şey olmaz diyorlar	5
	Benden beklentileri çok düşük	4
	Başkaları ile kıyaslıyorlar	4
	Bu çocuk okumaz diyorlar	3
	Beni okuldan almakla tehdit ediyorlar	2
	Okuyacaksın da ne olacak diyorlar	2
Aile yapısı	Ailemin ekonomik düzeyinin düşük olması	6
	Anne- babamın ayrı olması	5
	Ailemin eğitim düzeyinin düşük olması	4
	Annemin evin bütün sorumluluğunu almış olması	3
	Annemin üvey anne olması	2
Yakın çevrenin okula bakışı	Arkadaşın bile okulu bıraktı diyorlar	6
	Okulun çevresinin kötü olduğunu söylüyorlar	4
	Okul için kötü okul diyorlar	2
	Okulun toplama kampı olduğunu söylüyorlar	2
	Ablan bile okulu bıraktı diyorlar	1
Üniversite sınavı kaygısı	Ne yapsam üniversiteye giremem	4
	Sınav beni kaygılandırıyor	4
	Başaracağıma inanmıyorum	2
	Sınavı kazanmam	2
	Dershaneye gidemediğim için sınavda başarılı olamam	2

Tablo 6’da ailenin tutumu alt teması altındaki kodlardan bazıları ‘senden hiçbir şey olmaz diyorlar’ (f=5), ‘benden beklentileri çok düşük’ (f=4), ‘başkaları ile kıyaslıyorlar’ (f=4) ve ‘bu çocuk okumaz diyorlar’ (f=3) şeklindedir. Aile yapısı alt temasına ilişkin kodlar ‘ailemin ekonomik düzeyinin düşük olması’ (f=6), ‘anne- babamın ayrı olması’ (f=5), ‘ailemin eğitim düzeyinin düşük olması’ (f=4) ve ‘annemin evin bütün sorumluluğunu almış olması’ (f=3) ve ‘annemin üvey anne olması’ şeklindedir. Yakın çevrenin okula bakışı ana temasına ilişkin alt temalar ‘arkadaşın bile okulu bıraktı diyorlar’ (f=6), ‘okulun çevresinin kötü olduğunu söylüyorlar’ (f=4), ‘okul için kötü okul diyorlar’ (f=2), ve ‘okulun toplama kampı olduğunu söylüyorlar’ (f=5) şeklindedir. Üniversite sınavı kaygısı ana temasına ilişkin alt temalar ‘ne yapsam üniversiteye giremem’ (f=4), ‘sınav beni kaygılandırıyor’ (f=4), ‘başaracağıma inanmıyorum’ (f=2), ‘sınavı kazanmam’ (f=2) ve ‘dershaneye gidemediğim için sınavda başarılı olamam’ şeklindedir.

Aşağıda sosyal faktörler ana temasına ilişkin çarpıcı görüşlere yer verilmiştir.

‘Okumaz diyorlar... Ama bilmiyorum ders çalışıyorum evde gözlerinin önünde çalışıyorum hatta babam sen okumazsın diyor. Çünkü büyük ağabeylerim ablalarım var onlar okumadılar beni de öyle zannediyor sen de okumazsın diyorlar’[K16]. ‘Benim çocuğum daha iyi şöyle yaptı böyle yaptı. Senin çocuğun ne yaptı? Ve kıyaslama var aralarında... Kıyaslama olmamalı bence...’ [K6].

‘Ailemin ekonomik durumu iyi değil. Dershaneye de gidemem herhalde’ [K22]. ‘Annem-babam ayrı yaşıyorlar. Ben annemle kalıyorum. Onun da sınırları çok bozuk’ [K3]. ‘Şimdi şöyle bir şey var ben eve geldiğimde genellikle hani böyle çok yoğun dersim olmadığı sürece elime hiç kitap almam. Ailem evdeki bu tutumum nedeniyle sanırım bu çocuk okumaz diye düşünüyor’ [K13].

‘Okulun dışarısı pek güvenli değil yani çevresi. Bu yüzden okulun çevresi çok kötü diyorlar’ [K12]. ‘Okulu sorunlu bir lise olarak görüyorlar toplama kampı diyorlar her türlü öğrenci var diyorlar’ [K21].

‘Seçtiğim bölümden dolayı kaygı yaşıyorum. Mesela sayısalı seçtim çalışamama durumum var korkuyorum çalışamam diye. Kaygılıyım, bu yüzden belki sınavı kazanamam diye’ [K11]. ‘Sınavlar zor olduğu için yapamam diye illa ki korku yaşıyorum’ [K18]. ‘Başaracağıma inanmıyorum. Zaten dikkat eksikliği nedeniyle ilaç kullanıyorum’ [K27].

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Lise öğrencilerinin okul terki riskine ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmadan elde edilen nicel bulgular, okul terki riskinin ölçeğin ‘anti sosyal davranma’ alt boyutunda görece daha yüksek, ‘sessiz davranma’ ve ‘başarısızlık algısı’ alt boyutlarında daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, öğrencilerin okula ve akran çevresine uyum

sağlama problemi nedeniyle okul terki riski altında olduklarını göstermesi nedeniyle anlamlı bulgular olarak değerlendirilebilir. Daha önce yapılan araştırmalarda, benzer bulgulara rastlanmaktadır. Nitekim Şimşek (2011) tarafından yapılan araştırmada, okulda sosyal etkinliklere katılmayan ve kendini okulun bir parçası olarak görmeyen öğrencilerde okulu bırakma isteğinin daha yüksek olduğu bulgusu yer almaktadır. Benzer şekilde, Özer, Gençtanırım ve Ergene (2011) tarafından yapılan araştırmada, alkol-sigara kullanma ve anti sosyal davranışlar sergileme okulu terk etme riskini artıran aracı değişkenler arasındadır.

Araştırmanın nitel boyutunda üç ana tema, 11 alt tema ve bu alt temalara ilişkin 58 kod belirlenmiştir. Başlıca ana temalar, bireysel faktörler, okula ilişkin faktörler ve sosyal faktörler şeklindedir. Okul terkine neden olan bireysel faktörlere ilişkin dört alt tema ve bu alt temalara uygun olarak 21 kod belirlenmiştir. Alt temalar akademik başarısızlık, aile ortamı, disiplin problemleri ve sosyal uyumsuzluk şeklindedir. Öğrencilerin görüşlerine göre, temel bilgilerinin eksik olması, derslerden düşük not almaları, aile içi sorunlar yaşamaları, ailelerinden baskı görmeleri, okula geç kalmaları ve devamsızlık yapmaları, içe kapanık olmaları ve öğretmene soru sormaktan çekinmeleri, okul terki riskini artıran faktörler arasında yer almaktadır. Bireysel faktörler göz önünde bulundurulduğunda, okul terki riskinin büyük ölçüde öğrencilerin uyum sorunlarından kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Benzer sonuçlara daha önce yapılan araştırmalarda rastlanmaktadır. Gouda ve Sekher (2014), yaptıkları çalışmada öğrencilerin uyum sorunlarının okul terki riskini artırdığını, Özer, Gençtanırım ve Ergene (2011) tarafından yapılan çalışmada ise antisosyal davranışların okul terki riskini yordayan aracı değişkenlerin başında yer aldığı bulgularına rastlanmaktadır.

Okulla ilgili faktörlere ilişkin üç alt tema ve bu alt temalar göz önünde bulundurularak 16 kod belirlenmiştir. Alt temalar sınıf ortamı, öğretmenin tutumu ve okul yönetiminin tutumu şeklindedir. Öğrencilerin görüşlerine göre sınıfta çok fazla gürültü olması, sınıf ortamının sıkıcı ders ve dışı aktiviteler çok yetersiz olması, öğretmenlerin daha çok başarılı öğrencilerle ilgilenmesi, bazı öğrencileri hiç dinlememesi, okul müdürünün çok sinirli olması ve kuralları çok sıkıcı hale getirmesi, okul terki riskini artıran faktörler arasındadır. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin derslerde sıkılmaları, öğretmenlerin tüm öğrencilere eşit yaklaşmaması ve okul müdürlerinin katı disiplin anlayışına sahip olmaları öğrencilerin okula bağlılığını azaltarak okul terki riskini artırdığı söylenebilir. Entwistle, Alexander ve Olson (2004), tarafından yürütülen araştırmada, öğrencilerin okuldan beklentilerinin karşılanmamasının okul terki riskini artırdığı bulgusuna yer verilmiştir. Benzer şekilde, Karacabey ve Boyacı (2018) tarafından yapılan araştırmada okulu sevmeyen, öğretmenlerle ve okul yöneticileriyle sorun yaşayan öğrencilerin; Şimşek (2011) tarafından yapılan araştırmada, okuldan hiç memnun olmayan öğrencilerin okulu bırakma düşüncelerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Okul terki riskini artıran sosyal faktörler ana temasına ilişkin dört alt tema ve bu alt temalar göz önünde bulundurularak 21 kod belirlenmiştir. Alt temalar, ailenin tutumu, aile yapısı, yakın çevrenin okula bakışı ve üniversite sınavı kaygısı şeklindedir. Öğrencilerin görüşlerine göre, ailenin çocuklarına inanmaması, onlardan beklentilerinin çok düşük olması, ailenin ekonomik düzeyinin düşük olması, anne- babanın ayrı olması, okul çevresindeki bireylerin öğrencilerin motivasyonlarını azaltan söylemleri, öğrencilerin üniversite sınavını kazanamayacakları algısı ve sınav kaygısı okul terki riskini artıran sosyal faktörler arasında yer almaktadır. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin aile ilişkilerinin sorunlu olması, okulun çevresinin öğrencilerde bıraktığı kötü izlenim ve öğrencilerin gelecekte beklenen beklentilerinin düşük olması, okul terki riskini artıran sosyal faktörler arasında gösterilebilir. Diyu (2001) yaptığı araştırmada, sosyo-kültürel faktörlerin okul terki riskini artıran en önemli değişken olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Bayhan ve Dalgıç (2012) yaptıkları araştırmada, aile sorunları ve olumsuz akran ilişkilerinin okul terki riskini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Taş, Selvitopu, Bora ve Demirkaya'nın (2013) yaptıkları araştırmada, sorunlu akran çevresinin öğrencilerin okul terki riskini artıran faktörler arasında ön sıralarda olduğu bulgusu yer almaktadır.

Araştırmanın sonuçları, öğrencilerin bireysel faktörler, okula ilişkin faktörler ve sosyal faktörlere bağlı olarak okul terki riski altında olduklarını göstermektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda öğrencilerin akademik başarıları yanında sosyal becerilerini ve yeteneklerini ortaya koymalarına olanak sağlayacak bir öğretim programını oluşturması ve uygulamaya koyması gerektiği söylenebilir. Okul müdürlerinin okullarda öğrencilerin sorunlarına yakın ilgi göstermeleri, okul kurallarını öğrencilerle birlikte oluşturmalarının okul terki riskini azalmanda yararlı olacağı söylenebilir. Ailelerin eğitime özel önem verilmelidir. Ailelerin ergenlik çağındaki çocukları ile iletişim sorunlarını azaltmada okul rehber öğretmenleri daha özverili bir çalışma yürütmelidir. Öğretmenler, sınıf ortamında sadece üniversite sınavında başarılı olmayı önceleyen bir anlayışla öğretmenlik mesleğini sürdürmek anlayışını gözden geçirmelidir. Bu konuda farklı çalışma grupları ile farklı araştırma desenlerinde farklı çalışmalar yürütülebilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2013). Kız çocuklarının okullulaşma engelleri ve çözüm önerileri (Şanlıurfa Örneği). *EKEV Akademi Dergisi*, 17(56), 325-344.
- Aküzüm, C., Yavaş, T., Tan, Ç., & Uçar, M. B. (2015). İlköğretim kurumu öğrencilerinin devamsızlık ve okul terki nedenleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 167-192.
- Alat, Z. & Alat, K. (2011). A qualitative study of parental resistance to girls' schooling. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 11(3), 1369-1373.

- Andrei, T., Teodorescu, D., & Oancea, B. (2011). Characteristics and causes of school dropout in the countries of the European Union. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 28 (2011), 328- 332.
- Battin-Pearson, S., Newcomb, M.D., Abbott, R.D., Hill, K. G., Catalano, R. F., & Hawkins, J. D. (2000). Predictors of early high school dropout: A test of five theories. *Journal of Educational Psychology*, 92 (3), 568-582.
- Bayhan, G. & Dalgıç, G. (2012). Liseyi terk eden öğrencilerin tecrübelerine göre okul terki. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 107-130.
- Burns, R. C. (1993). Parent involvement: Promises, problems and solutions. In R. C. Burns (Ed). *Parents and schools: From visitors to partners*, (pp. 9-20). Washington, DC: National Education Association.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma deseni*. (S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri*. (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Christenson, S. L., Sinclair, M. F., Lehr, C. A., & Hurley, C. M. (2000). Promoting successful school completion. In K. Minke & G. Bear (Eds.). *Preventing school problems-promoting school success: Strategies and programs that work* (pp. 377-420). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.
- Cullen, B. (2000). *Evaluating integrated responses to educational disadvantage*. Dublin: Combat Poverty Agency.
- Dekkers, H. & Claassen, A. (2001). Dropouts- disadvantaged by definition? A study of the perspective of early school leavers. *Studies in Educational Evaluation*, 27 (4), 341-354. DOI: 10.1016/S0191-491X(01)00034-7
- Diyu, X. (2001). Investigation and discussion on the problem of primary and secondary school dropouts in poor areas. *Chinese Education & Society*, 34 (5), 49-58, DOI: 10.2753/CED1061-1932340549.
- Entwistle, D. R., Alexander, K. L., & Olson, L. S. (2004). Temporary as compared to permanent high school dropout. *Social Forces*, 82 (3), 1181-1205.
- French, D. C., & Conrad, J. (2001). School dropout as predicted by peer rejection and antisocial behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 11 (3), 225-244. DOI: 10.1111/1532-7795.00011
- Garrison, D. R. (1987). Distance education: Researching drop-out in distance education. *Research in Distance Education*, 8 (1), 95-101.
- Goldberg, M. (1999). Truancy and dropout among Cambodian students: Results from a comprehensive high school. *Social Work in Education*, 21 (1), 49-63.

- Gouda, S.& Sekher, T. V. (2014). Factors leading to school dropouts in India: An analysis of national family health survey-3 data. *Journal of Research & Method in Education*, 4 (6), 75-83.
- Hoşgör, A. G. & Smits, J. (2006). Effects of family background characteristics on educational participation in Turkey. *International Journal of Educational Development*, 26 (5), 545-560. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2006.02.002>
- Kaplan, D. S., Peck, B. M., & Kaplan, H. B. (1997) Decomposing the academic failure–dropout relationship: A longitudinal analysis, *The Journal of Educational Research*, 90 (6), 331-343. DOI: 10.1080/00220671.1997.10544591
- Karacabey, M. F. & Boyacı, A. (2018). Okulu terk eden ortaöğretim öğrencilerinin okulu terk etme nedenleri ve sosyo-ekonomik profilleri: Şanlıurfa örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24 (2), 247-293.
- Lan, W. & Lanthier, R. (2003). Changes in students' academic performance and perceptions of school and self before dropping out of schools. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 8 (3), 309-332.
- Miles, M. B., & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London, UK: Sage Publications.
- Millî Eğitim Bakanlığı, (MEB), (2013). *Ortaöğretimde sınıf tekrarı, okul terk sebepleri ve örgün eğitim dışında kalan çocuklar politika önerileri raporu*. Ankara: Aydoğdu Ofset Matbaacılık.
- Özbaş, M. (2010) İlköğretim okullarında öğrenci devamsızlığının nedenleri. *Eğitim ve Bilim*, 35 (156), 32-44.
- Özdemir, S., Şirin, H. & Sezgin, F. (2009). *Okulu terk eden çocukların ve velilerinin okul terkine ilişkin görüşleri: Nitel bir inceleme*. 18. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında sunulan bildiri, Ege Üniversitesi, İzmir. Erişim adresi: https://www.pegem.net/Akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=103660
- Özer, M. (1991). *İlköğretim okulları ikinci kademe (ortaokul) öğrencilerinin öğrenimi terk etme sorununun analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özer, A., Gençtanırım, M., & Ergene, T. (2011). Türk lise öğrencilerinde okul terkinin yordanması: Aracı ve etkileşim değişkenleri ile bir model testi. *Eğitim ve Bilim*, 36 (161), 302-317.
- Peters, O. (1992). Some observations on dropping out in distance education. *Distance Education*, 13 (2), 234-269.

- Reyes, O. & Jason, L. A. (1993). Pilot study examining factors associated with academic success for Hispanic high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 22 (1), 57-71.
- Sütçü, Z. (2015). *Okul terk riski ölçeğinin geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, H. (2011). Lise öğrencilerinde okulu bırakma eğilimi ve nedenleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 27-47.
- Şimşek, H. & Katıtaş, S. (2014) İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde okula yabancılaşmanın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Şanlıurfa İli Örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 81-99.
- Taş, A., Selvitopu, A., Bora, V., & Demirkaya, Y. (2013). Reasons for dropout for vocational high school students. *Educational Sciences: Theory & Practice* 13(3), 1561-1565.
- Tansel, A. (2002). Determinants of school attainment of boys and girls in Turkey: individual, household and community factors. *Economics of Education Review*, 21 (5), 455-470.
- Tunç, E. (2011). *Self-image of high-school students having dropped out of school and supply levels of needs for counselling*, (Doctoral Dissertation Thesis). Atatürk University, Department of Educational Sciences, Program of Psychological Counseling and Guidance, Erzurum, Türkiye.
- Uysal, A. (2008). The arguments on school dropouts: Environmental factors. *Millî Eğitim*, 178, 139-150.
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk ve suç* (8. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. & Kula, Ş. K. (2011). Elazığ ilindeki ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin devamsızlık sebeplerinin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 23(2), 133-140.

İbrahim Bey Haydaroglu'nun Dağıstan'daki Din Eğitimi Sürecine Katkıları

Alim Emin YUSUFOĞLU*

Öz

Bilindiği üzere, her toplumun kültürel mirası bireysel ve toplumsal bilince yansımaktadır. Tarih boyunca, önder seçkin bireyler, sosyal ve kültürel gelişmelerin lokomotifleri olarak, faaliyetleri ve yaratıcılıklarıyla, manevi kültürün gelişiminde önemli bir rol oynamışlardır. Onlar yalnızca manevi kültürün önemli bir parçası değil, aynı zamanda özünde yer almışlardır. Çalışmanın hedefi, bir Dağıstanlı olarak sahip olduğu çok yönlü kişiliğiyle, başta Dağıstan ve Kuzey Kafkasya olmak üzere birçok Rusya halkının manevi kültürünün ve sosyal düşüncesinin gelişiminde oldukça önemli rol oynayan İbrahim Bey Haydaroglu'nun hayatı ve din eğitimi ile ilgili görüşlerinden bahsetmek olacaktır. Bununla birlikte, Dağıstan'daki din ve eğitim sürecine olan katkılarından söz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Dağıstan, Haydaroglu, İslam, Eğitim.

İbrahim Bey Haydaroglu's Contributions to the Process of Religious Education in Dagestan

Abstract

As it well known, each society has unique cultural heritage and it is influence to social intellegence. In history, distinguished and talented individuals were a locomotive to a social and cultural developments, and also they played a key role in development of spiritual culture with their activities and discoveries. They are not only a part of spiritual culture, but also they take plays in its nature. Aim of this work is to show the role of İbrahim Bey Haydaroglu in development of spiritual and cultural thoughts not only in Dagestan and North Russia but in all Russia, and also to enlight his lifetime and thoughts as a person who was a Dagestani and was very erudated person. Together with it, paper describes his role in developing religiuos educaion in Dagestan.

Keywords: Caucasus, Dagestan, Haydaroglu, İslam, Education.

Received/Geliş: 02.07.2019

Accepted/Kabul: 07.09.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, elvin.iusbov@giresun.edu.tr, /0000-0002-9603-8606.

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

İbrahim Bey, Rus tarih edebiyatında bir milliyetçi, Pantürkçü ve Sovyet iktidarının uzlaşmaz düşmanı olarak tanıtılmaktadır. Bununla birlikte, günümüze kadar onun mirası objektif bir şekilde, yeterli derecede araştırılmış ve toplanmış değildir. İbrahim Haydaroglu'nun mirasını incelemeye yönelik ilk kapsamlı teşebbüs, Dağıstanlı araştırmacı ve bilim adamı Magomed Abdullayev tarafından yapılmıştır. Sovyet öncesine ait arşiv kaynaklarından ve diğer kaynaklardan elde ettiği bilgiler doğrultusunda hazırlanmış olduğu çalışmada, düşünür objektif olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Fakat bu, onun tüm mirasının toplandığı ve bu çalışmalarla yetinmesi gerektiği anlamına gelmemektedir.

Mirasın araştırılması sadece bilimsel ve bilişsel öneme sahip değildir. Aynı zamanda bu tür çalışmalar, Rus Sovyet edebiyatında tek taraflı ve önyargılı bir tutumla değerlendirilen, Müslüman ve Türk aydınlarının unutulmuş ve karalanmış isimlerini geri kazanmaya yardımcı olmaktadır. Haydaroglu'nun, zor bir kaderin aktörü olduğunu ve görüşlerinin karmaşık bir evrim sürecinden geçtiğini söylemek gerekir. Sosyo-ekonomik, ulusal, kültürel, ahlaki ve dini konulardaki birçok düşüncesi, bugün de aktüelliğini kaybetmemiş durumdadır.

Bunun yanı sıra, İbrahim Bey'in bir filozof olmayıp herhangi bir felsefi eseri olmadığını vurgulamak gerekir. Düşüncelerini ve görüşlerini daha çok bilimsel ve mantıksal açıdan doğrulamaya çalışan sosyo-politik bir düşünürdür. Dolayısıyla araştırmamızın genel amacı, Haydaroglu'nun sosyal ve siyasi düşünce mirasını incelemeye çalışmaktır. Ancak, kendisi tam anlamıyla felsefi bir düşünür olmadığı için, çalışmada daha çok somutluk ve tarihselciliği korumakla birlikte, otobiyografisinden daha ziyade, faaliyetleri ve görüşleri üzerinde durmaya özen göstermektir. Araştırmamızda dokümantasyon metoduna bağlı olarak literatür incelemesi gerçekleştirilmiştir. Literatür olarak konuyla ilgili yoğun olarak Rusça kaynaklar kullanılmıştır. Bunun için konu ile ilgili resmî yayınlar, kitaplar, dergiler ve makalelerden faydalanılmıştır. Bunun yanında konuyu tasvir etmek için, betimleme (tasvir) ve tarama yöntemleri de kullanılmıştır.

İbrahim Bey Haydaroglu'nun Hayatı

İbrahim Bek İsabekoviç Gaydarov*, 3 Ağustos 1879'da bir Bek† ailesinde Dağıstan'ın parçası olan Derbent‡ kentinde dünyaya geldi. Burada çoğunlukla çocukluğu ve ergenliği geçti. O dönemdeki Dağıstan, baskın olan feodal ilişkilerin yanı sıra, ataerkil-klan ilişkilerinin

*İbrahim Bek İsabekoviç Gaydarov 1925 yılında Türkiye'ye yerleştikten sonra, "Haydaroglu" soyadını almıştı. Metinde, İbrahim Bey Haydaroglu olarak geçecektir.

† Kafkasya toplumlarında ileri gelen ve soylu ailelerden olanlara verilen bir ünvandır.

‡ Derbent, ya da daha doğrusu Darband (Farsçadan- bağlantı, kapı), Hazar Denizi'nin batı sahilinde bulunan ikinci büyük kenttir. Arkeoloji tahminlerine göre, şehrin tarihi geçmiş 5 bin yıl öncesine dayanmaktadır. 19. yüzyılın başında Ruslar tarafından Güney Kafkasların işgal edilmesiyle birlikte, 1806'da Derbent Rus hakimiyeti altına girmişti.

kalıntılarının ve gelişmekte olan kapitalist ilişkilerin önemli unsurlarının bulunduğu Çarlık Rusya'sının sömürgesi altında kalan bir bölgeydi (Abdullayev, 1999).

Eskiden beri Derbent, yerli ve yabancı tüccarlar için önemli bir merkez konumundaydı. Derbent, Kafkasya'nın çok uluslu şehirlerinden birisiydi. Elbette, etnik gruplar arası çatışmaların ve sınıf mücadelesinin hâkim olduğu karmaşık sosyal ve siyasi ortam, genç İbrahim Bey'in dünya görüşünü etkilemiş durumdaydı. Bununla birlikte, Derbent gibi eski şehrin kültürel geleneklerinin, İbrahim Bey'in bir birey ve düşünür olarak yetişmesi üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu da vurgulamak gerekir. Derbent aynı zamanda tüm semavi dinlerin yaygınlaştığı ve birlikte bulunduğu bir merkez halindeydi. Bu şehrin erken dönemde İslamlaşmış olması, onu Kafkasya'daki Arap-Müslüman* kültürünün ilk ve önemli merkezine dönüştürmüştü (Abdullayev, 1999). Dağıstan toplumunun sosyal yapısında din adamları ve aydınlar önemli bir yeri oluşturmaktaydı. Şunu zikretmek gerekir ki, din adamlarının eğitimi dini bilgilerle sınırlı değil, aynı zamanda pozitif bilimleri, beşerî bilimleri, felsefe ve mantık gibi ilimleri de kapsamaktaydı. Böylece, din adamları o dönemin Müslüman aydınlarını temsil etmekteydi. Doğal olarak, din, tasavvuf ve diğer İslami felsefe okulları, İbrahim Bey'in görüşlerinin oluşumunu etkilemişti. Kendi çalışmaları ve konuşmalarında sürekli onlara atıfta bulunması, sözü ve işiyle İslamı savunması elbette tesadüf değildir (Babiç, 2014).

Özetlemek gerekirse, 20. yüzyılın başında Dağıstan'da sosyal güçlerin sınıflandırılması yukarıda belirtildiği şekildeydi. Doğal olarak, ailesi ve soyu, Dağıstan ve Derbent'in sosyo-ekonomik, politik ve kültürel-ideolojik gerçekleri, eğitim gördüğü kurumlardaki siyasi ortam, İbrahim Bey'in karakterinin ve sosyo-politik görüşlerinin şekillenmesinde çok etkili olmuştu. Yani Dağıstan'ın tarihi koşulları, onun kişiliğinin gelişmesi ve bir düşünür olarak oluşması için büyük önem taşımıştı.

İbrahim Bey, iyi bir eğitim almış çok akıllı ve enerjik bir insandı. Aklını ve enerjisini halkının kalkınması, eğitilmesi için sarf etmek istiyordu. 1907 yılında, Bakü'de “Neşr-i Maarif” cemiyeti idare heyetinin üyeleri arasında yer alan 28 yaşındaki Haydaroglu, artık yeterince deneyimli bir şahıs olarak, aynı yılın 14 Ekim'inde Rusya 3. Devlet Dumasına† Dağıstan vilayeti ve Zagatala bölgesinden milletvekili seçilerek Sankt Petersburg'a doğru yola çıkmıştı (Tahirzade, Tahirli, 2011; Tagirzade, Tagirli, 2014). Üçüncü Duma'da, Kafkasya'dan sadece 10 milletvekili ve Dağıstan'ı temsilen tek milletvekilinin seçilmesine izin verilmişti. Dağıstan'ı temsilen seçilen bu tek milletvelili de İbrahim Bey Haydaroglu olmuştu (Gereyhanov, 2013). 1907-1912 yılları

* On birinci yüzyılda yaşamış olan Muhammed bin Musa ed-Derbendi'nin “Reyhanül-hakaik ve Bustanüd-dekaik” adlı el yazmasında, şehirde o dönem yaşamış alimlerin isimleri yer almaktadır.

† Rusya 3. Devlet Duması, 1 Kasım 1907 ile 30 Ağustos 1912 tarihleri arasında faaliyet göstermişti. Buradaki, “Duma” kelimesi “Meclis” anlamında kullanılmaktadır. Yani, Rus Meclisi anlamına gelmektedir. Bundan sonra, metinde “Duma” olarak geçecektir.

arası Duma dönemi, İbrahim Haydaroglu'nun yaşamında en verimli olanıdır. Duma onun için hem kültürel olarak gelişiminin yeni bir aşaması, hem de bir siyasi kültür okulu halini kazanmıştı.

Görevinin ilk gününden itibaren Dağıstan Milletvekili olarak, iktidar parti milletvekillerinin tüm engellerine ve meclis başkanının uyarılarına rağmen, konuşmalarında yetkilileri ve iktidarı eleştirmiş, görüşlerini açıkça beyan etmiş ve görevini hakkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. 21 Kasım 1908 tarihinde Sosyal-Demokrat fraksiyonun toplantısında, Bolşevikler onu partiden atmayı önerdiler. Haydaroglu partinin kararını beklemeden sosyal-demokrat partisinden istifasına dair dilekçesini verdi. Duma'nın üçüncü oturumunda Haydaroglu Müslüman fraksiyonuna geçiş yaptı (Tahirzade, Tahirli, 2011).

İbrahim Bey Haydaroglu Duma'dan sonra hayatına da Bakü'de devam etmiştir. Bu döneme gelindiğinde, o artık Azerbaycan'ın en faal ve nüfuzlu toplum ve siyaset adamlarından biri haline gelmişti (Tahirzade, Tahirli, 2011; Tagirzade, Tagirli, 2014). 1917 Şubat'ında Rusya'da burjuva devrimi başarılı olup Çarlık devrildikten sonra Geçici Hükümet kuruldu ve İbrahim Bey, bu ağır ve oldukça karışık dönemde doğduğu topraklarda ona daha çok ihtiyaç olduğunu görerek Dağıstan'a döndü. 1917'de popüler Müslüman siyasi figürlerden biri olan Haydaroglu, ülkenin siyasi hayatında aktif rol almaktaydı (Aliyeva, 2015; 2016).

Ekim devrimi sonrası dönem, Bolşevik ya da takipçileri olmayan tüm aydın figürler için olduğu kadar, Haydaroglu'nun hayatında da en zorlu dönemdi. Temsilciliğini yaptığı hükümet Kızıl Ordu birliklerinin eliyle devrildikten ve 1920'de Kuzey Kafkasya'da Bolşevik rejimi kurulduktan sonra bu bölgenin birçok aydını gibi İbrahim Bey de anayurdu Azerbaycan'a sığındı. 1921 yılında Komünistler burada da milli hakimiyeti devirdikten sonra Haydaroglu Fransa'ya taşındı ve 1925 yılına dek ailesi ile birlikte orada çalıştı (Tahirzade, Tahirli, 2011; Tagirzade, Tagirli, 2014).*

1925 yılında Türk hükümeti Haydaroglu'nu, Ankara'dan illere giden birkaç demiryolu yapımının teknik bölümünü yönetmesi için Türkiye'ye davet etti. Onun için, şimdiye kadar imkân bulamadığı mühendislik mesleğini icra etmek Türkiye'de mümkün oldu. Bu davetle birlikte önceki hayatını bütünüyle meşgul eden politikadan ayrıldığını vurgulamıştı. İbrahim Bey karşılaşmış olduğu zorluklara rağmen, görevini başarıyla tamamlamayı başarmıştı. İşinde göstermiş olduğu başarısından dolayı 1940 yılında Ulaştırma Bakanlığı'na geçmiş ve son gününe kadar orada görevine devam etmişti. 1949 yılının mart ayında Ankara'da vefat etmiş ve Cebeci mezarlığına defnedilmiştir. Türkiye'de Kafkas göçmenlerinin çoğunun zor durumda olduğunu gören İbrahim Bey, onlara çalışmak için iş ayarlar ve elinden geldiğince yardım etmeye çalışırdı. Hemşehrileriyle bir araya geldiğinde, ana vatanın bir gün yeniden özgür olacağı ve Sovyet

* Haydaroglu'nun Paris'te kaldığı yıllar boyunca gerçekleştirdiği faaliyetler hakkında geniş ve yeterli bilgi bulunmamaktadır.

bolşevik baskısından kurtulacağı umudunu dile getirmekteydi. Birgün Sovyet'lerin çökeceği inancı, asla onu terk etmedi. Ona göre, Bolşevik rejiminin çökmesi, Dağıstan'ın Azerbaycan ile birleşmesi, ikisinin birlikte Türkiye'ye bağlanması ve ortak iletişim dilinin de Türkçe olması bu meselenin tek çözüm yolu (Abdullayev, 1999).

İbrahim Bey Haydaroglu'nun Duma Faaliyeti

Haydaroglu gibi bir şahsiyetin genel sosyolojik görüşlerini tespit etmek oldukça zordur. Çünkü o bir filozof ya da profesyonel bir sosyolog değildi. Mühendislik eğitimi almış ve teknik konularda uzmanlaşmış olmasına rağmen, siyasi hayata atıldıktan ve siyasi faaliyetlerde bulunduktan sonra, ister istemez günlük hayatında karşılaştığı sosyal sorunlar üzerinde düşünmek zorundaydı. Ülkede gerçekleşen toplumsal süreçler hakkında iyi derecede bilgisi vardı. Bu şekilde, siyasi bir düşünür vasfını edinmiş oldu. Bu da onun Duma'ya milletvekili olarak seçilmesini kolaylaştırdı.

Şimdi, İbrahim Bey'in bir düşünür olarak bırakmış olduğu ideolojik mirasının bir kısmının analizini yapmakta ve Üçüncü Duma'nın milletvekili olarak savunduğu sosyal görüşleri görmekte fayda vardır. Haydaroglu'nun ilk dönem toplumsal görüşleri, onun hem duygu hem de bilinç düzeyinde işçi ve köylülerin tarafında olduğunu göstermektedir. İbrahim Bey, işçi ve çiftçi sınıfının toplumsal kalkınmadaki özel konumu ve rolüne her fırsatta dikkat çekmekteydi.

Kuzey Kafkasya'nın ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir bölge olmasından dolayı, İbrahim Bey köylülerin sorunlarına özel bir önem vermekteydi. Duma ve basında yaptığı konuşmalarında, kendi seçmeninden ve Kuzey Kafkasya'nın diğer halklarından aldığı mektuplara dayanarak, bölgenin Rusya sınırlarına girmesinden sonra, yerli köylülerin durumlarının daha da ağırlaştığını dile getirmekteydi. Örneğin, Haydaroglu Dağıstan'daki Rus yetkililerin rüşvet almalarını ve bulaştıkları diğer yolsuzluk vakalarını sert bir şekilde eleştirmekteydi (Sergeev, 2012). Buna karşılık olarak, Rus yetkililer kendilerini haklı çıkarmak için, Dağıstan'ın savaş sonucunda ele geçirildiği ve dolayısıyla Rusya'nın bu toprakları istediği şekilde idare edebilme hakkına sahip olduğunu söylemekteydiler. Haydaroglu bu argümanları ret eder, Kafkasya'nın bir savaş sonucunda Rus silah gücüyle alınmadığını, ancak Türkiye'nin bu bölgeden çekilmek zorunda kalması nedeniyle oluşan şartlar sayesinde Rusya'ya katıldığını rakiplerine hatırlatmaktaydı.

O, köylülerin sosyal statüsünü yükseltmek, durumlarını kolaylaştırmak için ısrarla mücadele etmekte, onların hak ve hukuklarına eşitlik kazandırmak için en ufak bir fırsattan vazgeçmemekteydi. Örneğin, Kafkasya'daki uygulanan haksızlığın ve adaletsizliğin bir kanıtı olarak alınan yüksek arazi vergisinin, Rusya'nın diğer bölgelerindeki vergi seviyesine indirilmesi için Meclise bir kanun taslağı sunmuştu (Sergeev, 2012).

Haydaroglu Mecliste sadece kendi seçmenlerini veya Kuzey Kafkasya halklarını temsil etmiyordu. Aynı zamanda mecliste temsil edilmeyen diğer Müslüman azınlıkların da hak ve

hukukunu savunmaya çalışırdı. Bunun en açık örneğini, Devlet Duması'nda temsil edilmeyen Orta Asya halkları oluşturmaktaydı. Mesela, Amerika'nın kızıl derililere uyguladığı siyaseti örnek alarak, 9 Kasım 1907'de mecliste kabul edilen kanun, Kırgızistan'da yerli halkın topraklarının bir kısmının alınması ve o topraklara Rus göçmenlerin yerleştirilmesi ve Kırgızların asırlarca sürdürdükleri göçebe hayat tarzlarının sınırlandırılarak zamanla tamamen kaybolmasını mümkün kılmaktaydı. İbrahim Bey, söz konusu meseleyi meclis kürsüsünden gündeme getirerek, Kırgız topraklarının alınmasında hiçbir yasal dayanağın bulunmadığını, bunun mantıksız ve uyduruk gerekçelerle yapıldığını, asıl amacın Kırgız ulusunu ve kültürünü yok etmek olduğunu dile getirmişti. Dağıstan milletvekili, Çarlık yönetiminin uyguladığı yeni iskân siyasetini açık bir şekilde eleştirmekte ve bu siyasetin ne gibi ciddi sonuçlara yol açabileceğine dikkat çekmekteydi. Hükümet bu politikayla; Rus illerindeki tarım topraklarının yetersizliğini gidermek ve Rus nüfusun göçü sonucunda bu bölgelerde sosyal ve askeri-politik bir destek oluşturmak gibi birçok sorunu çözmek istiyordu. Bu bağlamda Dağıstanlı düşünür, Çarlık yetkililerinin ikiyüzlülüğünü ortaya çıkarmaktaydı (Sergeev, 2012; Tahirzade, Tahirli, 2011).

Haydaroglu, Rusya'nın Asya ve Kafkasya bölgelerindeki arazilerinin Rus yerleşimcilere satılmasıyla ilgili kanun tasarısı hakkında yaptığı konuşmasında, bölgedeki Müslümanların toprak satın almalarına izin verilmediğini hatırlatarak: "Aslında, burada Müslümanlara ve Rus olmayanlara karşı çıplak bir düşmanlık tezahürüyle karşı karşıyayız. Yerlilerin toprakları ellerinden alınarak Rus göçmenlere dağıtılmış olması yetmiyormuş gibi, bir de yerli halka toprak sahibi olmaları yasaklanıyor...", sözleriyle bu gerçeğin altını çizmişti (Abdullayev, 1999). Konuşmasının devamında, Dağıstan milletvekili kürsüden Çarın gizli emrini okudu: "Kafkas savaşının sona ermesiyle, tüm kademelerdeki devlet yetkililerine daha fazla görev düşmekte, fethedilen halkları pasifize etmek ve dağ kabileleri üzerinde ahlaki otoriteyi kurmak, istikrarlı geleceğimiz için önem arz etmektedir." Ardından meclisteki hükümet yetkililerine dönerek: "Neden ikiyüzlülük yapıyorsunuz? Müslümanları Ruslaştırmak veya onlardan herhangi bir şekilde kurtulmak istediğinizi açıkça itiraf edin. Sizlere, Hıristiyan bir Rusya, Çarlık bir Rusya, köleci bir Rusya lazım. Bu arzunuz yürüttüğünüz siyasetinizde açık bir şekilde kendisini göstermektedir.", sözleriyle konuşmasını bitirdi (Tahirzade, Tahirli, 2011).

Nitekim, Çarlık iktidarın uyguladığı bu göç politikası, Kuzey Kafkasya halkları için korkunç bir trajediye dönüştü. Kafkasya'dan sadece Çerkesler, Çeçenler ve Osetler değil, aynı zamanda Abazalar, Karaçaylar, Avarlar, Darginler, Kumuklar ve diğer ulusların büyük bir bölümü yurtlarını terk etmek zorunda kaldılar. Bu acımasız ve insanlık dışı göç siyasetinin neticesinde, yüz binlerce Müslüman öldürüldü, milyonlarca Kafkasyalı (çeşitli kaynaklara göre, 2,5-3 milyon kişi) her şeylerini bırakarak Türkiye'ye sığınmak zorunda kaldı (Sergeev, 2012).

İbrahim Bey, doğduğu ve büyüdüğü Dağıstan'ın siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel durumundan habersiz olamazdı. Fakat sadece durumdan haberdar olmak, halkının acil sorunlarını en üst düzeyde çözmeye yardımcı olmasına yetersizdi. Bundan dolayı, Dağıstan'ı temsil eden tek milletvekili olmasına rağmen, yerel halkın ihtiyaçlarını, ekonomik durumunu, görüşlerini ve arzularını anlayabilmek için, bölgenin her tarafını bizzat kendisi gezmiş durumdaydı. Bir milletvekili olarak Haydaroglu, seçmenleriyle temaslarını sürdürmekte, onlarla bir araya gelmekte, çeşitli konularda yardım ve destek sağlamaya çalışmaktaydı. Belirtildiği gibi, Dağıstanlı milletvekili Çarlık iktidarı ve yerel yönetim makamlarını yürüttükleri sosyal politikaları yüzünden keskin bir biçimde eleştirmekteydi. Haydaroglu'nun, iktidarın halkların arasındaki ilişkileri kötüleştirdiği, onları ekonomik olarak çökerttiği ve ahlaki olarak da bozduğu görüşü, gerçek durumun bir nevi özeti mahiyetindeydi (Sergeev, 2012).

Haydaroglu'nun Millet ve Ulus ile ilgili görüşlerine gelince, o birçok konuşmasında, kültürün önemli bir ulusal faktör olduğuna işaret etmekteydi. "Ulusal kültür ve dilin kaybıyla, ulus da yok olur", ifadesiyle Haydaroglu bir Ulusu dil, din ve kültürün ortaklığına dayanan, tarihsel olarak oluşmuş bir halk topluluğu şeklinde değerlendirmekteydi (Abdullayev, 1999). Bu bağlamda, Dağıstanlı düşünür, birçok konuda Marksizm'in öğretilerini ve felsefesini eleştirmekteydi. Özellikle Haydaroglu, dinin toplumun hayatındaki yeri ve rolü konusunu tartışmakta ve Marksizm'in "Din-millet için afyon" formülüne şiddetle karşı çıkmaktaydı.

Haydaroglu, ulusların ve halkların eşitliği konusuna çok önem verir, tüm milletlerin eşit olmaları gerektiğini savunurdu. Dağıstanlı düşünür, demokrasinin iki temel ilke üzerine dayandığını düşünmekteydi. Bunlar, ulusların eşitliği ve halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkı. Konuşmalarında, Rusya'da milletlerin eşitliğinin olmadığını ve böyle bir eşitliğin hiç olamayacağını açıkça vurguladı. Haydaroglu Duma'nın bir milletvekili olarak, Rus olmayan ulusların siyasi eşitsizliğe ve haksızlığa uğradığını bariz bir şekilde müşahade etmekteydi. Bu nedenle, sık sık bu konuyu dile getirir, her fırsatta da meclisin gündemine taşırdı (Sergeev, 2012).

Bu bağlamda, söz konusu durumu önemsemenin, Rus olmayan milletlerin ihtiyaçlarını dikkate almanın ve karşılamanın gerekli olduğu konusunu hükümete ve milletvekillerine sıkça hatırlatmaktaydı. Ona göre, Mecliste bu konuyla ilgili iki farklı yaklaşım söz konusuydu. İlk tutum, Rus milletinin önder ve hâkim olması ve diğer halkların onlara uyması gerektiği yönündeydi. İkinci yaklaşım ise, Rusya'da yaşayan tüm ulusların yaşamın her alanında eşit olması gerektiğini savunmaktaydı. Mecliste az sayıda olsalar da gerçekten demokratik olan ikinci yaklaşımı benimseyen milletvekillerin başında İbrahim Bey gelmekteydi. İbrahim Bey, bu konuda keskin ve cesurca konuşmalar yapar, kendisini Rusya'da sürekli olarak haksızlığa ve ayrımcılığa uğrayan azınlık halkların temsilcisi olarak nitelendirirdi (Tahirzade, Tahirli, 2011).

Meclis oturumlarının birisinde, ilk yaklaşımı benimseyen çoğunluk adına konuşan Milletvekili Markov* özlemlerini açık bir şekilde; “Rusya’da tek bir Rus halkının, tek bir Rus dilinin ve tek bir Ortodoks inancının olmasını istiyoruz.” şu sözleriyle dile getirdiğinde, buna tahammül edemeyen, Haydaroglu: “Bunu nasıl başaracaksınız? Şüphesiz, şiddet yoluna başvurmak istiyorsunuz. Ancak bu mümkün mü? Güç ve şiddet yoluyla halkların asimilasyonu ne zaman ve hangi durumda başarılı olmuştur ki? Kişisel ve içsel arzularınızı dile getirmek, bir devlet politikası yürütmek anlamına gelmez.”, sözleriyle karşı tarafı sert bir şekilde eleştirmişti (Sergeev, 2012; Abdullayev, 1999).

Rus milliyetçiliğini ve etnik nefreti alevlendirmeye çalışan milletvekillerini defalarca kınayarak: “Gerçekten vatansever olduğunuzu düşünüyorsanız, o zaman tüm vatandaşlara eşit bir şekilde saygılı davranmaya çalışın ve ikiyüzlülük etmeden ihtiyaçlarını karşılayın.” sözleriyle onlara seslenmekteydi. Rusya’da takip edilen ulusal politikanın başarısızlığına dikkat çekerek: “Bu kürsüden inmeden önce, açık bir gerçeği söylemeliyim. Rusya’nın gelişmesini istiyorsanız, o zaman ilk önce Rus olmayanlara da aynı hakları tanımalısınız. Kafkasyalılar, sadece bu baskıdan kurtulduklarında, siyasi özgürlüklerini kazandıklarında, özgür vatandaşlar olduklarında rahatça nefes alacaklardır.”, sözleriyle düşüncesini açık bir şekilde ifade etmişti (Abdullayev, 1999). Ancak, bunun pratikte imkânsız olduğunu, toplumda egemen olan sömürgecilerin ve şovenistlerin niyetlerinin Müslüman azınlıkları daha fazla haklarından mahrum bırakmak olduğunu, Çarlık iktidarı çerçevesinde gerçek eşitliğin imkânsız olduğunu gayet iyi görmekteydi. Bu anlatılanlar o dönemin, sadece Çarlık iktidarının yürüttüğü siyaseti değil, aynı zamanda Rus kamu ve devlet adamlarının ne kadar şovenist ve sömürgeci görüşlere sahip olduklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

İbrahim Bey’in yaptığı konuşmalarının analizi net bir şekilde, onun düşüncesinin Çarlığın gitmesi ve Rusya’nın federal demokratik bir cumhuriyete dönüştürülmesi lehinde olduğunu gösteriyor. Rusya’daki Müslümanlara özerk haklar verme talepleri de bunun bir örneğidir. Bilindiği gibi, Şubat devriminden sonra Haydaroglu açık bir şekilde Rusya federal cumhuriyetinin bir parçası olarak Kafkasya’nın özerklik meselesini ortaya koymuştu (Babiç, 2014).

Anlaşıldığı üzere, Haydaroglu siyasi ve sosyal görüşlerinin gelişiminde çeşitli aşamalar kat etti. Bir düşünür olarak, bir siyaset adamı olarak, her zaman halkını düşündü ve Müslüman azınlığın hak ve hukukunu savundu. Üniversite yıllarında başlayan sosyo-politik mücadele, milletvekilliği döneminde kapsam ve boyutluluk kazanarak hayatının sonuna kadar çeşitli şekillerde devam etti. Tabii ki, tek bir araştırma çerçevesinde, Haydaroglu’nun görüşlerini

* Markov Nikolay Evgenyevič (1866-1945)- üçüncü ve dördüncü Rus Devlet Duma’sının milletvekili, “Soyuz Russkogo Naroda” partisinin lideri.

tümüyle ele almak, özellikle milletvekilliği dönemine ait siyasi faaliyetlerinin ve çalışmalarının hepsini ortaya koymak mümkün görülmemektedir.

Bir Düşünür Olarak Haydaroğlu'nun Din Eğitimi ile İlgili Tespitleri ve Çalışmaları

İbrahim Bey'in kültür, din ve eğitim konusunda çok önemli görüşleri bulunmaktadır. Kendisi kültüre çok önem vermektedir. Ona göre Dağıstan'da iki farklı kültür mevcuttu, birisi hâkim olan İslam kültürü, diğeri ise giderek hızla yaygınlaşan batı kültürü idi. İslam kültürü, günün ihtiyaçlarını karşılayacak modern eğitim kurumlarının yokluğu nedeniyle giderek gerilemekteydi.

Bunun için Dağıstanlı milletvekili, yeniden vakıfların açılmasını, kültürlü ve her yönlü eğitilmiş din adamlarını yetiştirecek yeni usul medreselerin kurulmasını teklif etmekteydi. İbrahim Bey, Müslüman okullarının devletten herhangi bir destek almadan sadece hayırsever vatandaşların yardımlarıyla ayakta kaldıklarını yetersiz bulmaktaydı. Ulusal kültürü umursamadıkları ve kaba bir Ruslaştırma siyaseti yürüttükleri için hükümeti: "Müslüman nüfusun yaşadığı bölgelerde yeterli sayıda okul yoktur. Olanlar da çocukların ruhlarını bozmak ve Ruslaşmalarını sağlamak için kullanılan birer mekanizmadır.", sözleriyle suçlamaktaydı (Abdullayev, 1999).

Her ne kadar Haydaroğlu, Kafkasya'nın Rusya topraklarına katılmasına karşı gelmiş olsa da, Dağıstan'ın Rusya'ya katılmasının "Avrupa eğitim sisteminin faydalarından" ve "daha çok sayıda çocuğun eğitim hizmetlerinden" istifade etme fırsatı sağlayacağını düşünmekteydi. Ancak, Dağıstan'da bu imkânın iki nedenden ötürü, kötü ve yavaş bir şekilde gerçekleştiğini vurgulayarak; ilk olarak Çarlık hükümetinin eğitim-öğretim sistemini Ruslaştırma siyasetinin aracı olarak kullandığını ve böylece ebeveynlerin çocuklarını yeni açılan bu okullara göndermekten vazgeçtiğini; ikinci olarak da, hükümetin Müslümanların eğitim kalitesini ve okul sayısını arttırmadığını, her fırsatta dile getirmekteydi. Bu nedenle, parlamentodaki konuşmasında hükümet yetkililerine seslenerek: "Müslümanların ve diğer azınlıkların gerçekten kültürlü ve Rusya'ya faydalı olmalarını istiyorsanız, onların temel kültür ve eğitim gereksinimlerini göz ardı etmeyin." cümlelerini kullanmıştı (Babiç, 2014; Abdullayev, 1999). Buna karşılık olarak, hükümet ve iktidar partisinin milletvekilleri Müslümanların kültür ve eğitime karşı olan tutumlarını ve yürüttükleri Ruslaştırma politikasını, Kafkas halkının Rusya'ya karşı vatansever olmadıkları ve Türkiye'ye doğru yöneldiklerini ileri sürerek kendilerini haklı göstermeye çalışmaktaydılar (Magomedova, Halilova, 2013).

Eğitim öğretim konuları İbrahim Bey'in Duma'daki faaliyetlerinin merkezinde yer almaktaydı. O, konuşmalarında eğitim ve kültür konuları üzerinde durmaktaydı. Bunları ele almakta fayda vardır. Örneğin, Duma'da 27 Ekim 1910'da, ilköğretime ilişkin yasa tasarısı sıcak

tartışmalara konu oldu. İbrahim Bey, tasarımı kapsamlı bir eleştirel analize tabi tuttu: “Söz konusu yasa tasarısı Ruslaştırma politikasının temel faktörlerinden biri olacağından şüphe yok. Bu bir dizi koşulla belirtilmektedir. Birincisi, yasa tasarısı yerel sosyal güçlerin varlığını, tabiatını ve taleplerini dikkate almamaktadır. İkincisi, tasarıda ilkokullarda eğitim-öğretimin Rusça olarak yapılacağı yazmaktadır. Üçüncüsü, Rus dilini bilmeyen çocukların eğitimde ana dili kullanmalarına izin verilmekte, ancak üçüncü sınıftan itibaren Rusça'ya geçmeleri gerekmektedir. Her ailenin evde konuştuğu dil, ana dil olarak tabir edilmekte, fakat çoğu ailelerin ana dili olan, bölgede ağırlıklı olarak iletişimde kullanılan, kültürel ve zengin bir dil “Ana dil” statüsüne uymamaktadır” (Abdullayev, 1999; Tahirzade, Tahirli, 2011).

İbrahim Bey bu yaklaşımı her açıdan kabul edilemez olarak görmekteydi. Kanun tasarısındaki üstü kapalı “Ana dil” ibaresinin, Ruslaştırma siyaseti için kullanılacak bir açık kapı olacağını düşünmekteydi. Bu yaklaşımın doğru olamayacağını göstermek için Dağıstan'ı örnek olarak gösterdi. Burada düzinelerce dilin, hatta lehçeleri farklı olan bazı köylerin bile olduğuna dikkat çekmekteydi. Tabii ki her milletin veya etnik grubun ana dilinde veya lehçesinde eğitim yürütmek pek mümkün değildi. Bunun için yeterli derecede ne ders kitabı ne yetiştirilmiş öğretmen ne de bazı dillerin alfabesi vardı (Magomedova, Halilova, 2013). Bu bakımdan, İbrahim Bey'in şu önerisi kuşkusuz daha mantıklıydı. Ona göre, halkın kendi aralarında ve Müslüman dünyasının geri kalanıyla ilişkilerini sürdürdükleri bir iletişim dili olarak Türkçe, aynı zamanda eğitim dili olarakta kullanılmalıydı.

Dil konusunda, İbrahim Bey “Ana dil” ve “İletişim dili” diye iki kavram öne sürmekteydi. Bu bağlamda, mecliste ilkokul eğitimine ait kanun tasarısına itiraz ederek, eğitim dili kısmında “Ana dil Türkçedir” ifadesinin kanunda yer almasını talep etmişti. Çünkü ona göre, Rusya Müslümanları kendi aralarında ve geri kalan İslam dünyasıyla Türk dilinde iletişim kurmaktaydı. Rusya'daki her Müslüman ailesi bu kültürlü ve zengin dili kendi anadili olarak kabul ettiğini savunmaktaydı. Kafkasya ve Dağıstan'ın resmi organlarının raporlarına atıfta bulunan İbrahim Bey, “50 yılda yasaklarla ve engellerle yürütülen politikanız hedefine ulaşmadı” diye konuşarak, anaokulu ve ilkokullarda eğitimin ana dilde yürütülmesi, Rusça'nın ise sadece derslerden biri olarak öğretilmesi konusunda ısrar etmekteydi (Abdullayev, 1999). Kendisi dile büyük önem vermekte, dili sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda ulusun temel özelliği olarak görmekteydi.

İbrahim Bey, aynı şekilde yazı sorununun da başka bir politik pazarlığın nesnesi haline geldiğini vurgulamaktaydı. Dağıstan valisinin en ufak bir tereddüt hissetmeden, “halkımızın Arapça'dan ziyade diğer yazıları kullanması daha iyi olurdu” şeklinde konuşması bunun açık örneğidir. Dağıstanlılara getirmek istedikleri diğer yazıları: “Şu anda Müslümanlara Arap alfabesi yerine, doğrudan Rusça vermek için bir fırsat olsaydı, elbette, yeni bir alfabe geliştirmeye gerek

kalmayacaktı” sözleriyle açıklıyordu. Fakat o, Çarlık iktidarının diğer temsilcileri gibi, bunun imkânsız olduğunu biliyordu. Bununla birlikte, Müslümanların Arap yazısını daha fazla kullanmalarına müsaade edemezlerdi. Bu nedenle Rus alfabesine dayanan yeni bir yazı sistemi oluşturma arzusu içindeydiler. Valinin: “Arap alfabesinin yeni bir alfabeyle değiştirilmesi, Türkiye ile Dağıstan arasındaki yazılı iletişimi oldukça zorlaştırır ve bununla birlikte nihayet yerel halk üzerindeki otoritemizin yerleşmesine yardımcı olur.”, sözleri Çarlık politikasının milli eğitimdeki hedeflerini açıkça ortaya koymaktaydı (Magomedova, Halilova, 2013).

Elbette, İbrahim Bey bu konulara karşı duyarsız ve sessiz kalamazdı. Arap ve Türk dillerinin, uluslararası arenada etkin rolü olan zengin kültüre dayanan diller olduğunu düşünmekteydi. O, eğitim sürecinde Rus dili ve yazısının Müslüman geleneğine ters geldiği için tutunamayacağını savunmaktaydı. Okulların 8. yüzyıldan itibaren ana diliyle birlikte kullanılan alfabeyle, yani Arap alfabesine ihtiyaçları olduğuna inanmaktaydı. Dağıstan milletvekili mecliste yaptığı konuşmasında düşüncelerini: “Devlet Duması ve hükümet Müslüman nüfusunun Rus okuluna gitmesini istiyorsa, ilk olarak Rus okullarında İslam hukukunun ve dini bilgilerin öğretilmesini sağlamalı ve ana dillerini Rusça değil, Arap alfabesiyle öğretmeli, çünkü zorla hiç bir şey asla başarılı olamaz...”, sözleriyle dile getirmekteydi (Abdullayev, 1999; Magomedova, Halilova, 2013). O, kendi alfabesine ve edebiyatına sahip olan her milletin, ana dilde eğitim görme hakkından mahrum bırakıldığında, ulusal kültürünü kaybedeceğine inanmaktaydı.

Yürütülen Ruslaştırma politikasının, sadece Müslüman milletlerin öfkesine yol açacağını düşünmekteydi. Ona göre, yerli dilleri yok etmek mümkün olmayacaktı, çünkü dil literatürde, kültürde, günlük hayatta, tapınaklarda yaşamaya devam edecekti. Ona göre İslam, dini inancın ve milli geleneklerin bir bütünüdür, anadil ise bu bütünlüğün ruhudur. O, hiçbir siyasetin, bu ruhu ortadan kaldıramayacağını bilmekteydi.

Halk eğitimine ilişkin kanun tasarısının tartışmasıyla bağlantılı olarak Dağıstan milletvekili, ayrıca daha iki konu üzerinde durmuştu. Birincisi, okulun eğitimsel rolüyle ilgiliydi. Haydaroğlu'nun görüşüne göre, “Okul vatanlarına sevgi ve saygı duyan vatansever vatandaşlar oluşturmaları ve aynı zamanda, çevre ve toplum eğitimi de vermelidir. Fakat Rus okulu böyle bir amaca hizmet edemez. Çünkü, okulda alfabeden tarihe kadar, İslam’a ve ulusal değerlere ait olan neredeyse her şey ya zorla çıkarılır ya da göz ardı edilir. Yerli halk, Çarlığın sömürge politikasından memnun değildir. Ebeveynler mevcut şartlarda çocuklarını Rus eğitimi veren bu yeni okullara göndermek zorunda, ama çocuklarının Ruslaşmamaları ve ahlaki geleneklerinden uzaklaşmamaları için de tetikte bulunmaktadır” (Sergeev, 2012; Abdullayev, 1999). Anlaşıldığı üzere, yerli halkın haklarını kasıtlı olarak ihlal etme politikası, eğitim alanında da uygulanmaktaydı.

İbrahim Bey'in okulun eğitimsel rolüyle ilgili yaptığı konuşmasında dile getirdiği: “Eğer, gerçek niyetiniz Müslümanların kültürü ve vatansever olmaları ise, o zaman onların temel ihtiyaçlarını ve her şeyden evvel, kültür ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasını ihmal etmeyin...”, cümlelerinin de zikredilmesinde fayda vardır (Abdullayev, 1999). Burada açık ve cesurca, kültür ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında hak ve eşitliğin, yurtsever vatandaşların yetiştirilmesi için temel rol oynadığına dikkat çekilmektedir.

Dağıstanlı milletvekilinin ikinci olarak gündeme getirdiği konu ise, bölgede Kafkas Üniversitesi'nin kurulması ile ilgiliydi. Üniversitenin kurulması gerekliliğini bölge halklarının ekonomik, bilimsel ve ahlaki çıkarlarıyla gerekçelendirmişti. Üniversitenin, öncelikle nüfusun ahlaki ve kültürel seviyesini yükseltmeye, eğitimi arttırmaya ve Kafkasya'nın doğasını incelemeye hizmet edeceğine vurgu yapmış, ancak, hükümet bu öneriyi, bölgede terör eğilimlerinin olduğunu bahane ederek desteklememişti. Bu iddiaları çürüten İbrahim Bey, hükümetin bu tür gerçek dışı bahaneleri Müslüman milletvekilleri tarafından gündeme getirilen her konuyu reddetmek için kullandıklarını söylemişti. (Sergeev, 2012; Abdullayev, 1999).

Haydaroglu'nun eğitimle ilgili görüşlerinin yanı sıra, din, inanç ve vicdan özgürlüğü anlayışı üzerinde de durmakta yarar vardır. İbrahim Bey, başta İslam dini olmak üzere, diğer dinlere de çok saygılıydı. Dini inancın, her milletin devredilemez ve ayrılmaz bir niteliği olduğunu düşünmekteydi. Dağıstan milletvekili, dini konulara ilişkin sözlü ve yazılı konuşmalarında her zaman tüm inançların eşitliği ve özgürlüğü için mücadele etmekteydi. Müslümanların yalnızca sosyo-politik değil, dini konularda da ihmal edildiğini düşünmekteydi. Duma'da tartışılan Din ve vicdan özgürlüğü kanun taslağını sert bir şekilde eleştiren Dağıstanlı düşünür, “İnançlara karşı şiddet kabul edilemez, şiddetle insanları farklı bir inanca dönüştürmek imkansızdır.”, sözleriyle Müslümanların Kafkasya'da, Tataristan'da ve Başkörtostan'da zorla Hıristiyanlığı kabul etmeleri için hükümetin çeşitli yöntemlere baş vurduğu gerçeğine işaret etmekteydi (Babiç, 2014; Gereyhanov, 2013).

Dağıstanlı düşünür, tüm dinlerin eşitliği konusunda ısrar etmekteydi. Din ve vicdan özgürlüğü kanun taslağında Hıristiyan olmayan vatandaşların Hıristiyanlığa geçmelerini destekleme ve tersine geçişi yasaklama ön görüldüğü için, Haydaroglu bu yaklaşımın, Hıristiyanlığın dışındaki inançlara karşı ayrımcılık olduğunu: “Siz Ortodoks, otokritik ve köleliği benimsemiş bir Rusya görmek istiyorsunuz...”, sözleriyle özetlemekteydi. Bu sözler, iktidarın ve hükümet yanlısı milletvekillerinin öfkelenmesine neden olmuştu. Dönemin Başbakanı P. Stolipin Duma'daki konuşmasında tüm dinlerin eşitliği fikrini reddederek, Rusya'nın bir Hıristiyan ülkesi olduğundan dolayı, devletin öncelikli olarak Hıristiyan kilisesine siyasi ve maddi hakları verme hakkına sahip olduğunu söylemişti. Ardından konuşan Milletvekili Markov'un: “Türk ve Müslüman ilkeler, Rus ilkelerine ve Hıristiyan ideallerine karşı gelmektedir”, sözleri onların din

ve eğitimle ilgili yasa tasarılarında İslam dininin, öğrencilerin eğitim ve terbiyesi üzerindeki etkisini engellemeye çalışmalarının nedenini ortaya koymaktadır. Duma'nın milletvekillerinden olan Pokrovskiy, "dini ve ahlaki eğitim" formülünü önemsemeyerek, hükümet anlayışında bunun "resmi Ortodoksluk ruhuna uygun bir eğitim" anlamına geldiğini açıkça itiraf etmişti (Abdullayev, 1999).

Haydaroglu bu tartışmalar sırasında, taslakta ön görülen tüm okullarda Ortodoks mezhebine dayalı bir din dersi okutulması yaklaşımına sert tepki göstererek, Müslüman bölgelerinde Hıristiyanlık yerine İslam dininin okutulmasını talep etmekteydi (Tahirzade, Tahirli, 2011; Tagirzade, Tagirli, 2014). Dahası Müslümanlara, babalarının inandığı gibi inanma, çocuklukta öğrendikleri gibi dua etme hakkının verilmesini, çocuklarının kendi dillerinde eğitim görebilecek, bilgi kazanmalarına yardımcı olacak, dini eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak bir devlet okulunun açılmasını ve bu okuldaki öğretmenlerin de mutlaka Müslüman olmalarını talep etmekteydi. Meclise: "Eğer İslam dini de dâhil olmak üzere, diğer tüm inançlara saygı duyuyorsanız, çocuklara doğru bir din eğitimi vermeyi içtenlikle düşünüyorsanız, o zaman tüm dinler için aynı değeri tanıyın. Müslümanların devlet okullarından uzak durmalarının nedeni, öğretmenlerin Hıristiyan olması, okulun Ruslaştırılmayı ve Müslüman gençlerin asimilasyonunu amaç edinmesidir.", sözleriyle hitap eden Haydaroglu, din eğitiminin gençlerin ahlaki eğitimi için gerekli olduğuna, aksi takdirde onun yokluğunun nüfusun ahlaken bozulmasına yol açacağına inanmaktaydı (Abdullayev, 1999).

Bunun yanı sıra, İbrahim Bey Duma'da yaptığı konuşmalarında vakıfların camilere iade edilmesini, böylece medrese ve İslam okullarının destekleneceğini savunmaktaydı. Ayrıca, Kuzey Kafkasya'da Müslüman okuluna öğretmen yetiştirecek, hükümet tarafından finanse edilen bir İslam Enstitüsünün kurulmasını, çağdaş eğitim görmüş bir din adamı yetiştirmek için bölgedeki medreselerin yeniden düzenlenmesini gündeme getirmekteydi. İbrahim Bey Müslümanların din işlerini daha iyi organize etmek ve canlandırmak amacıyla, Kuzey Kafkasya'da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın oluşturulmasını önermekteydi. Böyle bir üst kurumun olmaması, camilerin ve dini okulların kendi kaderlerine bırakıldığı bir ortamı doğurmaktaydı. Müftülük gibi bir yönetim mekanizmasının olması, dini kurumların faaliyetlerine daha fazla organizasyon, birlik ve çağdaşlık getireceğine inanmaktaydı (Babiç, 2014).

Haydaroglu'nun görüşlerini analiz etmek ve daha iyi anlamak için, onun Duma'da Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın çalışma günü ve süresi ile ilgili hazırlanan kanun tasarısına ilişkin yaptığı konuşmalar önem arz etmektedir (Sergeev, 2012). Bu projenin dinle ilgili yönlerine değinmek faydalı olacaktır. Kanun tasarısı, Hıristiyan tüccarların çıkarları için, diğer din mensuplarının bayram günlerinin (Cuma ve Cumartesi) tatil olan Pazar gününün yerini almasına izin verilmemesi gerektiğini ön görmekteydi. Hıristiyan olan bir devlette, sadece Pazar gününün

kutlanması gerektiği düşünülmekteydi. Haydaroglu'nun içinde bulunduğu Müslüman fraksiyonu, yerel halkın dini taleplerine uygun bir tatil günü belirleme konusunda ısrar etti. Haydaroglu söz konusu kanun tasarısına daha ayrıntılı bir şekilde yaklaştı. Hıristiyan olmayanların kendi tatil gününü belirleyememe durumuna değinen Haydaroglu, bu yasağın Müslümanlara karşı bir şiddet ve yirmi milyon insanın dini inançlarını ihlal etme olduğunu belirtti. İbrahim Bey bu tasarımı, din ve vicdan özgürlüğü ilkelerinin reddi olarak nitelendirdi.

Buna örnek olarak, Haydaroglu bölgedeki okulların birisinde öğretmen olarak çalışan Kabulov isimli vatandaşın adına gönderdiği mektubu anlattı. Kabulov, çalıştığı okulda müdürün öğrencilere cuma günü camiye gitmelerini yasakladığını, fakat kendisi mübarek günde camiye gitmek her Müslümanın hakkı olduğunu düşündüğü için, öğrencilere tanıdığı izinden dolayı işinden atıldığını yazmaktaydı. Rus yönetiminin temsilcilerinin Müslümanların din ve inanç duygularına hakaret ettiğini vurgulayarak, vatandaşlardan adına gelen mektuplarda, dinlerinin Çarlık idaresinin kanunsuzluğundan korunmasının kendisinden talep edildiğini duyurdu. Başka bir mektupta, Dağıstan'da camiye kirli ayakkabılarıyla giren bir ilçe başkanını uyaran müftünün tutuklandığı bildirilmekteydi (Abdullayev, 1999). Bu tür örnekler din ve vicdan özgürlüğünün ihlali anlamına geldiği için, Haydaroglu tasarıya birtakım değişikliklerin yapılması gerektiğini önerdi. Bunların başında Müslümanlar için, Hıristiyan yıllık bayramlarının kutlanması Müslüman bayramların kutlanmasıyla değişmesi, Müslüman memurların Hıristiyan bayramlarını kutlamak mecburiyetinde bırakılmaması, Pazar gününün yerine Cuma gününün tatil olması gelmekteydi.

Haydaroglu'nun önemle üzerinde durduğu konulardan birisi de İslam Birliği (Panislamizm) konusuydu. Panislamizm 19. yüzyılın ikinci yarısında İslam dünyasını, karşılaştığı tehlikelerden ve Hıristiyan sömürgesinden kurtarmak amacıyla Müslümanların halifenin etrafında toplanarak batı dünyasına karşı kurdukları birlikti. O dönem Müslüman liderlerinin en çok tuttıkları bir görüştü. İslam dünyasının içinde bulunduğu kötü durum, dünya Müslümanlarını, himaye ve liderlik için Osmanlı padişahına döndürdü. Türkiye tek bağımsız Müslüman ülke olduğu için, Osmanlı Sultanı ve Müslüman dünyasının Halifesi II. Abdülhamit bu görüşü bütün Müslümanlara yaymak için girişimlerde bulundu. Çarlık iktidarı bu hareketi kendi varlığına ve Rusya'nın bütünlüğüne tehdit oluşturan bölücü bir unsur olarak değerlendiriyordu. Doğal olarak, İbrahim Bey'in İslam Birliği düşüncesini paylaşmış olması, iktidarın dikkatinden kaçmıyor, her seferinde eleştiri konusu oluyordu (Babiç, 2014).

Duma Milletvekili Markov, başta Haydaroglu olmak üzere, tüm Dağıstanlıları Türkçe öğreniyorlar diye ayrımcılık ve bölücülükle suçlamıştı. Konuşmasına devam eden Markov: "Şuna eminim ki, Haydaroglu'nun benimsediği Panislamizm düşüncesi, bir ütopya değil, Rusya için gerçek ve çok korkunç bir tehlikedir. Panislamizm, Türk-İslam birliğidir, bu yüzden Türk asıllı olmayan Kuzey Kafkasya halkları giderek Türkleştiriliyor, Türkçe konuşmaya ve inanmaya

başlıyor. Bu düşünce hareketleri vasıtasıyla Müslümanlar arasında eğitim yayılıyor, devlete düşman olacak yeni nüfus yetiştiriliyor...”, sözleriyle her şeyi açıkça söylemiştir. Markov’un Müslümanlarla ilgili bu sözlerinin gerici ve hatta ırkçı nitelikte olduğunu, Müslüman nüfusun çıkarlarını ve dinlerini korumak için yaptıkları en ufak bir girişimde bölücülük ve tehditle suçlandığını, söyleyen Dağıstanlı milletvekili: “Rus hükümeti Müslümanlara karşı orta çağ benzer işgalci bir politika uyguluyor. Rusya’yı zamanında fetheden Tatarlar, yerli halka karşı, sizin bugün Müslümanlara yaptığınız muameleden, daha adil bir şekilde davranmışlardır. Rus tarihçiler, Tatarların Rus ruhuna dokunmadıklarını, Rus milli ve manevi değerlerine ve özellikle Rus halkının kilise ihtiyaçlarına saygı duyduklarını söylemekten çekinmiyorlar.”, sözleriyle tepkisini belirtmişti (Abdullayev, 1999).

Son olarak şunu zikretmek gerekir ki, Haydaroglu her zaman Rus yetkililerin kasten ve bilinçli bir şekilde dini, şeriatı ve din adamlarını karalamaya ve İslam dinin kitleler üzerindeki etkisini zayıflatmaya yönelik girişimde bulduklarına Duma’nın dikkatini çekmeye çalışıyordu. O, yalnızca kendi seçmenlerinin değil, Rusya’daki tüm Müslümanların sosyal, politik, kültürel, eğitimsel ve dini ihtiyaçlarını korumayı, kendisine bir borç bilirdi. Müslümanları destekleyen bu tür keskin eleştirel konuşmaları, sadece Duma’da ve iktidar çevrelerinde değil, aynı zamanda basında da tepkilere ve suçlamalara neden oluyordu.

Sonuç

Dünya görüşünün oluşumunda ve gelişiminde Haydaroglu karmaşık ve çelişkili bir yoldan geçti. Toplumdaki sosyo-politik değişimlerin hızla gerçekleştiği, zor ve dinamik bir dönemde yaşadığı için, görüşleri sürekli evrimsel değişimlere uğradı. Hayatının en verimli dönemi Rus Duma’sında edindiği tecrübeler ve gerçekleştirdiği faaliyetleriydi.

İbrahim Bey Haydaroglu’nun hayatı ve faaliyetleri Rusya Müslümanları tarihinin en zor döneminde denk geldi. Başta Dağıstan ve Kuzey Kafkasya halkları olmak üzere, tüm Rusya’nın Müslüman halklarının sosyal ilerleyişi için verilen mücadelede önemli bir rol oynadı. Klasik anlamda bir bilim adamı, bir eğitimci veya bir din adamı olmamasına rağmen, onun zorlu ve çelişkili dönemde Dağıstan’ın din ve eğitim sürecine ciddi katkısı oldu. Büyük ölçüde onun sosyo-politik arenada verdiği çalışmaları ve katkılarıyla, Dağıstan sosyal hayatında dini ve manevi kimliğini ve İslam geleneğini koruyabildi.

Önemli siyasi faaliyetlerinin yanı sıra Haydaroglu, hedefi eğitim-öğretim olan birçok etkinliğin başlatıcısı ve doğrudan katılımcısıydı. Bu etkinliklerden bazılarını tekrarlayarak özetlemekte fayda vardır. Haydaroglu, “Rusya Müslümanların Tarih, Edebiyat, Kültür ve Gelenekleri Araştırma Derneği” adı altında, Moskova’da faaliyet yürüten bir Müslüman bilimsel topluluğun kurulmasına büyük katkı sağlamış birisiydi. Derneğin hedefi, Müslümanların geçmişleri ve bugünleri hakkında doğru bilgilerin öğretilmesini ve anlatılmasını sağlamaktı.

Dağıstanlı milletvekili, Duma'da öne sürdüğü projelerle Rusya Müslüman halklarının gelişemediklerini, Müslüman eğitim sisteminin ve din adamlarının faaliyetlerinin içeriğini güncelleme ihtiyacını kanıtlamıştı.

Çalışmalarında, mektep ve medrese müfredatının yeniden yapılanması gerektiğini, ilköğretim okullarının tümünde ve mümkün olduğu kadar ortaokullarda din derslerinin müfredatta yer almasını, eğitimin ana dilde Arap alfabesiyle yapılmasını, Rusça'nın da tek bir ders olarak okutulmasını talep etmekteydi. Bununla birlikte, Kuzey Kafkasya'da Müslümanların Din İşleri Başkanlığının kuruluşuna dair bir taslak hazırlamış, ancak tasarı Duma'da kabul edilmemişti. Ayrıca, Müslüman din adamlarının gördükleri eğitim sistemini değiştirme konusunda, Dağıstan'da din adamlarına zamanın ihtiyaçlarını karşılayacak, çağdaş bir eğitim sunabilecek bir İslam Enstitüsü'nün kurulması gerektiğini savunmaktaydı.

İbrahim Bey Duma'da, Çar hükümetinin Müslümanlara ve dini haklarına karşı uyguladıkları politikayı sert bir şekilde eleştirmekteydi. Böylelikle, Müslümanların haklarını ihlal eden mevcut yasaların ve hükümet emirlerinin, Hıristiyan kilisesinin Müslümanlar arasında misyonerlik faaliyetlerini yürütmeye teşvik ettiğini kanıtlamaya çalışmaktaydı. Herkesi eşit şekilde kapsayacak bir İnanç ve Din özgürlüğü kanununun olmaması nedeniyle, Müslümanların misyonerlerin faaliyetlerine maruz kaldıklarını düşünmekteydi. Ona göre, Müslümanların siyasi ve sosyal eşitlik ve özgürlükleri içeren talepleri, kendi dinlerini, kültür ve geleneklerini ve etnik özelliklerini Rus yetkililerden, Ruslaştırma siyasetinden ve Ortodoks misyonerlerden koruma mücadelesiydi.

Son olarak şunu söylemek gerekir ki, İbrahim Bey Haydaroglu'nun mirası, henüz yeterli derecede araştırılmamıştır. Bu nedenle onun hayatını, faaliyetlerini ve görüşlerini konu eden bu çalışmada, mirasının tüm materyallerinin kullanılmamış olması doğaldır. Yine de mirasın elde edilen kısmı, İbrahim Bey'in cesur ve nadir bir düşünür, belirgin bir devlet ve halk adamı olduğunu inandırıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Onun sosyo-politik görüşleri ve faaliyetleri, Kafkasya halklarının sosyal ve manevi ilerleyişine hizmet etmeye devam edecektir.

Kaynakça

- Adalet Tahirzade, Oğuztoğrul Tahirli, (Kasım 2011). "Azerbaycanlı Siyaset Adamı İbrahim Bey Heyderov (Haydaroglu) (1879, Derbent - 1949, Ankara)", Türk Yurdu, Sayı 291, 326-338.
- Adalet Tagirzade, (Şubat 2012). Neizvestny izvestny – İbragim-bek Gaydarov, Gulustan.Info İnformatsionno Analitiçeskiy Portal, <http://gulustan.info/2012/02/nyeizvestnyi-izvestnyi-ibragim-bek-gaidarov>, 08.08.2018.
- A.Ş. Tagirzade, O. A. Tagirli, (Ekim 2014). İbragim-Bek İsa-Bek Oglu Gaydarov (Gaydaroglu), Gazavat.ru, <http://www.gazavat.ru/history>, 08.08.2018.

- Gaydarov İbragim-bek İsabekoviç, https://ru.wikipedia.org/wiki/Гайдаров,_Ибрагим-бек_Исабекович, 08.08.2018.
- Gereyhanov G.P., (2012). Musulmanskaya Umma v Fokuse Sotsialno-filosofskogo Analiza (Çast 1): Religioznaya doktrina i sotsialnoye prostranstvo islama, Elektronno nauçnoye izdaniye Almanah Prostranstvo i Vremya, Cilt 1, Sayı 2, 2-32.
- Gereyhanov G.P., (2013). Musulmanskaya Umma v Fokuse Sotsialno-filosofskogo Analiza (Çast 2): İstoriko kulturniye Aspektı Formirovaniya Musulmanskoı Ummı v Rossiı, Elektronno nauçnoye izdaniye Almanah Prostranstvo i Vremya, Cilt, 2, Sayı 1, 2-63.
- İrina Babiç, (2014). Kavkaztsı v Russkih Maponskih Lojah Fransiı (1922-1939 gg.), Kavkaz i Globalizatsiya, Geoistoriya, Cilt 8, Sayı 3-4, 98-116.
- İrina Babiç, (2016). İslamskiye Tsennosti v Jizni Kavkazkih Emigrantov vo Fransiı (1919-1939 gg.), İslam V Sovremennom Mire, Dagestanskiy Gosudarstvenniy Universitet, Cilt 7, № 1 (27), 5-15.
- M.A. Abdullayev, (1999). İbrahim Bek Gaydarov, Mahaçkala: Dagestanskoye Knijnoye İzdatelstvo Yayınları.
- Magomedova R.M., Halilova M.N., (2013). Etnoyazıkoviye Protsesi V Zakatalskom Okruge Vo Vtoroy Polovine XIX-Naçale XX V., Dagestanskiy Gosudarstvenniy Pedagogiçeskiy Universitet, 1-5.
- Sergeev V.N., (2012). Kavkazskiy Zapos v III Dume: Borba Fraksiy (1907-1912 gg.), Politologiya İ Etnopolitika, 41-57.
- Sevinç İsrafil kızı Aliyeva, (2015). Azerbaycanskaya Demokratiçeskaya Respublika İ Gorskaya Respublika: Sotrudniçestvo, Proektı Obyedineniya İ Vzaimodeystviya S Osmanskoy İmperiyey (Po Dokumentam, Dogovoram İ Notam 1918-1920 Godov) (Çast Pervaya), Severo-Kavkazskiy Yuridiçeskiy Vestnik, № 4, 115-137.
- Sevinç İsrafil kızı Aliyeva, (2016). Azerbaycanskaya Demokratiçeskaya Respublika İ Gorskaya Respublika: Sotrudniçestvo, Proektı Obyedineniya İ Vzaimodeystviya S Osmanskoy İmperiyey (Po Dokumentam, Dogovoram İ Notam 1918-1920 Godov) (Çast Vtoraya), Severo-Kavkazskiy Yuridiçeskiy Vestnik, № 1, 90-114.
- Sevinç İsrafil kızı Aliyeva, (2016). Azerbaycanskaya Demokratiçeskaya Respublika İ Gorskaya Respublika Vo Vneşney Politike Tursiyı, Vestnik Maykopskogo Gosudarstvennogo Tehnologičeskogo Universiteta, 2-10.
- Zulpukarova E.M-G., (2011). Stanovleniye Voyennoy İnteleksiyyı Dagestana v XIX Veke, Obşestvenniye i Gumanitarniye Nauki, Dagestanskiy Gosudarstvenniy Universitet, 1-13.

İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Matematik Eğitim ve Alan Derslerine Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi

Hasan Hüseyin AKSU*

Mücahit KIDIL†

Öz

Bu çalışmanın amacı ilköğretim matematik öğretmen adaylarının matematik eğitimi ve alan derslerine yönelik tutum puanlarını belirlemek, bu puanları cinsiyet, sınıf seviyesi, bölümü seçme şekli değişkenlerine göre incelemek, tutum puanları arası korelasyonu ve tutum puanlarının GANO puanlarını yordayıp yordamadığını belirlemektir. Yapılan çalışmada survey (alan taraması) yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya ilköğretim matematik öğretmenliği programında öğrenim gören 227 kişi katılmıştır. Veriler matematik eğitim ve alan derslerine yönelik geliştirilmiş tutum ölçeği ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistik, tek örneklem t testi, bağımsız gruplar t testi, varyans analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi yapılmıştır. Çalışma sonunda, öğretmen adaylarının eğitim ve alan derslerine yönelik tutumları olumlu bulunmuştur. Eğitim dersine yönelik tutum puanı ile cinsiyet arasında fark anlamlı iken, alan derslerine yönelik tutum puanı ile cinsiyet arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Eğitim ve alan derslerine yönelik tutum puanı ile sınıf seviyesi arası fark anlamlı bulunurken, eğitim ve alan derslerine yönelik tutum puanı ile bölümü seçme şekli arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Eğitim ve alan derslerine yönelik tutum puanları arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Eğitim ve alan derslerinden elde edilen tutum puanları GANO puanlarını düşük düzeyde yordamaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim matematik öğretmen adayı, eğitim dersi tutumu, alan dersi tutumu.

Primary School Mathematics Teacher Candidates Mathematics Education and Lecture on Specialized Field Identification of Attitudes

Abstract

The aim of this study is to investigate the mathematics education of primary school mathematics teachers to determine the attitude scores for the field courses, examining these scores according to the variables of gender, grade level, selecting the field and this study also determines the correlation between attitude scores and whether it predicts GANO scores or not. In this study "survey method" has been used. 227 teacher trainees of Elementary Mathematics Teacher Education have participated in this study. The data has been obtained with the developed attitude scale towards mathematics education and field courses. Descriptive statistics, single sample test, independent groups test, variance analysis, correlation analysis and regression analysis have been used in data analysis. At the end of the study, attitudes of the teacher trainees in terms of education and specialized field were positive. Though the variation is rather significant between the training course and the gender, variation between selecting the department is meaningless. A positive, significant and tolerable relationship has been observed in attitudes towards education and field courses level. Attitude scores obtained from education and field courses predict a low level GANO scores. According to the results obtained from the research, a number of suggestions have been made

Keywords: Elementary mathematics teacher candidate, education lesson attitude,

Received/Geliş: 10.07.2019

Accepted/Kabul: 29.11.2019

* Doç.Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Eğitimi Bölümü,
hasan.huseyin.aksu@giresun.edu.tr, /0000-0002-4898-6476

† İlköğretim Matematik Öğretmeni, Giresun Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik Eğitimi ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, mucahit_143@hotmail.com, /0000-0003-3090-3238
(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

İnsanların topluluk halinde yaşaması ile birlikte kültürel ve sosyal birikimlerini gelecek kuşaklara transfer etme durumu ortaya çıkmıştır (Ay, 2004). Bu transfer durumu zaman içerisinde eğitim-öğretim kavramlarını ortaya çıkarmıştır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılayarak onları güvence altına alması, matematikte problem çözüme ile uğraşan bireylerin düşünme, tartışma ve muhakeme gücünü geliştirmesi matematik disiplininin eğitim-öğretimde önemli bir yer edinmesini sağlamıştır (Altun, 2006). Eğitim ve öğretimin paydaşlarından bir tanesi de öğretmenlerdir. Matematik öğretmenlerine göre, öğrencilerin matematik başarısını etkileyen önemli faktörlerden biri olan öğretmen yeterliliği %86 oranında çok etkilidir. (Dursun ve Dede, 2004).

Alan yazında matematik dersi öğrencilerin en çok zorlandıkları ders olduğu ve bundan kaynaklı derse karşı kaygı ve korku oluşturdukları belirtilmiştir (Dede ve Argün, 2004; Başar, Ünal ve Yalçın, 2000). Bu kaygı ile korkunun giderilmesinde en büyük pay matematik öğretmenlerine düşmektedir (Önal, 2013). Çünkü öğrenciye nasıl yaklaşması gerektiğini, neyi nasıl öğreteceğini bilmeyen öğretmen öğrencinin başarısız olmasına sebep olabilir ve bu başarısızlık da derse karşı olumsuz tutumlar oluşturabilir. Zaman içerisinde gelecek nesillere aktarılacak bilgilerin çeşitlenmesi, bilgiyi aktarmada önemli bir yeri olan öğretmenin kendini çağın ihtiyaç ve beklentisine göre yenilemesini gerekli kılmıştır.

Baki'ye (2010) göre öğretmende bulunması gereken bilgiler alan bilgisi, alanı öğretme bilgisi ve genel kültürdür. Alan bilgisinde, öğretmenler bu bilgi türünün ne olduğu, bu bilgi türünün nasıl olduğu ile birlikte niçin bilinmesi gerektiğinin de farkında olmalı, öğreteceği konunun kavramlarının ve işlemlerinin, geçerliliğinin ve doğruluğunun sağlanabilmesi veya sınırlanabilmesi için bulundurması gereken şartların neler olduğunu bilmelidir (Baki, 2010). Alanı öğretme bilgisi, alanında uzman kişilerin hitap ettiği öğrenme düzeyine göre öğrencilerin sürekli olarak karşılaştıkları konularda konunun düzeye daha uygun nasıl öğretilbileceği, belli konunun öğretiminde neyin öğrenmeyi zorlaştıracığını bilmesidir (Baki,2010).

National Council of Teachers of Mathematics [NCTM] (1989) matematikte, öğrenilen konu ile birlikte bu konuda verilecek bilginin hangi yöntemle, nasıl aktarılacağına önemini vurgulamaktadır. Teknolojinin eğitime entegre edilmesi eğitimde ifade edilen hedefler arasında yer almaktadır. Özellikle matematik öğretiminde öğrencilerin ve öğretmenlerin teknolojiden yararlanmasını önerilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı[MEB], 2011; NCTM,2000).

Öğretmenlerin, hizmet öncesinde aldıkları eğitim-öğretim onların nitelikli öğretmen olabilmeleri açısından önemlidir. Hizmet öncesi eğitimde matematik öğretmenliği ile ilgili aldıkları dersleri genel olarak matematik eğitimi (ME) ve matematik alan (MA) dersleri olarak ikiye ayırabiliriz. Bu derslerde bilginin sadece bilişsel boyutu değil duyuşsal boyutu da önemlidir.

Duyuşsal boyut olan tutum, öğrenmede ve öğretmede son derece önemlidir. Fishbein ve Ajzen (1975) tutumu; bir bireye, bir cisme bir kuruma ve bir olaya istekli ya da isteksiz olacak şekilde yanıt verme yeteneği olarak tanımlar (Tavşancıl, 2005).

Smith (1968) ise tutumu; Bir bireye yüklenen ve onun psikolojik bir nesne ile alakalı duygu, düşünce ve davranışlarını meydana getiren bir eğilimdir (Kağıtçıbaşı, 2005).

Tutum ve başarı arasındaki pozitif yönlü anlamlı ilişki dikkate alındığında matematik öğretmen adaylarının bu derslere karşı tutumu önemlidir (Yücel ve Koç, 2011). Çünkü öğretmenlerin matematiğe karşı olan tutumları öğrencilerinin de etkileyebilir (Yenilmez, 2007).

Yapılan alan taramasında Ay (2004), ilköğretim matematik öğretmenliği son sınıfta bulunan öğrencilerin MA ve ME derslerinin kendilerinin iş hayatına katkı sunup sunmayacağına dair görüşlerini ve bu dersler ile ilgili düşüncelerini belirlemeyi amaçladığı araştırmada, öğretmen adaylarının MA dersleri ile ilgili düşüncelerinin olumsuz, ME derslerine karşı düşüncelerinin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Turanlı, Türker ve Keçeli (2007), matematik öğretmen adayları ile yaptıkları araştırmada öğretmen adaylarının MA dersleri ile ilgili tutumlarının olumlu olduğunu ifade etmiştir (aktaran Türker, 2007). Özgen ve Obay (2016) ortaöğretim matematik öğretmen adayları ile yapmış olduğu çalışmada MA ve ME dersleri ile ilgili tutum puanları ile cinsiyet ve sınıf değişkenleri arasında anlamlı fark olmadığı ve tutum puanları arasında düşük düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Katılımcılar ile yaptıkları görüşmede ise MA dersleri ile ilgili tutumların daha olumlu olduğunu bulmuştur. Türker (2007), ilköğretim ve ortaöğretim matematik öğretmen adayları ile yapmış oldukları araştırmada öğretmen adaylarının ME derslerine yönelik tutumlarının olumluya yakın olduğunu tespit etmiştir.

Öğretmenin öğreteceği konu ya da kazanım hakkında derin bir bilgi birikimine sahip olsa dahi bu bilgisini öğrencilerine aktaramazsa mesleğinde başarıyı yakalayamaz (Erden, 1998). Bu yüzden öğretmenlerin hizmet öncesinde alan ve eğitim dersleri ile ilgili yeterli donanıma sahip olmaları gerekir. Başarı ve tutum arasındaki pozitif yönlü ilişki dikkate alındığında öğretmen adaylarının bu derslere karşı tutumu yüksek olması beklenir. Öğretmen adaylarının eğitim ve alan derslerine yönelik tutumlarının belirlenmesi öğretmen eğitiminde ve matematik öğretiminde önemli yer tutabilir.

Literatür taramasında, Özgen ve Obay (2016), ortaöğretim matematik öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adaylarının MA ve ME dersleri ile ilgili tutum puanlarını belirleyip iki puan arasında karşılaştırma yapmış olsa dahi ilköğretim matematik öğretmenliği öğretmen yetiştirme programlarında yer alan eğitim ve alan derslerinin bazıları farklı olduğu için ortaöğretim ve ilköğretim matematik öğretmen adaylarının tutum puanları farklı olabilir. Bu yüzden ilköğretim matematik öğretmen adaylarının MA ve ME dersleriyle ilgili tutum puanlarının belirlenmesi ve bazı değişkenlerin (cinsiyet, sınıf seviyesi, bölümü seçme şekli, tercih

sırası) bu puanlara yönelik etkilerinin incelenmesi ilköğretim matematik öğretmen adaylarının eğitiminde ve öğrenme, öğretme süreçlerinde önemli olacağı düşünülmektedir. Yapılacak olan bu çalışmada öğretmen adaylarının eğitim ve alan derslerine yönelik tutumlarını belirlemenin yanında bu puanlarının birbirine etkisi olup olmadığı ve bu puanlara olumlu ya da olumsuz etki edebileceği düşünülen değişkenler belirlendi. Bu değişkenlerin var olan durum ile ilgili daha ayrıntılı bir düşünme imkânı verebileceği düşünülmektedir. Bundan hareketle literatüre katkı sunacağı düşünülen bu çalışmanın amacı ilköğretim matematik öğretmen adaylarının ME ve MA dersleri ile ilgili tutumlarının belirlenmesidir.

Matematik eğitimi dersleri ile ifade edilen alan öğretim dersleridir ve genel pedagoji derslerini (sınıf yönetimi, rehberlik, ölçme-değerlendirme vb.) kapsamamaktadır. Bu dersler Matematik Öğretimi, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı, Özel Öğretim Yöntemleri, Matematik Tarihi, Okul Deneyimi, Matematik Felsefesi, Öğretmenlik Uygulaması dersleridir. Matematik alan dersleri ise genel olarak Genel Matematik, Geometri, Soyut Matematik, Analiz 1,2,3, Lineer Cebir 1,2, Analitik Geometri 1,2, Cebire Giriş, İstatistik ve Olasılık 1,2, Diferansiyel Denklemler, Elementer Sayı Kuramı dersleridir.

Araştırmanın alt problemleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Uygulamaya dahil olan katılımcıların ME ve MA dersleri ile ilgili tutumları nasıldır?
- Uygulamaya dahil olan katılımcıların ME ve MA dersleriyle ilgili tutumları ile cinsiyet arasındaki fark anlamlı mıdır?
- Uygulamaya dahil olan katılımcıların ME ve MA dersleriyle ilgili tutumları ile sınıf seviyesi arasındaki fark anlamlı mıdır?
- Uygulamaya dahil olan katılımcıların ME ve MA dersleriyle ilgili tutumları ile bölümü seçme şekli arasındaki fark anlamlı mıdır?
- Uygulamaya dahil olan katılımcıların ME ve MA dersleriyle ilgili tutumları ile okudukları bölümün tercih sırası arasındaki fark anlamlı mıdır?
- Uygulamaya dahil olan katılımcıların ME ve MA dersleriyle ilgili tutumları ile son döneme kadarki not ortalaması (GANO) arasında anlamlı bir ilişki mi vardır?
- Uygulamaya dahil olan katılımcıların ME ve MA dersleriyle ilgili tutumları, GANO puanlarının yordayıcısı mıdır?
- Uygulamaya dahil olan katılımcıların ME ve MA dersleriyle ilgili tutumları arasındaki anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Yapılan çalışmada survey (alan taraması) tercih edilmiştir. Alan taramasında araştırılmak istenen problemin mevcut durumu ortaya konular, geniş örnekleme yer verilir ve nicel verileri istatistiksel çözümlenmeleri ile genellemeye çalışılır (Çepni, 2014). Yapılan çalışmada da geniş

örneklem üzerinde problem durumu betimlenmeye çalışılıp evren hakkında genelleme yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu bir devlet üniversitesinin ilköğretim matematik öğretmenliği programında öğrenimine devam etmekte olan 227 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yönteminden ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. “Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.122). Amaçlı örnekleme yönteminin kullanılmasının sebebi, Çepni'nin (2014) de belirttiği üzere bu tür seçimlerde grupların benzer özelliklere sahip olması gerektiğidir. Yapılan araştırmada çalışmaya katılacak kişilerin belirtilen bölümdeki öğretmen adayı özelliğini bulundurmaları kriter olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme yöntemi benimsenmiştir

Tablo 1’de çalışmayı cevaplayan kişilerin sınıf ve cinsiyet değişkenlerine göre katılım durumları verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Cinsiyetlerinin Sınıflara Göre Durumları

Sınıf	f	%	Cinsiyet	f	%
1.sınıf	57	25,1	Kız	167	73,6
2.sınıf	37	16,3	Erkek	60	26,4
3.sınıf	68	30	Toplam	227	100
4.sınıf	65	28,6			
Toplam	227	100			

Veri Toplama Aracı

Çalışmaya katılanların ME dersleri ile ilgili tutumlarını tespit etmek için Türker ve Turanlı (2008) tarafından geliştirilen “Matematik Eğitimi Derslerine Yönelik Tutum Ölçeği” ve MA dersleri ile ilgili tutumlarını belirlemek için Turanlı, Türker ve Keçeli (2008) tarafından geliştirilen “Matematik Alan Derslerine Yönelik Tutum Ölçeği” tercih edilmiştir.

Matematik eğitimi dersi tutum ölçeği beşli Likert tipinde olup, 6 maddesi olumsuz, 12 maddesi olumlu toplamda 18 maddeden oluşan bir ölçektir. Bu ölçeğin güvenirlik katsayısı için hesaplanan Cronbah Alpha katsayısı 0.928 bulunmuş ve geçerlik için yapılan faktör analizinde ise maddelerin tek bir boyutta toplandığı belirlenmiştir. Bu ölçekten elde edilen verilerin ölçüm güvenirliği için hesaplanan Cronbah Alpha katsayısı 0.884 bulunmuştur.

Matematik alan dersi tutum ölçeği beşli Likert tipinde olup, 9 maddesi olumsuz, 11 maddesi olumlu toplamda 20 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçeğin güvenirliği için Cronbach

Alpha katsayısı 0.93 bulunmuş ve geçerlik adına uygulanan faktör analizinde ölçek maddelerinin tek bir boyutta toplandığı belirlenmiştir. Kullanılan ölçekten elde edilen verilerin ölçüm güvenilirliği için hesaplanan Cronbah Alpha katsayısı 0,902 bulunmuştur.

Her iki ölçekte de maddeler “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmam” ve “Hiç Katılmam” şeklinde sıralanmıştır.

Verilerin Analizi

Ölçeklerden ulaşılan verilerin çözümlenmesinde SPSS 22. Programı tercih edilmiştir. Öğretmen adaylarının ME ve MA dersleri ile alakalı tutum puanlarının ortalamaları belirlenirken tek örneklem t testi, eğitim ve alan dersleri ile ilgili tutum puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlerken bağımsız gruplar t-testi, sınıf seviyesine göre, bölümü seçme şekline göre ve kaçınıcı sırada tercih ettiğine göre analiz ederken varyans analizi kullanılmıştır. Alan ve eğitim tutumlarının puanları arasındaki ilişkiyi belirlemede korelasyon analizi kullanılmıştır. Alan ve eğitim tutum puanlarının GANO puanının yordayıcısı olup olmadığını belirlerken regresyon analizi yapılmıştır. İstatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi için $p=0.05$ olması tercih edilmiştir.

Bulgular

Uygulamaya Dahil Olan Öğretmen Adaylarının Alan ve Alan Eğitimi Derslerine Yönelik Tutumları Nasıldır?

Matematik eğitimi derslerine yönelik tutum ölçeğinden alınabilecek ortanca tutum puanı; uygulanan ölçme aracından ulaşılabilecek maksimum puan 90, minimum puan 18 dikkate alındığında $(90+18)/2 = 54$ olur. Çalışmanın verilerinden elde edilen matematik eğitimi tutum puanı ortalaması ise 69,67 dir. Ortalamanın ortanca tutum puanından farkının anlamlılık durumunu ortaya çıkarmak için tek örneklem t testi yapılmıştır. Yapılan tek örneklem t testi sonucu aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Eğitim Tutum Puanı ile OrtancaTutum Puanı Arasındaki t Testi Sonucu

Eğitim tutum puanı	N	\bar{X}	S	sd	t	p	d
	227	69,67	9,78	226	24,876	0.000	1,65

Ortanca tutum puanı ortalaması $\bar{x} = 54$, $p = 0.00 < 0.05$

Tablo 2’de de görüldüğü üzere eğitim dersinden elde edilen tutum puanı ortalaması, beklenen değer 54’ten büyüktür ve 0.05 anlamlılık düzeyine göre sonuç olumludur. Etki düzeyine bakıldığında $d=1,65$ farkın oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Matematik alan derslerine yönelik tutum ölçeğinden alınabilecek ortanca tutum puanı; uygulanan ölçme aracından ulaşılabilecek maksimum puan 100, minimum puan 20 dikkate alındığında $(100+20)/2 = 60$ olur. Çalışmanın verilerinden elde edilen matematik alan tutum puanı ortalaması ise 72,97 dir. Ortalamanın ortanca tutum puanından farkının anlamlılık durumunu ortaya çıkarmak için tek örneklem t testi yapılmıştır. Yapılan tek örneklem t testi sonucu aşağıda verilmiştir.

Tablo 3: Alan Tutum Puanı ile Ortanca Tutum Puanı Arasındaki t Testi Sonucu

Alan tutum puanı	N	\bar{X}	S	sd	t	P	d
	227	72,97	12,42	226	15,728	0.000	1,04

Ortanca tutum puanı ortalaması $\bar{x} = 60$, $p=0.00 < 0.05$

Tablo 3'te belirtildiği üzere alan dersinden elde edilen tutum puanı ortalaması, beklenen değer 60' tan büyüktür ve 0.05 anlamlılık düzeyine göre sonuç olumludur. Etki düzeyine bakıldığında $d=1,04$ olması farkın oldukça fazla olduğunu göstermektedir.

Uygulamaya Dahil Olan Öğretmen Adaylarının Alan ve Alan Eğitimi Derslerine Yönelik Tutumları ile Cinsiyet Arasında Anlamlı Fark Var Mıdır?

Çalışmaya katılanların eğitim dersine yönelik ölçekten aldıkları tutum puanlarının ortalamaları ile cinsiyet arasındaki ilişki için yapılan bağımsız gruplar t testi aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4. Eğitim Tutum Puanı ile Cinsiyet Arasındaki t Testi Sonucu

Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p	d
Kız	167	70,41	9,27	225	1,99	0,047	2,89
Erkek	60	67,58	9,84				

$p = 0,047 < 0.05$

Öğretmen adaylarının ölçekten almış oldukları eğitim tutum puanı ile cinsiyet arasındaki ayırım anlamlıdır [$t_{(225)}=1,99$, $p < 0.05$]. Bu ayırım kızlar lehine farklılaşmaktadır. Kızların matematik eğitimi tutumları erkeklerinkinden anlamlı seviyede daha olumludur. Etki düzeyinin $d=2,89$ olması farkın oldukça fazla olduğunu göstermektedir.

Öğretmen adaylarının alan dersine yönelik tutum ölçeğinden aldıkları tutum puanları ile cinsiyet arasındaki ilişki için yapılan bağımsız gruplar t testi aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5. Alan Tutum Puanı ile Cinsiyet Arasındaki t Testi Sonucu

Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kız	167	73,18	11,70	88,76	0,386	0,700
Erkek	60	72,38	14,33			

$p = 0,70 > 0.05$

Öğretmen adaylarının ölçekten almış oldukları alan tutum puanı ile cinsiyet arasındaki farklılık anlamlı değildir [$t_{(225)}=0,386$, $p > 0.05$]. Diğer bir ifade ile kız ve erkek öğretmen adaylarının MA dersleri ile ilgili tutumları benzerdir.

Uygulamaya Dahil Olan Öğretmen Adaylarının Alan ve Alan Eğitimi Derslerine Yönelik Tutumları ile Sınıf Seviyesi Arasında Anlamlı Fark Var mıdır?

Çalışmaya katılanların ME ve MA dersleri ile ilgili tutum puanlarını sınıf seviyesine göre belirten betimsel istatistik aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. Çalışmaya Katılanların ME ve MA Dersleri ile İlgili Tutum Puanlarının Sınıf Seviyesine Göre Betimsel İstatistiği

Eğitim Derslerine Yönelik Tutum				Alan Derslerine Yönelik Tutum			
Sınıf	N	\bar{X}	S	Sınıf	N	\bar{X}	S
1.	57	70,65	10,16	1.	57	76,23	12,49
2.	37	66,78	10,41	2.	37	73,59	11,16
3.	68	67,85	8,66	3.	68	69,93	11,94
4.	65	72,34	8,45	4.	65	72,94	13,02
Toplam	227	69,67	9,48	Toplam	227	72,97	12,42

Öğretmen adaylarının eğitim derslerine yönelik tutum puanlarını sınıf seviyesine göre incelediğimizde en yüksek puanı 1.sınıf, en düşük puanı 2.sınıf öğretmen adayları oluşturmaktadır. Alan derslerine yönelik tutum puanlarını sınıf seviyesine göre incelediğimizde ise en yüksek puanı 1.sınıf, en düşük puanı 3.sınıf öğretmen adayları oluşturmaktadır. Eğitim derslerinden alınan tutum puanlarının ortalaması, alan derslerinden alınan tutum puanlarının ortalamasından küçüktür.

Eğitim ve alan derslerinden alınan tutum puanlarının sınıf seviyesine göre anlamlılık durumunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır.

Tablo 7. Öğretmen Adaylarının Eğitim ve Alan Tutum Puanlarının Sınıf Seviyesine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Değişken	Varyans						
	Kaynağı	K.T	sd	K.O	F	p	
Eğitim Derslerine Yönelik Tutum	Gruplar arası	1050,219	3	350,073	4,046	0,008	
	Gruplar içi	19294,336	223	86,522			
	Toplam	20344,555	226				
Alan Derslerine Yönelik Tutum	Gruplar arası	1249,444	3	416,481	2,762	0,043	
	Gruplar içi	33631,340	223	150,813			
	Toplam	34880,784	226				

Eğitim tutum puanı $p= 0,008 < 0, 05$

Alan tutum puanı $p= 0,043 < 0,05$

Öğretmen adaylarının eğitim derslerinden aldıkları tutum puanı ile sınıf seviyesi arasındaki ayırım anlamlıdır [$F_{(3-223)}=4,046$, $p<0.05$].

Öğretmen adaylarının alan derslerinden aldıkları tutum puanı ile sınıf seviyesi arasında ayırım anlamlıdır [$F_{(3-223)}=2,762$, $p<0.05$].

Bu farklılıkları tespit etmek için Scheffe testi uygulanmıştır ve test sonucunda sadece farklılık gösteren sınıflar gösterilmiştir.

Tablo 8. Eğitim ve Alan Dersi Tutum Puanları ile Sınıf Seviyesi Arasında Uygulanan Schaffe Testi Sonucu

	Sınıf Seviyesi	Sınıf Seviyesi	Aritmetik Ortalama Farkı	Standart Hata	p	n^2
Eğitim tutum puanı-sınıf seviyesi	2.sınıf	4.sınıf	-5,555	1,916	0,041	0.051
Alan tutum puan-sınıf seviyesi	1.sınıf	3.sınıf	6,302	2,205	0,045	0.035

Schaffe testi sonucunda eğitim dersi tutum puanı sınıf seviyesinde 2 ile 4 arasında, alan tutum puanı sınıf seviyesinde 1 ile 3 arasında anlamlı farklılık göstermektedir. 2 ile 4 sınıfları arasındaki fark eğitim tutum puanı yüksek olan 4.sınıf lehinedir. Etki büyüklüğüne ($n^2 =0.051$) göre bu fark orta düzeydedir. 1 ile 3. sınıflar arasındaki fark alan tutum puanı yüksek olan 1.sınıf lehinedir. Etki büyüklüğüne ($n^2 =0.035$) göre bu fark orta düzeydedir.

Uygulamaya Dahil Olan Öğretmen Adaylarının Alan ve Alan Eğitimi Derslerine Yönelik Tutumları ile Bölümü Seçme Şekli Arasında Anlamlı Fark Var mıdır?

Öğretmen adaylarının ME dersleri ile ilgili tutum ölçeğinden aldıkları puanların bölümlerini seçme şekillerine göre betimsel istatistikleri tablo 9’da varyans analizi tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Çalışmaya Katılanların ME Dersleri ile İlgili Tutum Puanlarının Bölümü Seçme Şekline Göre Betimsel İstatistiği

Bölümü Seçme Şekli	N	\bar{X}	S
Kendi isteğim ile	162	70,57	9,35
Ailemin isteği ile	40	67,85	10,28
Öğretmenlerimin isteği ile	4	69	4,96
Başka	21	66,24	8,76
Toplam	227	69,67	9,48

Tablo 10 Öğretmen Adaylarının Eğitim Derslerine Yönelik Tutum Puanları ile Bölümü Seçme Şekli Arasındaki Varyans Analizi Sonucu

Varyans Kaynağı	K.T	sd	K.O	F	p
Gruplar arası	514,034	3	171,345	1,927	0,126
Gruplar içi	19830,521	223	89,926		
Toplam	20344,555	226			

Tablo 10'a göre öğretmen adaylarının matematik eğitimi derslerine yönelik tutum puanları ile bölümü seçme şekli arasındaki fark anlamlı değildir [$F_{(3-223)}=1,927$, $p>0.05$]. Öğretmen adaylarının alan derslerine yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puanların bölümlerini seçme şekillerine göre betimsel istatistikleri tablo 11' de, varyans analizi tablo 12'de belirtilmiştir.

Tablo 11. Öğretmen Adaylarının Alan Derslerine Yönelik Tutum Puanlarının Bölümü Seçme Şekline Göre Betimsel İstatistiği

Bölümü Seçme Şekli	N	\bar{X}	S
Kendi isteğim ile	162	74,38	12,04
Ailemin isteği ile	40	69,35	12,83
Öğretmenlerimin isteği ile	4	70,50	7,04
Başka	21	69,43	13,83
Toplam	227	72,97	12,42

Tablo 12. Öğretmen Adaylarının Alan Derslerine Yönelik Tutum Puanları ile Bölümü Seçme Şekli Arasındaki Varyans Analizi Sonucu

Varyans Kaynağı	K.T	sd	K.O	F	p
Gruplar arası	1135 ,270	3	378,423	2,501	0,60
Gruplar içi	33745,514	223	151,325		
Toplam	34880,784	226			

Tablo 12' ye göre öğretmen adaylarının matematik alan derslerine yönelik tutum puanları ile bölümü seçme şekli arasındaki fark anlamlı değildir [$F_{(3-223)}=2,501$, $p>0.05$].

Uygulamaya Dahil Olan Öğretmen Adaylarının Alan ve Alan Eğitimi Derslerine Yönelik Tutumları ile Okudukları Bölümün Tercih Sırası Arasında Anlamlı Fark Var mıdır?

Çalışmaya katılanların ME dersleri ile ilgili tutum ölçeğinden aldıkları puanların tercih sırasına göre betimsel istatistikleri tablo 13'te, varyans analizi tablo 14'te belirtilmiştir.

Tablo 13. Öğretmen Adaylarının Eğitim Derslerine Yönelik Tutum Puanlarının Tercih Sırasına Göre Betimsel İstatistiği

Tercih Sırası	N	\bar{X}	S
1-5	157	70,25	9,55
6-10	27	69,41	8,93
11-15	22	67,82	10,64
20-25	17	67,24	7,99
26-30	4	69	11,57
Toplam	227	69,67	9,48

Tablo 14. Öğretmen Adaylarının Alan Derslerine Yönelik Tutum Puanları ile Tercih Sırası Arasındaki Varyans Analizi Sonucu

Varyans Kaynağı	K.T	sd	K.O	F	p
Gruplar arası	232,393	4	58,098	0,641	0,634
Gruplar içi	20112,162	222	90,595		
Toplam	20344,555	226			

$$p = 0,634 > 0,05$$

Tablo 14'e göre öğretmen adaylarının matematik eğitimi derslerine yönelik tutum puanları ile tercih sırası arasında anlamlı fark yoktur [$F_{(4-222)}=0641$, $p>0.05$].

Çalışmaya katılanların MA dersleri ile ilgili tutum ölçeğinden aldıkları puanların tercih sırasına göre betimsel istatistikleri tablo 15'te, varyans analizi tablo 16'da belirtilmiştir.

Tablo 15. Öğretmen Adaylarının Alan Derslerine Yönelik Tutum Puanlarının Tercih Sırasına Göre Betimsel İstatistiği

Tercih Sırası	N	\bar{X}	S
1-5	157	73,69	12,65
6-10	27	72,19	12,17
11-15	22	71,18	12,99
20-25	17	68,12	8,83
26-30	4	80,5	12,39
Toplam	227	72,97	12,42

Tablo 16. Öğretmen Adaylarının Alan Derslerine Yönelik Tutum Puanları ile Tercih Sırası Arasındaki Varyans Analizi Sonucu

Varyans Kaynağı	K.T	sd	K.O	F	p
Gruplar arası	794,966	4	198,741	1,294	0,273
Gruplar içi	34085,819	222	153,540		
Toplam	34880,784	226			

Tablo 16'ya göre öğretmen adaylarının matematik alan derslerine yönelik tutum puanları ile tercih sırası arasındaki fark anlamlı değildir [$F_{(4-222)}=1,294$, $p>0.05$].

Uygulamaya Dahil Olan Öğretmen Adaylarının Alan ve Alan Eğitimi Derslerine Yönelik Tutumları ile Son Döneme Kadarki Not Ortalaması (GANO) Arasında Anlamlı İlişki Var mıdır?

Eğitim ve alan derslerine yönelik tutum ölçeğinden alınan puanlar ile GANO arasında anlamlılık durumunu ortaya koymak ve ilişki var ise yönünü ve derecesini belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Eğitim ve alan derslerine yönelik tutum puanları normal dağılırken GANO puanları normal dağılmadığı için uç değerler atılarak normalleştirilmiştir ve Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonucu tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17. Eğitim ve Alan Tutum Puanı ile Not Ortalamaları Arasındaki Korelasyon Sonucu

	GANO Puanları	
Matematik Eğitimi Tutum Puanı	r	0,359
	p	0,000
	n	215
Matematik Alan Tutum Puanı	r	0,257
	p	0,000
	n	215

Öğretmen adaylarının eğitim derslerine yönelik tutum puanları ile GANO puanları arasında ilişkinin olup olmadığını belirlemek için yapılan Pearson Korelasyon işlemi, eğitim dersleri tutum puanı ile GANO puanı arasında pozitif yönde, anlamlı ve zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir. ($r=0,359$, $p<0.01$).

Öğretmen adaylarının alan derslerine yönelik tutum puanları ile GANO puanları arasında ilişkinin olup olmadığını belirlemek için yapılan Pearson Korelasyon işlemi sonucu, alan dersleri tutum puanı ile GANO puanı arasında pozitif yönde, anlamlı ve zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir. ($r=0,257$, $p<0.01$).

Uygulamaya Dahil Olan Öğretmen Adaylarının Alan ve Alan Eğitimi Derslerine Yönelik Tutumları, GANO Puanlarının Yordayıcısı Mıdır?

Matematik eğitim ve alan derslerinden alınan tutum puanlarının GANO puanlarının yordayıcısı olup olmadığını bulmak için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinde verilerin normal dağılmış olması gerekmektedir. Çalışmaya katılan 227 kişinin alan ve eğitim tutum puanları normal dağılım gösterirken, GANO puanı normal dağılım göstermemektedir. Bu yüzden GANO puanlarının normal dağılım gösterebilmesi için uç değerler atılmış ve veriler normalleştirilmiştir. Bu yüzden regresyon analizi 215 katılımcı değerlendirilerek yapılmıştır.

Tablo 18. Alan ve Eğitim Tutum Puanı ile GANO Puanı Arası Regresyon Analizi Sonucu

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	2,219	0,143		15,556	0,000		
Eğitim tutum puanı	0,009	0,002	0,306	4,263	0,000	0,359	0,281
Alan Tutum Puanı	0,003	0,002	0,117	1,625	0,106	0,257	0,111
R=0,374		R ² =0,140					
F ₍₂₋₂₁₂₎ =17,244		P=0,000					

Matematik eğitim ve alan derslerine yönelik tutum puanı ile GANO puanı arasında zayıf ve anlamlı bir durum vardır ($R=0,374$, $R^2=0,140$, $p<0.01$). Bu iki değişken beraber, GANO puanındaki varyansın tamamının yaklaşık %14' ünü ifade etmektedir.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin GANO puanındaki görece önem dizisi; eğitim tutum puanı ile alan tutum puanıdır. T-testi sonuçlarına göre, sadece eğitim tutum puanının GANO puanı üzerinde düşük bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Alan tutum puanının GANO puanı üzerindeki etkisi önem arz etmemektedir.

Yordayıcı değişkenler ile yordanan değişken arasındaki ikili ve kısmi korelasyona bakıldığında, eğitim dersine yönelik tutum puanı ile GANO puanı arasında pozitif ve zayıf seviyede bir bağ ($r=0,35$) olduğu, fakat diğer değişken kontrol altına alındığında (kısmi korelasyon) bu değişkenler arasındaki korelasyon $r=0,28$ olarak tespit edilmiştir. MA dersi ile ilgili tutum puanı ile GANO puanı arasında pozitif yönde ve zayıf bir bağ vardır ($r=0,25$). Ancak

diğer değişken kontrol edildiğinde (kısmi korelasyon) bu korelasyon $r = 0,11$ olarak tespit edilmiştir.

Regresyon sonucundan ulaşılanlara göre, GANO puanlarının yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği aşağıda belirtilmiştir.

$$\text{GANO puanı} = (0,009 \times \text{Eğitim dersi tutum puanı}) + (0,003 \times \text{Alan dersi tutum puanı}) + 2,219$$

Yukarıdaki eşitliğin katsayıları incelendiğinde eğitim tutum puanı ve alan tutum puanı GANO puanlarını yordamaz şekilde bir yorum yapılabilir.

Uygulamaya Dahil Olan Öğretmen Adaylarının Alan ve Alan Eğitime Yönelik Tutumları Arasında Anlamli Bir İlişki Var Mıdır?

Alan ve eğitim derslerinden alınan tutum puanları arasındaki ilişkiyi incelemek için korelasyon analizi yapılmıştır ve tablo 19’da belirtilmiştir.

Tablo 19. Çalışmaya Katılanların MA ve ME Dersleri ile İlgili Tutum Puanları Arasındaki İlişki

		Alan Derslerine Yönelik Tutum	Eğitim Derslerine Yönelik Tutum
	r	1	0,47
Alan Derslerine Yönelik Tutum	p		0,000
	n	227	227
	r	0,47	1
Eğitim Derslerine Yönelik Tutum	p	0,000	
	n	227	227

Yapılan basit korelasyon analiziyle katılımcıların ME ve MA derslerine yönelik tutum puanları arasında pozitif yönde, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur ($r= 0,47$, $p<0.01$). Yani çalışmaya katılanların ME dersi tutumu arttıkça MA dersine karşı da tutumu artmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

İlköğretim matematik öğretmen adaylarının ME ve MA dersleri ile ilgili tutumlarının belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada matematik eğitim ve alan derslerine yönelik tutum ölçeğinden alınan puanlar belirlenen alt problemlere göre incelenmiştir.

Çalışmaya katılanların MA ve ME dersleri ile ilgili yapılan tutum ölçeğinden alınan puanlarının ortalamaları, bu ölçeklerden alınabilecek ortanca tutum puanından anlamlı fark oluşturacak şekilde daha yüksektir ve bu da katılımcıların ME ve MA dersleri ile ilgili tutumlarının olumlu olduğunu göstermektedir. Bu durum öğretmen eğitimi açısından olumlu bir sonuçtur. Çünkü tutum, başarıya pozitif yönde etki etmektedir. Türker (2007), ortaöğretim ve ilköğretim matematik öğretmen adaylarına yönelik yapmış olduğu çalışmada katılımcıların eğitim tutum puanlarını olumlu bulmuştur. Turanlı ve arkadaşları (2007), öğretmen adaylarının MA

dersleri ile ilgili tutumlarının olumlu olduğunu bulmuştur (aktaran Türker, 2007). Bu sonuçlar yapılan çalışmadaki eğitim ve alan derslerine yönelik tutumların olumlu olduğu sonucunu desteklemektedir.

Öğretmen adaylarının matematik eğitim derslerine yönelik tutumları kızlar lehine anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bundan hareketle erkek öğretmen adaylarının kız öğretmen adaylarına göre matematik eğitimi derslerine daha az önem verdiği yorumu yapılabilir. Türker'in (2007) matematik öğretmen adaylarının matematik eğitim tutum puanının kızlar lehine farklılaştığına dair bulmuş olduğu sonuç yapılan çalışmadaki sonuç ile örtüşmektedir. Yapılan çalışmada uygulamaya dahil olanların MA dersleriyle ilgili tutumları ile cinsiyet arasındaki fark anlamlı değildir. Özgen ve Obay (2016), ortaöğretim matematik öğretmen adaylarının MA dersleriyle ilgili tutum ile cinsiyet arasında farkın anlamlı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç yapılan çalışmadan elde edilen sonuç ile benzerdir.

Öğretmen adaylarının eğitim ve alan tutum puanlarının sınıf seviyesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonucu, eğitim ve alan tutum puanı ile sınıf seviyesi arasında anlamlı fark vardır. Matematik eğitim dersi tutum puanı 2. ile 4. sınıf arasında 4. sınıf lehine farklılaşmaktadır. Bu farklılığın 4. sınıf lehine olması bu öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine daha yakın oluşları veya eğitim derslerini diğer sınıf seviyelerinden daha fazla almış olmaları olabilir. Türker (2007), yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarının sınıf seviyesi yükseldikçe matematik eğitimi puanlarının yükseldiği sonucuna ulaşmıştır. Matematik alan dersi tutum puanı 1. ile 3. sınıf arasında 1.sınıf lehine farklılaşmaktadır. Ulaşılan bu sonuç 1.sınıf öğretmen adaylarının alan derslerini fazla almamış olmalarından olabilir. Çünkü 1.sınıftaki derslerde alan eğitimi dersleri diğer dersler kadar fazla değildir ve alan dersleri ilerleyen sınıf seviyelerinde artmaktadır. Özgen ve Obay (2016), ortaöğretim matematik öğretmen adaylarının matematik eğitim ve alan puanlarının sınıf seviyesine göre farklılaşmadığını bulmuştur. Özgen ve Obay'ın (2016) çalışmasından ulaşılan sonuç yapılan çalışmadaki sonuç ile çelişmektedir.

Yapılan çalışmada çalışmaya katılanların ME ve MA dersleriyle ilgili tutum puanı ile bölümü seçme şekli arasındaki ayrım anlamlı değildir. Kendi isteği ile bu bölüme gelen öğrencilerin bu derslere yönelik tutumların anlamlı fark oluşacak şekilde yüksek olması beklenirken bölüme seçme şekline göre farklılık oluşturmaması beklenen bir durum değildir. Türker (2007), ortaöğretim ve ilköğretim matematik öğretmen adaylarıyla gerçekleştirdiği çalışmada matematik eğitimi dersi tutum puanı ile bölüm seçme şekli arasında anlamlı bir fark bulmuştur. Bu iki çalışmanın sonuçları karşılaştırıldığında eğitim ve alan derslerine yönelik tutum puanı ile bölümü seçme şekli arasındaki ilişkiye dair sonuç benzerlik göstermemektedir.

Çalışmaya katılanların MA ve ME dersleri ile ilgili tutum puanlarının tercih sırasına göre varyans analizi sonucu, alan ve eğitim derslerinin tutum puanı ile tercih sırası arasında anlamlı fark olmadığını göstermiştir.

Öğretmen adaylarının matematik eğitim ve alan derslerinden aldıkları tutum puanı ile GANO puanı arasında pozitif yönlü, zayıf ve anlamlı bir ilişki vardır. Türker (2007), ilköğretim ve ortaöğretim matematik öğretmen adaylarının not ortalamaları ile matematik eğitimi tutumu arasında anlamlı, pozitif ve düşük düzeyde bir ilişki bulmuştur. Bu çalışma ulaşılan sonucu desteklemektedir.

Matematik eğitim ve alan derslerine yönelik tutum ölçeğinden alınan tutum puanı GANO puanlarını düşük düzeyde yordamaktadır. Alan ve eğitim dersi tutum puanı ile GANO puanı arasındaki yordama durumu ayrı ayrı ele alındığında eğitim tutum puanı GANO puanını yordarken, alan tutum puanı GANO puanını yordamaz. Literatür taramasında bu sonuç ile karşılaştırılabilecek bir sonuç yer almamaktadır.

Çalışmaya katılanların ME ve MA dersleri ile ilgili tutum puanları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için uygulanan basit korelasyon işleminde, tutum puanları arasında pozitif yönde, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani öğretmen adayları bu derslere yönelik kavramlar arasında orta düzeyde bir ilişki kurmuş olduğu düşünülebilir. Özgen ve Obay (2016), ortaöğretim matematik öğretmen adaylarının ME ve MA dersleri ile ilgili tutum puanı arasında yapılan korelasyonda düşük bir ilişki bulmuştur.

Yapılan çalışmaya göre aşağıdakiler önerilebilir.

- Erkek öğretmen adaylarının matematik eğitimine yönelik tutum puanlarının kız öğretmen adayların tutum puanlarından anlamlı fark oluşturacak şekilde düşük olması araştırılabilir.
- Eğitim ve alan dersleri ile ilgili tutum puanlarının sınıf seviyesine göre anlamlı fark oluşturmasının sebebi başka bir çalışmanın konusu olabilir.
- Eğitim tutum puanı GANO puanlarını düşük düzeyde yordarken, alan tutum puanının GANO puanını neden yordamadığı başka bir çalışmada irdelenebilir.
- Eğitim ve alan derslerinden alınan tutum puanları arasındaki ilişki orta düzeyde bulunmuştur. Bu dersler birbirinden bağımsız olmadığı için ilişkinin istenen düzeyde yani yüksek düzeyde olmamasının sebepleri öğretmen adayları ile yapılacak görüşme ile ortaya çıkarılabilir.
- Bu çalışma daha büyük bir örneklem ile yapılarak elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Altun, M. (2006). Matematik öğretiminde gelişmeler. *Eğitim Fakültesi Dergisi*. XIX. (2), 223-238
- Ay, H.G. (2004). *Eğitim fakültelerinin ilköğretim matematik öğretmenliği son sınıf öğretmen adaylarının alan bilgisi ve mesleki etik açıdan gözlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Baki, A. (2010). Öğretmen eğitiminin lisans ve lisansüstü boyutlardan değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11(3),15-31
- Başar, M., Ünal, M. Ve Yalçın, M. (2002). *İlköğretim kademesiyle başlayan matematik korkusunun nedenleri*. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Çepni, S. (2014). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık
- Dede, Y. ve Argün, Z. (2004). Öğrencilerin matematiğe yönelik içsel ve dışsal motivasyonlarının belirlenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 134, 49-54
- Dursun, Ş. Ve Dede, Y. (2004). Öğrencilerin matematikte başarısını etkileyen faktörler: Matematik öğretmenlerinin görüşleri bakımından. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(24), 217-230
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: AlkımYayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç., 2005, Yeni İnsan ve insanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş. Evrim Yayınevi, İstanbul, 463s.
- MEB. (2011). İlkokul ve ortaokul matematik (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, ve 8. Sınıflar) dersi öğretim programı. Ankara.
- National Council of Teachers of Mathematics (1989). Curriculum and evaluation. standards for school mathematics. Reston, VA: NCTM Inc
- NCTM. (2000). Principles and standars for school mathematics. Reston, VA: Author
- Önal, N. (2013). Ortaokul öğrencilerinin matematik tutumlarına yönelik ölçek geliştirme çalışması. *İlköğretim Online Dergisi*. 12(4), 938-948
- Özgen, K. ve Obay. M. (2016). Matematik öğretmen adaylarının alan ve alan eğitimi derslerine yönelik tutumları: Karma bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 866-887.
- Tavşancıl, E., 2005, Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 224s.
- Turanlı, N., Türker, N.K ve Keçeli, V. (2008). Matematik alan derslerine yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,34,254-262.

-
- Türker, N.K. (2007). Belirtisiz istatistikten yararlanarak matematik eğitimi derslerine yönelik tutum belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türker, N.K ve Turanlı, N. (2008). Matematik eğitimi derslerine yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 17-29
- Yenilmez, K. (2007). Attitudes of Turkish high school students toward mathematics. *International Journal of Educational Reform*, 16(4), 318-335.
- Yıldırım, A. ve Şimsek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yücel, Z. ve Koç, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin matematik dersine karşı tutumlarının başarı düzeylerini yordama gücü ile cinsiyet arasındaki ilişki. *İlköğretim Online Dergisi*, 10(1),133-143.

Türkçe Öğretmenleri ile Türkçe Öğretmeni Adaylarının Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerle İlgili Görüşleri

Mustafa KAYA*
Mehmet Nuri KARDAŞ†

Öz

Bu araştırmanın amacı, Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde bulunması gereken özellikler ve metin türlerinin nasıl sınıflandırılması gerektiğiyle ilgili Türkçe öğretmenlerinin ve Türkçe öğretmen adaylarının görüşlerini belirlemektir. Araştırma 2018 yılı Nisan ayında Van ili merkezindeki farklı okullarda görev yapan öğretmen ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe öğretmenliği lisans programında okuyan öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak yapılan durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde içerik çözümlemesi kullanılmıştır.

Sonuç olarak Türkçe öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu ders kitaplarındaki metinlerin bilgilendirici, hikâye edici ve şiir olarak sınıflandırılması gerektiği yönünde görüş belirttikleri anlaşılmıştır. Türkçe öğretmen adaylarının önemli bir bölümü ise metinlerin edebi ve öğretici metinler olarak sınıflandırılması gerektiğini vurguladıkları belirlenmiştir. Türkçe öğretmenleri ve Türkçe öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu şiir, hikâye, masal ve deneme türlerinin ders kitaplarında ağırlıklı olarak yer alması gerektiğini belirtmiştir. Türkçe ders kitaplarında yer verilecek metinlerin taşınması gereken özelliklerle ilgili görüşlerinin ise, öğrenci seviyesine uygun, akıcı ve ilgi çekici, açık ve anlaşılır, estetik, öğrencinin hayal dünyasına hitap eden ve uzun olmayan metinler olması gerektiği yönünde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitabı, metin, metin türleri, görüşler.

Teachers and Prospective Teachers with Texts in Textbooks Related Feedback

Abstract

The aim of this study is to determine the opinions of Turkish teachers and prospective Turkish teachers about the features that should be included in the texts in Turkish textbooks and how they should be classified. The research was carried out in April 2018 with teachers working in different schools in the center of Van and prospective teachers studying in the Turkish Language Teaching Program of the Faculty of Education of Van Yüzüncü Yıl University.

The case study method based on the qualitative research approach was used in the study. As a data collection tool, a structured interview form consisting of open-ended questions developed by the researchers with the opinion of experts was used. Content analysis was used for data analysis.

As a result, it was understood that the majority of Turkish teachers stated that the texts in the textbooks should be classified as informative, narrative and poetic. An important part of the Turkish teacher candidates stated that the texts should be classified as literary and instructive texts. The majority of Turkish teachers and Turkish teacher candidates stated that poetry, stories, fairy tales and essays should be included in textbooks. On the other hand, the opinions of the texts to be included in the Turkish textbooks should be that they should be fluent and interesting, clear and understandable, aesthetic, appealing to the imagination of the student and not long.

Key Words: Turkish textbook, text, text types, opinions.

Received/Geliş: 11.07.2019

Accepted/Kabul: 27.10.2019

* Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, m.kaya@yyu.edu.tr, /0000-0003-4755-4994

† Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, mnkardas@hotmail.com, /0000-0001-6732-7815.

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Dil becerilerinin geliştirilmesinde birçok araç kullanılsa da dil öğretiminin temelini oluşturan ve akla ilk gelen kavram “metin”dir. Metin kelimesi, Fransızca dokumak ve örmek anlamına gelen “texe” sözcüğüyle ifade edilmektedir. Türkçedeki tekstil kelimesinde olduğu gibi metin, dille oluşturulmuş anlamlı bir örüntü ve bütünü anlatmaktadır (Güneş, 2013:2). Günay’a (2001) göre; metin “belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür.” Metin dile dayalı, bütün yapıların oluşturduğu anlamlı, mantıklı ve bağlantılı bir yapıdır (Karatay, 2014a:70). Her türlü düşüncenin, duygunun, bilginin dilsel öğeler aracılığıyla belli bir düzen içerisinde aktarıldığı anlamlı yapılardır.

Ders kitapları eğitim- öğretim etkinliklerinin en önemli kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu nedenle hedeflenen amaç ve kazanımların gerçekleşmesinde ders kitaplarının önemi yadsınamaz. Ders kitapları bütün derslerde önemli araçlar olsa da Türkçe dersinde, dersin ana görevi olmaları yönüyle ayrı bir öneme sahiptir. Ders kitaplarının Türkçe dersinde hayati öneme sahip olmasını sağlayan temel etken, içerdikleri metinlerdir. Ders kitaplarının büyük bir bölümünü okuma metinlerinin oluşturduğu bilinmektedir.

Türkçe öğretiminde metinler; öğrencilerin iletişim becerilerinin yanında sosyal ve zihinsel bağımsızlık becerilerini geliştirmek için birer araçtır. Güneş’e (2007: 216) göre metinler; dinleme, okuma, yazma, konuşma, görsel okuma ve sunu gibi dil becerilerini geliştirmek için kullanılmalıdır. Solak ve Yaylı’ya (2009) göre; Türkçe derslerinde işlenen metinler, öğrencilere ana dilini sevdirmesi, millî ve evrensel değerleri aktarması, bilişsel ve duyuşsal açıdan birçok beceri kazandırması, öğrencide estetik zevk uyandırması ve çeşitli iletiler vererek onları eğitmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir.

Eğitim-öğretim etkinliklerinde metinle etkileşime geçmeden önce, okuyucunun metinle ilgili okuma amacının ve beklentisinin olması, metin türleri arasındaki farklılığı belirginleştiren dil ve anlatım özelliklerini bilmesi dil öğretiminde başarılı sonuçlar alabilmek için gereklidir (Özbay, 2014: 30). İyi okurların anlama ve anlatma becerilerinin de iyi düzeyde olduğu bilinmektedir. İyi bir okur olmanın gereklerinden biri de metin türlerini ve özelliklerini bilmektir. Öğrenene farklı türlerde metinleri anlamlandırma becerisi kazandırmak, Türkçe dersinin en önemli ve dikkate değer amaçlarından birisidir (Öztürk, Tağa, Ünlü, 2015: 190).

Metin türlerinin sınıflandırılması, okurun okuma sürecinde metne göre bir okuma yaklaşımı geliştirmesine yardım eder, okurun bilişsel farkındalığını artırır (Karatay, 2014a). Okur, muhatap olduğu metnin karakteristik özelliklerinin farkında olursa; yazarın üslubunu, işlediği konuyu, vermek istediği temel mesajı istendik düzeyde kavrar. Özbay’a (2014) göre; türleri bilmek, öğrencilere, okurken yazarken yazarın amacını fark etme imkânı verdiği gibi yazmada amaca göre nasıl bir üslup kullanılması gerektiğini, hangi anlatım biçimleri ve düşünceleri

geliştirme yollarını kullanmanın daha yerinde olacağını belirlemeyi de öğretir. Bu nedenle metin türlerinin kendilerine özgü anlatım biçimlerinin, ilgili ayırt edici özelliklerinin öğretilmesi, öğrencilerin okul derslerinde karşılaşacakları öğrenme metinleri ile baş etme yetisi kazanmalarını, daha bilinçli okumalar yapmalarını, bu konuda bilişsel farkındalık edinmelerini sağlar (Karatay, 2014b: 259).

Türkçe dersi öğretim programlarında ilgili öğrenme alanları hazırlanırken metin türleriyle ilgili bahsedilen hususlara dikkat etmek gereklidir. Ancak hazırlanan Türkçe dersi öğretim programları incelendiğinde bu konuda büyük eksikliklerin olduğu göze çarpmaktadır.

Birinci kademe (1924, 1926, 1930) ve ikinci kademe (1924, 1929, 1938, 1949, 1962) Türkçe öğretim programlarında Türkçe derslerinde kullanılacak metinlerin türü hakkında herhangi bir tespiti yer verilmemiştir.

“1936 İlkokul Türkçe Programı’nda öğretmenlerin her sınıfta öğrencileri düzeylerine uygun “hikâye, tarih, seyahat, şiir, fen kitapları ile temas ettirmesi” gerektiği vurgulanmaktadır. 1948 İlkokul Türkçe Programı’nda ders kitaplarına alınacak metinlerin türlerine ilişkin bir bilgi verilmemekle birlikte öğrencilere, okuma ve ders kitapları dışında, gazete, hikâye, masal, efsane, roman, piyes, şiir, gezi yazıları, tarih hikâyeleri, biyografiler, oyun kitapları, bilmece kitapları, alıştırma türündeki eserlerin okutulmasının yararlı olacağı belirtilmiştir.” (Temizyürek ve Balcı, 2015).

1968 İlkokul Türkçe Programı’nda, seçilecek metinlerin türüyle ilgili doğrudan bir bilgi verilmemekle birlikte 4 ve 5. sınıflara ait okuma kazanımlarında tür seçimi ile ilişkilendirilebilecek etkinliklere yer verilmiştir.

Program, bu sınıflarda öğrencinin okuyabileceği türleri şu şekilde tespit etmiştir: 4. Sınıfta, “Okuma kitaplarından başka, seviyelerine uygun tarihî hikâye, anı ve gezi romanlarını okumaktan zevk alır.” (Temizyürek ve Balcı, 2015:129); 5.sınıfta, “Seviyeye uygun bir hikâye veya makalenin yardımcı fikirlerini sıralayarak bundan bir sonuç çıkarır.” (Temizyürek ve Balcı, 2015: 132).

1981 Türkçe Öğretim Programı’nda öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırılması ile ilgili bilgi verilirken öğrencilerin farklı zevklerinin olduğu ve aynı türde okumaya zorlanmamaları gerektiği belirtilmiştir. Ders kitaplarına seçilecek metinlerin türü ile ilgili olarak doğrudan bir bilgiye ise yer verilmemiştir.

Metin türlerinin sınıflandırılması ve metinlerde bulunması gereken özellikler ayrıntılı olarak ilk kez 2005 Türkçe Dersi (1–5. Sınıflar) Öğretim Programı ve 2006 Türkçe Dersi (6–8. Sınıflar) Öğretim Programı’nda yer verilmiştir. 2005 Türkçe Dersi (1–5. Sınıflar) Öğretim Programı’nda metin türü olarak öyküleyici, bilgilendirici ve şiir türleri belirlenmiştir. Öyküleyici

ve bilgilendirici metinlerin hangi edebî türler (fabl, masal, hikâye, anı; deneme, biyografi, köşe yazısı, sohbet, eleştiri, makale vb.) arasından seçileceği hususuna değinilmemiştir.

2006 Türkçe Dersi (6–8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda diğer programlardan farklı olarak kullanılacak metinlerin türü hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir. Programda sınıflara göre mutlaka yer verilmesi gereken metin türleri hakkında bilgi verilmiş, 2015 ve 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programlarında metin türleri 2005 ve 2006 Türkçe Öğretim Programlarında olduğu gibi bilgilendirici, hikâye edici ve şiir olmak üzere üç ana biçim altında toplanmıştır. Her iki programda da sınıflara göre yer verilmesi gereken metin türleri hakkında tatmin edici bilgi verilmiştir.

Metinler öğrencilerin iletişim, zihinsel ve sosyal becerilerini geliştirmede önemli bir yere sahiptir. Bu konuda çeşitli araştırmalar yapılmakta, metinlerin nasıl seçileceği ve işleneceği, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek için en uygun metinlerin neler olacağı üzerinde önemle durulmaktadır (Güneş, 2013:2).

Dil öğretiminin amaç ve kazanımlarının gerçekleştirilmesi hususunda önemli bir yere sahip olan metinlerin, türlerine göre seçilmesi konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi Türkçe dersinin verimli geçmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Türkçe öğretmenlerinin ve Türkçe öğretmeni adaylarının ders kitaplarında yer verilen metinlerle ilgili görüşlerini ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda şu sorulara cevap aranmıştır:

Katılımcılara göre Türkçe ders kitaplarında yer verilen metinler tür olarak nasıl sınıflandırılmalıdır?

Katılımcıların Türkçe dersinde kullanılmasını istedikleri metin türleri nelerdir?

Katılımcıların Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde bulunmasını istedikleri özellikler nelerdir?

Katılımcıların ders kitaplarındaki metinlerde beğenmedikleri yönler nelerdir?

Katılımcıların ders kitaplarındaki metinler ile görsellerin (resim, karikatür, şema vb.) uyumu hakkındaki görüşleri nelerdir?

Katılımcıların ders kitaplarındaki metinlerle ilgili etkinliklerin yeterliliği ve verimliliği hakkındaki görüşleri nelerdir?

Yöntem

Nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak yapılan bu çalışma, araştırma desenlerinden durum çalışması desenine göre yürütülmüştür. Creswell'e (2018) göre; durum çalışması araştırmanın hem ürünü hem de nesnesi olabilecek nitel araştırma içerisindeki bir desen türüdür. Durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam, bir durum veya çoklu durumlar hakkında çoklu

bilgi kaynakları aracılığıyla ayrıntılı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir araştırmadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan Türkçe öğretmeni adayları ve Van merkezde görev yapan Türkçe öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden “*kolay ulaşılabılır durum örnekleme*” yöntemine göre seçilmiştir. Yıldırım ve Şimşek’e (2016) göre; bu örnekleme yöntemi araştırmaya hız ve kullanılabilirlik kazandırır. Bu yöntemde araştırmacı, yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Çalışma grubuna ilişkin demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubunun demografik özellikleri

	Kadın	Erkek	N
Türkçe Öğretmeni	7	8	15
Türkçe Öğretmeni Adayı	22	13	35

Tablo1’de çalışma grubunun cinsiyetlerine ilişkin bilgiler görülmektedir. Araştırma grubundaki Türkçe öğretmenlerinin kıdemleriyle ilgili bilgiler de şu şekildedir: Türkçe öğretmenlerinin 3’ü mesleklerinde 1-5 yıl arasında, 7’si 5-10 yıl arasında, 5’i de 15-20 yıl arasında iş tecrübesine (kıdemine) sahiptir. Türkçe öğretmen adaylarının tamamı 4. Sınıfta öğrenim gören öğrencilerinden oluşmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, araştırmacılar tarafından geliştirilen “yapılandırılmış görüş bildirim formu (YGBF)” kullanılmıştır. YGBF, hazırlanırken öncelikle ilgili alanyazını taranmıştır. Alanyazını taraması sonucunda bir soru havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan sorular, nitel araştırma yöntemleri konusunda uzman bir öğretim üyesine, Türkçe öğretimi alanında uzman bir öğretim üyesine, Türkçe öğretmenliği alanında doktora yapmakta olan bir Türkçe öğretmenin görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler sonucunda soru havuzundaki bazı sorular ayıklanmıştır. Ayıklanan sorulardan sonra uzman görüşleri doğrultusunda YGBF’ye son şekli verilmiş; otuz beş Türkçe öğretmeni adayına ve on beş Türkçe öğretmenine görüş bildirim formu elden ulaştırılmıştır. Yapılandırılmış görüş bildirim formunda şu sorulara yer verilmiştir:

Sizce metin türleri nasıl sınıflandırılmalıdır? Gerekeceyle birlikte yazınız.

Türkçe dersinde kullanılmasını istediğiniz ve en sevdiğiniz metin türleri hangileridir?

Sizce Türkçe ders kitaplarında yer alan/alacak olan metinlerde bulunması gereken özellikler nelerdir?

Türkçe ders kitaplarında işlediğiniz metinlerde beğenmediğiniz yönler nelerdir?

Ders kitaplarındaki metinler ile görsellerin (resim, karikatür, şema vb.) uyumu hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Ders kitaplarında yer alan metinlerle ilgili etkinlikleri yeterli ve verimli buluyor musunuz? Anlatınız.

Yapılandırılmış görüş bildirim formu (YGBF) Türkçe ders kitaplarında yer verilen metinlerle ilgili görüşlerini almak üzere çalışma grubuna elden ulaştırılmış ve toplanmıştır. Türkçe öğretmeni adayları ve Türkçe öğretmenleri, kendilerine elden ulaştırılan görüşme formundaki sorulara yazılı olarak cevap vermişlerdir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada nitel veri çözümleme tekniklerinden içerik çözümlemesi kullanılmıştır. İçerik çözümlemesi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanabilir. Bir mesajın belli özelliklerinin nesnel ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir (Büyüköztürk, 2016: 250). İçerik çözümlemesi; kodlama, temaların bulunması, verilerin tema ve kodlara göre yeniden düzenlenmesi ve bulguların yorumlanması aşamalarına uygun yürütülmüştür. Veriler okunarak notlar düşülmüş, sonrasında notlardan hareketle kodlanan ifadeler aslına bağlı kalınarak benzerliklerine göre gruplandırılmıştır. Bu aşamada katılımcı sayısı ve ifade sıklığı belirlenmiş, ifadeler incelenmiş, benzerliklerine göre düzenlenerek amaca hizmet etmeyen ifadeler ayıklanmıştır. Kodlama işleminden görüş bildirim formu tekrar gözden geçirilerek veriler daha kısa ve özlü ifadelerle yeniden yapılandırılmıştır. Oluşan ifade grupları ve veriler, bir kez daha titizlikle incelenmiş ve temalara son şekilleri verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 187-227). Bu aşamada ifadeler netleştirilmiş ve temayı adlandırmada daha ileri aşamaya geçilmiştir. Oluşan kategoriler öğretmen ve öğretmen adaylarının ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılarak açıklanmış ve kategorilere katılım frekans ve yüzdeleri çıkarılmıştır. Frekans ve yüzde hesaplamalarıyla veriler nicelleştirilmiş ve öğeler önem sırasına göre düzenlenmiştir. Bu işlem güvenilirliği artırmak, yanlılığı azaltmak ve kategoriler arasında karşılaştırmalar yapmak amacıyla yapılmıştır. Veri çözümlemede her adaya ayrı ayrı kodlar verilmiş bu sayede katılımcıların ifadelerinden yapılan doğrudan alıntılarının kime ait olduğunun anlaşılması sağlanmıştır. Yapılan doğrudan alıntılarının sonuna parantez içinde katılımcının kodu verilmiştir. Verilerinin çözümlenmesi sürecinde öğretmen adaylarının cevapları “ÖA1, ÖA2, ÖA3...”, öğretmenlerin cevapları “Ö1, Ö2, Ö3...” şeklinde kodlanarak verilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Türkçe öğretmenleri ve Türkçe öğretmeni adaylarının ders kitaplarında yer verilen metinler hakkındaki görüşleriyle ilgili bulgular ve araştırma soruları sırasıyla ele alınmış ve sonuçlar tablolarla gösterilmiştir.

Türkçe öğretmeni adaylarının ders kitaplarında yer verilen metinlerin nasıl sınıflandırılması gerektiğine ilişkin görüşleriyle ilgili bulgular Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 2. Türkçe öğretmeni adaylarının metin türlerinin sınıflandırılmasına ilişkin görüşleri

Kategori	f	%	Görüş
Edebi metinler ve öğretici metinler	18	51	Bu sınıflandırma daha açık ve anlaşılır (ÖA5, ÖA12, ÖA14). Akla uygunluk ve zihinde canlandırılabilir (ÖA15, ÖA28). Bu tarz sınıflandırılırsa bilgi kalıcı olur (ÖA29).
Bilgilendirici, hikâye edici ve şiir	10	29	Daha genelleyici ve ayırt edici (ÖA1, ÖA8, ÖA11, ÖA17, ÖA-20, ÖA32). Anlaşılması daha kolay (ÖA10).
Duyguya dayalı, olaya dayalı ve düşünceye dayalı	4	11	Daha anlaşılır ve ayırt edici (ÖA2, ÖA27).
Kurguya dayalı metinler ve kurguya dayalı olmayan metinler	3	9	Böyle bir sınıflandırma daha gerçekçi olur (ÖA34).
Toplam	35	100	

Tablo 2’de Türkçe öğretmeni adaylarının metin türlerinin nasıl sınıflandırılması gerektiğiyle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Öğretmen adaylarının yarısından fazlası (f=18) daha açık ve anlaşılır olduğu, akla uygunluk ve bilginin kalıcı olmasını sağlaması açısından kolay olduğu için metinlerin edebi ve öğretici metinler olarak sınıflandırılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Öğretmen adaylarının %29’u (f=10) ise daha genelleyici ve ayırt edici olduğu için metinlerin bilgilendirici, öyküleyici ve şiir olmak üzere üç başlık altında toplanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Öğretmen adaylarının %11’i (f=4) sınıflandırmanın duyguya dayalı, olaya dayalı ve düşünceye dayalı olması gerektiğini; %9’u (f=3) ise kurgusal metinler ve kurgusal olmayan metinler olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Türkçe öğretmenlerinin ders kitaplarında yer verilen metinlerin nasıl sınıflandırılması gerektiğine ilişkin görüşleriyle ilgili bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Türkçe öğretmenlerinin metin türlerinin sınıflandırılmasına ilişkin görüşleri

Kategori	f	%	Görüş
Bilgilendirici, hikâye edici ve şiir	6	40	Öğrencilerin daha kolay kavramasını sağlar, ana özelliklerine göre ve daha kapsayıcı sınıflandırılmış, amaç ve ilgiye göre böyle sınıflandırılması daha kolay olur (Ö3, Ö5, Ö8, Ö13, Ö14, Ö15).
Duyguya dayalı, olaya dayalı ve düşünceye dayalı	4	27	Daha belirleyici, öğrenci yaratıcı yazılar yazma konusunda hangi unsurlara odaklanması gerektiğini daha iyi bilir. Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine uygundur. Olay, yer, zaman, ana fikir vb. bulma açısından iyi bir sınıflama olur. Duygu ve düşünce kavramının ayırdına daha iyi varır (Ö6, Ö7, Ö9, Ö10).
Kurguya dayalı metinler ve kurguya dayalı olmayan metinler	2	13	Öğrenciler hayal ve gerçeği daha iyi ayırt edebilirler ve öğrencilerin hayal güçlerinin gelişimine katkı sağlar. Metinlerdeki olayların gerçek veya hayali olduğunu ayırt edebilir (Ö2, Ö12).
Edebi metinler ve öğretici metinler	2	13	Bu şekilde bir sınıflama daha anlaşılır ve öğrenciler, bu tür bir sınıflandırmayı daha kolay hafızalarında tutabilirler (Ö1, Ö11).
Ayrıma gerek yok	1	7	Nitelikli metinler olmalıdır. Metin türü ayırımına gerek yoktur (Ö4).
Toplam	15	100	

Tabloda Türkçe öğretmenlerinin metin türlerinin nasıl sınıflandırılması gerektiğiyle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Türkçe öğretmenlerinin %40'ı (f=6) kolay kavranması ve kapsayıcı nitelik taşımaları nedeniyle metinlerin bilgilendirici, hikâye edici ve şiir olmak üzere üç başlık altında toplanması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Türkçe öğretmenlerinden %27'si (f=4) ise öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerine, yazma aşama ve unsurlarına, kurmaca metinlerdeki olay, yer, zaman, ana fikir vb. unsurları kavramaya olanak vermesi, duygu içerikli kullanımlara dikkat çekmesi yönüyle metinlerin duyguya dayalı, olaya dayalı ve düşünceye dayalı olarak sınıflanması gerektiğini dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin %13'ü (f=2) ise sınıflandırmanın kurguya dayalı ve kurguya dayalı olmayan şeklinde sınıflandırılması gerektiğini, diğer %13'ü (f=2) edebi ve öğretici metin şeklinde sınıflandırmanın daha sağlıklı olacağını dile getirmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerden %7'si (f=1)

ise metinlerde böyle bir ayrıma gidilmesine gerek olmadığını, metinlerin nitelikli olmasını yeterli olduğunu dile getirmiştir.

Tablo 2 ve Tablo 3'teki veriler incelendiğinde, öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu (f=18) metinlerin edebi ve öğretici metinler olması gerektiğine dair görüş bildirirken, Türkçe öğretmenlerinin %40'ı (f=6) metinlerin bilgilendirici, hikâye edici ve şiir olmak üzere üç başlık altında toplanması gerektiğini dile getirdikleri anlaşılmaktadır. Türkçe öğretmenlerinin metinlerde bu yönde bir sınıflandırmayı tercih etmelerinde 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda bilgilendirici, hikâye edici ve şiir şeklinde bir sınıflandırmanın yapılmış olması etkili olmuş olabilir. Bu doğru bile olsa, öğretmenlerin Türkçe Öğretim Programlarında belirtilen metin sınıflandırmasına paralel önerilerde bulunmuş olmaları programın ilgili konuda doğru hazırlandığına işaret etmesi yönüyle önemlidir.

Katılımcıların Türkçe dersinde kullanılmasını istedikleri ve sevdikleri metin türlerine ilişkin bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Türkçe derslerinde kullanmak istedikleri metin türlerine ilişkin bulgular

Öğretmen Adayı			Öğretmen		
Kategori	f	%	Kategori	f	%
Şiir	24	27,8	Şiir	11	24,2
Öykü	21	24,3	Öykü	11	24,2
Masal	15	17,4	Deneme	9	19,8
Deneme	11	12,7	Masal	5	11
Makale	7	8,1	Makale	3	6,6
Roman	2	2,3	Fabl	2	4,4
Anı	1	1,16	Tiyatro	2	4,4
Günlük	1	1,16	Haber yazısı	1	2,2
Eleştiri	1	1,16	Efsane	1	2,2
Biyografi	1	1,16	Toplam	45	99
Fıkra	1	1,16			
Destan	1	1,16			
Toplam	86	99,56			

Tablo 4'e göre Türkçe öğretmen adaylarının görüşlerinin %27,8'i (f=24) şiir, %24,3'ü (f=21) öykü, %17,4'ü (15) masal, %12,7'si (f=11)1,16'sı (f=1) eleştiri, %1,16'sı (f=1) biyografi,

%1,16'sı (f=1) fıkra, %1,16'sı (f=1) destan türündeki metinlerden yana olduğu belirlenmiştir. Türkçe öğretmenlerinin görüşleri ise %24,2'si (f=11) şiir, %24,2'si (f=11) öykü, %19,8'i (f=9) deneme, %11'i (f=5) masal, %6,6'sı (f=3) makale, %4,4'ü (f=2) fabl, %4,3'ü (f=2) tiyatro, %2,2'si (f=1) haber yazısı, %2,2'si (f=1) efsane türündeki metinlerin Türkçe kitaplarında yer alması gerektiği yönündedir.

Türkçe öğretmenleri ve öğretmen adaylarının, kullanmak istedikleri metin türleri konusunda büyük ölçüde ortak paydada buluştukları söylenebilir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşleri ve görüşlerinin yüzde değerleri incelendiğinde öne çıkan metin türlerinin şiir, öykü, masal ve deneme/masal-masal/deneme şeklinde sıralandığı anlaşılmaktadır.

Türkçe öğretmen adaylarının Türkçe ders kitaplarında kullanılması gereken metinlerin özelliklerine ilişkin görüşleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmen adaylarının Türkçe ders kitaplarında kullanılacak metinlerin özelliklerine ilişkin görüşleri

Kategori	f	%	Görüşler
Öğrenci seviyesine uygunluk	13	29,5	Her seviyenin yaşına ve düzeyine uygun olacak şekilde olmalıdır, seviyeye uygun metinler olmalıdır (ÖA3, ÖA8, ÖA9, ÖA14, ÖA16, ÖA17, ÖA21, ÖA25, ÖA26, ÖA28, ÖA30, ÖA32, ÖA35).
Akıcı ve ilgi çekici olması	12	27,2	İlgi çekici konuların ağır bastığı metinler olmalıdır (ÖA1, ÖA4, ÖA10, ÖA12, ÖA29, ÖA34). Akıcı bir dille oluşturulmuş, dikkat çekici ve sürükleyici metinler olmalıdır (ÖA6, ÖA7, ÖA15). Eğlenceli ve akıcı olmalıdır (ÖA25, ÖA31, ÖA32).
Açık, anlaşılır olması	11	24,9	Açık ve anlaşılır bir dili olmalıdır (ÖA5, ÖA7, ÖA11, ÖA12, ÖA20, ÖA26, ÖA31, ÖA32). Özellikle açık, net, anlaşılır, kavram ve metinlerin anlam karmaşasına yol açmayacak nitelikte olmalıdır (ÖA24).
Estetik ve edebi özelliğe uygunluk	5	11,3	Görsellerle desteklenip öğrencilere estetik bir zevk vermelidir (ÖA16, ÖA18). Edebi olmalıdır (ÖA19). Estetik olmalıdır (ÖA26). Edebi ve estetik olmalıdır (ÖA27).
Öğrencinin hayal dünyasına hitap etmeli	3	6,8	Çocuğun yorum gücünü geliştirici tarzda olmalıdır (ÖA14). Aktardığı mesajlar itibarıyla hayal dünyasına hitap etmeli ve ufku genişletmelidir (ÖA16). Öğrenciyi düşündürmeli, farklı bakış açıları kazandırmalıdır (ÖA33).

Öğretmen adaylarının görüşlerinin % 29,5'i (f=13) metinlerin öğrenci seviyesine uygun, %27,2'si (f=12) akıcı, ilgi çekici, %24,9'u (f=11) açık, anlaşılır metinler, %11,3'ü (f=5) estetik

ve edebi özelliğe uygun, %6,8'i (f=3) ise öğrencinin hayal dünyasına hitap eden metinler olması gerektiği yönündedir.

Türkçe öğretmenlerinin Türkçe ders kitaplarında kullanılması gereken metinlerin özelliklerine ilişkin görüşleri de Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Türkçe öğretmenlerinin Türkçe ders kitaplarında kullanılacak metinlerin özelliklerine ilişkin görüşleri

Kategori	f	%	Görüşler
Açık, anlaşılır olması	5	29	Sade, anlaşılır ve günümüz Türkçesine uygun bir dille yazılmış olmalıdır (Ö3, Ö7). Daha açık ve anlaşılır olmalıdır (Ö9, Ö10). Metinlerde anlaşılması güç kelimelerin azaltılması gerekir, anlatımdaki açıklık artırılmalıdır (Ö13).
Akıcı ve ilgi çekici olması	4	23,2	Etkileyici ve akıcı olmalıdır (Ö2, Ö7). Metinlerin içeriklerinin dikkat çekici olması gerektiğini düşünüyorum (Ö4). Çocuğun ilgisini çekici olmalıdır (Ö15).
Öğrenci seviyesine uygunluk	3	17,4	Çocukların yaş seviyesine uygun olmalıdır (Ö1). Çocuğa görelik ilkesine uygun olmalıdır (Ö5, Ö15). Öğrencinin seviyesine ve ilgisine hitap etmelidir (Ö14).
Öğrencinin hayal dünyasına hitap etmesi	2	11,6	Öğrencilerin soyut düşünme becerilerini tetikleyecek türde olmalıdır (Ö4). Görsel olarak hayal dünyasına hitap etmeli (Ö6).
Metinlerin uzunluğu	2	11,6	Metinler öğrencinin dikkatini dağıtacak uzunlukta olmamalıdır (Ö7, Ö9).
Estetik ve edebi özelliğe uygunluk	1	5,8	Çocukta edebî ve sanatsal zevk uyandırmalıdır (Ö5).

Tablo 6'da Türkçe öğretmenlerinin Türkçe ders kitaplarında kullanılan/kullanılacak metinlerin taşınması gereken özelliklere ilişkin görüşleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde görüşlerin %29'u (f=5) metinlerin açık ve anlaşılır, %23,2'si (f=4) akıcı ve ilgi çekici, %17,4'ü (f=3) öğrenci seviyesine uygun olması gerektiğini, %11,6'sı (f=2) öğrencinin hayal dünyasına hitap etmesi gerektiği, %11,6'sı (f=2) metinlerin uzun olmaması gerektiği, %5,8'i (f=1) ise estetik ve edebi özelliğe uygun olmasını gerektiği yönünde olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5 ve Tablo 6 incelendiğinde öğretmen adayları ile öğretmenlerin metinlerde bulunması gereken özellikler konusunda büyük ölçüde aynı yönde görüş bildirdikleri anlaşılmaktadır.

Türkçe öğretmenleri, öğretmen adaylarından farklı olarak metinlerin uzun olmaması gerektiği yönünde görüşler bildirmişlerdir. Türkçe öğretmenlerinin uygulamadaki tecrübelerinden hareketle bu yönde görüş belirtmiş olabilecekleri kabul edilirse, bu tespitin oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Türkçe öğretmeni adaylarının ders kitaplarında yer verilen metinlerde beğenmedikleri hususlara ilişkin görüşleri Tablo 7'de işlenmiştir.

Tablo 7. Türkçe öğretmen adaylarının kitaplarda yer alan metinlerde beğenmedikleri hususlara ilişkin görüşleri

Kategori	f	%	Görüşler
Metinlerin uzunluğu	10	34	Metinlerin çok uzun olması (ÖA3, ÖA15, ÖA31, ÖA32). Sıkıcı ve gerektiğinden uzun metinler yer alıyor (ÖA12, ÖA14, ÖA16, ÖA19, ÖA22). Gereksiz uzatmalara yer veriliyor (ÖA20).
Öğrenci seviyesine uygunluk	9	30,6	Öğrencinin seviyesine uygun olmamaları (ÖA3, ÖA4, ÖA7, ÖA9, ÖA14, ÖA24). Öğrencilerin yaşlarına uygun değil ve eğitici nitelik taşıyorlar (ÖA19, ÖA33, ÖA35).
Etkinlik çalışmaları fazla ve ayrıntılı	5	17	Etkinlik çalışmalarının gereksiz ve ayrıntılı olması (ÖA1, ÖA2, ÖA20.). Metin sonu etkinliklerinin fazla olması (ÖA13). Metinle ilgisi olmayan etkinliklere yer veriliyor (ÖA28).
Metinlerin güncelliği	3	10,2	Her zaman çok bilindik metinler kullanılıyor (ÖA11). Hep aynı çizgide giden ders kitapları ve metinlerin olması (ÖA24). Güncel metinlerin ve şairlerin olmaması (ÖA27).
İlgi çekiciliği	2	6,8	Metinler çocukların dikkatini ve ilgisini çekmiyor (ÖA5). Eğlenceli ve ilgi çekici metinler olabilir (ÖA17).

Türkçe öğretmen adaylarının ders kitaplarında işlenen metinlerin beğenmedikleri özelliklerine ilişkin görüşlerinin %34'ünün (f=10) metinlerin gereğinden fazla uzun olması, %30,6'sının (f=9) metinlerin öğrenci seviyesine uygun olmaması, %17'sinin (f=5) etkinlik çalışmalarının fazla ve ayrıntılı olması, %10,2'sinin (f=3) metinlerin güncel olmaması, %6,8'inin (f=2) ise metinlerin ilgi çekici olmaması yönünde olduğu anlaşılmıştır. Bu bulgu hazırlanacak ders kitaplarında yer verilecek metinlerin hangi özelliklerine dikkat etmek gerektiği yönünde görüş vermesi açısından önemlidir.

Türkçe öğretmenlerinin ders kitaplarında yer verilen metinlerde beğenmedikleri hususlara ilişkin görüşleri Tablo 8'de işlenmiştir.

Tablo 8. Türkçe öğretmenlerinin kitaplarda yer alan metinlerde beğenmedikleri hususlara ilişkin görüşleri

Kategori	f	%	Görüşler
İlgi çekiciliği	6	22,8	Metinler çocukların ilgisini çekmiyor (Ö4). Öğrencilerin sevmeyeceği metinler olması (Ö7, Ö8, Ö9). Metin dikkat çekicilikten uzaktır (Ö13, Ö14).
Metnin dili ve niteliği	6	22,8	Ağır ve sıkıcı bir dilin olması (Ö6). Çok fazla bilinmeyen sözcük kullanılması (Ö7). Bazı metinlerin dil ve anlatım açısından anlaşılır olmaması (Ö10). Bazen öğrencinin hatta benim bile anlamakta zorlandığım metinler var, bence olmamalı (Ö11). Çocukların anlayamadığı metinler, ana fikrini bulamayacakları kadar zor metinler var (Ö12). Metinler çocuğun söz dağarcığına katkısı yoktur (Ö15).
Metinlerin uzunluğu	5	19	Öğrencilerin sıkılabileceği uzunlukta olması (Ö3, Ö7, Ö8, Ö9). Metinler gereksiz uzunlukta (Ö13).
Öğrenci seviyesine uygunluk	3	11,4	Öğrencinin seviyesinin üstünde olmaları (Ö1, Ö2, Ö14)
Etkinlik çalışmaları fazla ve ayrıntılı	3	11,4	Metinlerin etkinlikleri çok fazla ve bazı etkinlikler anlaşılacak düzeydedir (Ö9). Metinlerdeki etkinliklerin birbirini tekrar etmesi (Ö10). Aynı etkinlik aynı amaç etrafında tekrar ediliyor (Ö14).
Bölgesel farklılık ve çocuğun yaşantısına uygunluk	2	7,6	Metinler oluşturulurken bölgesel farklılıklar dikkate alınmalı, her çocuğun yaşantısıyla ilişkilendirebileceği metinler bulunmalı (Ö5). Metinlerin günlük hayatla ilişkilendirilmesinin eksik olması (Ö10).
Metinlerin güncelliği	1	3,8	Metinlerin daha güncel olması gerekir (Ö4).

Tablo 8’de Türkçe öğretmenlerinin ders kitaplarında yer alan metinlerde beğenmedikleri özelliklerle ilgili görüşleri görülmektedir. Tablodaki görüşler incelendiğinde bunların %22,8’inin (f=6) metinlerin ilgi çekici olmaması, %22,8’inin (f=6) metinlerin dil kullanımı ve nitelik bakımından yeterli olmaması, %19’unun (f=5) metinlerin uzun olması, %11,4’ünün (f=3) metinlerin öğrenci seviyesine uygun olmaması, %11,4’ünün (f=3) etkinlik çalışmalarının fazla ve ayrıntılı olması, %7,6’sının (f=2) metinlerde bölgesel farklılıkların göz ardı edilmiş olması ve metinlerin gerçek yaşamla örtüşmemesi, %3,8’inin (f=1) ise metinlerin güncel olmaması yönünde olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7 ve Tablo 8 birlikte incelendiğinde Türkçe öğretmenleri ve Türkçe öğretmeni adaylarının metinlerde beğenmedikleri niteliklerle ilgili büyük ölçüde birbiriyle örtüşen görüş belirttikleri görülmektedir. Türkçe öğretmenleri, öğretmen adaylarından farklı olarak metinlerin dilinin ve niteliğinin yeterli olmaması; metinlerin öğrencinin yaşantısına uygun olmaması, ders kitaplarına metinler seçilirken bölgesel farklılıkların göz önünde bulundurulmamış olması yönünde tespitlerde buldukları belirlenmiştir. Ders kitaplarına içerik hazırlayan alan uzmanlarının Türkçe öğretmenlerinin bu tespit ve görüşlerini dikkate almaları istendik içeriğe sahip kitapların hazırlanmasına katkı sunacaktır.

Türkçe öğretmen adaylarının ders kitaplarında kullanılması gereken metinlerin görsel-metin uyumuna ilişkin görüşleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Öğretmen adaylarının ders kitaplarındaki metin- görsel uyumuna ilişkin görüşleri

Kategori	f	%	Görüşler
Uyumlu	18	73,8	Görsel olarak ufuk açıcı ve ilgi çekici olduğunu söyleyebilirim (ÖA1). Bence gayet iyi, görsellerin çoğu metinlerle uyumludur (ÖA5). Genel anlamda görseller metin içerikleriyle uyumludur(ÖA2,ÖA3,ÖA4,ÖA6,ÖA7,ÖA8,ÖA9,ÖA10,ÖA11,ÖA12,ÖA13,ÖA14,ÖA12,ÖA26,ÖA27,ÖA29).
Kısmen Uyumlu	6	24,6	Bence yeteri kadar görsel yoktur ve görseller istenilen seviyede uyumlu değil (ÖA8). Bazen anlatılan konuyla hiç alakası olmayan görseller konuluyor (ÖA15). Daha iyi olabilirdi (ÖA20). Ders kitaplarında bazı görseller bir metni iyi yansıtabiliyorken bazıları ise bence tam olarak yansıtamamaktadır (ÖA28). Ne çok uyumlu ne de çok uyumsuz diyebiliriz (ÖA30). Daha da geliştirilmesi lazım (ÖA34).
Toplam	24	98,4	

Tablo 9’da Türkçe öğretmeni adaylarının ders kitaplarındaki metin-görsel (resim, karikatür, şema vb.) uyumu hakkında görüşleri görülmektedir. Tablo incelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının görüşlerinin %73,8’inin (f=18) metin-görsel uyumunun yeterli/uyumlu olduğu yönünde olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte Türkçe öğretmeni adaylarının %24,6’sı (f=6) metin-görsel uyumunun kısmen uyumlu/yeterli olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Türkçe öğretmenlerinin ders kitaplarında kullanılması gereken metin-görsel uyumuna ilişkin görüşleri Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlerin ders kitaplarındaki metin-görsel uyumuna ilişkin görüşleri

Kategori	F	%	Görüşler
Uyumlu	10	66	Uyumlu olduğunu düşünüyorum (Ö1,Ö2, Ö5, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12,Ö13). Verilen görsellerin uyumlu ve yeterli olduğu kanaatindeyim (Ö4).
Kısmen Uyumlu	5	33	Kısmen uyumlu bulmuyorum. Görseller öğrencilerin düzeyi düşünülerek iyi tasarlanmalıdır (Ö3). Kısmen uyumludur. Resimler çok ilgi çekmiyor, şemalar anlaşılır değil, karikatüre çok az yer veriliyor (Ö6). Resimlerin çok ilgi çekmediğini düşünüyorum. Karikatürlerin hem ilgi çekici hem de öğretici olduğunu düşünüyorum, fakat yeterince kullanılmadıklarını görüyorum (Ö7). Tam anlamıyla uyumlu olduğunu düşünmüyorum, görsellikten çok yazılar ön planda (Ö14). Metin ile görsel arasında dengeli bir ilişki yok. Görsellerin çizimleri çocuğun hayal dünyasını geliştirecek çizimler değil. Ya çok basit ya da karmaşık (Ö15).
Toplam	15	99	

Tablo 10'da ders kitaplarındaki metinlerin metin-görsel (resim, karikatür, şema vb.) uyumuna ilişkin görüşleri görülmektedir. Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin %66'sı (f=10) Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin metinlerde yer verilen görsellerle uyumlu olduğu yönünde olduğu belirlenmiştir. Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin %33'ü (f=5) ise metin-görsel uyumunun kısmen yeterli/uyumlu olduğu yönündedir.

Tablo 9 ve Tablo 10 birlikte değerlendirildiğinde gerek Türkçe öğretmeni adaylarının gerekse Türkçe öğretmenlerinin görüşleri, Türkçe ders kitaplarında yer verilen metinlerdeki metin-görsel uyumunun istendik düzeyde olduğunu ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin etkinliklerine ilişkin görüşleri Tablo 11'de işlenmiştir.

Tablo 11. Öğretmen adaylarının ders kitaplarındaki metinlerin etkinliklerinin yeterliliğine ilişkin görüşleri

Kategori	f	%	Görüşler
Evet	8	22,4	Yeterli ve verimli buluyorum. Dört temel beceriye hitap edecek şekilde hazırlanmış (ÖA4). Yeterli ve verimli buluyorum (ÖA10, ÖA11, ÖA14, ÖA18,ÖA26, ÖA28, ÖA29,).
Kısmen	9	25,2	Bazen çok sıkıcı oluyor, ama onun dışında etkinlikler iyi (ÖA3). Tam yeterli değil, eksiklikler var (ÖA5, ÖA9, ÖA27, ÖA30, ÖA31, ÖA32, ÖA34, ÖA35).
Hayır	11	30,8	Kesinlikle verimli bulmuyorum. Çoğunlukla bu etkinlikler öğrenci için anlamsız ve sürekli aynı şeyleri tekrar ediyor (ÖA1). Bulmuyorum. Ders saatleri dikkate alınmadan hazırlanıyor (ÖA2). Ders süresi ile uyumlu ve ürün oluşturmayı amaçlayan etkinlikler olsa daha iyi olur (ÖA6). Verimli ve yeterli değil, değiştirilmesi gerekiyor (ÖA7). Etkinlikler gereğinden fazla ve öğrenciyi bunaltan yapıda (ÖA13). Hep aynı etkinlikler var, ezberlenmiş durumda (ÖA15). Etkinlikler yeterli ve verimli değil (ÖA16, ÖA17, ÖA19,ÖA20, ÖA24)
Kararsız	7	19,8	Hiçbir görüş beyan etmemişler (ÖA8, ÖA12, ÖA21, ÖA22, ÖA23, ÖA25, ÖA33).
Toplam	35	98,2	

Tablo 11’de Türkçe öğretmen adaylarının ders kitaplarında yer alan metinlerle ilgili verilen etkinlikleri yeterli ve verimli bulup bulmadıkları konusundaki görüşleri görülmektedir. Tablodaki görüşler incelendiğinde bunların %22,4’ünün (f=8) “evet/yeterli ve verimli” , %25,2’sinin (f=9) “kısmen yeterli ve verimli” , %30,8’inin (f=11) “hayır/ yeterli ve verimli değil” yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Görüşlerin önemli bir bölümünün (%30,8) etkinliklerin yeterli ve verimli olmadığı yönünde olduğu görülmektedir. Bu oran kitaplarda yer verilen etkinliklerin gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Öğretmen adaylarının %19,8’inin (f=7) görüş belirtmek konusunda kararsız olduğu anlaşılmaktadır.

Dikkat çeken bir diğer bulgu ise “Evet” ve “kısmen” yönünde görüş bildiren öğretmen adaylarının görüşlerine ilişkin açıklayıcı ifade vermemiş olmalarıdır. Buna karşılık “hayır” yönünde görüş belirten adayların birbirini destekler nitelikte tutarlı açıklamalar yapmış olmaları, görüşlerine önemli düzeyde itibar edilmesi gerektiğine işaret etmektedir

Türkçe öğretmenlerinin Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin etkinliklerine ilişkin görüşleri Tablo 12’de işlenmiştir.

Tablo 12. Türkçe öğretmenlerinin ders kitaplarındaki metinlerin etkinliklerinin yeterliliğine ilişkin görüşleri

Kategori	f	%	Görüşler
Evet	-		
Kısmen	4	26,4	Aşırı etkinlik var, gerekli bulmuyorum (Ö1, Ö4, Ö5). Bazı etkinlikler gereksiz zorluktur; ama yeterli (Ö13).
Hayır	11	72,6	Hayır, bulmuyorum. Etkinliklerin güçlük derecesi öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyinin üstünde (Ö2). Etkinliklerin öğrenci seviyesine uygun olmadığını düşünüyorum (Ö3). Etkinlikler gereğinden fazla ve hep aynı şeyler olduğu için öğrenciler sıkılıyor (Ö6, Ö10, Ö11, Ö15). Birçok ders kitabında etkinlikler sıkıcı ve yetersiz. Açıkçası kendi etkinliklerimizi daha fazla kullanıyoruz (Ö7, Ö8). Etkinliklerin daha anlaşılır ve öğrenci seviyesinde olması gerekir, uzun ve çok olması öğrenciyi sıkıyor (Ö9). Çok fazla metin ve etkinlik var (Ö12). Hayır, çünkü bazı etkinlikler hep aynı kazanımlara hitap ederken verilen diğer kazanımları örnekleyen etkinlikler yoktur (Ö14).
Toplam	15	99	

Tablo 12’de Türkçe öğretmenlerinin ders kitaplarında yer verilen metinlerin etkinliklerinin yeterli ve verimli bulma durumlarına ilişkin görüşleri görülmektedir. Tablo incelendiğinde görüşlerine başvuru alan öğretmenlerinin hiçbirinin “evet/yetrlı-verimli

buluyorum” yönünde görüş belirtmediği anlaşılmaktadır. Buna karşılık tabloda işlenen görüşlerinin, %72,6’sının (f=11) “hayır/ yeterli-verimli bulmuyorum” yönünde olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin görüşlerinin %26,4’ü (f=4) ise etkinliklerin “kısmen/yeterli-verimli” olduğu yönündedir.

Bu bulgu oldukça dikkat çekicidir. Nitekim metinlerle ilgili kazanımların gerçekleşmesi, etkinliklerin yeterli ve verimli olmasına bağlıdır büyük ölçüde. Etkinliklerin yeterli ve verimli olmadığı bir ortamda etkili bir eğitim faaliyetinden söz etmek oldukça güçtür.

Tablo 11 ve Tablo 12 birlikte değerlendirildiğinde Türkçe öğretmenleri ile öğretmen adaylarının etkinliklerinin yeterli-verimli olma durumuna ilişkin kısmen farklı görüşlere sahip oldukları söylenebilir. Bütün katılımcıların ilgili konudaki görüşleri değerlidir. Ancak etkinliklerin aktif uygulayıcısı konumundaki öğretmenlerin bu konudaki görüşlerinin özellikle dikkat edilmesi gerektiği söylenebilir. Öğretmenlerin; etkinlikleri sıkıcı bulduğu, öğrencinin hazırbulunmuşluk düzeyine uygun olmadığı, etkinliklerin hep benzer türden olduğu yönündeki açıklayıcı ifadeleri ayrıca önemlidir.

Sonuç ve Tartışma

Türkçe öğretmenleri ile Türkçe öğretmenliği lisans programında öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerle ilgili görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada; metin türlerinin nasıl sınıflandırılması gerektiği, Türkçe dersinde bulunmasını istedikleri metin türleri, Türkçe ders kitaplarında yer alacak metinlerde bulunması gereken özellikler, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin eksik yönleri, metinlerin verilen görsellerle uyumu, ders kitaplarında yer alan etkinliklerin verimliliği ve yeterliliğiyle ilgili sorulara yanıt aranmıştır.

Araştırmada öğretmenlerin %40’ı (f=6) metin türlerinin öncelikle bilgilendirici, hikâye edici ve şiir olarak sınıflandırılması gerektiğini ifade ederken %27’si (f=4) duyguya dayalı, olaya dayalı ve düşünceye dayalı olması gerektiğini ifade etmelerine karşın öğretmen adaylarının %51’i (f=18) edebi ve öğretici metin olarak sınıflandırılması gerektiğini, %29’u (f=10) da metinlerin bilgilendirici, öyküleyici ve şiir olarak sınıflandırılması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Tok ve Yılmaz’ın (2014) yaptıkları benzer araştırmada; Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe öğretiminde kullanılacak metinlere ilişkin en çok ifade ettikleri iki türün "edebî ve öğretici" metinler olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç, bu araştırmadaki ilgili sonuçla paralellik göstermektedir. Türkçe öğretmenleri ve Türkçe öğretmen adaylarının çoğunluğu şiir, hikâye, masal ve deneme türlerinin ders kitaplarında ağırlıklı olarak yer alması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, bu araştırmanın katılımcıları, Türkçe ders kitaplarında yer alan/alacak metinlerin olaya dayalı metinler olması gerektiğini belirtmişlerdir. Alanyazında benzer sonucu paylaşan araştırmalar bulunmaktadır.

Singer, Harkness & Stewart'e (1997) göre de öyküleyici metinleri dinleyen öğrenciler, bilgilendirici metinlere göre metinleri daha kolay anlamaktadırlar. Göçer'e (2010) göre; masal, öykü, şiir, tekerleme, mâni, bilmece vb. edebî ürünler öğrencilerin dil becerilerinin gelişiminde başvurulacak en önemli pedagojik malzemedir. Bu görüşlerden hareketle, öğrencilerin olaya dayalı metinleri daha kolay anladığı söylenebilir. Güleç ve Demirtaş (2012) çalışmasına göre; Amerika'daki ana dili eğitimi kitaplarında şiir türünün kullanım oranları Türkiye'deki Türkçe ders kitaplarındaki kullanımdan çok daha fazladır. Bu durum, bu araştırmanın ilgili sonucunuyla örtüşmektedir. Bu çalışmada öğretmen ve öğretmen adaylarının ders kitaplarında en çok görmek istediği türün şiir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çeçen, Öz ve Kurnaz'ın (2016) benzer konuda yaptıkları çalışmada, öğrencilerin; metinlerin ders verici ve bilgilendirici nitelikte olması gerektiği yönünde görüş belirttiklerini belirlemişlerdir. Bu sonuç bu çalışmanın ilgili sonucuyla örtüşmemektedir. Bunun nedeninin öğrencilerin bu konudaki yeterlik ve farkındalıklarının istenilen düzeyde olmadığından ileri geldiği söylenebilir.

Türkçe ders kitaplarında yer alan/alacak metinlerde bulunması gereken özellikler konusunda öğretmen ve öğretmen adayları; metinlerin öğrenci seviyesine uygun, akıcı ve ilgi çekici olması, açık ve anlaşılır olması, estetik ve edebî özelliğe uygun, öğrencinin hayal dünyasına hitap eden ve uzun olmayan nitelikler taşıması gerektiğini belirtmişlerdir.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin eksik yönleri ile ilgili soruya, öğretmen adayları; metinlerin uzun, etkinliklerin fazla ve ayrıntılı olduğunu, metinlerin öğrenci seviyesine uygun, güncel ve ilgi çekici olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenler de aynı konuyla ilgili, öğretmen adaylarından farklı olarak metinlerin dilinin ve niteliğinin istenilen ölçüde olmadığı ve metinlerin bölgesel farklılıklara dikkat edilerek oluşturulmadığı ve çocuğun yaşantısına uygun olmadığı yönünde görüşe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya ve Çiftçi (2018) dinleme metinlerinin özellikleri konusunda görüşlerine başvurdukları Türkçe öğretmeni ve öğrencilerinin; dinleme metinlerinin uzunluğu, metinlerde anlamı bilinmeyen kelime sayısının çokluğu, metinlerin öğrenci seviyesine uymadığı yönünde şikâyetlerinin bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Karakuş (2014) da benzer çalışmasında MEB tarafından hazırlanan ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının dil ve anlatım yönünden yeterli olmadığını dile getirmiştir.

Türkçe öğretmenlerin görüşlerinin %66'sı (f=10) ders kitaplarındaki metin-görselleri birbiriyle uyumlu olduğu yönündeyken, %33'ü (f=5) ders kitaplarındaki metinlerin görsel unsurlarla kısmen uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkçe öğretmen adaylarının görüşlerinin %73,8'i (f=18) ders kitaplarındaki metinlerle görsel unsurların uyumlu olduğu,

%24,6'sı (f= 6) ise ders kitaplarındaki metinler ile görsel unsurların kısmen uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Durukan (2011) yaptığı benzer çalışmada, öğrencilerin Türkçe ders kitaplarındaki metinler ve görsellerin uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Ercantürk (2015) yaptığı benzer çalışmada, 2012 yılında okutulan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında, farklı metin türlerinden toplamda 19 metinde yer alan görselleri incelemiştir. Araştırma sonucunda yazılı metinler ile metin görselleri arasında istenilen düzeyde bir uyumun olmadığını belirlemiştir. Ercantürk aynı çalışmada, yazılı metinler ile metin görsellerinin, zihinsel ve fiziksel açıdan gelişen öğrencilere uygun olarak tasarlanması gerektiğini vurgulamıştır. Araştırmalarda ulaşılan bu sonuçlar bu çalışmanın ilgili sonucuyla önemli ölçüde örtüşmektedir.

Ders kitaplarındaki etkinliklerin verimliliği ve yeterliliği konusunda Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin %72,6'sının (f=11) olumsuz yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık Türkçe öğretmeni adaylarının görüşlerinin %26,4'ünün (f=4) etkinlikleri kısmen yeterli ve verimli bulduğu yönündedir. Bu sonuç Türkçe ders kitaplarında yer verilen metin etkinliklerinin amaca hizmet etmekten uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Ders kitaplarında yer alan/alacak metin ve etkinliklerinin amaca hizmet etmesi, ancak Türkçe öğretmenlerinin ilgili konudaki görüşlerinin dikkate alınması ile mümkün olacaktır.

Araştırmanın sonuçlarından hareketle alan araştırmacılarına ve ders kitabı hazırlayıcılarına şu önerilerde bulunulabilir:

Türkçe ders kitaplarında şiire ve olaya dayalı metinlere daha çok yer verilebilir.

Ders kitaplarında yer alacak/alan metinler, öğrenci seviyesine uygun, açık ve anlaşılır, ilgi çekici, edebi ve estetik özelliğini kaybetmemiş, öğrencilerin dünyasına hitap eden metinler olmalıdır.

Ders kitaplarındaki metinler, öğrencilerin yaşadığı bölgenin coğrafi, kültürel ve ekonomik özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin uzunlukları, metinlerin dili öğrenci seviyesine uygun olarak hazırlanmalıdır.

Ders kitaplarındaki etkinlikler ölçülü olmalıdır ve gereksiz ayrıntılara yer vermemelidir.

Benzer etkinliklerden ziyade ders kitaplarında öğrenciye, eğlendirerek öğreten etkinliklere yer verilmelidir.

Metinlerdeki görsellerin metnin ana fikri ile örtüşmesi gerekmektedir. Metin ile ilgili görseller, öğrencinin metni anlamasına yardımcı olacak şekilde hazırlanmalıdır.

Kaynakça

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F., (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J.W., (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. Edit. M. Bütün, S. B. Demir). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Çeçen, M.A., Öz, G., Kurnaz, H. (2016). Sekizinci sınıf öğrencilerinin Türkçe ders kitaplarındaki metinlere ilişkin algıları. *Turkish Studies*, 11(3), 735-756.
- Durukan, E. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 24(1), 209-216.
- Ercantürk, O.K. (2015). Türkçe ders kitaplarındaki yazılı metinler ile metin görsellerinin uyumu. *Turkish Studies*, 10(3), 427-454.
- Göçer, A. (2010). Türkçe öğretiminde çok uyaranlı bir öğrenme ortamı oluşturmak için seçkin edebî ürünlerden yararlanma. *TÜBAR*, XXVII, 341-369.
- Güleç, İ. ve Demirtaş, T. (2012). İlköğretim 8. sınıf ana dili ders kitapları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma: Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri örneği, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 2(1), 74-91.
- Günay, D. (2001). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güneş, F. (2013). Türkçe öğretiminde metin seçimi. *Anadili Eğitimi Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Karakuş, N. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin dil ve anlatım yönünden incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(XVIII), 567-593.
- Karatay, H. (2014a). *Okuma eğitimi kuram ve uygulama*. Ankara: Pegem Akademi.
- Karatay, H. (2014b). *Okuma eğitimi: Kuram, uygulama, ölçme ve değerlendirme*, A. Güzel, H. Karatay (Editörler). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi. ss. 221-264.
- Kaya M. ve Çiftçi Ö., (2018, 12-14 Nisan). *Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Ders Kitapları Uluslararası Sempozyumunda, İstanbul.
- MEB (1981). *Temel eğitim okulları Türkçe eğitim programı*. Ankara: Tebliğler Dergisi.
- MEB (2005). *İlköğretim Türkçe dersi (1, 2, 3, 4, 5. Sınıflar) öğretim programı*.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6,7,8. Sınıflar) öğretim programı*.
- MEB (2015). *Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2017). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1-8. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Özbay, M. (2014). *Anlama teknikleri: Okuma eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.

- Öztürk, H., Tağa, T. ve Ünlü, S. (2015). Türkçe dersine yönelik sınavlar ile ders kitaplarının metin türleri bakımından örtüşme düzeyleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 207, 189-202.
- Singer, M., Harkness, D., & Stewart, S. T. (1997). Constructing inferences in expository text comprehension. *Discourse Processes*, 24, 199-228.
- Solak, M. ve Yaylı, D. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının türler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Aratırmalar Dergisi*, Volume 2/9, 444-453.
- Temizyürek, F. ve Balcı, A. (2015). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. (2. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tok, M. ve Yılmaz, E. (2014). Türkçe öğretmen adaylarının metin algıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 245-263.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ailede Yaşlı Bakım Rolünü Üstlenen Kadınların Bakıma İlişkin Görüşleri: Giresun İli Örneği

Gülşah DOĞANAY*
Seval GÜVEN⁺

Öz

Bu çalışma, Giresun ilinde, yaşlı akrabalarına bakım veren kadınların bakım ile ilgili görüşlerine yönelik yaklaşımlarını belirleme amacıyla planlanmıştır. Kadınların bu konudaki görüşleri yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile 15 katılımcı aracılığı ile elde edilmiştir. Araştırma Nitel araştırma desenlerinden Fenomenolojik yaklaşımla yapılmıştır. Elde edilen bulgular içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın amacı yaşlı bakım yükünün kadınlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ile ilgili görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; katılımcı kadınların, “fiziksel”, “sosyal”, “psikolojik” ve “ekonomik” gibi olumsuz yük yaklaşımları belirlenmiştir. Katılımcıların olumlu yük yaklaşımları ise; “Psikolojik etki”, “kültürel etki”, “Dinsel ve manevi mükâfat” ve “ekonomik katkı” olarak tespit edilmiştir. Kadınlar aldıkları bu sorumluluk hakkında görüşlerini belirtirken, yaşlı bakımının sevgi, sabır, hoşgörü ile yapılması gerektiği vurgusunda bulunmuşlar, ancak çoğu zaman özellikle sabırlarının az olduğu konusunda şikâyet etmişlerdir. Yaşlı bakımı ile hâkim düşüncenin yaşlılara çocukların bakması ancak devletin de birçok konuda destek olması gerektiği görüşü dikkat çekmiştir. Bu çalışma giderek yaşlanan Türkiye nüfusuna yönelik yaklaşımlarının belirlenmesi açısından da önemlidir. Giresun örnekleminde ailede yaşlı bireylere bakım veren kadınların görüşlerinin tespit edilmesi geleceğe yönelik yaşlı nüfusu ve bakımı ile ilgili yaklaşımların belirlenmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Yaşlı bakımı, Kadın sorunları, Evde Yaşlı bakımı, Yaşlı bakımı ile ilgili sorunlar.

Women Assuming Care of the Elderly in the Family and Their Opinions: Example of Giresun Province in Turkey

Abstract

This study was designed to determine the approaches of the women assuming care of their elderly relatives towards their opinions on such care. The opinions of the women were collected from 15 participants who were interviewed in semi-structured interviews. The study utilizes the phenomenological approach which is a qualitative research design. The findings were analyzed through content analysis method. The main objective of the study is to determine the opinion of women, who assume care of the elderly, on the negative and positive impacts of such care. Assessment of the findings of this research revealed that participant women consider such care as a negative burden in “physical”, “social”, “psychological” and “economical” terms. The participants consider “psychological effects”, “cultural effects”, that it is “religiously and morally rewarding” and “economic contributions” as positive impacts of giving such care. When talking about the responsibilities they assumed, the women highlighted that giving care to the elderly requires love, compassion, patience and high tolerance but they also complained that most of the time they lack sufficient patience. It appears that most of the participants affirm that the offspring should take care of their elders, but the state should also provide more support for such care. This study is also relevant for determination of approaches towards Turkey’s population which grows older day by day. In the example of Giresun, determination of the opinions and views of women who take primary responsibility in elderly care, will certainly contribute in determination of the future approaches to be adopted concerning the elderly population and elderly care.

Keywords: Elderly care, Women's issues, Elderly Home Care.

Received/Geliş: 01.08.2019

Accepted/Kabul: 08.11.2019

*Öğr.Gör. Giresun Üniversitesi, TBMYO, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Harita Kadastro Programı, gdoganay61@hotmail.com, [0000-0002-7456-8788](https://orcid.org/0000-0002-7456-8788)

⁺ Dr. Öğr. Üyesi Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aile ve Tüketici Bilimleri, seguven@hacettepe.edu.tr, [0000-0002-4239-1404](https://orcid.org/0000-0002-4239-1404)

(Makale türü: araştırma makalesi)

Giriş

Farklı bilim alanların inceleme konusuna giren yaşlanma ve buna bağlı gelişen toplumsal, sosyal ve psikolojik sorunlar bu alandaki çalışmalara ilgiyi artırmaktadır. Yaşlı bilimi; (Gerontoloji) yaşlanma ile oluşan biyolojik ve psikolojik değişiklikler ile toplumdaki sosyolojik değişiklikleri ekonomik ve çevresel boyutları ile inceleyen bilimdir (Yamana, Akdeniza, Howeb, 2010). Yaşlanmanın biyolojik özelliği yanında toplumsal ve kültürel bir olgu olması, bireyleri, aileleri, toplumu ve ekonomiyi etkilemektedir. Bu nedenle sosyal ve siyasal yapının bu olguya bağlı olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Nazlı, 2016).

TÜİK'e (2018) göre, Türkiye'de yaşlı nüfus oranı artmaktadır. Buna bağlı olarak; "yaşlı nüfus olarak tanımlanan 65 yaş ve üzerindeki nüfusun oranının 2018 yılında %8,7, 2023'te %10,2, 2040'da %16,3, 2060'ta %22,6 ve 2080'de %25,6" olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'de yaşam süresinin uzaması ve yaşlı nüfus oranının artması nedeniyle yaşlanan kişilerin bakım sorunları da gittikçe önemli bir konu haline gelmektedir. Yaşlı bakımı resmi bakım ve gayri resmi bakım olarak ayrılır. Yani yaşlılar ile ilgili bakım işleri devlet veya devlet kontrolündeki özel kurumlarda ya da resmi olmayan aile veya diğer kişiler tarafından yerine getirilmektedir (Adak, 2003). Yaşlı nüfusun sayıca artması ile yaşamda beklentilerde de artmaktadır. Son yıllarda, yaşlıların nasıl ve kimler tarafından bakıldığı ile ilgili yapılan çalışmalar yaşlı bakıcılığını ailedeki bakıcılar ve profesyonel bakıcılar olarak ayırmış ve bu bağlamda incelemiştir (Walker, Pratt, Eddy, 1995; Yen, Zhou, Bashford, 2002).

Yaşlılık, kişilerin gelir azalmasına da neden olan sosyal bir olgudur. Yaşlılıkta gelir azlığı ya da yoksulluğu yaşlı bakımını zorlaştıran ve ekonomiye yük oluşturan bir sosyal güvenlik sorunudur (Karadeniz, Öztepe, 2013). Ancak, yaşlılığın insan yaşamında bir dönem olduğu ve gelecekte meydana gelmesi beklenen bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle yaşlılık döneminde bakıma muhtaç olan yaşlıların bakım sorumluluğu sadece ailelerine bırakılmamalıdır (Yağcıoğlu,2009). Sosyal güvenlik alanındaki düzenlemeler artırılmalıdır. Böylece toplum içerisinde var olan ölüme yakın olma duygusundan uzaklaşan yaşlıların varlığı ve "yaşam doyumu" yüksek yaşlı bireylerin geliştirilmesi toplumsal gelişimi de olumlu anlamda etkileyecektir (İçli, 2010).

Geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşlı bakımı daha çok aile ile çözülmeye çalışılmıştır. Ancak yaşlı bakımının istenilen verimlilikte olması için evde ve aile tarafından yapılan bakımının da desteklenmesi ve profesyonel anlamda düzenlenmesi gerekmektedir (Bahar, Parlar, 2007). Bu bağlamda, yaşlıların evde ya da herhangi bir kurumda korunması, bakım ve tedavi hizmetlerinin istenilen ölçüde olması için sosyal alt yapının ve bu konuda yetişmiş insan kaynaklarının oluşturulması ve ileriye dönük planların yapılması gerekir (Öztop, Şener, Güven, 2018). Alınacak önlemler içerisinde en önemlisi ise, yaşlı bakımının ev ortamında olmasıdır.

Yaşlı bireyler, alıştıkları ve hayatlarını geçirdikleri arkadaşları ile komşularının olduğu evlerinde yaşamak ve aileden olan bir bakıcı tarafından bakılmak isterler (Kalınkara, Kalaycı, 2017). Yaşlılıkta bakımı kimin yapacağı sorusu aynı zamanda kültürel kodlarla ilgilidir. Örneğin Türk toplumunda yaşlanan bireylerin çocukları tarafından bakım görüşü iki farklı kanıya göre şekillenmektedir. Bir görüş çocukları tarafından bakılmayı hak olarak görürken, diğer görüş ise çocukları tarafından bakılmayı isteme görüşünü yük olarak algılamaktadır (Aközer, Nuhurat, Say, 2011). Ancak bu iki farklı görüşe rağmen, toplumsal olarak hala yaşlı anne ya da babanın bakım yükümlülüğü çocuklar ve akrabalar aittir (Selçuk, Avcı, 2016). Çünkü yaşlılıkta bakıma ihtiyaç duyan bireylerin kim tarafından bakılması gerektiği görüşü, Türk toplumunda yaygın olarak “erkek çocuğun” bakması gerektiğidir (Güven, Şener ve Gürsoy, 2011). Geleneksel ve yaygın görüşlerden biri olan anne ve babaya “erkek evlat” bakar yaklaşımı, sadece yaşlılık için değil sosyal ve ekonomik bir boyutu olan geniş bir olgudur. Fakat her ne kadar bakım erkek evlada ait bir sorumluluk olarak görülse de yaşlılara bakımın daha çok kadınlar tarafından yapıldığı bilinen bir gerçektir. Kadınlar birçok kültürde yaşlı eşlerine, babalarına, annelerine, kayınpederine ya da gelin gittiği evdeki yaşlılara bakmakla yükümlü sayılmaktadır (Chao, Roth,2000; Mendez-Luck, Kenney, Wallace,2008; Arpacı,2009; Chan, Chui,2011).

Yaşlı bakım sorumluluğunu alan kadınların, daha çok orta yaş ve evli kadınlar olası dikkat çekicidir (Adak,2003; Arpacı 2009; Erdem,2005; Taşdelen, Ateş,2012; Özyeşil, Oluk, Çakmak 2014; Önür, 2015; Özkul, Kalaycı, Aslan, 2018). Ayrıca, engelli ve hasta yaşlılara yönelik gayri resmi bakıcılarının da ağırlıklı olarak kadın olduğu ve bu kadınların bakım verirken birçok sorun yaşadıkları yapılan araştırmalar ile belirlenmiştir (Stone, Cafferata, Sangl, 1986; Haley, 2003; Papastavrou, Kalokerinou, Papacostas, Tsangari, Sourtzi, 2007).

Yapılan çalışmalar yaşlıların kendi ev ortamlarında kalmayı ve yakınları tarafından bakım almayı tercih ettiklerini ortaya koymaktadır (Karahan, Güven, 2002). Yaşlıların, evlerinde bakım istekleri elbette yaşlı bireyler adına önemli bir gündemdir. Ancak yaşlı bakım sorumluluğunu üstlenen kadınlar için de kendi sosyal hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmeleri için birtakım düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Çünkü ailede yaşlı bakımı yüklenen kadınlar, genellikle ücretsiz olarak sosyal hizmet alanında önemli bir rol oynamaktadır. Çoğu araştırmacı kadınların refahı üzerindeki etkisine odaklanmış, genç kadınların istihdamı ve çocuk yetiştirme rolleri üzerinde durmuştur. Ancak orta yaşlı kadınların rollerinden olan yaşlı bakımına yeterince değinilmemiştir. Bu nedenle yaşlı bakım rolü ve yükünün kadınlar üzerindeki etkilerinin araştırılması önemlidir (Doress- Worters, 1994). Kadınların çoklu rolleri arasında olan yaşlı bakımı gayri resmi sosyal bir sermayedir (Hussin, Ismail, 2017). Bu bağlamda yaşlılara bakım veren kadınların bu yükü nasıl değerlendirdikleri ve yaşamlarındaki olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğu Giresun ili örneğinde incelenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmanın verileri, Giresun ilinden seçilen 15 kadın üzerinden nitel araştırma yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmada gönüllü, yaşlı yakınlarına bakım veren 15 kadınla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak derinlemesine verilere ulaşılmıştır. Görüşmeler katılımcıların bilgilendirilmiş onamları alındıktan sonra istedikleri günde ve saatte çoğunlukla evlerinde yapılmıştır. Katılımcıların söylemleri, (kabul etmeyen 3 kadın hariç) ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler 2018-2019 yıl aralığında yapılmıştır. Araştırmada aşağıdaki konuları içeren bir görüşme formu kullanılarak yarı yapılandırılmış mülakat yoluyla veriler elde edilmiştir;

Kişisel bilgiler ve yaşlı bakımına başlama hikâyesi,

Yaşlı bakımı ile ilgili duygu, düşünceler ve kültürel yaklaşımlar,

Yaşlı bakımı yükü ile ilgili yaklaşımlar, inançlar ve sorunlar,

Yaşlı bakım faaliyetlerinin neler olduğu ve bu faaliyetler ile ilgili olumlu ve olumsuz görüşler.

Görüşmeler en az 30 dakika en fazla 50 dakika sürmüştür. Görüşmecilerin ses kayıtlarının alınması sürecinde, her görüşmeci için hazırlanan görüşme formları üzerine araştırmacı tarafından gözlem notlar alınmıştır. Veri analizi yapılırken, katılımcı sayısı kadar isimleri ve soy isimlerinin baş harfleri kullanılarak doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Çalışma Grubu ve Özellikleri

Görüşmecilerin yaşları 38 - 58 arasında olup farklı eğitim gruplarından oluşmaktadır. Okuma yazma bilmeyen (1 kişi), ilkokul, (7 kişi), ortaokul (2kişi), lise (3kişi), üniversite (1kişi), doktora (1kişi) olmak üzere toplam 15 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların 11'i kayınpeder ve kayınpederlerine bakmaktadırlar. Anne veya babasına bakan katılımcı kadın sayısı 4 kişidir. Katılımcılar bakım verdikleri kişilerle aynı evde ya da aile apartmanında birlikte yaşamaktadırlar. Katılımcılardan 2 kadın düşük gelirleri nedeniyle, 1 kadın ise eşinden boşandığı için hiçbir geliri olmadığını ve devletin verdiği bakım ücreti ile yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmişlerdir (E.K, E.Y, E.S). Katılımcıların bakım verdikleri kişilerin yaşları; 69 -70- (1'er kişi), 72 (2 kişi), 80 -83 (1'er kişi), 85 (2 kişi), 87-88 (1'er kişi), 90 (5 kişi), 92 (1 kişi) olmak üzere toplam 18'dir. Kadın katılımcılardan üçü hem kayınpeder hem de kayınpederlerine bakmaktadır. Bakım verilen yaşlılardan ikisi Parkinson hastası, dördü Alzheimer hastasıdır. Yaşlılardan dördü yatağa bağımlı yaşamakta bir yaşlının ise aşırı kilolu olduğu için hareket etmede zorluk yaşadığı belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden olan fenomenoloji (olgubilim) kullanılarak yapılmıştır. Bu desen ile elde edilen veriler daha geniş ve derin açıklamalar elde etmek için nitel araştırma veri analizinden biri olan içerik analizi yapılarak elde edilmiştir. Araştırmadan elde

edilen veriler tekrarlan belli kavramlardan kodlar, kodlardan kategoriler belirlenerek temalar oluşturulmuş ve elde edilen bu temalar tablolara dönüştürülmüş ve yorumlanmıştır. Araştırmada katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara da yer verilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırma sonunda, kadınların yaşlı bakımı ile ilgili görüşleri olumlu ve olumsuz olmak üzere 5 tema bulunmuştur. Olumsuz görüşler; “sosyal sorunlar”, “psikolojik sorunlar”, “fiziksel sorunlar”, “ekonomik sorunlar” ve “hiçbir sorun yaşamayanlar” olarak sınıflandırılmıştır. Yaşlı bakımı ile ilgili olumlu görüşleri ise; “Psikolojik etki”, “kültürel etki”, “dini ve manevi mükâfat kazanama”, “ekonomik katkı”, “hiçbir olumlu yanı yok” temalarından oluşmaktadır.

Tablo 1: Katılımcı kadınların olumsuz yük yaklaşımları (n=15)

Yükler	Kadın sayısı
Sosyal sorunlar	13
Psikolojik sorunlar	10
Fiziksel sorunlar	3
Ekonomik sorunlar	4
Hiçbir sorun yaşamadım	1

Tablo 1’deki bulgulara göre ailede yaşlı bakımı veren kadınların olumsuz yük yaklaşımların çoğunluğu sosyal sorunlar (13 kişi) ile psikolojik sorunlar (10 kişi) olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal sorunlar

Araştırmadan elde edilen veriler değerlendirildiğinde evde yaşlı bakım rolünü üstlenen kadınların sosyal hayatlarında birçok sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Bunlar;

- 1-Arkadaş ve komşularla olan kadın günlerine katılamama,
- 2- Kendine ait hayatlarının olmaması,
- 3-Ev işlerini yetiştirememe,
- 4-Düğün ve özel etkinliklere katılamama,
- 5- Özel hayatlarının olmaması,

6-Ağır hastalık ya da atak dönemlerinde yaşlılarla ilgilenmek dışında herhangi bir sosyal etkinliğe zamanlarının olmaması.

N.Y., Kendi hayatımı hiç yaşamadım. Hep onun hayatını yaşadım. Kayınvalidem karakter olarak baskın bir karakterdi. Temizlik yaparken zorlanırdım. Daha yeni yaptın yapma derdi. Bir yere gitsem misafirliği ya da çarşıya pazara çabuk gel derdi. Özgür değildim rahat değildim. En zor iş altını temizlemek ama vicdan işi sık sık temizlemek lazım merhametim çok yoksa yapmazdım. Yalnız olsaydım asla bakamazdım. Yaşlıya bakım için mutlaka iki kişi olmalı. Yani mutlaka bakım için bir bakıcı ya da bir akraba yardım etmeli. Eşim ve görümcem olmasaydı

asla bakamazdım. Çünkü her işim kalırdı. Ev iş, yemek, temizlik yetiştiremezdim. Günlerim var çoğu zaman gidemiyorum.

N.T., Çalışan bir kadın olduğum için yaşlı bakımı zor kendinize zaman ayıramıyorsunuz. Aklim hep evde iş çıkışı bir yere gidemem kendime ayıracak özel bir zamanım yok.

M.A., Evden çıkamamak çıksam da kafam rahat değil. Sosyal hayatım yok hep evdeyim. Çarşıya pazara gitsem hemen eve dönme düşüncesi rahatsız ediyor.

E.Y., Anneme bakmasaydım okuma öğrenmek isterdim okumam yazmam yok... Kuran okumak isterdim. Ama hiçbir yere çıkamam annemi aç ve ıslak bırakamamam. Günüm ona bakmakla geçiyor.

E.K., Hayatımız kısıtlı gezmeye bir yere gidemiyorsun bir cenaze olsa kadın ise ben erkekse kocam gidiyor. Gelinim yaşlı var diye bize gelmiyor.

N.Y., 30 Yıldır en büyük hayalim, evden çıkıp hiç aklımda bir şey olmadan bir günümü geçirmek gezmek dolaşmak. Çünkü en ufak evden ayrılmam da bile akılım hep evde, bir an önce eve dönmek var.

Psikolojik sorunlar

Yaşlı yakınlarına bakım veren kadınlar, psikolojilerinin bozulduğunu bu nedenle doktora girdiklerini ve değişen sürelerde ilaç kullandıkları belirlenmiştir. Bazı katılımcılar ise son zamanlarda sinirsel ve psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmediklerini ve yine doktora gidip ilaç almaları gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların belirttikleri psikolojik sorunlar ise şunlardır;

- 1-Panik atak,
- 2-Depresyon,
- 3- Aşırı sinirli ve mutsuz hissetme,
- 4-Özgür ve rahat olamamak,
- 5-Stres, üzüntü, kaygı,
- 6- Psikolojik ilaçlar ve yan etkileri,
- 7- İyi bakamıyorum düşüncesi,
- 8- Bende böyle olacağım düşüncesi ile karmaşık duygular ve kaygı.

L.K., Yaşlıların psikolojisi bozuk olabiliyor. Sürekli evdeler o durumları beni üzüyor ve gelecekte bende böyle mi olacağım diye düşünüp üzüliyorum.

N.D., Tek başıma 90 yaşındaki kayınvalideme bakıyorum. Eşim iyi bakamıyorsun diye konuşuyor. Sürekli bu benim sinirlerimi bozuyor. İlaç kullanıyorum. Psikolojik ilaç yoksa daha gergin olurum. İlaçlar beni rahatlatıyor. Kayınvalidem çok konuşuyor. Hala tarla işi yapmak istiyor. Sürekli konuşması beni rahatsız ediyor. Eşimde gereksiz konuşuyor. Koyduğum yemeğe laf ediyor annesinin yanında erkeklik taşıyor.

E.F., *Çok sinirliyim psikolojim bozuk ilaç kullanıyorum. Onun yüzünden panik atak oldum. Yaşlılar çok konuşuyor. Her şeye konuşuyor. Sinirlerim çok bozuk.*

E.S., *Onlara bağımlı oluyorsun evden çıkamıyorsun her şeye karışıyorlar. Çok sinirleniyorum hiçbir şeye tahammülüm kalmıyor. Psikolojim bozuk ilaç kullanıyorum. Eşimle kavgalarımız oluyor annenle sen ilgilen diyorum.*

E.Y., *İlaç kullandım psikolojik ilaç ancak beni çok uyuttular işlerim hep kaldı bırakmak zorunda kaldım.*

A.F., *Devamlı doktor istiyor. Her gün gitsek gitmeyeyim demez. Sinirsel olarak rahatsız bu durumu bizi de etkiliyor. Her şeye karışıp konuşuyor bu benim sinirlerimi çok yıprattı sinirsel migrenim oluştu. Önceleri hiçbir şey de diyemiyordum içime ata ata sinir hastası oldum. Şimdi çok takmamaya çalışıyorum. Ama zamanında beni çok yıprattı şimdi yemek yapamıyor yürüyemiyor. İlgilenmek zorundayım. Ona kızamıyorsun dertleşmek için dökmek için eşime anlatıyor, ona kızıyorum. Eşimde beni anlamayınca iyice sinirlerim bozuluyor. Oysa ben ona anasını kötülemek için değil, benim ne çektiğimi anlatsın yardımcı olsun diye anlatıyorum hatta sakın gidip anana bunu yapmışsın deme diyorum kırılır yaşlı diyorum. Âma beni dinleyen kim. Özgür değilsin gerçi şimdi çok takıp dinlemiyorum. Yine de hayatın ona göre, ayarlanıyor. Sinirlerim çok yıprandı ilaç kullanıyorum.*

H.Y., *Özgürlüğünüz sınırlı daha yorgunsunuz. Daha streslisiniz. Eşimin psikolojisi bozuldu ilaç alıyor. Hayatınız tamamen değişiyor. Şimdi yatağa bağımlı daha kolay yedirme içirme altını temizleme hastalığın ilk atak dönemlerinde (Alzheimer hastası) bizi tanımiyordu, bastonla eşimi dövmeye kalktı, beni taciz ediyor demeye başlayıp bağırıyordu. Eşime bunlar çok ağır geldi.*

E.Y., *Uzun hastalık dönemlerinde hastanede ya da evde tek başıma kayınvalideme bakıyorum. O zamanlarda telefonlara bile bakmıyorum kimse ile konuşmak istemiyorum.*

Fiziksel sorunlar

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde fiziksel sorunlara sahip kadınların çoğunluğu, yatağa bağlı olarak yaşamını sürdüren yaşlara bakım veren kadınlarda olduğu tespit edilmiştir. Özellikle yataktan kaldırma, çevirme ya da banyo yaptırma aşamalarının zorlu olduğu ve buna bağlı olarak aşağıda yer alan sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir.

- 1-Sırt ağrısı,
- 2-Aşırı yorulmak ve yorgun hissetmek,
- 3- Çeşitli kas ağrıları,
- 4-Uykunun sık sık bölünmesi, iyi uyumamak.

Kadınlar yukarıda bahsi geçen bakım işlerini yaparken özellikle banyo yaptırma işleminde çok zorlandıklarını ve bu işin tek başına yapılacak bir iş olmadığını belirtmiş ve diğer çocuklar, elti, görümce ya da eşlerinin yardımı ile yaptıklarını vurgulamışlardır.

N.T., *Geceleri uyku çok bölünüyor. Sık sık uyandırıyor. Çok konuşuyor çalıştığım için çok zorlanıyorum, çok yoruluyorum. Yardımcı yok. Aklım hep evde kalıyor eve gidince tüm gün evde yalnız olduğu için bizimle konuşmak istiyor. Ama biz konuşup dinleyemiyoruz. Yaşlılar tamamen kendine odaklı yaşıyor.*

E.S., *Banyosu zor tek yaptırıyorum, görümcem yardım ediyor sırt ağrım var.*

E.Y., *Annem yatalak bebek gibi bakım ve temizlik gerektiriyor tek başıma kaldırıp indirmek zor. Ben de 55 yaşındayım güçlü değilim her yerim ağrıyor.*

Ekonomik sorunlar

Veriler değerlendirildiğinde katılımcıların bazı ekonomik sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bunlar;

- 1-Çalışma hayatlarına son vermek,
- 2- Yaşlı bakım masraflarının çok olması (özel hastane isteği, ilaç masrafı, özel yiyecek içecekler vb),
- 3- Uygun büyüklükte ve yeterli sayıda odası olmayan ev,
- 4- Yapılan harcamalar için hesap sorulması.

M.A., *Annem bana ve bizde kalmaya alıştığı için kimseye gitmiyor. Bu nedenle ve hasta olduğu için işimden ayrıldım. Devlet bizim durumumuzda olan kişilere sigortalarını vermeli. Kardeşlerim yardımcı olmuyor. Maddi sıkıntılarım oluyor.*

N.D., *Yeterli imkânlarımız ve paramız yok. Kayınvalidemin kendine ait bir odası yok mutfakta yatıp kalkıyor. Bu evimizde sorun. Mutfakta işi olan çok ses girip çıkıyor, kendine ait bir odası olmaması bizi ve onu rahatsız ediyor. Yaşlının kendine ait bir odası olmalı.*

E.A., *Yaşlılara çocukları bakmalı ancak devlet maddi destek olmalı, ilaç masrafı çok durmadan özel doktora gitmek istiyor. Devlet ilaç masrafını karşılamalı. Maddi sorununuz varsa yaşlılara bakmak çok zor benim sinirlerim bozuldu.*

E.Y., *Hiçbir gelirim yok sadece devletin verdiği bakım parası alıyorum, eşimden ayrıldım. Bir kızım var Samsun'da üniversiteye gidiyor. Maddi sıkıntılarım çok ne yapayım. Annemi bakım evinde bırakamazdım kardeşlerim bırakmıştı her yeri yara bere içerisinde idi. Aldım şimdi ben bakıyorum. Bebek gibi altını temizliyorum sadece süt yoğurt yiyiyor. Onlarda para. Ama her şey para değil.*

Hiçbir sorunu olmamak

Görüşmeden elde edilen veriler değerlendirildiğinde, bir katılımcı yaşlı bakım sürecinde, hiçbir sorun yaşamadığını belirtmiştir (Tablo:1).

N.T., *Benim için hiç olumsuz yanı yok hayata olumlu bakıyorum tarlam, bağım, bahçem, seram var ineğim, tavuklarım var sürekli evde kalıp birbirimizi bunaltmıyoruz. Evde sürekli kapalı kalsam belki sorunlar yaşardım. Onlarla ilgileniyorum. Allah herkese ana, babasına bakmayı nasip etsin. Bazı yaşlılar çok konuşuyor ağızları durmuyor. Benimkiler çok karışmıyor. Çünkü biliyorlar bir ben varım onlara bakacak o yüzden çok kısıtlama yok bu konuda rahatım. Bana olumsuz bir şey söylediklerinde kafası öyle kotarıyor o yüzden öyle söylüyor düşünüp kafaya takıp üzülmiyorum. Ben hayata mutlu bakıyorum.*

Tablo 2: Katılımcı kadınların olumlu yük yaklaşımları (n=15)

Yükler	Kadın sayısı
Psikolojik etki	9
Kültürel etki	9
Dini ve manevi mükâfat	7
Ekonomik katkı	3
Hiçbir olumlu yanı yok	2

Tablo 2'deki veriler değerlendirildiğinde katılımcıların yaşlı bakımı ile ilgili olumlu görüşlerinin psikolojik (9 kişi) ve kültürel (9 kişi) temalarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Psikolojik Etki

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde aile içinde yaşlılara bakım veren katılımcı kadınların olumlu psikolojik duygulara sahip oldukları gözlemlenmiştir:

- 1-Yaşlılara bakım verdikleri için kendilerini merhametli ve huzurlu hissettikleri,
- 2-Vicdanen rahat oldukları,
- 3-Bakım verdikleri yaşlıların mutlu olmalarına bağlı olarak kendilerini mutlu hissettikleri belirlenmiştir.

L.K., *Onlara bakmak bana huzur veriyor. Onlara yardım etmem ve bakmam onları mutlu ediyor. O zaman bende mutlu oluyorum. Ancak hastalık dönemleri beni bunaltıyor. Üzüntü ve strese giriyorum niye böyle oldular? Diye! Dört kardeşim var ancak keşke bir kız kardeşim olsa diyorum. Bu sorumluluğu paylaşsa diye. Kadınlar daha iyi bakıyor. Ancak bazen tam tersi de oluyor kızlar bakmayıp erkekler bakıyor. Yine de kadınlar daha çok bakıyor.*

N.Y., *Otuz beş yıldır beraber yaşıyoruz, alıştım seviyorum onu bugüne kadar baktım şimdi bir yıldır Alzheimer oldu. Şimdi de (3 aydır) yatalak sonuna kadar bakacağım. Vicdanen rahat ve huzurluyum. Çünkü iyi baktım.*

E.S., *Baktığım için mutlu ve huzurluyum.*

M.A., *Anneme bakmak çok güzel bir duygu bir bebek gibi sadece kucağına alıp sevmiyorsun ama sevgi hissi çok fazla. Kucağıma alıp sevmiyorum ama içten seviyorum.*

E.Y., *Baktığım için memnunum muthuyum, huzurluyum*

A.D. *Onlar bize baktı, çocuklarıma baktı. Hele annemin hakkını ödeyemem iyi ki baktım şimdi hayatımda yok! Şimdi de babama bakıyorum vicdanen çok rahatım.*

Kültürel Etki

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde katılımcıların kültürel olarak olumlu yaklaşımları ise şunlardır:

1-Yaşlılara bakım vermenin gelecek nesillere iyi örnek teşkil ettiğini ve yaşlandıkları takdirde çocuklarının da onlara bakacaklarını,

2- Yaşlıların geçmişle değerler sistemi ve aile tarihi açısından bağ oluşturmaları,

3-Bakım veren kadınlar bakım verdikleri yaşlı yakınlarından birçok şey öğrendiklerini (çocuk bakımı, yemek yapımı, vb) ve onların tecrübelerinden yararlandıklarını belirtmişlerdir.

4- Yaşlıların yaşadığı evlerin şenlendiği ve bereket getireceği görüşü ise dikkat çekicidir.

L.K., *Yaşlanmak çok zor. Biz onlara bakıyoruz inşallah bizim çocuklarda bunu görür bize bakar.*

N.D., *Eski hayat hikayeleri çok güzel. Tarihi seviyorum o yüzden onların anlatımı çok hoşuma gidiyor. Maneviyatı duaları hep evde. l Mutfağın bereketi evin huzuru.*

N.T., *Yaşlı evi neşeli oluyor gelen giden çok oluyor. Yaşlı olan ev civil civil oluyor.*

A.T., *Çocuklarıma baktı, çocuk bakımını ondan öğrendim. Tecrübeleri birçok şeyi ondan öğrendim yemek yapmayı ondan öğrendim. Daha iyi durumdayken çocukları ona bırakıp gezmelere giderdim.*

N.T., *Birçok konuda onun tecrübelerinden tecrübe kazandım. Geleceğimi düşünüp çocuklarıma doğru örnek oluyorum.*

H.Y., *Büyük evi olduk. Bayramlarımız daha coşkulu geçiyor. Evimiz şenlendi.*

Dini ve manevi mükâfat

Araştırmadan elde edilen veriler değerlendirildiğinde, katılımcı kadınların dini inançları gereği, yaşlı yakınları ile ilgilenmenin ve bakım vermenin onlara sağladığı “olumlu kazanımlarından” sıkça bahsettikleri tespit edilmiştir.

Katılımcı kadınların yaşlılara bakım verme ile ilgili olumlu görüşleri ise şunlardır;

1-Allah katında mükâfat kazanma,

2-Allah’ın emrini yerine getirme,

3-Öbür dünyada rahat etme,

4-Bu sorumluluğun diğer dünya kazanımı için bir sınav olduğunu düşünme,

5- Bakım verdikleri için yaşlı anne ve baba duası almak ve kötülüklerden korunduğunu düşünmek,

6- İstemeseler de Allah rızası için yaşlı aile üyelerine bakım vermek.

L.K., *Baktığım ve iyi baktığım inşallah, Allaha katında mükâfatım olacak.*

N.D., *Duasını almak bana yetiyor. Yıllardır seninle yaşadım kızım deyip bana yakınlık gösterdiğinde dua ettiğinde bu bana yetiyor.*

N.T., *Öbür dünya için olumlu güzel bir şey bu bir sınav olarak görüyorum. Yarın bürgün bizde yaşlanacağız kendi geleceğimizi görüp düşünüyorum. Bu yüzden yaşlılara bakmalıyız. Çünkü bizde öyle olacağız. Yaşlılara iyi bakarsak öbür dünyada mükâfat olacak.*

H.Y., *Bir anne olduğu için bakıyorum. Allah rızası için bakıyorum Allah görüyor. Tırnaklarını kesmek sorun yedirmek sorun kaldırmak yatırmak zor. “Banyo yaptırmak zor”. İnşallah öbür dünyada rahat ederiz.*

Ekonomik katkı

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde, bazı katılımcılar için yaşlı bakımının, ekonomik yönden kazanımları olduğu belirlenmiştir. Bunlar;

- 1-Emekli maaşını almak ve kullanmak,
- 2- Yaşlı bireylerin sahip oldukları, mal varlığının bakım verdikleri için onlara verilmesi,
- 3-Devletin, verdiği para ve diğer yardımların kullanılması olarak belirlenmiştir.

E.S., *Maddi olarak yararı var, devlet para verdiği ve 65 yaş parası olumlu yanı ihtiyaçları ve gelen giden çok oluyor harcamam kolay oldu.*

E.K., *Dedenin yaptığı tüm mallar bize kaldı biz bakıyoruz diye zamanında üzerimize yaptı. Bakım paralarını alıyorum. Kızımın Engelli parası da var.*

H.Y., *Maddi yönü var beni umarım yanlış anlamazsınız ama bunu söylemeliyim kayınvalidemin maaşı var bunu biz kullanıyoruz. Bu da maddi olarak bir destektir.*

Hiçbir Olumlu yanı yok

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde, hiçbir olumlu yönü olmadığını belirten iki katılımcı tespit edilmiştir (Tablo:2).

E.A., *Hiç mutlu olmadım. Hiç olumlu yanı yok, ne olumlu yanı olacak? Mutsuzum ve sinirlerim çok bozuk. Etiler olarak hiçbirimiz bakmak istemiyoruz. Zamanında bize az çektirmedi. Şimdi yaşlandı ancak hala ağzı durmuyor.*

E. F., *Hiçbir olumlu yanı yok. Ben de bir kayınvalideyim kimse kimseye bakmasın. Devlet baksın ya da yurtlarda kalsınlar. Onun yüzünden panik atak oldum.*

Sonuç ve Tartışma

Toplumsal olarak kadınlar, kendilerine yüklenen birçok sorumluluğun yanında yaşlı bakım yükünü de taşımaktadır. Bu çalışmada kadınların yaşlı bakım yüklerinin, olumlu ve olumsuz etkileri belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, ev kadınlarının, tüm ev işleri, eşleri ve çocukları ile ilgilenme, çalışan kadınların ise iş yükümlülükleri yanında ailedeki yaşlı bireylere bakmakla da yükümlü oldukları ve bu durumdan şikâyet ettikleri tespit edilmiştir. Çalışma sahası olan Giresun’un tarım şehri olması nedeniyle kadınların yukarıda bahsi geçen işlerinin yanında fındık

tarımı başta olmak üzere diğer bazı tarım ürünleri yetiştirme ve bakım işleri de bulunmaktadır. Bulgular değerlendirildiğinde katılımcı kadınların bakım verdikleri yaşlılar ile ilgili günlük aktivitelerinin yoğun olduğu ve bu duruma bağlı olarak sosyal ve psikolojik sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Katılımcı kadınların yaşlılarla ilgili günlük bakım sorumlulukları ise şunlardır;

- 1-Yaşlılara yemek yedirmek ve onların düzenli olarak ilaçlarını almalarını sağlamak,
- 2-Yaşlıların banyo ve kişisel bakımlarını yerine getirmek,
- 3-Yaşlıları sürekli gözlemek; düşme, yaralanma ve altına kaçırma durumlarını takip etmek ve korumak,
- 4-Yaşlılar sürekli doktora gitmek istedikleri için onları sık sık hastaneye götürmek,
- 5-Özel durumu olan yani hasta ve yatağa bağımlı yaşlı hastalara karşı özel bakımda bulunmak.

Katılımcı kadınların, yaşlı bakımı konusunda herhangi bir eğitim almadıkları belirlenmiştir. Bakımla ilgili yaşadıkları zorluklarda ise; eş, kardeş ya da elti, görümce gibi akrabalarından yardım aldıkları ancak bu yardımların da sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Yaşlı bakımının çok zor olduğu; bu işin ancak sevgi, saygı, hoşgörü ve özellikle sabırla yapılması gerektiği ve bu zorluklara rağmen, “*biz bakmalıyız yani çocukları bakmalı*” sonucu dikkat çekicidir. Bakım konusunda kendilerini mecbur hissetmeleri ve yaşadıkları zorluklara rağmen yaşlılara bakım vermenin katılımcılar açısından kültürel ve psikolojik olumlama yaptıkları belirlenmiştir.

Kadınlara yüklenen bu sorumluluk ve bakım yükünün neden olduğu sorunlar birçok toplumda araştırılmakta ve benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Tayvanlı kadınların kayınpeder ya da kayınvalide bakım yüklerini, inceleyen çalışma, kadınların, kültürel nedenlerden dolayı ağır şekilde etkilendiği ve zor koşullar altında kocalarının anne ya da babası ile ilgilendikleri tespit edilmiştir. Bakım işleri arasında günlük konfor sağlamak, banyo yaptırmak, giydirmek veya beslemek kadının görevi sayılmaktadır. Kültürel olarak beslenen inançlar, bir kadının dindarlığını kayınbaba ve kaynaya bakım rolünü yerine getirmesi ile ölçülür hale getirmiştir (Chao, Roth, 2000). Kadınlar kültürel olarak yaşlılara bakım vermekle yükümlü tutulmaktadır. Kadınlara yüklenen bu sorumluluk fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak kadınları etkilemektedir (Adak, 2003). Tüm bu etkiler göz ardı edilerek yaşlı bakım rolü birçok kültürde olduğu gibi ülkemizde de kadınların yapması gereken bir görev ve dini bir yükümlülük (Allah'ın emri) olarak algılanmakta ve kabul görmektedir.

Mexico City banliyösünde kadınların yaşlı akrabalara bakım yükünü araştıran çalışmada bakıcıların duygusal veya fiziksel bazı olumsuz durumlar yaşadıkları belirlenmiştir (Mendez-Luck, Kennedy, Wallace, 2008). Tamer'e (2017), Trabzon'da yaşlı hastalara bakan kadınların yaşadıkları sorunlar arasında düğüne, cenazeye ya da çarşı pazara gidemedikleri, komşuluk gibi

sosyal ilişkilerinin olmadığı, kişisel bakım gerektiren “kuaför” gibi ihtiyaçları için bile evlerinden çıkmadıklarını vurgulanmıştır. Bu araştırmada dikkat çeken diğer bir bulgu ise evde yaşlı hasta bakım rolünü üstlenen kadınların psikolojik sorunlar yaşadıkları ancak dinen sevap kazandıkları için mutlu olduklarını belirtmeleridir. Elde ettiğimiz veriler sonucunda kadınların yaşadıkları sorunları örtmek, kendilerini mutlu ve huzurlu hissetmek için dini ve kültürel anlamda olumlama yapmaları bu alanda yapılan diğer çalışmalarla örtüşen bir sonuçtur. Yine benzer şekilde Çapan (2016), yaşlılarla yaşamanın strese neden olduğunu ve buna bağlı olarak bazı sorunların ortaya çıktığını vurgulamıştır. Bu sorunlar; aile ilişkilerinin bozulması, iş çatışması, iş kaybı, ekonomik sorunlar, benlik kaybı vb. gibi sorunlardır.

Sonuç olarak, kadınların çoğunlukla bu sorumluluğu isteyip istemedikleri düşünülmeden toplumsal olarak bu görev kadınlara yüklenmiştir. Anne ve babaya “erkek evlat” bakar görüşü ise çalışmanın verileri değerlendirildiğinde tartışmalı bir görüştür. Çünkü yaşlılar toplumun genel sosyokültürel algısı bağlamında her ne kadar, erkek evlat evinde kalıyor olsalar da, evde yaşayan yaşlı aile bireyine bakım veren ve yaşlı bireyin sorumluluğunu psikolojik, sosyal ve fiziksel olarak büyük oranda üstlenen kişi evin gelini olarak bir kadındır. Kadınlara yüklenen bu sorumluluk kadınlara içsel çatışmalar yaşatmakta yani olumlu ve olumsuz duyguları aynı anda yaşamalarına neden olmaktadır. Kadınlar yaşadıkları bu karmaşık duygular sonucunda kültürel, dinsel ve psikolojik olumlama geliştirerek hayatlarına devam etmektedirler. Kadınlara verilen bu yükün olumsuz etkilerinin azaltılması bağlamında, yaşlı gündüz bakım evleri kurulmalı yaşlılara bu bakım evlerinde yaşatları ile vakit geçirecekleri ortamlar sunulmalıdır. Gündüz bakım evlerinin açılması, bakım veren kadınların özellikle çalışan kadınların sosyal yaşamlarını kolaylaştırıcaktır. Yatağa bağımlı hastalar için ise evde bakım hizmetleri geliştirilmeli ve ailelere banyo ve kişisel bakım konusunda eğitilmiş uzman kişilerden destek alma imkânları sunulmalıdır.

Kaynakça

- Adak, D. (2003). Yaşlıların gayri resmi bakıcıları: Kadınlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(6),81-90
- Aközer, M., Nuhurat, C., & Say, Ş. (2011). Türkiye'de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 27(27), 103-128.
- Arpacı, F. (2009). Yaşlıya bakan kadınların bakım yüklerinin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2(1), 61-72.
- Bahar, A., & Parlar, S. (2007). Yaşlılık ve evde bakım. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(4), 32-39.
- Chan, C. L., & Chui, E. W. (2011). Association between cultural factors and the caregiving burden for Chinese spousal caregivers of frail elderly in Hong Kong. *Aging & Mental Health*, 15(4), 500-509.

- Chao, S. Y., & Roth, P. (2000). The experiences of Taiwanese women caring for parents-in-law. *Journal of Advanced Nursing*, 31(3), 631-638.
- Çapan, B. E. (2016). Yaşlı ile birlikte yaşamak: stres ve başa çıkma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 9(2), 33-47.
- Doress-Worters, P. B. (1994). Adding elder care to women's multiple roles: A critical review of the caregiver stress and multiple roles literatures. *Sex Roles*, 31(9-10), 597-616.
- Erdem, M. (2005). Yaşlıya bakım verme. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3), 101-106.
- Güven, S., Şener, A., & Gürsoy, N. (2011). Women's views on old age. *International Journal of the Humanities*, 9(5), 78-90
- Haley, W. E. (2003). Family caregivers of elderly patients with cancer: understanding and minimizing the burden of care. *The Journal of Supportive Oncology*, 1(4 Suppl 2), 25-9.
- Hussein, S., & Ismail, M. (2017). Ageing and elderly care in the Arab region: Policy challenges and opportunities. *Ageing International*, 42(3), 274-289.
- İçli, G. (2010). Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi: Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 3(1-2), 1-13.
- Kalınkara, V., & Kalaycı, I. (2017). Yaşlıya evde bakım hizmeti veren bireylerde yaşam doyumu, bakım yükü ve tükenmişlik. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 19-39.
- Karadeniz, O., & Öztepe, N. D. (2013). Türkiye'de yaşlı yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 38(3), 77-100.
- Karahan, A., & Güven, S. (2002). Yaşlılıkta evde bakım. *Turkish Journal of Geriatrics*, 5(4), 155-159.
- Mendez-Luck, C. A., Kennedy, D. P., & Wallace, S. P. (2008). Concepts of burden in giving care to older relatives: A study of female caregivers in a Mexico City neighborhood. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 23(3), 265-282.
- Nazlı, A. (2016). Yaşlanma, birey ve toplum: Yaşlanmaya sosyolojik bakış. *Ege Tıp Dergisi*, 55 (Ek sayı),1-5.
- Önür, H. (2015). Toplumsal cinsiyet ekseninde yaşlı bakımı. Jass pb, [http://dx. doi. org/10.9761/JASSS2955](http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2955), (37), 185-202.
- Özkul, M., & Kalaycı, I. (2018). Enformel bir iş ve istihdam alanı olarak yaşlı bakıcılığı: yaşlı yakınları ile bakıcı ilişkilerinde yaşanan sorunlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), 1-27.
- Öztop, H., Şener, A., & Güven, S. (2008). Evde bakımın yaşlı ve aile açısından olumlu ve olumsuz yönleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1), 39-49.

- Özyeşil, Z., Oluk, A., & Çakmak, D. (2014). Yaşlı hastalara bakım verme yükünün durumluk-sürekli kaygıyı yordama düzeyi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15(1), 39-45.
- Papastavrou, E., Kalokerinou, A., Papacostas, S. S., Tsangari, H., & Sourtzi, P. (2007). Caring for a relative with dementia: family caregiver burden. *Journal of Advanced Nursing*, 58(5), 446-457.
- Selçuk, K. T., & Avcı, D. (2016). Kronik hastalığa sahip yaşlılara bakım verenlerde bakım yükü ve etkileyen etmenler. *SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-9.
- Stone, R., Cafferata, G. L., & Sangl, J. (1987). Caregivers of the frail elderly: A national profile. *The Gerontologist*, 27(5), 616-626.
- Tamer, M. G. (2017). Yaşlı hastalarına bakım veren kadınların deneyimleri ışığında “evde bakım hizmetinin” değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (26), 157-186.
- Taşdelen, P. & Ateş, M. (2012). Evde bakım gerektiren hastaların bakım gereksinimleri ile bakım verenlerin yükünün değerlendirilmesi, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9 (3), 22-29
- Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK (2018). Nüfus projeksiyonları, <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 25.03.2018 tarihinde ulaşılmıştır.
- Walker, A. J., Pratt, C. C., & Eddy, L. (1995). Informal caregiving to aging family members: A critical review. *Family Relations*, 44 (4),402-411.
- Yağcıoğlu, R. (2009). Sağlıklı yaşlanma ve sosyal hizmetler. *The Journal of Turkish Family Physician*, C, 3, 30-38.
- Yaman, H., Akdeniz, M., & Howe, J. (2010). GeroFam kavramı: Önümüzdeki demografik değişime yönelik bir çözüm önerisi. *GeroFam*, 1(1), 1-15.
- Yin, T., Zhou, Q., & Bashford, C. (2002). Burden on family members: caring for frail elderly a meta-analysis of interventions. *Nursing Research*, 51(3), 199-208.

Gülşah DOĞANAY, Seval GÜVEN

Ailede Yaşlı Bakım Rolünü Üstlenen Kadınların Bakıma İlişkin Görüşleri: Giresun İli Örneği

Milletvekili Adaylarının Sosyal Medya Kullanım Düzeyleri: 24 Haziran Genel Seçimleri Elazığ ve Eskişehir Örneği

Adem DOĞAN*
Gökhan ALPTEKİN**

Öz

Siyasal seçim kampanya sürecinde milletvekili adayları seçmenleriyle iletişim kurmak amacıyla çeşitli araçlar kullanmaktadır. Milletvekili adaylarına, seçmenleriyle iletişim kurma imkânı sağlayan araçlardan biri de sosyal medyadır. Sosyal medya, milletvekili adaylarının faaliyetlerini, çalışmalarını, vaatlerini ve projelerini seçmenlere etkili bir şekilde aktarılmasını sağlayan önemli bir mecradır. Milletvekili adayları tarafından siyasal kampanya süresince kullanılan sosyal ağların başında ise Twitter gelmektedir.

24 Haziran 2018 Genel Seçiminde Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının sosyal medya kullanım düzeylerinin incelendiği bu çalışmada, sosyal paylaşım platformu Twitter üzerinden milletvekili adayları tarafından yapılan paylaşımlar analiz edilmiştir. Araştırma da İçerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında kişisel Twitter hesabı bulunan milletvekili adaylarının kampanya süresince yapmış oldukları paylaşımlar analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının, seçim süresince Twitter'i kullanma pratiklerinde farklılıklar görülmüştür. AK Parti milletvekili adaylarının diğer parti milletvekili adaylarına göre daha fazla paylaşım yaptığı belirlenmiştir. AK Parti milletvekili adayları diğer partilere göre daha fazla vaat içeren paylaşımlarda bulunurken, Eskişehir milletvekili adaylarının, Elazığ milletvekili adaylarına göre daha fazla negatif içerikli paylaşımlarda buldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milletvekili Adayları, Genel Seçimler, Sosyal Medya, Twitter.

Social Media Usage Levels Of MP Candidates: June 24th General Elections Elazığ And Eskişehir Case

Abstract

During the political election campaign, MP candidates use various means to communicate with their voters. Social media is one of the tools that provides candidates with the opportunity to communicate with their voters. Social media is an important medium that enables the MP candidates to effectively convey their activities, works, promises and projects to voters. Twitter is the leading social network used by the MP candidates during the political campaign.

In this study where the social media usage levels of Elazığ and Eskişehir MP candidates in the June 24th 2018 General Election were examined, the sharings on the social sharing platform Twitter made by the MP candidates were analyzed. Content analysis method was used in the research. Within the scope of the study, the sharings made by the MP candidates who had personal Twitter accounts during the campaign were analyzed. According to the findings, there were differences in Elazığ and Eskişehir MP candidates' use of Twitter during the election period. It was determined that MP candidates of AK Party made more sharing than other party deputy candidates. While the MP candidates of AK Party made more promising sharings than the other parties, it was found that the MP candidates of Eskişehir shared more negative content than MP candidates of Elazığ.

Keywords: MP Candidates, General Elections, Social Media, Twitter.

Received/Geliş: 05.07.2019

Accepted/Kabul: 27.11.2019

* Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ademdogan23@hotmail.com, [ID/0000-0003-0933-6072](https://orcid.org/0000-0003-0933-6072)

**Yüksek Lisans Öğr., Fırat Ü. SBE İletişim Bilimleri ABD, gkhn.alptekin@gmail.com, [ID/0000-0001-8844-9897](https://orcid.org/0000-0001-8844-9897)
(Makale türü: Araştırma Makalesi)

Giriş

Genel seçimlerde milletvekili adayları siyasal kampanya sürecinde seçmen tercihini etkilemek için çeşitli iletişim araçlarını kullanmaktadırlar. Siyasal kampanya sürecinde geleneksel araçların yanında yeni iletişim teknolojileri de kullanılmaktadır. Özellikle son yıllarda siyasal kampanya sürecinde yeni iletişim teknolojileri yoğun olarak kullanılmaktadır.

Siyasal aktörler için önem arz eden yeni iletişim teknolojileri hem adayların hem de siyasal partilerin vazgeçilmezleri arasındaki yerini almaya başlamıştır (Fidan, 2016:122). Seçim kampanyaları ve siyasal iletişim faaliyetlerinde yeni iletişim teknolojileri kullanılarak daha çok seçmene ulaşabilmek mümkün hale gelmektedir. Bu anlamda siyasal aktörlerin yeni iletişim teknolojileri bağlamında kullandıkları yeni iletişim teknolojilerinde sosyal medya platformları öne çıkmaktadır. İnternetin sağladığı bir imkân olarak Facebook, Twitter gibi sosyal medya uygulamaları son dönemde siyasal iletişim alanında etkin olarak kullanılmaktadır. Sosyal medyanın siyasal iletişim alanında etkin kullanımının başlıca sebeplerinden biri, siyasal aktörler ile seçmene karşılıklı katkı sağlamasıdır. Seçmenler hem siyasal bilgi edinme hem de siyasal katılım sağlamak amacıyla sosyal medya araçlarına yönelmektedirler. Diğer yandan sosyal medya siyasetçilere de büyük fırsatlar tanır. Özellikle kendilerini tanıtabilecekleri, fikir ve amaçlarını anlatabilecekleri ortamı bulan siyasi parti ve adaylar yine bu ortamda seçmenin nabzın tutabilirler (Fidan, 2016: 216).

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çok kısa bir zaman içerisinde karşılık bulan sosyal medya ortamları, siyasal bilgi edinme ve siyasal katılım açısından önemli bir mecra haline gelmektedir. Bu açıdan siyasi partiler ve liderleri, bu güçlü ortamdan yararlanmanın gerekliliğinin farkına varmaya başlamışlardır. Öyle ki, Türkiye’de artık neredeyse tüm partilerin farklı sosyal medya ortamlarında resmi kurumsal hesabının ve siyasetçilerin de kendi isimleri üzerinden oluşturdukları kişisel hesaplarının bulunduğu görülmektedir. Böylesi bir tablo, seçim kampanyalarında sosyal medyayı daha avantajlı kılmakta (Bekiroğlu ve Bal, 2014: 143) ve aynı zamanda daha etkin bir şekilde kullanılmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de özellikle 2011 genel seçimlerinden itibaren siyasal kampanya sürecinde sosyal medyayı kullanımı başlamıştır. Süreç içerisinde her seçimde siyasal aktörlerin sosyal medya kullanımı daha yoğun bir şekilde görülmüştür.

24 Haziran 2018 genel seçimlerinde ise sosyal medya kullanımı önceki seçimlere göre çok daha etkin hale gelmiştir. 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde sosyal medyanın etkin bir şekilde paylaşım merkezli kullanımının yanında, siyasal aktörleri seçmenleriyle sanal bir çerçevede buluşturan e-miting uygulaması da bazı siyasal aktörler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu yeni uygulama, internet ağı üzerinden mitingin düzenlenmesi ve hemen

sonrasında seçmenler tarafından sosyal medya üzerinden gelen soruların canlı olarak yanıtlanması biçiminde iki aşamadan meydana gelmektedir.

Sosyal medyanın özellikle de popüler sosyal ağ olan Twitter'ın seçim süreçlerinde kullanımı üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. Keskin ve Sönmez'in (2015) yapmış olduğu Türkiye'deki siyasal liderlerin twitter kullanımı ve takipçi ilişkisini ele alan çalışma, Türkiye'de 2011 Genel Seçimlerinde Twitter kullanımını ele alan çalışma (Bayraktutan vd. 2014), ayrıca siyasal kampanyalarda twitter kullanımını 12 Haziran 2011 genel seçimleri üzerinden ele alan (Genel, 2012) çalışmalar örnek gösterilebilir.

Bu çalışma, sosyal paylaşım ağı Twitter'ın genel seçimler kampanyasında kullanımını daha spesifik bir çerçeveden ele almaktadır. Eskişehir ve Elazığ Milletvekili adaylarının Twitter kullanım pratikleri analiz edilerek, genel seçim sürecinde milletvekili adaylarının kişisel hesaplarından sosyal medya kullanımını bir büyükşehir bir de il çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Siyasal İletişim ve Sosyal Medya

Siyasal iletişim, siyaset ve iletişim sözcüklerinin birlikte kullanımından çok daha kapsamlı bir olguyu oluşturmaktadır. Siyasal süreç, siyasal aktörlerin ya da siyasal kurumların bireyleri, kitleleri veya seçmenleri etkileme sürecidir. Dolayısıyla siyasal süreç bir iletişim sürecidir. İletişim kurmadan hedef kitlelere mesajımızı göndermemiz mümkün değildir. Siyasal süreç içerisinde iletişim kurarak toplumsal çatışmalar düzenlenir ve siyasal iktidarı elde etmeyi ve tutmayı amaçlayan tüm etken süreçler iletişim teknikleri kullanılarak sürdürülür (Kılıçaslan, 2011: 8). Siyaset, yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve devamının sağlanması süreci olarak nitelendirilirse, bu sürecin işlerliği iletişimle mümkün olmaktadır.

Bu değerlendirmelere çerçevesinde siyasal iletişimi, siyasal aktörler, siyasal kurumlar, yöneticiler veya organizasyonlar tarafından hedef kitlelerini etkilemek, bilgilendirmek ya da desteklerini almak amacıyla çeşitli iletişim araçlarını kullanarak gerçekleştirdiği iletişim süreci (Doğan, 2017: 17) şeklinde tanımlamak mümkündür.

Siyasal iletişim çalışmalarında, siyasal aktörler seçmenlerine/hedef kitlelerine ulaşmak üzere geleneksel iletişim yöntemlerinin yanında kitle iletişim araçlarını da kullanmaktadırlar. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi siyasal iletişimin kapsamını genişlettiği gibi siyasal aktörlere de seçmenlerine ulaşmak üzere yeni kanalların açılmasını sağlamıştır. Siyasal süreçlerde kitle iletişim araçlarının etkin kullanımı bir başka ifade ile siyasal süreçlerde ve seçim kampanyalarında medyanın etkinliği beraberinde önemli tartışmaları da getirmiştir. Bu durum siyasal alanın gösterileşmesi, medya demokrasisi, medyakrasi gibi kavramlarla açıklanmaktadır.

Medya ve siyaset arasındaki çeşitli tartışmalar devam ederken, siyasal iletişim süreçlerinde yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı her geçen gün artmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri hem siyasal aktörlere hem de seçmenlere yeni olanaklar sunmaktadırlar. Yeni

iletişim teknolojileri siyasal aktörlere, seçmenlere doğrudan aracısız bir şekilde ulaşabilme, seçmenle etkileşimde bulunabilme, seçmenleri anlık bilgilendirme, seçmeni yönlendirebilme, seçmen beklentilerini alabilme gibi imkânlar sağlamaktadır. Yine yeni iletişim teknolojileri seçmenlere ise, siyasal katılımını sağlama, siyasal aktörlere mesajlarını ulaştırabilme, siyasal aktörler ile doğrudan iletişim kurabilme, güncel siyasal bilgilere ulaşabilme gibi olanaklar sunmaktadır.

Yeni iletişim teknolojileri içerisinde kullanımı ve etkinliği artan araçların başında sosyal medya platformları gelmektedir. Sosyal medya, zaman ve mekâna tabi olmayan, değişken tabanlı, paylaşımların, tartışmaların ön planda olduğu bir iletişim biçimi veya kişilerin internet ağları üzerinden karşılıklı gerçekleştirdikleri diyalog ve paylaşımlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Kazancı, 2013: 9). Bir başka tanıma göre ise sosyal medya, kendi gündemini belirleyen, kendine ait özel kuralları ve iletişim biçimleri olan, katılımcı ve daha hareketli bir medya türü olarak ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra sosyal medya, baskı unsurları ve çeşitli güçlerin ötesinde bütünüyle bir sivil toplum hareketi ve sosyal sorumluluk şeklinde algılanmaya başlanmıştır. Sosyal medyanın kişisel olan ve kişisel olmayan iletilerin ötesinde bir bilinç aşlamayı, olayları farklı ve değişik boyutlarla görebilmeyi, aynı olay, durum karşısında farklı tavır ve davranışları belirleyebilmeyi amaçlayan bir özelliği de bulunmaktadır (Büyükaslan vd. 2013: 137).

Sosyal medya, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve insanlara yeni bir sosyal ilişkiler mekânı sunan sosyal ağıdır. Sosyal medya, çift yönlü bir iletişim imkânı sağladığından, siyasal aktör ile seçmenin çeşitli konularda görüşlerini paylaşmalarını da olanak sağlamaktadır. Sosyal medya, siyasal alanda kullanıcılarına aracısız, filtresiz ve doğrudan iletişim imkânı sağlamakla birlikte, interaktif olması nedeniyle belirli bir grubun hâkim olmasını veya tekel konuma gelmesini de engellemiştir. Özellikle sosyal medyanın düşük maliyetli olması, hızlı çalışması, büyük kitlelere erişme imkânı sağlaması, cazip hale gelmesini daha da kolaylaştırmıştır (Tamçelik, 2014: 31). Siyasal aktörler, sosyal medya üzerinden yapılan bir değerlendirmede anlık olarak halkın bu konu ile ilgili görüş ve düşüncelerini öğrenebilmekte ve bu verilere bağlı olarak projeler üzerinde gerekli değişim ya da ekleme yapabilmektedir (Adıgüzel, 2018:41).

Siyasi partiler, siyasal liderler veya adaylar sosyal medya üzerinden çeşitli mesajlar yükleyerek seçmeni etkilemeye gayret etmektedirler. Bununla birlikte sosyal medyadan siyasal seçim dönemlerinde siyasal içerikli paylaşımların yayımlanması oranı da her geçen gün artmaktadır. Siyasal partiler ve siyasal aktörlerin yanı sıra seçmen konumunda bulunan diğer bireyler de kendi siyasal amaçları doğrultusunda sosyal medya ortamlarını kullanmakta, ‘özel yaklaşımları ve öncelikleri doğrultusunda, farklı kaynaklardan faydalanarak ve farklı etkenlerin tesirinde kalarak, çoğunlukla kendine has nitelikte paylaşımlar gerçekleştirmektedir’ (Arklan ve

Akgül, 2013: 79). Sosyal medyada gerçekleştirilen paylaşımların boyutu arttıkça bu durum kamuoyu oluşumuna kadar gitmektedir. Diğer bir ifade ile sosyal medyada yapılan bir paylaşım diğer kullanıcılar tarafından da beğenildiği ya da retweet yapıldığı durumda bu kamuoyunun gündemine de taşınabilmektedir.

Siyasal parti ya da adaylar, sosyal medyayı birtakım amaçlar için kullanmaktadırlar. Bunlardan birincisi, seçmenleri/vatandaşları gerçekleştiren faaliyetler, hizmetler konusunda bilgilendirmek. Bir diğer amaç, seçmenle iletişim ve etkileşimde bulunmaktır. Sosyal medyanın çift yönlü bir iletişim imkânı sağlaması sayesinde siyasi partiler, aktörler ya da adaylar hem seçmene mesajlarını iletebilmekte hem de seçmenlerin mesajlarını alabilmekte dahası yanıtlayarak etkileşimde bulunabilmektedir. Sosyal medya kullanımının üçüncü amacı ise, çeşitli konularda seçmene mesajlar vermektedir. Güncel bir gelişme, herhangi bir konu hakkında seçmene siyasi parti ya da adayın mesajının ulaştırılması mümkündür. Sosyal medyayı kullanmanın dördüncü amacı ise siyasi duyurum ve ilanlarda bulunmaktır. Siyasi parti ya da adaylar sosyal medya üzerinden bir faaliyetin, toplantının veya etkinliğinin ilanını ve duyurusunu yapabilmektedirler (Doğan, 2017: 64).

Seçmenler ise sosyal medyayı siyasi bağlamda çeşitli amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmaktadırlar. Seçmenler hem siyasi bilgi edinme hem de siyasi katılım sağlama amacıyla sosyal medya araçlarına yönelmektedirler. Sosyal medya araçlarını kullanarak görüşlerini daha rahat ifade edebilen seçmenler, yine bu ortamlarda siyasetçilerin yaptıkları paylaşımları yorumlayabilmektedirler. Sosyal medya, vatandaşlar için yeni bir siyasallaşma aracı olarak göze çarpmaktadır (Fidan, 2016: 195). Önemli bir siyasi bilgi kaynağı olan sosyal medya, bireylerin siyasi kültürünü geliştirmekte siyasi süreçlere daha aktif olarak katılımını sağlayabilmektedir.

Bir Kampanya Aracı Olarak Twitter

Genel anlamda sosyal medya denildiğinde Facebook, Twitter, YouTube gibi mecralar akla gelmektedir. Bu sosyal mecraların her birinin kendine has kullanım amaçları olup, bireylerle bu kullanım amaçları doğrultusunda olanaklar sunmaktadırlar. Bireysel ve kitlesel anlamda paylaşım imkânı veren bu alanlar sosyal hayatın dışında, siyasi anlamda da tercih edilen ve siyasiler tarafından yoğun şekilde kullanılan sosyal mecralardır (Silsüpür, 2016: 725-747).

Sosyal medya siyasiler açısından toplumun nabzını tutma konusunda değerli bilgiler içermektedir. Özellikle ülkemizde sosyal medya kullanıcıları hemen hemen tüm bilgilerini korkmadan sosyal medya araçları ile paylaşmakta, yorum ve düşüncelerini karşılıklı iletebilmektedir. Bu durum siyasi aktörler için seçmen profili çıkarma konusunda sosyal medyanın çok önemli bilgi ve belgeleri bünyesinde barındıran bir yapı da olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Halkın sorunları ile yakından ilgilenme başta olmak üzere, ülkemizdeki siyasi aktörlerin hedef kitle olarak gördüğü gruplar üzerinde yapması gereken çalışmalarda sosyal

medya ve unsurları çok büyük bir hareket alanı sağlamıştır. Özellikle kullanıcı sayısı ve de uygulama biçimi bakımından Twitter'ın son zamanlarda bu konuda daha çok ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir (Adıgüzel, 2018: 40-42).

Sosyal medya platformu olan Twitter başta olmak üzere mikroblog servisleri, siyasal iletişim, seçim kampanyaları ve örgütlenme süreçlerinde daha da fazla görünür ve vazgeçilmez unsurlar haline gelmektedir (Doğu vd., 2014: 75). Twitter, 2006 yılında Evan Williams, Biz Stone ve Jack Dorsey tarafından kurulmuş olan bir sosyal ağ ve en popüler mikroblog aracıdır (Doğan ve Ertan, 2016: 139-158). Bir sosyal platform ve mikroblog sitesi olan Twitter'ın temel amacı insanların birbirlerinden ve birbirlerinin düşüncelerinden sürekli olarak haberdar olmalarını sağlayarak, karşılıklı sohbet olanaklarını artırıp, insanlar arasındaki bağı güçlendirmektir (Doğu vd., 2014: 77).

Kullanıcı sayısı ve etki alanı çok hızlı bir şekilde artan Twitter, siyasal ve sosyal olayların çok hızlı bir şekilde yayılmasına öncülük etmektedir. Ülke ve dünya gündeminin belirlenmesinde etkili olan Twitter paylaşımları siyasal aktörlerin gündem belirleme çalışmaları için de önemli bir araçtır (Adıgüzel, 2018:117). Siyasal aktörler ve siyasal kurumlar Twitter paylaşımları ile seçmenlerini bilgilendirebilmekte, siyasal gündemi oluşturabilmekte, çeşitli konularda seçmenlerinin görüşlerine başvurarak politika belirleyebilmektedir.

Siyasal seçim süreçlerinde milletvekili adayları Twitter paylaşımları ile seçmenlerini hem bilgilendirme hem de tercihini etkileme çabası içerisine girmektedir. Sosyal medya araçları, parlamenterler için topluluklarla iletişim kurmanın etkili bir yolu olmakla birlikte parlamenterlere de ulaşmanın kolay bir yoludur. Çift yönlü bir iletişim olanağı sağlaması dolayısıyla hem seçmen hem de milletvekilleri açısından sosyal medya önemli bir mecradır (Khaldarova vd.,2013:30). *Milletvekili adayları seçim kampanyasında, Twitter paylaşımları ile çeşitli konulardaki görüşleri hakkında seçmene değerlendirmelerini ulaştırabilmekte, seçim ziyaretleri hakkında bilgi vermekte, vaatlerini ve kentlin sorunlarına ilişkin çözüm önerilerini sunmakta, siyasal reklamlarını paylaşmakta, seçmen ile etkileşimde bulunabilmekte, siyasal gündeme ilişkin mesajlarını vermekte, seçmenin beklentilerini karşılamaya yönelik projelerini ifade edebilme gibi çeşitli amaçlar için kullanmaktadır.*

Metodoloji

Bu çalışmanın temel amacı genel seçimlerde milletvekili adaylarının seçim kampanya süreci içerisinde sosyal medya kullanım pratiklerini analiz etmektedir. Bu amaç çerçevesinde siyasal aktörler tarafından yoğun olarak kullanılan bir sosyal ağ olan Twitter'da milletvekili adaylarının kişisel hesaplarından yaptığı paylaşımlar değerlendirilmeye alınmıştır. Milletvekili adaylarının Twitter pratiklerinin analiz edilmesinde bir büyükşehir (Eskişehir) bir de il (Elazığ) seçilerek, farklılıklar da incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışmada içerik analizi yöntemi

uygulanmıştır. Araştırmada ilk olarak veri sağlamak amacıyla Elazığ ve Eskişehir’de milletvekili adaylıklarının Twitter hesapları takibe alınarak düzenli olarak paylaşımlar incelenmiştir. Araştırma, 2018 yılının 21 Mayıs ile 24 Haziran tarihleri arasında siyasi partilerin Elazığ ve Eskişehir milletvekili adaylarının Twitter’daki kişisel hesaplarından yapmış oldukları paylaşımları kapsamaktadır.

Bulguların Analizi

Tablo 1: Elazığ Milletvekili Adaylarının Kampanya Sürecindeki Paylaşım Sayısı

ADAYIN ADI	Partisi	Paylaşım Sayısı	Adayın Adı	Partisi	Paylaşım Sayısı
METİN BULUT	AK PARTİ	180	YAVUZ TEMİZER	İYİ PARTİ	121
SERMİN BALIK	AK PARTİ	194	ABDÜLKERİM EFLATUN	İYİ PARTİ	47
ZÜLFÜ TOLGA AĞAR	AK PARTİ	278	ALİ YÜCEL UYGUR	İYİ PARTİ	-
ZÜLFÜ DEMİRBAĞ	AK PARTİ	197	M. KEMAL ATİKELER	İYİ PARTİ	175
ŞAHİN ŞERİFOĞULLARI	AK PARTİ	193	ENİS GİRAY	İYİ PARTİ	-
GÜRSEL EROL	CHP	90	İBRAHİM HACİBEKİROĞLU	SP	4
EMRAH ÖZDEN	CHP	-	M.NEDİM SADAK	SP	65
AYTEN ÇEKİL	CHP	-	MUSTAFA EMRE	SP	245
NAZMİ GÜRBÜZ	CHP	-	ÖZKAN ERGEN	SP	19
MESUT BAŞKAN	CHP	-	ABOBEKİR TANYILDIZI	SP	-
OĞUZHAN DEMİR	MHP	94	CEVDET KONAK	HDP	-
M.FAHİR ŞAŞMAZ	MHP	7	SELMA METİN	HDP	-
ORHAN ÖZBEY	MHP	63	NEVZAT BERİTANLI	HDP	-
MESUT AKSAN	MHP	-	YAPRAK FİLİZ	HDP	-
SAMİ SELEN	MHP	2	KUTBETTİN AKAN	HDP	-

Elazığ milletvekili adaylarının kampanya sürecinde yapmış oldukları paylaşım sayıları tablo 1’de verilmiştir. Siyasi partilerin milletvekili adayları toplamda 1974 paylaşımında bulunmuşlardır. Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili adayları Zülfü Tolga Açar, yaptığı 278 paylaşım ile en çok paylaşım yapan aday olmuştur. İkinci sırada en çok paylaşım yapan aday ise 245 paylaşım ile Saadet Partisi milletvekili adayları Mustafa Emre olmuştur. İyi Parti milletvekili adayları Mustafa Kemal Atikeler 175 paylaşım ile kendi siyasi partisi içinde ilk sırada yer alırken, Milliyetçi Hareket Partisi’nde milletvekili adayları Oğuzhan Demir 94 paylaşım ile; Cumhuriyet Halk Partisi’nde ise Gürsel Erol 90 paylaşım ile temsil ettiği siyasi parti içerisinde en fazla paylaşım yapan adaylar olmuşlardır. Halkların Demokratik Partisi’ne mensup adayların ise herhangi bir paylaşımı bulunmamaktadır.

Tabloya göre en fazla paylaşım yapan milletvekili adaylarının Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili adayları olduğu görülmektedir. Sırasıyla İyi Parti’nin ikinci, Saadet Partisi’nin

üçüncü, Milliyetçi Hareket Partisi'nin dördüncü, Cumhuriyet Halk Partisi'nin beşinci sırada yer aldığı görülmektedir. Siyasal kampanya sürecinde Halkların Demokratik Partisi milletvekili adayları Twitter üzerinden herhangi bir paylaşımda bulunmamışlardır.

Tablo 2: Eskişehir Milletvekili Adaylarının Kampanya Süreci İçerisindeki Paylaşım Sayısı

ADAYIN ADI	Partisi	Kampanya Sürecinde Paylaşım Sayısı	Adayın Adı	Partisi	Kampanya Sürecindeki Paylaşım Sayısı
NABİ AVCI	AK PARTİ	240	ARSLAN	İYİ PARTİ	10
HARUN KARACAN	AK PARTİ	373	KABUKÇUOĞLU	İYİ PARTİ	12
EMİNE NUR GÜNAY	AK PARTİ	778	İBRAHİM SAYIN	İYİ PARTİ	32
M. DÜNDAR ÜNLÜ	AK PARTİ	173	EREN EKMEN	İYİ PARTİ	11
A. NAMIK AKDOĞAN	AK PARTİ	444	EBRU SERVİ	İYİ PARTİ	0
NURETTİN KABA	AK PARTİ	116	EMRE DEMİR	İYİ PARTİ	153
SERHAT TUNÇ	AK PARTİ	0	ARİF GEÇKALAN	İYİ PARTİ	0
UTKU ÇAKIRÖZER	CHP	116	GÖKÇE YATMAZ	İYİ PARTİ	0
JALE NUR SÜLLÜ	CHP	70	FESİH BİNGÖL	SP	79
NURAY AKÇASOY	CHP	162	NAZİF AYAZ	SP	199
M. ENGİN ÇAKMAK	CHP	0	SERAP DEMİR	SP	204
SİNAN ÖZKAR	CHP	73	MUHAMMET GÜNEY	SP	0
SİBEL YEŞİLDAL	CHP	65	MUHAMMED ALİ KÖSE	SP	767
METİN TOMSUK	CHP	45	YASİN YENTÜRK	SP	0
M. NURULLAH SAZAK	MHP	115	ADİL KESER	SP	394
KADİR BIYIK	MHP	24	HÜSEYİN DEMİR	HDP	0
KAYIHAN ÇAĞLAR	MHP	237	NURTEN ÖZER	HDP	0
KEZBAN AKKAYA	MHP	1	ULUÇEBİ	HDP	0
A. MUHAMMED HIZLAN	MHP	0	KEREM KESKİN	HDP	0
AYBERK KIRÇIN	MHP	22	İLKAY ABAY	HDP	94
CÜNEYT AYDEMİR	MHP	38	HÜSEYİN ÖZERDOĞAN	HDP	0
			GÜNAY UYAR	HDP	0
			VEDAT ASLAN	HDP	47

Eskişehir milletvekili adaylarının kampanya süreci içerisindeki paylaşım sayıları tablo 2'de verilmiştir. Eskişehir'de siyasi partilerin milletvekili adayları toplamda 5094 paylaşımda bulunmuşlardır. Elde edilen bulgulara göre toplamda 778 paylaşımı bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili adayı Emine Nur Günay en fazla paylaşımı yapan aday olmuştur. Saadet

Partisi'nde ise en çok paylaşım yapan 767 paylaşım ile Muhammed Ali Köse olurken, Milliyetçi Hareket Partisi'nde Kayıhan Çağlar 237 paylaşım ile kendi siyasi partisi içerisinde ilk sırada yer almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nde ise Nuray Akçasoy 162 paylaşım ile mensubu olduğu siyasi parti içinde birinci olurken, İyi Parti'de Arif Geçkalan 153 paylaşım ile temsil ettiği siyasi parti içerisinde ilk sırada yer almıştır. Halkların Demokratik Partisi'nde ise İlkay Abay yapmış olduğu 94 paylaşım ile kendi siyasi partisi içerisinde ilk sırada gelmektedir. Tabloya göre en çok paylaşım yapan milletvekili adaylarının Adalet ve Kalkınma Partisi adayları olduğu görülmektedir. Sırasıyla Saadet Partisi'nin ikinci, Cumhuriyet Halk Partisi'nin üçüncü, Milliyetçi Hareket Partisi'nin dördüncü, İyi Parti'nin beşinci, Halkların Demokratik Partisi'nin ise son sırada yer aldığı görülmüştür.

Tablo 3: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Kampanya Sürecindeki Paylaşım Sayılarının Siyasi Partilere Göre Dağılımı

Elazığ Milletvekili Adayları		Eskişehir Milletvekili Adayları	
PARTİ ADI	Kampanya Sürecinde Paylaşım Sayısı	Parti Adı	Kampanya Sürecinde Paylaşım Sayısı
AK PARTİ	1042	AK PARTİ	2124
CHP	90	CHP	531
MHP	166	MHP	437
İYİ P	343	İYİ P	218
SP	333	SP	1643
HDP	0	HDP	141
Toplam	1974	Toplam	5094

Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının kampanya sürecindeki paylaşım sayılarının siyasi partilere göre dağılımını ortaya koyan tabloya göre Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili adaylarının her iki ilde de paylaşım sayısı açısından ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Eskişehir ilinde Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili adayları, Elazığ'daki Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili adayları göre daha yüksek düzeyde paylaşımda bulunmuştur. Bu durumun Milliyetçi Hareket Partisi, Saadet Partisi ve Halkların Demokratik Partisi açısından da aynı olduğu görülmektedir. Diğer yandan İyi Parti açısından tam aksi bir tablo tespit edilmiştir. Elazığ İyi Parti milletvekili adayları, Eskişehir'deki aynı partiye mensup adaylardan daha fazla sayıda paylaşımda bulunmuştur. Eskişehir milletvekili adaylarının siyasi partiye göre paylaşım sayılarının çoğunlukta fazla olmasının sebebi şehirdeki milletvekili aday sayısının Elazığ ilinden daha fazla olmasıdır. Eskişehir'in milletvekili sayısı 7 iken, Elazığ'ın milletvekili sayısı 5'tir. Dolayısıyla Eskişehir milletvekili adaylarının paylaşım sayısı Elazığ milletvekili adaylarından fazladır.

Tablo 4: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Paylaşım Sunumu

PAYLAŞIMININ SUNUMU	Elazığ		Eskişehir	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Kampanya ile İlgili Fotoğraf	1393	70.5	3191	62.6
Kampanya ile İlgili Video	196	9.9	660	12.9
Kampanya ile İlgisi olmayan Fotoğraf	22	1.1	55	1.0
Kampanya ile İlgisi olmayan Video	4	0.2	22	0.4
Düz Metin	359	18.1	1166	22.8
Toplam	1974	100.0	5094	100.0

Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının paylaşım sunumuna bakıldığında her iki ilde de kampanya ile ilgili fotoğraf paylaşımının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Kampanya ile ilgili video paylaşımı açısından Elazığ milletvekili adayları Eskişehir adaylarına göre daha az bildirimde bulunmuştur. Hem Elazığ hem de Eskişehir milletvekili adaylarının kampanya dışı paylaşım sunumlarındaki tavrı benzerlik göstermektedir. Eskişehir milletvekili adayları Elazığ'daki adaya göre daha fazla düz metin paylaşmıştır. Her iki ilde de milletvekili adayları ağırlıklı olarak fotoğraf paylaşımında bulunarak, seçmenlerini etkilemeye çalışmışlardır.

Tablo 5: Elazığ Milletvekili Adaylarının Partilere Göre Paylaşımın Sunumu

PARTİ ADI	Kampanya ile İlgili Fotoğraf	Kampanya ile İlgili Video	Kampanya ile İlgisi olmayan Fotoğraf	Kampanya ile İlgisi olmayan Video	Düz Metin
AK PARTİ	76.7	8.9	1.5	0.0	12.6
CHP	75.5	7.7	2.2	1.1	13.3
MHP	74.6	4.2	0.6	0.0	20.4
İYİ P	60.3	9.6	0.8	0.5	28.5
SP	58.2	16.8	0.0	0.0	24.9
HDP	0	0	0	0	0

Elazığ milletvekili adaylarının paylaşım sunumlarının içeriği incelendiğinde bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi adaylarının kampanya ile ilgili fotoğraf paylaşımında ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Kampanya ile ilgili video paylaşım sayısından hareketle Saadet Partisi adaylarının siyasi kampanyalarında video içeriklerine önem verdiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'ne mensup adayların seçim dışı gönderileri diğer siyasi gruplara göre daha fazlayken, Saadet Partisi adaylarının ise seçime katılan diğer partilere göre kampanya ile ilgisi olmayan fotoğraf ve video paylaşımında bulunmadıkları belirlenmiştir. Düz metin paylaşımı açısından en fazla içerik üretimini İyi Parti milletvekili adayları gerçekleştirmiştir.

Tablo 6: Eskişehir Milletvekili Adaylarının Partilere Göre Paylaşımının Sunumu

PARTİ ADI	Kampanya ile İlgili Fotoğraf	Kampanya ile İlgili Video	Kampanya ile İlgisi olmayan Fotoğraf	Kampanya ile İlgisi olmayan Video	Düz Metin
AK PARTİ	77.8	5.3	0.4	0.2	16.1
CHP	50.4	12.0	0.9	0.1	36.3
MHP	54.6	8.0	2.0	0.2	35.0
İYİ P	52.7	13.3	0.9	0.0	33.4
SP	53.3	24.1	0.7	0.4	21.3
HDP	29.0	16.3	12.0	5.6	36.8

Eskişehir milletvekili adaylarının partilere göre paylaşım sunumu incelendiğinde Adalet ve Kalkınma Partisi adaylarının Elazığ ilinde olduğu gibi Eskişehir’de de kampanya ile ilgili fotoğraf paylaşımı konusunda birinci sırada olduğu tespit edilmiştir. Elazığ adaylarında olduğu gibi Eskişehir’de de Saadet Partisi’nin siyasi kampanyasında video içeriklerine önem verdiği görülmüştür. Halkların Demokratik Partisi’ne mensup adayların seçim dışı gönderileri diğer siyasi gruplara göre daha fazlayken, Adalet ve Kalkınma Partisi adaylarının ise seçime katılan diğer parti gruplarına göre daha kampanya süreci ile ilgili daha yüksek oranda paylaşımında buldukları tespit edilmiştir. Eskişehir adayları Elazığ adaylarına göre daha çok yazılı metin içeriği paylaşmıştır. Yazılı metin içeriği paylaşımında Cumhuriyet Halk Partisi vekil adayları ilk sırada yer alırken, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin adayları ise son sırada yer almıştır.

Tablo 7: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Paylaşım Türü

PAYLAŞIMIN TÜRÜ	Elazığ		Eskişehir	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
POZİTİF	1591	80.5	4285	84.1
NEGATİF	35	1.7	169	3.3
NÖTR	348	17.6	640	12.5
Toplam	1974	100.0	5094	100.0

Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının paylaşım türünü gösteren tablo incelendiğinde her iki ilin milletvekili adaylarının pozitif içerikli paylaşımlarının yüksek olduğu görülmektedir. İki vilayetin paylaşım türü yüzdelerine bakıldığında nötr içerikler ikinci, negatif içerikler ise en düşük yüzde yer almıştır. Eskişehir adayları pozitif ve negatif paylaşım türünde Elazığ vekil adaylarına göre daha yüksek bir paylaşım oranına sahiptir. Nötr paylaşımlarda ise Elazığ’ın Eskişehir’den önde olduğu görülmüştür. Siyasal kampanya sürecinde siyasi partilerin milletvekili adayları çok büyük oranda pozitif içerikli paylaşımlarda bulunarak, kendilerini, çalışmalarını, projelerini ve vaatlerini anlatma gayreti içerisinde oldukları görülmüştür.

Tablo 8: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Siyasi Partilere Göre Paylaşım Türü Dağılımı

PARTİ ADI	Paylaşımın Türü (%)			PARTİ ADI	Paylaşımın Türü (%)		
	Elazığ				Eskişehir		
	Pozitif	Negatif	Nötr		Pozitif	Negatif	Nötr
AK PARTİ	90.4	0.8	8.6	AK PARTİ	88.5	1.4	9.9
CHP	84.4	6.6	8.8	CHP	78.1	4.7	17.1
MHP	89.7	0	10.2	MHP	82.1	2.9	14.8
İYİ P	85.7	5.2	9.0	İYİ P	78.4	5.0	16.5
SP	92.7	0.6	6.6	SP	82.6	4.0	13.2
HDP	0	0	0	HDP	71.6	15.6	12.7

Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının paylaşım türlerine ortaya koyan tabloda da görüldüğü gibi, pozitif yönlü paylaşım türünde Elazığ'da Saadet Partisi (%92.7), Eskişehir'de ise Adalet ve Kalkınma Partisi (%88.5) milletvekili adayları ilk sırada yer almıştır. Negatif yönlü paylaşım türüne bakıldığında ise Elazığ'da Cumhuriyet Halk Partisi (%6.6), Eskişehir'de ise Halkların Demokratik Partisi (%15.6) adaylarının birinci sırada oldukları görülmüştür. Nötr paylaşım türünde ise Milliyetçi Hareket Partisi (%10.2) Elazığ'da, Cumhuriyet Halk Partisi (%17.1) ise Eskişehir'de ilk sırada gelmektedir. Buna göre, milletvekili adayları Elazığ'da, Eskişehir'e göre daha yüksek oranda pozitif içerikli paylaşımında bulunurken, oransal bakımdan Eskişehir milletvekili adaylarının daha yüksek oranda Nötr içerikli paylaşımının Elazığ'a göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Tanıtıcı Paylaşım Dağılımı

ADAYLARIN KENDİSİNİ TANITICI PAYLAŞIM	Elazığ		Eskişehir	
	f	%	f	%
VAR	138	6.9	289	5.6
YOK	1836	93.0	4805	94.3
Toplam	1974	100.0	5094	100.0

Tablo 9'da adayların seçim kampanyasında kendisini tanıtmak amaçlı yaptırmış oldukları afiş, video klip vb. içeriklerin paylaşım oranları verilmiştir. Tablodan hareketle iki ile mensup milletvekili adaylarının tanıtıcı paylaşım sayılarının düşük olduğu görülmüştür. Tanıtıcı paylaşımlar kişiye özel üretilen içerikler olduğu için belirli bir emek, zaman ve bütçe gerektirmektedir. Bu nedenden ötürü milletvekili adayları bu tür özel içerik üretimine yönelmeyebilmektedirler. Elazığ'daki milletvekili adayları, Eskişehir'e göre az da olsa daha yüksek oranda tanıtıcı paylaşım da bulunmuştur.

Tablo 10: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Siyasi Partilere Göre Tanıtıcı Paylaşımı

PARTİ ADI	Adayların Kendisini Tanıtıcı Paylaşım (%)			
	Elazığ		Eskişehir	
	Var	Yok	Var	Yok
AK PARTİ	7.7	92.2	7.5	92.4
CHP	6.6	93.3	5.2	94.7
MHP	9.0	90.9	8.0	91.9
İYİ P	5.8	94.1	6.8	93.1
SP	4.8	95.1	2.9	97.0
HDP	0	0	2.1	97.8

Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının siyasi partilerine göre tanıtıcı paylaşım oranlarının yer aldığı tabloda, Milliyetçi Hareket Partisi hem Elazığ hem de Eskişehir’de tanıtıcı paylaşım oranında ilk sırada yer aldığı belirlenmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi adaylarının tanıtıcı paylaşım oranında her iki ilde de birbirine yakın paylaşımı olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisine mensup Elazığ adayları Eskişehir’e mensup olan aynı temsil grubundaki adaya göre daha fazla tanıtıcı paylaşımında bulunmuştur. İyi Parti’nin Elazığ milletvekili adayları, Eskişehir milletvekili adaylarına göre daha az tanıtıcı paylaşımında bulunmuştur. Saadet Partisi Elazığ milletvekili adayları Eskişehir’deki aynı siyasi parti milletvekili adaylarına göre daha yüksek oranda kendilerini tanıtıcı paylaşım yapmıştır.

Tablo 11: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Etkileşim Oranları

ETKİLEŞİM	Elazığ		Eskişehir	
	f	%	f	%
VAR	33	1.6	62	1.2
YOK	1941	98.3	5032	98.7

Tablo 11’de Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının etkileşim oranları verilmiştir. Etkileşim olarak ifade edilen paylaşımlar adayların kampanya süreci içerisinde seçmen profilini oluşturan insanlarla iletişime geçmesi, onların paylaşımlarını retweet yapması gibi farklı unsurlardan oluşmaktadır. Tablo verileri incelendiğinde milletvekili adaylarının seçmenle olan etkileşiminin düşük olduğu görülmüştür. Elazığ milletvekili adayları Eskişehir milletvekili adaylarına göre kısmen de olsa daha yüksek düzeyde seçmen ile etkileşimde bulunmuştur.

Tablo 12: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Siyasi Partilere Göre Etkileşim Oranları

PARTİ ADI	Etkileşim (%)			
	Elazığ		Eskişehir	
	Var	Yok	Var	Yok
AK PARTİ	1.5	98.4	1.4	98.5
CHP	2.2	97.7	1.1	98.8
MHP	1.2	98.7	1.1	98.8
İYİ P	2.0	97.9	1.3	98.6
SP	1.8	98.1	1.0	98.9
HDP	0	0	0.7	99.2

Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının siyasi partilere göre etkileşim oranlarını ortaya koyan tabloda, Elazığ’da Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili adayları seçmen ile etkileşim konusunda ilk sırada yer almıştır. Eskişehir’de ise Adalet ve Kalkınma Partisi adayları en fazla etkileşimde bulunan siyasi grup olmuştur. İki ili kendi aralarında değerlendirdiğimizde Elazığ adaylarının Eskişehir milletvekili adaylarına göre hitap ettiği seçmen ile daha fazla etkileşim içerisinde olduğu görülmüştür.

Tablo 13: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Paylaşım Kapsamı Oranları

PAYLAŞIMIN KAPSAMI	Elazığ		Eskişehir	
	f	%	f	%
YEREL	1657	83.9	4174	81.9
ULUSAL	317	16.0	920	18.0
Toplam	1974	100.0	5094	100.0

Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının paylaşımlarının kapsam yerel veya ulusal içerik olma durumlarına göre de incelenmiştir. Tabloya göre Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının siyasi kampanya süresince daha çok yerel konularda paylaşımlar yaptıkları tespit edilmiştir. İki şehir açısından bir karşılaştırma yapacak olursak; Elazığ milletvekili adaylarının, Eskişehir milletvekili adaylarına göre temsil ettiği seçmen profiline yönelik daha fazla içerik paylaştığı görülmüştür.

Tablo 14: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Siyasi Partilere Göre Paylaşım Kapsamı

PARTİ ADI	Paylaşımın Kapsamı (%)			
	Elazığ		Eskişehir	
	Yerel	Ulusal	Yerel	Ulusal
AK PARTİ	88.5	11.4	87.3	12.6
CHP	88.8	11.1	86.0	13.9
MHP	86.1	13.8	86.9	13.0
İYİ P	74.9	25.0	84.4	15.5
SP	76.2	23.7	78.4	21.5
HDP	0	0	6.3	93.6

Elde edilen bulgulara göre Elazığ'da yerel içerik paylaşımı konusunda Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili adayları ilk sırada yer almıştır. Bu partiyi sırasıyla, Adalet ve Kalkınma Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Saadet Partisi, İyi Parti ve Halkların Demokratik Partisi milletvekili adayları izlemiştir. Eskişehir'de ise paylaşım kapsamı konusunda en fazla yerel içerik paylaşımı yapan Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili adayları olmuştur. Sırasıyla bu partiyi, Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, İyi Parti, Saadet Partisi ve Halkların Demokratik Partisi milletvekili adayları takip etmiştir. Eskişehir'de Halkların Demokratik Partisi adaylarının seçim kampanyalarında daha çok ulusal içerikli paylaşımlar yaptıkları görülmüştür.

Tablo 15: Elazığ İle Eskişehir Milletvekili Adaylarının Paylaşımlarının Konusu

PAYLAŞIMIN KONUSU	Elazığ		Eskişehir	
	f	%	f	%
AÇIKLAMA	497	25.1	1340	26.3
İDDİA	146	7.3	400	7.8
BİLGİLENDİRME	589	29.8	1864	36.5
ELEŞTİRİ	81	4.1	256	5.0
VAAT	331	16.7	634	12.4
ÖVGÜ	68	3.4	74	1.4
HİZMET	262	13.2	526	10.3
Toplam	1974	100.0	5094	100.0

Elazığ ile Eskişehir milletvekili adaylarının yapmış oldukları paylaşımların konulara göre dağılımında Elazığ milletvekili adayları en çok bilgilendirme (%29.8) kapsamında paylaşım yapmıştır. Onu sırasıyla açıklama (%25.1), vaat (%16.7), hizmet (%13.2), iddia (%7.3) ve eleştiri

(%4.1) içerikli paylaşımlar izlemiştir. Elazığ milletvekili adaylarının paylaşım konusu açısından seçmene en az övgü (%3.4) içerikli mesajlar aktardıkları tespit edilmiştir. Eskişehir milletvekili adaylarının da Elazığ adaylarında olduğu gibi en çok bilgilendirme (%36.5), en az ise övgü (%1.4) kapsamında paylaşım yaptığı gözlemlenmiştir. Eskişehir milletvekili adayları, açıklama (%26.3), vaat (%12.4), hizmet (%10.3), iddia (%7.8) ve eleştiri (%5.0) içerikli paylaşımlar da yapmışlardır.

Tablo 16: Elazığ Milletvekili Adaylarının Siyasi Partilere Göre Paylaşımlarının Konusu

PAYLAŞIMIN KONUSU	AK PARTİ	CHP	MHP	İYİ P	SP	HDP
AÇIKLAMA	251	22	82	63	79	0
İDDİA	45	17	13	47	24	0
BİLGİLENDİRME	248	18	51	126	146	0
ELEŞTİRİ	6	2	1	42	30	0
VAAT	200	18	14	57	42	0
ÖVGÜ	53	7	1	3	4	0
HİZMET	239	6	4	5	8	0

Elazığ milletvekili adaylarının yapmış oldukları paylaşımların siyasi partilere göre konu dağılımını incelendiğinde Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili adayları açıklama, bilgilendirme, vaat, övgü ve hizmet konusunda ilk sırada yer almaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili adaylarının kampanya süresince diğer siyasi partilerin adaylarına göre daha aktif bir siyaset izlediği tespit edilmiştir. İyi Parti milletvekili adayları eleştirisini yapmış oldukları konuları paylaşımlarla en fazla dile getiren siyasi grup olmuştur. İzledikleri siyasal kampanya ile seçmenine en çok iddialı paylaşımda bulunan İyi Parti milletvekili adaylarıdır. Saadet Partisi milletvekili adayları eleştiri konulu paylaşımlarda bulunan ikinci siyasi parti olurken, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi milletvekili adaylarının AK Parti milletvekili adaylarına göre daha düşük sayıda eleştiri içerikli paylaşımlarda bulunmuş olması dikkat çekmektedir.

Tablo 17: Eskişehir Milletvekili Adaylarının Siyasi Partilere Göre Paylaşımlarının Konusu

PAYLAŞIMIN KONUSU	AK PARTİ	CHP	MHP	İYİ P	SP	HDP
AÇIKLAMA	574	171	123	60	387	25
İDDİA	61	72	20	26	189	32
BİLGİLENDİRME	816	201	219	81	503	44
ELEŞTİRİ	3	47	0	17	154	35
VAAT	246	29	54	25	275	5
ÖVGÜ	43	0	3	2	26	0
HİZMET	381	11	18	7	109	0

Eskişehir milletvekili adaylarının siyasi partilerine göre paylaşımlarının konusu dağılımında seçmene en fazla açıklama yapan siyasi parti milletvekili adaylarının Adalet ve Kalkınma Partisi adayları olduğu görülmektedir. Saadet Partisi milletvekili adayları diğer siyasi

partilere göre daha fazla iddia içerikli paylaşımlarda bulunmuştur. Seçmeni bilgilendirme amacıyla en fazla paylaşımı yapan Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili adayları olmuştur. Saadet Partisi milletvekili adayları bilgilendirme amaçlı paylaşım yapan ikinci parti olurken, bunu Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili adayları takip etmiştir. Siyasi kampanya süresince eleştirilerini paylaşımlarıyla en sık dile getiren Saadet Partisi milletvekili adaylarıdır Seçmene vaat sunma konusunda Saadet Partisi ilk sırada yer almıştır. En çok övgü içeren paylaşımlar Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından yapılmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili adayları hizmet içeren paylaşımları diğer siyasi partilere göre daha çok önemsedigi görülmüştür.

Sonuç

Demokratik siyasal yaşamın önemli süreçlerinden biri seçimlerdir. Seçim süreçlerinde, seçmen karar verici olarak kendisini yönetecekleri seçerek, onlara kendini temsil ve yönetme yetkisi verir. Seçim süreçlerinde siyasal aktörler seçmenlere kendilerini, düşüncelerini, hizmetlerini anlatarak seçmeni ikna etmek isterler. Seçmen de yine bu süreç içerisinde bir yandan temsil yetkisi vereceği siyasal aktörleri tanıırken aynı zamanda kendi istek beklentilerini de dile getirir. Siyasal aktörler, siyasal iletişimde çeşitli teknik ve yöntemler kullanarak seçmeni etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmaktadırlar.

Kitle iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimle birlikte seçmen ile siyasal aktörler arasında daha etkin bir çift yönlü etkileşim ortamı doğmuştur. Bu anlamda sosyal medya, özellikle son yıllarda seçmenin siyasal tercihini etkilemek üzere yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Sosyal medyanın seçim dönemlerinde siyasi partiler ve adaylar tarafından kullanımı her geçen gün daha yoğunluk kazanmaktadır.

Bu çalışmada, 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde Elazığ ve Eskişehir illerinde siyasi partilerin milletvekili adaylarının sosyal medya kullanım pratikleri Twitter paylaşımları çerçevesinde incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Elazığ'da olduğu gibi Eskişehir'de de en fazla paylaşım yapan milletvekili adayları AK Parti milletvekili adaylarıdır. Elazığ'da İyi Parti ile Saadet Partisi milletvekili adayları ikinci sırada birbirine yakın oranlarda paylaşım yapan partiler olurken, Eskişehir'de Saadet Partisi milletvekili adayları AK Parti milletvekili adaylarından sonra toplam paylaşımda ikinci olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi ile Saadet Partisi adaylarının kişisel sosyal medya hesaplarını daha aktif bir şekilde kullandığı belirlenmiştir.

Paylaşım türü açısından Eskişehir milletvekili adaylarının, Elazığ milletvekili adaylarına göre daha fazla negatif içerik paylaştıkları dikkat çekerken, paylaşımın kapsamı çerçevesinde Elazığ'daki Ak Parti milletvekili adaylarının, Eskişehir'deki Ak Parti milletvekili adaylarına göre daha çok yerel içerikli paylaşımlarda buldukları belirlenmiştir. Elazığ'da Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili adayları seçmen ile etkileşim konusunda ilk sırada yer almıştır. Eskişehir'de

ise Adalet ve Kalkınma Partisi adayları en fazla etkileşimde bulunan siyasi parti olmuştur. İki ili kendi aralarında değerlendirdiğimizde Elazığ adaylarının Eskişehir milletvekili adaylarına göre hitap ettiği seçmen ile daha fazla etkileşim içerisinde olduğu görülmüştür.

Milletvekili adayları ağırlıklı olarak paylaşımlarında kampanya ile ilgili fotoğraflara yer vermişlerdir. Saadet Partisi milletvekili adayları en fazla video paylaşan milletvekili adayları olarak dikkat çekmiştir. Milletvekili adayları kendilerini tanıtıcı paylaşımlara oldukça sınırlı oranda yer verirken MHP milletvekili adayları bu tür paylaşımlara diğerlerinden daha fazla yer vermiştir. Milletvekili adaylarının paylaşım konularında sırasıyla bilgilendirme, açıklama ve vaat içerikli paylaşımları yer almıştır. AK Parti milletvekili adayları diğer partilerden daha fazla vaat içeren paylaşımlara yer vermişlerdir. Her iki şehirde de AK Parti milletvekili adayları diğer partilerin milletvekili adaylarından daha fazla paylaşıma yer vermiş, seçmeni daha fazla bilgilendirmeye, vaatlerini daha etkin sunmaya çalışmışlardır.

Genel seçim sürecinde Elazığ ve Eskişehir milletvekili adaylarının Twitter kullanım pratiklerinin incelendiği bu çalışmada da görüldüğü üzere milletvekili adaylarının partisine, kentin büyüklüğüne göre milletvekili adaylarının sosyal medya kullanım düzeyleri çok büyük farklılıklar içermemektedir. Milletvekili adayları seçmenlerini ikna etmek amacıyla sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmaya gayret etmektedirler. Bu anlamda, Türkiye genelinde daha kapsamlı bir değerlendirmede bulunabilmek için daha ayrıntılı çalışmalar yapılması gerektiği de görülmektedir.

Kaynaklar

- Adıgüzel, A.İ. (2018). Sosyal Medyada Siyasal İletişim. İstanbul: Erguvan Yayınevi.
- Arklan, Ü. ve Akgül, M. (2013). Sosyal Medya Ortamında İçerik Üretim Süreci ve Etki Eden Faktörler: Sivas Örneğinde Uygulamalı Bir Çalışma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6.6, 53-82.
- Bayraktutan, G.; Binark, M.; Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G., Telli, Aydemir A. (2014). Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya ve Türkiye’de 2011 Genel Seçimlerinde Twitter Kullanımı. *Bilig*, 68, 59-96.
- Bekiroğlu, O. ve Bal, E. (2014). Siyasal Reklamcılık, Konya: Literatürk Yay.
- Büyükaslan, A. ve Kırık, A. MÇ. (2013). Sosyal Medya Araştırmaları Sosyalleşen Birey. Konya: Çizgi Kitabevi,
- Doğan, A. (2017). Türkiye’de Siyasal İletişim ve Siyasal Davranış. Ankara: Nobel Yayınları.
- Doğan, A., Ertan, T. (2016). Siyasal İletişim Aracı Olarak ABD Başkanlık Seçimlerinde Twitter’ın Kullanımı: Hillary Clinton ve Donald Trump Örneği. *Atatürk Üniversitesi İletişim Dergisi*, 11,139-159.

- Doğu, B., Özçetin, B., Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Telli, Aydemir A., İslamoğlu G. (2014). *Siyasetin Yeni Hali: Vaka-i Sosyal Medya*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Fidan, Z. (2016). *Teknoloji ve Siyasal İletişim*, Konya: Literatürk Yay.
- Genel, M. G. (2012). Siyasal İletişim Kampanyalarında Sosyal Medyanın Kullanımı:12 Haziran 2011 Genel Seçimleri ‘Twitter’ Örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art And Communication*, 2 (4),23-31.
- Gökgül, A. N. (2016). Sosyal Medyanın Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanılması 07 Haziran 2015 Genel Seçimleri Twitter Örneği. *Yeni Yüzyıl Üniversitesi Dergisi*, 59-156.
- Kazancı, M., (2013). *Kamu ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Keskin, S., Sönmez F. (2015). Liderler ve Takipçileri: Siyasi Parti Liderlerinin Twitter Performansları ve Takip İlişkisi. *Selçuk İletişim*, .29.1, 339-362.
- Kılıçaslan, E., Ç. (2011). *Siyasal İletişim İdeoloji ve Medya İlişkisi*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- Khaldarova, I., Laaksonen, S.M.&, Matikainen, J. (2012). The use of social media in the Finnish parliament elections 2011. University of Helsinki. Available http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/SoMe_Elections.pdf. E.T. 25.06. 2018.
- Silsüpür, Ö. (2016). Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter’ın Kullanımı:7 Haziran Genel Seçimi Üzerine Bir Çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2, 725-747.
- Tamçelik, S. (2014). “Sosyal Medyanın Türkiye’de Yeni Özgürlük Alanlarını Belirlemedeki Etkisi ve Yerel Seçimlerde Siyasal İletişimle Kolektif Kimlik Oluşumundaki Rolü”. *İletişim ve Diplomasi*, 2.3, 27-47.

Muhasebe Meslek Adaylarının (Stajyerlerinin) Sorunları ve Beklentileri: Giresun Özelinde Bir Araştırma

Murat ÖZDEMİR*

Öz

Muhasebe meslek adaylarını uygulamayla buluşturan staj dönemi, adayların mesleğe hazırlanmasında en önemli süreçtir. Bu süreçte adaylara mesleki disiplin, bilgi, deneyim ve yetkinlik kazandırılması amaçlanmaktadır. Ancak karşılaşılan sorunlar, bu amaçlara ulaşılmasını güçleştirebilmektedir. Çalışmada, muhasebe meslek adaylarının sorunları, beklentileri ve meslekle ilgili görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Giresun ilinde staj yapan meslek adaylarına görüşme tekniği uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; mesleki sınav yerlerinin uzaklığı, yüksek sınav ve dosya ücretleri, staj yeri bulamamak, düşük stajyer ücretleri ve yeterli bilgilendirme yapılmaması adayların yaşadığı önemli sorunlar olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Mesleği, Muhasebe Meslek Adayı, Muhasebe Stajyer Sorunları.

Issues and Expectations of Candidates (Trainees) in Accounting Profession: A Specific Research for Giresun

Abstract

Internship period which brings together accounting profession trainees with practice is the most important process of preparation for the profession. In this period, it is aimed at accounting profession trainees to gain occupational disciplines, information, experience and perfection. However, encountering issues can make difficult to reach these aims. In this study, problems, expectations and opinions of professional interns are tried to be determined. For this purpose, interview technique was applied to interns who are internship in Giresun City. According to the results of study, the distance of vocational exam places, high exam and file fees, not being able to find an internship place, low intern fees and not being informed enough about the internship were determined as the important problems experienced by the interns.

Keywords: Accounting Profession, Accounting Profession Candidate, Accounting Trainee Issues.

Received/Geliş: 24.01.2019

Accepted/Kabul: 17.05.2019

*Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, murat.ozdemir@giresun.edu.tr, /0000-0001-6608-6511

(Makale türü: Araştırma Makalesi)

Giriş

Türkiye’de muhasebe mesleğini profesyonel anlamda Yeminli Mali Müşavirler (YMM) ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler (SMMM) temsil etmektedir. YMM olabilmek için öncelikle SMMM olarak on yıl mesleki faaliyette bulunmak, YMM sınavını başarmak ve YMM ruhsatı almak gerekir. Dolayısıyla mesleğin ilk aşama temsilcileri Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerdir.

SMMM unvanı alabilmek için 3568 sayılı Yasa’da belirtilen sınavların başarılmasına ek olarak staj yapılması zorunludur. Yeterli bilgi ve donanımla yetişmiş, mesleğin etik ve ahlaki değerleriyle yoğrulmuş meslek mensuplarının mesleğe kazandırılması ancak staj dönemiyle mümkün olabilmektedir. Bu dönemde devlete, SMMM Odalarına ve gözetiminde olunan meslek mensuplarına önemli görevler düşmektedir. Devlet gerekli düzenlemelerle, odalar eğitim faaliyetleri ve denetimlerle, meslek mensupları da stajyerlerin yetişmesinde gereken hassasiyeti göstermekle mükelleftir. Çünkü mesleğin itibar ve saygınlığı bu doğrultuda yetişmiş meslek mensuplarıyla korunabilecektir.

Bu çalışmada, muhasebe mesleğini geleceğe taşıyan meslek adaylarının staj sürecinde karşılaştığı sorunların tespit edilmesi ve çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, önce adayların sorunları tespit edilmiş ve bu sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur. Daha sonra adayların SMMM Odalarından, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliğinden (TÜRMOB) ve meslek mensuplarından beklentilerine yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda ise adayların muhasebe mesleğinin geleceğine ilişkin düşünceleri sorgulanmıştır.

Türkiye’de Muhasebe Mesleği ve Staj

Türkiye’de muhasebe mesleğinin yasalaşma süreci 1932’lerde başlamış, çabalarla geçen uzun bir süre sonunda ancak 1989 yılında tamamlanmıştır (Güvemli, 2009: 6-7). Meslek, 1989 yılında çıkarılan “3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu” ile statü kazanmıştır (Resmî Gazete, s. 20194). 26.07.2008 tarih ve 26948 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 5786 sayılı Kanun’la yapılan düzenlemede 3568 sayılı Yasa’da adı geçen “Serbest Muhasebeci” unvanı kaldırılmış, Yasa “Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu” olarak değiştirilmiştir (Kılıç ve Arslan, 2017: 524).

5786 sayılı Kanun, meslek mensubu olacak adaylar için de birtakım değişiklikler öngörmektedir. Bunlardan birisi meslek adaylarına lisans mezuniyet şartı getirilmesi, diğeri ise staj süresinin 3 yıla çıkarılmasıdır (TESMER, 2016: 5).

Meslek mensubu olabilmenin zorlu ve zorunlu bir aşaması olan stajın, geleceğin muhasebecilerinin yetiştirilmesinde önemli katkısı vardır. Muhasebe mesleğinde teorik bilgiler

eğitim sistemi içerisinde ilgili okullarda öğretilirken, uygulama eğitimi ise stajla birlikte SMMM ve YMM'ler tarafından verilmektedir (Apalı, 2018: 285). Adaylar, muhasebe mesleği ile ilk defa staj ortamında tanışmaktadırlar. Adayların staja başlamalarından staj dönemi sonuna kadar yanında veya gözetiminde staj yapılan meslek mensubunun rehberliği, birlik ve odalar tarafından sağlanan zorunlu eğitim programları adaylara profesyonel anlamda olması gereken mesleki yeterlilik ve değerleri kazandıracaktır (Uzay, 2005: 70-71).

Aday meslek mensuplarına staj sürecinde kazandırılmak istenen nitelikler aşağıda belirtilmiştir (TESMER, 2016: 3-4):

- Meslek için gerekli yeterlik ve yetkinliğin sağlanması,
- Etik değer ve davranış bilincinin verilmesi, aday meslek mensuplarının bu tutum ve davranışları sergileyebilmesi,
- Ulusal ve Uluslararası mesleki standartları uygulayabilmesi,
- Bilgi teknolojileri ve uygulamalarına vakıf olabilmesi,
- En az bir yabancı dil bilmesi,
- Güvenilir olması,
- Uzmanlaşmaya önem vermesi,
- Organizasyon becerilerinin gelişimi için yaşam boyu eğitime önem vermesi.

Türkiye'de stajla ilgili iş ve işlemleri, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliğinin (TÜRMOB) bir kuruluşu olan Temel Eğitim ve Staj Merkezi (TESMER) yürütmektedir. Muhasebe mesleğinde staj, adaylar açısından özveri gerektiren eğitim ve çalışma süreci olup, bu süreçte adaylar iş tecrübelerini, becerilerini geliştirerek kariyer planlamalarını yaparlar (Kaplanoğlu, 2014:266). Zira 3568 sayılı Yasa ve ilgili yönetmelik doğrultusunda adayların stajları süresince; yeterli ve yetkin birer muhasebe meslek mensubu olarak yetişmeleri hedeflenmiş ve aşağıdaki temel ilkeler benimsenmiştir:

- Mesleki disiplin, bilgi, deneyim ve yeterliliğe sahip meslek mensubu olabilmelerinin sağlanması,
- Yanında, gözetiminde veya denetiminde staj yapılan meslek mensubunun mesleki faaliyetleri aksatılmadan etkin bir staj eğitiminin verilmesi,
- Staja giriş sınavında başarılı olarak staja başlamış aday meslek mensuplarının, stajlarını tamamlayabilmeleri için TESMER tarafından düzenlenen eğitim programlarında, eğitim programı sırasında yapılan değerlendirmelerde ve eğitim programı sonunda yapılacak sınavlarda başarılı olmalarının sağlanması.

Adaylar, stajlarını YMM veya SMMM yanında ve/veya onların denetim ve gözetiminde yapabilmektedirler. Bununla birlikte, bağımsız denetim faaliyetinde bulunmak üzere kurulan ve ticaret unvanlarında mesleki unvanlarını kullanmayan YMM/SMMM Odalarına kayıtlı Bağımsız

Denetim Şirketleri'nde de yapabilirler. Yine meslek mensubu gözetim ve denetiminde staj yapan adaylar, stajlarını bir ticari işletmenin merkezinde, bağımlı veya sözleşmeli çalışan meslek mensubunun denetim ve gözetiminde yapabilirler (TESMER, 2016: 20).

Literatür Taraması

Literatür incelendiğinde, muhasebe meslek odalarının ve meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunlar üzerine çeşitli çalışmalar olduğu, ancak meslek adaylarının (stajyerlerin) sorunları ve beklentileri üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülecektir. Bu çalışmalardan bazılarında aşağıda değinilmiştir.

Uzay (2005), stajyerlerin meslek öncesinde karşılaştığı sorunları; eğitim sorunu, staj yeri bulma ve ücret sorunu olarak sıralarken, muhasebe mesleğinin küreselleşmeden en çok etkilenen meslekler arasında olduğunu bu yüzden adayların rekabet güçlerini korumak ve geliştirmek adına yabancı dil (İngilizce) eğitimine önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Diğer taraftan stajın iyi planlanması meslek mensubunun rehberliği ve meslek mensubu ile meslek odası arasındaki iletişime vurgu yapmıştır.

Çankal (2010) çalışmasında, stajyerlerin sorunlarını; staj yapacak yer bulamama ve ücret sorunu, eğitim sorunları ve sorumlu meslek mensuplarından kaynaklanan sorunlar olmak üzere üç başlık altında toplamıştır. Stajyerlerin meslek örgütünden beklentilerinin ise bu sorunları çözebilecek adımların atılması olduğunu ifade etmiştir.

Demir ve Çiçekay (2015) 2009 ve 2014 yıllarını karşılaştırdıkları araştırmalarında, Van SMMM Odası'na kayıtlı stajyerler üzerinde psikolojik yıldırma (mobbing) olup olmadığını varsa stajyerlerin bu davranışlara nasıl tepki verdiklerini belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre; stajyerlerin çoğunluğunda mobbinge rastlanılmadığı, ancak stajyerlerin SMMM'ler tarafından rakip olarak görüldüğü, bunun da mesleğin öğrenilmesi aşamasında huzursuzluğa, güvensizliğe neden olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan stajyerler en çok staj süresinin 3 yıla çıkarılmasından ve yeterlilik sınavlarının zorlaştırılmasından yakınmaktadır.

Kaplanoğlu (2014) çalışmasında, stajyerlerin meslek mensubu ve meslek örgütlerinden beklentilerini, sorunlarını ve bu sorunlara çözüm önerilerini ortaya koymak amacıyla Manisa'da 107 stajyere 72 anket uygulamıştır. Önceki çalışmaların aksine stajyerlerin meslek mensuplarından memnun olduğu, meslek örgütlerinden ise (TURMOB, TESMER ve SMMMO) yeni iş olanaklarının sağlanması, sürekli mesleki eğitimlerin verilmesi, stajyerlere yönelik dergi, bülten vb. yayınların çıkarılması ve sosyal etkinliklerin düzenlenmesi gibi beklentilerinin olduğu sonucuna varmıştır.

Yazarkan ve Yılmaz (2016) çalışmalarında, SMMM stajı yapmakta olan meslek adaylarının sorunlarını ve yetkili kişi ve kuruluşlardan beklentilerini ortaya koymak, staj sürecinin kalitesini artırmaya dönük öneriler üretmek amacıyla TR90 bölgesinde 92 katılımcıya anket

uygulamışlardır. Araştırma sonucunda stajyerlerin staj ücretlerinden, staj süresinden, yoğun çalışma temposundan ve SMMM'lerin stajyer çalıştırmada isteksiz davranışlar göstermesinden yakındıklarını tespit etmişlerdir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Muhasebe mesleğinin gerektirdiği yeterlilik ve yetkinlikte, etik değer ve davranışlara sahip meslek mensuplarının yetiştirilmesi, staj döneminin etkinliğine bağlıdır. Etkin bir staj dönemi ise mevcut ve muhtemel sorunların tespiti ve çözümüyle mümkündür. Dolayısıyla çalışmada, meslek adaylarının staja başlamalarından bitimine kadar olan süreçte, yaşadıkları sorunların tespit edilmesi, çözüm önerilerinin sunulması ve ilgili taraflardan (SMMM, SMMM Odası ve Devlet) beklentilerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın önemi ise, mesleğin gelişimine ve itibarına katkısı yadsınamayacak staj döneminin önemine vurgu yapmak olarak açıklanabilir.

Araştırmanın Kapsamı, Sınırlılıkları ve Yöntemi

Çalışma, Giresun Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı olarak staj yapan 18 meslek adayını kapsamaktadır. Tüm meslek adaylarına görüşme teklif edilmiş, ancak içlerinden 10 meslek adayı görüşme teklifimizi kabul etmiştir.

Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden görüşme uygulanmıştır. Görüşmede sorulacak sorular, literatür taramasında incelenen ve kaynakçada verilen çalışmalardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Adayların birbirinden etkilenmemesi için her adayla bire bir görüşme yapılmıştır. 9 adet açık uçlu soru sorulmuş, adayların verdiği cevaplar kaydedilmiş ve yazıya aktarılmıştır.

Bilindiği üzere meslek adayı, muhasebe bürosunda veya bir işletmede stajını yapabilmektedir. Adayın staj yaptığı yer, soruların cevaplarını etkileyen en önemli etkenlerden biridir. Bu yüzden adayın stajını nerede yaptığı, görüşme sorularına başlamadan önce belirlenmiştir. Soruları cevaplayan adaylardan 6'sı SMMM yanında (SY), 3'ü SMMM gözetiminde (SG), 1'i de YMM gözetiminde (YG) stajını sürdürmektedir. Meslek adaylarının cevapları bu doğrultuda kodlanmıştır. Örneğin; SMMM yanında staj yapan birinci meslek adayı (SY1), SMMM yanında staj yapan ikinci meslek adayı (SY2), SMMM gözetiminde staj yapan üçüncü meslek adayı (SG3) ve YMM gözetiminde staj yapan yedinci meslek adayı (YG7) gibidir.

Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, araştırmaya katılan meslek adaylarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara ve bu bulguların değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Staja Başlama ve Staj Sürecindeki Sorunlar

Meslek adaylarının stajla ilgili sorunları; staja giriş sınav yerlerinin uzaklığı, dosya ve sınav ücretlerinin yüksek olması, staj yeri bulamama, düşük stajyer ücretleri ve yeterli bilgilendirmelerin yapılmayışı olarak başlıklar halinde sıralanabilir.

Sınav Yerlerinin Uzaklığıyla İlgili Sorunlar

Adaylar, staja başlama sürecinde en çok staja giriş sınavının buldukları şehirden farklı sınırlı sayıdaki şehirlerde yapılmasından şikâyet etmektedirler. Bu konuda dikkat çekici birkaç ifadeye aşağıda yer verilmiştir.

“ Staja giriş sınav yerleri ilimize çok uzaktadır. ” SY2

“Sınav yerlerinin uzak olmasından dolayı ulaşım zor sağlanıyor. ” SY5

“Staja başlama sınavının İstanbul ve Ankara’da olması nedeniyle ulaşımında sıkıntı yaşadım. ” SY8

“Staja giriş sınavı yapılan şehir ilimize çok uzak olmasına rağmen sınav yönetmeliği gereği cüzdân dâhil sınav salonuna hiçbir şey alınmaması yaşadığım ilk sıkıntıydı. ” SY9

“Staja giriş sınav merkezlerinin sadece 2 ilde olması özellikle beni ve birçok arkadaşımızı zorladı. ” SG10

“Sınav yeri ilimize çok uzakta, ulaşım ve konaklama problemlerim oldu. ” YG7

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere adayların çoğunluğu sınav yerlerinin uzak olmasından yakınmaktadırlar. Bazı adaylar ise konaklama ve ulaşımında karşılaştıkları güçlüklerden bahsetmişlerdir. Staja giriş sınavının az sayıdaki il yerine bölgeler bazında yapılması bu sorunları azaltabilecektir. Örneğin Karadeniz Bölgesi için sınav yeri olarak Samsun belirlenebilir. Sonuçta her bölgede bir sınav yeri olması ulaşım ve konaklama problemlerini de giderebilecektir. Bir başka çözüm ise adayların sınav yerine toplu bir şekilde ulaşabilmeleri ve konaklayabilmelerinin sağlanması olabilir. Bu amaçla birlik veya odalar tarafından organizasyonlar düzenlenebilir.

Dosya ve Sınav Ücretleriyle İlgili Sorunlar

Adayların staja başlama sürecinde şikâyet ettikleri sorunlardan bir diğeri de dosya ve sınav için ödenen ücretlerin yüksek olmasıdır. Adaylar tarafından dile getirilen birkaç ifadeye aşağıda yer verilmiştir.

“Sınav ücretlerinin yüksek olması staja başlama sürecimi etkilemiştir. ” SY5

“Staj dosyasını açtırmak için alınan ücretin yüksek olması nedeniyle staj dosyası açtıramayan ve açtırmakta zorlanan arkadaşlarımız var. ” SY6

“Staja başlamak için dosya masrafı ve sınav masrafları çok yüksek. ” YG7

“Staj dosyası açtırmak için birlik tarafından yüksek ücret alınıyor, bunun yanına sınav ücretleri de eklenince çok zorlanıyoruz. ” SY9

“ Staj başlarken yüksek tutarda dosya parası talep ediliyor. Staj bitiminde yeterlilik sınavına girmek için tekrar dosya parası talep ediliyor. Her şeyden para talep ediyorlar. Bir staj için iki dosya parası enteresan oluyor. ” SG4

“ Staja giriş ve dosya ücreti çok yüksek. ” SG10

Bu ifadelerin yanı sıra adayların birçoğu maddi olarak zor durumda olduklarından bahsetmişlerdir. Sınav ücretlerinin düşürülmesi, adaylara sağlanabilecek öğrenci bursu veya kredisi gibi benzer kolaylıklarda bu sorunların giderilmesinde etkili olabilecektir.

Staj Yeri Bulmayla İlgili Sorunlar

Adayların yaşadıkları bir diğer sorun da staj yeri bulma konusudur. Bu sorunla ilgili olarak adaylar tarafından verilen bazı ifadeler aşağıda sıralanmıştır.

“Benim karşılaştığım önemli sorunlardan birisi staj yeri bulmak oldu. Özellikle benim gibi okul bittikten sonra herhangi bir yerde çalışmadan direkt sınavlara hazırlanıp, giren ve kazananlar için staj yeri bulmak çok zor. Güçlkle bir staj yeri bulsanız bile, staj süresinde sigortanı kendin ödeyeceksin teklifleriyle karşılaşıyorsunuz.” SY1

“Staj yeri bulmak kesinlikle sıkıntılı bir süreç, neredeyse hiçbir SMMM kapılarını açmak istemiyor, aslında herkes rızkını yer, ama SMMM’ler defterlerini paylaşmak istemiyor.” SG3

“Staj yerini zorluklarla buluyoruz. Giresun küçük bir il olduğu için staj yeri bulma konusunda epey bir sıkıntı yaşadım.” SY8

“Staj yeri bulabilmek için birçok SMMM’nin kapısını aşındırdım. Kimse stajyer almak istemiyor. Araya eş-dost tanıdık koymak gerekiyor.” SY9

Staj yeri bulma konusunda yaşanan sıkıntıların nedeninin stajyer maliyetlerinden kaynaklandığı söylenebilir. Stajyer maaşı, sigorta primi vs. gibi maliyetler meslek mensuplarının stajyer konusunda isteksiz davranmalarına neden olmaktadır. Esasında bu sorun sadece meslek adaylarını etkilememekte, muhasebe mesleğinin gelişimi ve geleceğini de etkilemektedir. Çünkü mesleğe katkı yapabilecek nitelikte adayların teminini güçleştirmektedir. Dolayısıyla staj yeri bulma sorunu mesleki gelişim için TÜRMOB tarafından çözümlenmelidir. Bu anlamda odalara belirli stajyer planlaması yapılabilir. Bir fon oluşturulabilir ve stajyer maliyetleri bu fondan karşılanabilir.

Stajyer Ücretleriyle İlgili Sorunlar

Meslek adaylarının staj esnasında karşılaştıkları sorunların başında stajyer ücretleri gelmektedir. Stajyer ücretlerinin düşük olmasından yakınan adaylar çoğunluktadır. Aşağıda adayların stajyer ücretleri konusunda düşüncelerine yer verilmiştir.

“Verilen ücretler harçlık niteliğinde olup çok yetersizdir.” SY1

“Şahsen benim ücret konusunda herhangi bir sıkıntım yok. Çalışmakta olduğum işyerinde stajyer ücreti değil normal çalışma ücretimi alıyorum. Hem çalışıp hem stajımı tamamliyorum. Ancak stajyer ücretlerinin çok düşük olduğunu da biliyorum. Keza ben de ilk işe başladığım tarihlerde meslek öğrenme adı altında çok düşük ücretler karşılığında çalıştım.” SY2

“Staj esnasında verilen ücretler çok komik gerçekten, asgari ücret ise hayal, birebir bana söyleneni ifade edeyim. Ben sana mesleği öğreteceğim. Senin bana ücret ödemen gerekir.” SG3

“Aktif olarak çalıştığım için ücret konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamadım” SG4

“Staj esnasında aldığımız ücretler tatmin edici değildir. Ancak ekonomik sıkıntılar yüzünden işverenlerimiz de (SMMM) zor durumdadır.” SY5

“Stajımı başlatmadan önce meslekte belirli bir zaman geçirmiştım ve tecrübeli bir personeldim. Onun için ücret konusunda bir sorun yaşamadım. Ancak okulu yeni bitirmiş staj dosyası açtıran arkadaşların çok düşük ücretlere çalıştığına şahit oldum.” SY6

“Benim ücretlerle ilgili bir sıkıntım olmadı. Ancak arkadaşlara staj süresinde çok düşük ücretler verildiğini duyuyorum. Herhalde muhtaç oldukları için düşük ücret veriliyor.” YG7

“Ücretler hiç yeterli değil, hatta onu bile vermemeye çalışan SMMM’ler var.” SY8

“Kendi ücretim konusunda memnun olsam da çoğu arkadaşımın çok düşük ücretlerle çalıştığını biliyorum.” SY9

“Stajımı çalışmış olduğum firmada yaptığımdan dolayı ücret ve ödemeyle ilgili herhangi bir sorun yaşamadım.” SG10

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere mesleki tecrübe ve deneyime sahip adaylar ücretlerinden memnunken, mesleğe stajla birlikte başlayan deneyimsiz adaylar ücretlerinden memnun değildir. Diğer bir belirleyici özellik de bir işletmede meslek mensubunun denetim ve gözetiminde staj yapan adaylar ücretler konusunda herhangi bir sıkıntı duymazken bir meslek mensubunun yanında staj yapan adaylar ücretlerini yeterli bulmamaktadırlar.

Türkiye’de bir meslek adayına verilebilecek en az ücret, her yıl belirlenen asgari ücret tutarıdır. Zaten kanuna göre bu tutardan daha az ücret ödenmesi mümkün değildir. Bununla birlikte ücretlerin güvence altına alınması gerekmektedir. Bir meslek adayı meslek mensubu yanında veya gözetiminde staja başladığında maaşların TÜRMOB tarafından belirlenen bir hesaba yatırılması sağlanabilir. Böylece her bir meslek adayının maaşı aynı merkezden ödenebilir. Diğer yandan meslek adayının stajda geçirdiği süre dikkate alınarak ücretlerin belirli oranda artırılması gerekir. Daha açık anlatımla ilk yıl ödenen ücret ile üçüncü yıl ödenen ücret aynı olmamalıdır.

Stajyer Bilgilendirmeleriyle İlgili Sorunlar

Staj esnasında karşılaşılan diğer bir sorun da stajlarla ilgili bilgilerin yeterince yapılmaması gelmektedir. Bu sorunla ilgili olarak adaylar tarafından verilen ifadeler aşağıda sıralanmıştır.

“SMMM Odası’nın stajla ilgili yeterince teknik bilgiye sahip olmaması önemli problemler oluşturuyor.” SG4

“Stajlarla ilgili yeterince bilgilendirme yapılmıyor.” SY5

“Staj sürecinde bilgilendirilme konusunda SMMM Odasıyla sıkıntı yaşadım. Oda bilgi eksikliği nedeniyle pek yardımcı olamıyor.” YG7

“Staj esnasında SMMM Odası stajyerini sürekli bilgilendirme, kontrol ve denetim altında tutması gerekiyor ancak bu yapılmıyor.” SY6

Meslek adaylarının ifadelerinden SMMM Odası tarafından çeşitli sebeplerle staj konusunda gerekli bilgilendirmelerin yapılmadığı, adayların bu süreçte gerekli olan bilgiye erişmekte zorlandığı anlaşılmaktadır. Odaların bu konuda hassasiyet göstererek, belirli periyotlarla stajyer bilgilendirme toplantıları yapmaları, stajlarla ilgili yenilikleri ve gelişmeleri meslek adaylarına aktarmaları bu sorunun çözümünde etkili olacaktır.

İlgili Taraflardan Beklentiler

Meslek adaylarının sorunları yanında SMMM, SMMM Odası, TÜRMOB ve devletten beklentileri de sorunların çözümünde etkili olabilecektir. Bu doğrultuda adaylara ilgili taraflardan beklentilerinin neler olduğu sorulmuş, dile getirilen ifadeler başlıklar altında verilmiştir.

Meslek Mensuplarından (SMMM, YMM) Beklentiler

Meslek adayı, staj esnasında en fazla sorumlu meslek mensubu ile ilişki içindedir. Meslek mensubunun uygun bir staj ortamı hazırlaması, mesleki değerlere gösterdiği hassasiyet, mesleki bilgi ve deneyimlerini aktarma becerisi gibi etkenler, başarılı bir staj için önemlidir (Pekdemir, 2000: 63). Dolayısıyla adayların meslek mensuplarından beklentileri, sorunların çözümü ve stajın başarısında etkili olacaktır. Adayların meslek mensuplarından beklentilerini özetleyen birkaç ifade aşağıda sıralanmıştır.

“Belirli yaşı geçmiş ve emekliliği gelmiş olanların bir an önce emekli olup gençlerin önünü açmasını istiyorum.” SY1

“Karşılıklı iyi niyet kuralları altında hem çalışıp hem de stajımı tamamlamak istiyorum. Başka herhangi bir beklentim yoktur.” SY2

“Meslek mensupları meslekle ilgili her şeyi öğreneceğiz diye korkmasınlar, stajyerden gizli bir şeyleri çözmeye çalışmasınlar. Yeri geliyor benim hallettiğim bir konuyu kendi halletmiş gibi gösterebiliyor. Yine de her şeye rağmen, beraber hareket edilmeli, fikirler paylaşılmalı, çözüme odaklanılmalıdır.” SG3

“Meslek mensubunda stajyerlere tatmin edici ücretler, iş kanununa göre makul mesai saatleri ve stajyerlere saygı göstermelerini beklerim.” SY5

“Meslek mensuplarının yanlarında staj yapan meslek adaylarının gelecekte meslektaşları olacaklarını idrak etmelerini, ücret ve davranışlarında daha duyarlı olmalarını istiyorum.” SY6

“Ücret konusunda daha makul olabilirler. Staj yaparken meslekle ilgili küçük çaplı işler değil de, daha önemli işler verebilirler.” YG7

“Bizi rakip olarak değil, bir meslektaşları olarak görmelerini istiyorum. Bu mesleğe adapte olmamıza sağlayacak bilgi ve birikimlerini, iş deneyimlerini bizlere aktarmalarını bekliyorum.” SY8

Adayların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, adaylar meslek mensuplarından öncelikle anlayış ve hoşgörü beklemekte, gelecekte meslektaş olacaklarını ve bu yönde davranışlarda bulunmalarını istemektedirler. Bunun yanında mesleki bilgi ve tecrübelerini paylaşmaktan imtina etmemeleri, çalışma saatleri ve ücretleri konusunda daha duyarlı olmalarını bekleediklerini ifade etmişlerdir.

Meslek Odaları ve TÜRMOB'dan Beklentiler

Meslek adaylarının staj sürecinde bağlı buldukları odalardan ve TÜRMOB'dan da beklentileri sorulmuş, verilen belli başlı birkaç ifade aşağıda sıralanmıştır.

“Odaların ve TÜRMOB’un mesleğimizle ilgili sorunlara daha yapıcı çözümler bulmalarını, en mutsuz mesleklerden biri olma imajından bir an önce kurtarmalarını istiyorum.”

SY1

“Staj süresi çok uzun en fazla bir yıl olmalı diye düşünüyorum. Oda ve TÜRMOB bu konuda çalışmalar yapabilir.” **SY2**

“Staj süreci deniliyor. Ancak bir SMMM kadar çalışıyoruz. Uzaktan eğitim ya da uzaktan sınav gibi vs. şeylere gerek olduğunu düşünmüyorum. Staj süresi sorunu var tabi ki 3 yıl çok uzun, kısaltılması gerekiyor. Staj dosyamın takibinin oda ve TÜRMOB tarafından yapılmasını istiyorum.” **SG3**

“Hizmet yok, organizasyon yapıları zayıf, odalar kurs düzenleme konusunda yetersizler. Her şeyden para talep ediyor. Staj başlarken dosya parası talep ediyor ve staj süresi bitiminde yeterlilik sınavına girmek için tekrar dosya parası talep ediyor. Bir staj için iki dosya parası enteresan bir olay, bu konu hakkında adım atabilirler.” **SG4**

“Stajla ilgili gerekli bilgilendirmeleri yapmalarını, staj ücretlerinin makul seviyelere getirilmesi için gereken adımları atmalarını, ekonomik olarak zor durumda olan stajyerlere destek olmalarını istiyorum.” **SY5**

“TÜRMOB meslek adaylarını sadece para kaynağı olarak görmemeli, SMMM odaları da stajyerlerin çalışma ortamını, mesleki konularda aldıkları eğitim ve deneyimleri kontrol etmelidir.” **SY6**

“TÜRMOB ve Oda bizleri sadece para kazanabilecekleri kesimler olarak görmemeli, meslektaşları olarak görmelerini, atılacağımız meslek hayatına hazırlamalarını, buldukları konumda meslek mensuplarının hak ve hukuklarını korumalarını, diğer meslek erbapları (avukat, doktor, noter) gibi ülkede saygın olmalarını sağlayıcı adımlar atmalarını istiyorum. Vatandaşın meslek mensubu algısını değiştirmelerini istiyorum.” **SY8**

“Staj eğitim ve sınav ücretlerinin düşürülmesi ve göz ardı edilen stajyerlerin haklarının korunmasını sağlamalarını bekliyorum. Verilen eğitim setlerinin sadece ücret almak amacıyla

verildiği kanısındayım. Stajyer eğitiminin yapısının düzeltilmesi gerekiyor. TÜRMOB stajyerleri koruyucu ve destekleyici kararlar alabilir. Bir de 3 yıl olan staj süresini biraz kısaltabilir.” **SY9**

“Özellikle staj süresinden sayılan sürelerin tekrar eski haline getirilmesini arzularım. Odalarında kurs ve eğitim imkânlarını devamlı olarak sağlamalarını isterim.” **SG10**

Adayların oda ve TÜRMOB’dan staj süresinin kısaltılması, mesleğin itibarının yükseltilmesi ve dosya ücretlerinin düşürülmesi konularında beklenti içindedir. Bu yönde yapılacak çalışmalarla bu beklentilerin karşılanması çok da zor olmayacaktır.

Devletten Beklentiler

Adaylara staj süresi ve bu sürecin sonunda devletten beklentileri olup olmadığı sorulmuş ve en belirgin beklentileri aşağıda sıralanmıştır.

“Staj sürecinde verilen eğitimlerin ücretsiz olması ve staj sigortasının devlet tarafından karşılanması bizim sorunlarımızı bir nebze azaltacaktır.” **SY1**

“Meslek mensubu olduktan sonra kendi işyerini açamayan birçok arkadaşımız var. Devletimizin meslek mensubu arkadaşlara iş imkânı vermesi gerekir. Avukatlar kamuda istihdam ediliyor. Ancak bildiğim kadarı ile kamuda mali müşavir olarak çalışılmıyor. Kamuda mali müşavir istihdam edilebilir. Faydalı da olur kanaatindeyim. Özel sektörde iş güvenliği uzmanı bulundurma zorunluluğu gibi belirli kriterlerin üstündeki işyerlerine mali müşavir bulundurma zorunluluğu getirilebilir. Böylece hem istihdam hem de uzman ekiple çalışma olanağı sağlanmış olur.” **SY2**

“Bizler aslında devletin elemanları pozisyonundayız. Yani beyanları oluşturarak devlete ulaştırıyoruz. Yenilikler, teşvikler olabilir. Staj döneminde özellikle SGK desteği olabilir. Çoğu meslek mensubu SGK prim ödemesine katlanmak istemiyor.” **SG3**

“KOSGEB kredilerinin mesleğe yeni başlayanları desteklemesini ve devam eden meslek mensuplarını da kapsamasını isterim.” **SG4**

“Staj süresinde devletimiz stajyerlere ekonomik olarak destek verebilir. Bunun yanında stajyerlerin eğitimi ve karşılaştığı sorunlar için yapılacak kanunlarla çözümler sunabilir.” **SY5**

“Devlet, kendisi mali müşavirlik kadroları açabilir. Bünyesinde SMMM çalıştırabilir.” **SY6**

“Devlet, staj süresinde verilen düşük ücretlere çözüm bulabilir. Bu konuda stajyere ve staj yerine destek anlamında düzenlemeler yapabilir. Bu süreçte ücret desteği, sınavlara hazırlık kurs vs. gibi maliyetlere yardımcı olabilir.” **YG7.**

“Devletimizin stajyer haklarının korunmasına yönelik adımlar atmasını bekliyorum.” **SY9**

“SMMM belgesini aldıktan sonra devletten beklentilerim var. Bunlar; meslek mensuplarının tutmuş oldukları defter sayılarının sınırlandırılması ve meslek mensuplarının belirli konularda denetim yetkilerinin artırılmasıdır.” **SG10.**

Adayların devletten beklentileri; ekonomik destek ve teşvikler, istihdam olanaklarının sağlanması, stajyer haklarının korunması gibi üç başlık altında gruplanabilir.

Mesleğin Geleceğiyle İlgili Görüşler

Meslek adaylarının muhasebe mesleğinin geleceği hakkındaki görüşlerinin yer aldığı ifadelerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

“Kendini geliştirip teknolojiye ayak uyduran ve en önemlisi saygılı olan ayakta kalır. Gelişen teknoloji ile bu mesleğe ihtiyaç bile kalmayabilir.” **SG4.**

“Muhasebe mesleği geleceği olan bir meslektir. Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte beyanname ve bildirimler için teknoloji kullanılacağı için muhasebenin önemi artmıştır.” **SY5.**

“Tamamen dijitalleşen ortamda artık kendisini yenileyemeyen meslek mensuplarının artık mesleği yapamayacağını düşünüyorum.” **SY6.**

“Teknoloji ile birlikte meslek evrim geçiriyor. Her şey elektronik ortamda olacak ve bence daha detaylı ve karmaşık hale gelecek.” **YG7.**

“Oda ve devlet kontrolü olmadığı sürece meslek mensubu sayısındaki artışla beraber haksız rekabetin daha da artacağını düşünüyorum.” **SY8.**

“Muhasebe mesleği yapay zekâya doğru gidiyor. Gelecekte mali müşavirler defter tutmaktan çok işin müşavirlik kısmına yönelecek.” **SY9.**

“Mesleğin gelecekte daha iyi şartlarda olacağını düşünmekteyim. Ancak meslek mensuplarının niteliklerinin düşmemesi için sürekli eğitim verilmesi gerektiği kanaatindeyim.” **SG10.**

Muhasebe mesleğinin geleceği konusunda görüşlerine başvurulmuş meslek adayları; genellikle teknolojinin mesleğin geleceğinde etkili olacağını, yeniliklere ve gelişime ayak uyduran meslek mensuplarının ayakta kalacağını, mesleğin itibarı ve niteliğinin buna bağlı olarak artacağını düşünmektedirler.

Sonuç

Çalışmada, Giresun SMMM Odası’na kayıtlı meslek adaylarının staja başlama ve staj sürecinde karşılaştıkları sorunları, ilgili taraflardan beklentileri ve muhasebe mesleğinin geleceğine ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu anlamda çalışmada tespit edilen sorunlardan birisi, sınav yerlerinin uzaklığıyla ilgilidir. Adayların çoğunluğu sınav yerlerinin uzak olmasından dolayı ulaşım ve konaklama konusunda sıkıntı çektiklerini belirtmişlerdir. Esasında her bölgenin büyük bir şehrinde yapılacak merkezi bir sınavla bu sorun kolay ve pratik bir şekilde çözülebilir. Bu sayede adayların hem

ulaşım hem de konaklama anlamında yaşadığı sıkıntılar giderilebilir. Diğer bir sorun ise dosya ve sınav ücretleriyle ilgilidir. Zaten maddi olarak zor durumda olan ve kendilerini geleceğe hazırlayan adaylar, yüksek dosya ve sınav ücretlerini ödemekte güçlük çekmektedir. Dosya ve sınav ücretlerinin makul bir düzeye indirilmesi, aynı zamanda adaylara burs ve kredi imkânlarının sağlanması, bu sorunların bir nebze azalmasında etkili olabilecektir. Adayların stajyer istihdamı konusunda da önemli sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir. Stajyer maliyetleri meslek mensubunun stajyer konusunda isteksizliğine neden olmaktadır. Bir fon oluşturulabilir ve stajyer maliyetleri bu fondan karşılanabilir. Odalar tarafından yapılabilecek planlamalarla staj yerleri tespit edilebilir. Adayların karşılaştığı önemli sorunlardan birisi de stajyer ücretleriyle ilgilidir. Zorunlu olan staj sürecinde adaylar düşük ücretlere hatta ücretsiz çalışmaya maruz kalabilmektedirler. Ücretler, TÜRMOB veya Odanın belirleyebileceği bir hesap vasıtasıyla ödenebilir. Yine stajın birinci, ikinci ve üçüncü yılları için farklı stajyer ücretleri birlik tarafından belirlenebilir.

Adaylar, yanında veya gözetiminde staj yaptıkları meslek mensuplarından ilk önce anlayış ve hoşgörü, sonra mesleğin icrası için gerekli olan bilgilerin paylaşımı ve ücret konusunda daha duyarlı olunmasını beklemektedirler. Oda ve TÜRMOB'dan beklentiler ise; stajla ilgili sorunların çözümü noktasında daha gayretli olunması, staj süresinin kısaltılması, kurs, seminer gibi mesleki gelişimi artıracak etkinliklerin düzenlenmesi, dosya ücretlerinin makul seviyelere düşürülmesi ve mesleğin itibarını yükseltecek çalışmaların yapılması olarak sıralanabilir. Stajyerlere staj süresinde ve bitiminde sağlanacak ekonomik teşvik ve destekler, kamuda istihdam, stajyer haklarının korunması gibi konular, adayların devletten beklentileri olarak özetlenebilir.

Sonuç olarak muhasebe meslek adaylarının mesleki bilgi, beceri ve etik davranışlar geliştirmesine katkı sağlayan staj dönemi, teorik bilgilerin pratiğe dönüştürüldüğü, mesleğin iş ve işlemlerinin öğrenilmesinden mükellefle ilişkilerin geliştirilmesine kadar çok yönlü bir eğitim ortamıdır. Ancak çalışmanın sonuçları daha önce yapılan benzer çalışmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında, sorunların geçmişten günümüze süregeldiği, meslek adaylarının aynı konulardan şikâyet etmeye devam ettikleri görülmektedir.

İleride yapılacak diğer çalışmalarda, oda ve meslek mensuplarının meslek adayları hakkındaki düşünceleri sorgulanabilir. Bu bağlamda meslek adaylarından beklentiler, staj verimliliğine katkı yapacak öneriler belirlenebilir.

Kaynakça

Apalı, A. (2018). Muhasebe Meslek Mensupları Açısından Stajyer Meslek Mensuplarının Yeterliliklerinin Araştırılması: Burdur İli Örneği, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 11 (3), 283-306.

- Çankal, Y. (2010). SMMM Stajyerlerinin Sorunları ve Beklentileri, İzmir SMMMO Dayanışma Dergisi, Sayı: 108, 93-94.
- Demir, M. ve Çiçekay, H. (2015). Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Stajyerlerinde Mobbing Algısına Yönelik Van İlinde Bir Araştırma: 2009 ve 2014 Yılları Karşılaştırması, TÜRMOB, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı:44, 15-36.
- Güvemli, O. (2009). Türkiye’de Muhasebe Meslek Örgütünün 20. Yılı – Bir Değerlendirme, Muhasebe Finansman Dergisi, (44), 6-16.
- Kaplanoğlu, E. (2014). Muhasebe Stajyerlerinin Meslek Mensuplarından ve Meslek Örgütlerinden Beklentileri: Manisa İli Araştırması, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:28, Sayı:4, 265-284.
- Kılıç ve Arslan, (2017). Muhasebe Meslek Örgütü Odalarının Günümüzde Yaşadığı Sorunları ve Çözüm Önerileri: Batı Karadeniz Bölgesi İlleri Örneği, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Kongresi (ICMEP’17) Özel Sayısı, E-ISSN: 2147-9194, 523-533.
- Pekdemir, I. (2000). Profesyonel Muhasebecilikte Meslek Öncesi Staj Uygulaması: Bir Araştırma, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 43-63.
- TESMER (2016). Staj ve Sınavlara İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkındaki Uygulama Yönergesi. <https://www.tesmer.org.tr/> 16.03.2019.
- Uzay, Ş. (2005). Muhasebe Meslek Stajyerlerinin Sorunları ve Beklentileri: Bir Araştırma, Muhasebe ve Finansal Dergisi (MUFAD), Sayı:25, 70-78.
- Yazarkan, H. ve Yılmaz Z. (2016). Muhasebe Stajyerlerinin Staj Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Beklentileri: TR90 Bölgesi’nde Bir Uygulama, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:30, Sayı:2, 285-302.
- 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Kabul Tarihi: 01.06.1989. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20194.pdf>
- 5786 Sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 10.07.2008. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/07/20080726-2.htm>
<https://www.turmob.org.tr/> 14.03.2019.

Sağlık Harcamalarının Sağlık Sonuçlarına Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli ile Analizi

Mehmet ŞENER*
Yakup ASLAN†
Vahit YİĞİT‡

Öz

Bu araştırmanın amacı, OECD sağlık harcamalarının sağlık sonuçlarına etkisinin yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmesidir. Bu amaçla, oluşturulan modelde, hekim, hemşire, bilgisayarlı tomografi ve hastane yatak sayılarının sağlık harcamalarına ve sağlık harcamalarının ise yaşam süresi ve bebek ölümlerine olan etkisi tespit edilmiştir. Araştırmada kullanılan veriler, “OECD Health Statistics 2019” yıllık veri tabanından alınmış, SPSS Versiyon 24 ve AMOS Versiyon 23 programı kullanılarak yapısal eşitlik modellesi yol (path) analizi ile test edilmiştir. Araştırma 35 OECD ülkesine ait veriler kullanılarak yapılmıştır. Oluşturulan modelin sonucuna göre, hemşire sayısı sağlık harcamalarını pozitif olarak etkilemektedir (0,70). Sağlık harcamaları yaşam süresini pozitif (0,47); bebek ölüm oranını negatif olarak etkilemektedir (-0,58). Hekim sayısı ve bilgisayarlı tomografi sayısı sağlık harcamasını pozitif etkilemekle beraber bu etki istatistiki olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Hastane yatak sayısının sağlık harcaması üzerinde etkisi ise negatif olmakla beraber anlamlı değildir (-0,06). Araştırma sonucuna göre sağlık harcamaları ile ortalama yaşam süresi ve bebek ölüm oranı arasında kuvvetli bir ilişki söz konusudur. Sağlık harcamasının artması sağlık sonuçlarını olumlu yönde etkilediğinden, ülkelerin sağlık hizmetlerine yeterince finansal kaynak tahsis etmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: OECD, Sağlık Harcaması, Sağlık Sonuçları, Yapısal Eşitlik Modeli.

Analysis of the Effect of Health Expenditures on Health Outcomes with Structural Equation Model

Abstract

The aim of this research is to analyse the impact of OECD health expenditures on health outcomes by using structural equality model. In this model, the effect of physician, nurse, computed tomography and hospital bed numbers on health expenditures and health expenditures on life expectancy and infant mortality were determined. The data used in the study were taken from the OECD Health Statistics 2019 annual database and tested with structural equation modelling path analysis using SPSS Version 24 and AMOS Version 23 program. The study was conducted using data from 35 OECD countries. According to the model, the number of nurses positively affects health expenditures (0.70). Health expenditures were positive for life expectancy (0.47); Infant mortality rate negatively affects (-0.58). Although the number of physicians and the number of computed tomography positively affected health expenditures, this effect was not statistically significant. The effect of the number of hospital beds on health expenditures is negative but not significant (-0.06). According to the results of the research, there is a strong relationship between health expenditures and mean life expectancy and infant mortality rate. It is recommended that countries allocate sufficient financial resources to health services, as increased health spending positively affects health outcomes.

Key words: OECD, Health Expenditure, Health Outcomes, Structural Equation Model.

Received/Geliş: 06.08.2019

Accepted/Kabul: 10.11.2019

* Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, m.sener@alparslan.edu.tr, [ID/0000-0001-9284-673X](https://orcid.org/0000-0001-9284-673X).

† Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, yakupaslan42@gmail.com, [ID/0000-0001-9833-8840](https://orcid.org/0000-0001-9833-8840).

‡ Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, yigitv@hotmail.com, [ID/0000-0002-9805-8504](https://orcid.org/0000-0002-9805-8504)

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2000)'ne göre bir sağlık sisteminin temel amaçları arasında nüfusun sağlığını geliştirmek ve sağlık statüsünü yükseltmektir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için ülkelerin kullandıkları en önemli araç sağlık harcaması yapmaktır. Başta gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerde toplam harcamalardan sağlık sektörüne ayrılan pay gittikçe artmaktadır. Bununla beraber sağlık hizmetlerinde kullanılan sağlık insan gücü, sağlık teçhizat ve malzemeleri gibi sağlık kaynakları da sürekli artmaktadır (Şener ve Yiğit, 2017). Tıp bilimindeki aşırı iş bölümü ve uzmanlaşmanın giderek artması nitelikli personel sayısını arttırmıştır. Bu da iş gücü giderlerinin, dolayısıyla da hizmet maliyetlerinin artmasına yol açmaktadır (Tengilimoğlu vd., 2014). Birçok ülkede sağlık sistemi harcamalarının % 65-80'inin personel giderlerinden oluştuğu belirtilmektedir (WHO 2000; Ozcan, 2009; Avcı ve Ağaoğlu, 2014). Sağlık insan gücünün sağlık harcamaları üzerinde anlamlı ve yüksek düzeyde bir ilişki vardır.

Sağlık hizmetlerinde kullanılan kaynakların önemli bir kısmı ilaç ve tıbbi malzeme giderlerini oluşturan harcamalardır. İlaçlar, tıbbi malzemeler ve ekipman, hasta bakımının kalitesini önemli ölçüde etkilemekte ve sağlık bakım maliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Kaur and Hall, 2001; Arık vd., 2016). Dolayısıyla sağlık teçhizat ve malzemelerinin sağlık harcaması ile önemli bir ilişkisinin olması beklenmektedir.

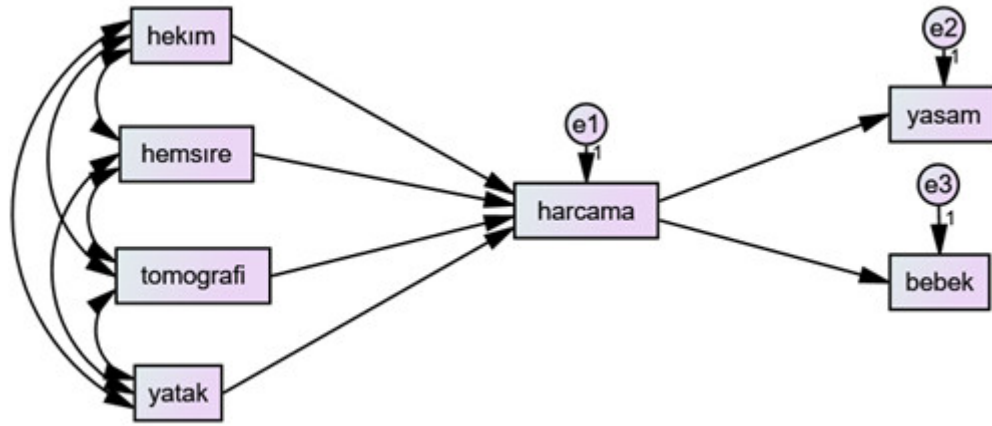
Ülkeler sağlık harcaması ile çocuk, bebek, anne ölüm oranları, yaşam beklentisi gibi temel sağlık sonuçlarını iyileştirmeyi amaçlamaktadırlar. Ülke sağlık göstergelerine bakıldığında, toplam sağlık harcamalarının çocuk ölüm oranlarını açıklamakta etkili olduğu görülmektedir (Çevik, 2013). Ülkelerin büyük bir kısmında sağlık harcamalarındaki artışın büyüme oranından daha yüksektir (Öztürk ve Uçan, 2017). Sağlık harcaması ve gelir düzeyi tipik olarak bebek ölüm oranlarını azaltmakta, yaşam süresinin ise artması ile ilgili kuvvetli bir ilişki vardır (Nixon and Ulmann, 2006; Heijink et al., 2013). Genel olarak, sağlık harcamaları, ülkelerin nüfus sağlığına önemli yararları vardır (Berger ve Messer, 2002; Heijink et al., 2013; MorenoSerra ve Smith, 2015; OECD, 2017). Sağlık harcamalarında bu denli bir artışın olması yaşam süresi ve bebek ölümleri gibi sağlık düzeyleri üzerinde olumlu bir etki oluşturması beklenmektedir.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), ekonomik yönden istikrarlı bir şekilde kalkınmayı hedefleyen, birlikte aynı amaç ve hedefler doğrultusunda hareket etmesine imkan veren ve sağlık sektörüne özel uygulamalarını olan, üyelerini bu konuda izleyen ve teşvik eden gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere oluşan bir birliktir (Kocaman vd., 2011). Bu sebeple seçilen ülkelere ait göstergeler arasındaki ilişki sonuçları, ülke sağlık sistemlerinin geliştirilmesi için politika yapıcılara yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, OECD sağlık harcamalarının sağlık sonuçlarına etkisinin yapısal eşitlik modellemesi ile

incelenmesidir. Bu amaçla, seçilen bağımsız değişkenlerin (hekim, hemşire, bilgisayarlı tomografi ve yatak sayıları) bağımlı değişkenler (sağlık harcaması, yaşam süresi ve bebek ölüm oranı) üzerine etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Bu araştırma, 35 OECD ülkesine ait 2017 yılı veriler kullanılarak yapısal eşitlik modellemesi yol (path) analizi yöntemi ile test edilmiştir. Yapısal eşitlik modelleri, ölçülen ve gizil (latent) değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin test edilmesinde kullanılan istatistiksel bir yöntemdir (Yılmaz, 2004). Araştırmada kullanılan veriler, “OECD Health Statistics 2019” yıllık veri tabanından alınmış, SPSS Versiyon 24 ve AMOS Versiyon 23 programı kullanılarak yapılmıştır. Seçilen bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için oluşturulan model Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Sağlık Göstergeleri Yapısal Eşitlik Modeli

Araştırmada kullanılan bağımsız değişkenler, bin kişiye düşen hekim, hemşire, hastane yatak sayıları ve bir milyon kişiye düşen bilgisayarlı tomografi sayısı; bağımlı değişkenler olarak kişi başına düşen sağlık harcaması, doğumda beklenen yaşam süresi ve bebek ölüm oranı kullanılmıştır. Bu çalışmada oluşturulan modelde, hekim, hemşire, bilgisayarlı tomografi ve hastane yatak sayılarının sağlık harcamaları üzerine etkisi; sağlık harcamalarının ise yaşam süresi ve bebek ölümlerine olan etkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan sağlık harcaması değişkeni hem bağımsız hem de bağımlı değişken olarak değerlendirilmelidir. Literatürden destekle oluşturulan modelde seçilen bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki etkiyi gözlemek için tasarlanan araştırma hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

- H1: Hekim sayısının sağlık harcamaları üzerinde pozitif etkisi vardır.
- H2: Hemşire sayısının sağlık harcamaları üzerinde pozitif etkisi vardır.
- H3: Bilgisayarlı tomografi sayısının sağlık harcamaları üzerinde pozitif etkisi vardır.
- H4: Hastane yatak sayısının sağlık harcamaları üzerinde pozitif etkisi vardır.

- H5: Sağlık harcamalarının yaşam süresi üzerinde pozitif etkisi vardır.
- H6: Sağlık harcamalarının bebek ölüm oranları üzerinde negatif etkisi vardır.

Bulgular

Araştırmada test edilen yapısal eşitlik modeli dört dışsal (exogenous) değişken (bin kişiye düşen hekim, hemşire, yatak sayısı ve bir milyon kişiye düşen bilgisayarlı tomografi sayısı) üç içsel (endogenous) değişken (sağlık harcaması, yaşam beklentisi ve bebek ölüm oranı) içermektedir. Araştırmadaki yapısal eşitlik modelinin uyum indeksleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Kurulan Yapısal Eşitlik Modellemesine Ait Uyum Kriterlerine İlişkin Değerler

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modelin Uyum Değerleri
(χ^2/sd)	$\chi^2/sd \leq 3$	$\chi^2/sd \leq 5$	1,05
RMSEA	$0 < RMSEA < 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,01$	0,04
CFI	$0,95 \leq CFI \leq 1$	$0,90 \leq CFI \leq 0,95$	0,99
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$	0,95
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,92

Kaynak: (Schermelleh-Engel vd., 2003).

Modelin uyum indekslerine bakıldığında; χ^2/sd değerinin 1,05, RMSEA değerinin 0,04, CFI değerinin 0,99, GFI değerinin 0,95 olması mükemmel, NFI değerinin 0,92 olması kabul edilebilir bir uyumun olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak elde edilen bu uyum indeksleri modelin mükemmel bir uyuma sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma hipotezlerine bakıldığı zaman (Tablo 2), hekim, tomografi ve yatak sayılarının sağlık harcamaları üzerindeki etkisine ait kurulan hipotezler istatistiksel olarak doğrulanmadığı belirlenmiştir. Hemşire sayısının sağlık harcamaları; sağlık harcamalarının ise yaşam süresi ve bebek ölüm oranlarına etkisine ait hipotezlerin istatistiksel olarak doğrulandığı belirlenmiştir.

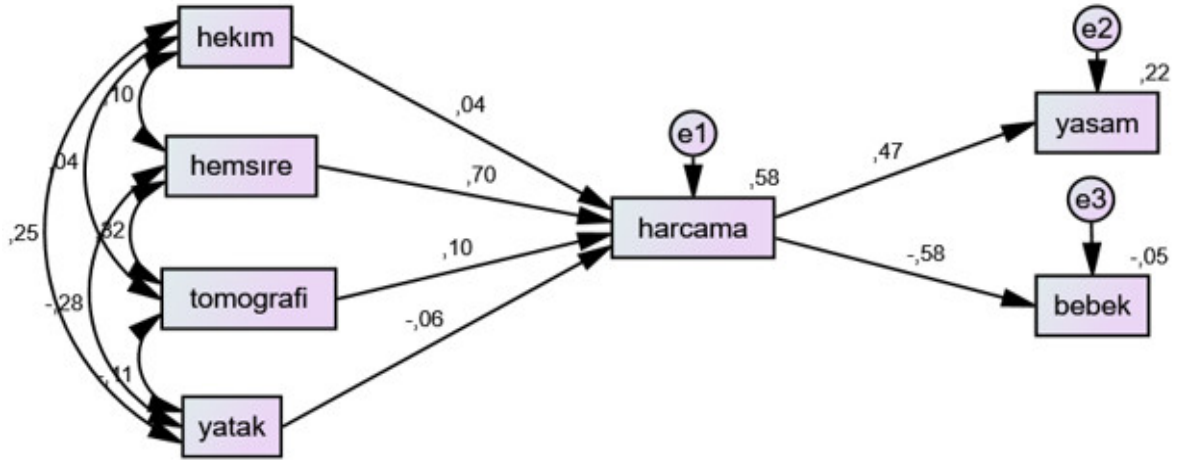
Tablo 2: Kurulan Modele Ait Oluşturulan Yolların Katsayıları, t İstatistikleri ve Hipotezler

Hipotezler	Yollar	Yol Katsayıları	t İstatistiği	P değeri	Sonuç
H1	Hekim → Harcama	0,04	0,38	0,70	Desteklenmedi
H2	Hemşire → Harcama	0,70	5,94	0,001	Desteklendi
H3	Tomografi → Harcama	0,10	-0,54	0,59	Desteklenmedi
H4	Yatak → Harcama	-0,06	1,04	0,30	Desteklenmedi
H5	Harcama → Yaşam	0,47	3,11	0,002	Desteklendi
H6	Harcama → Bebek	-0,58	-2,48	0,01	Desteklendi

p<0.05

Oluşturulan modelin sonucuna göre, hemşire sayısı sağlık harcamalarını pozitif olarak etkilemektedir (0,70). Sağlık harcamaları yaşam süresini pozitif (0,47); bebek ölüm oranını negatif olarak etkilemektedir (-0,58). Sağlık harcaması yüksek olan ülkelerin ortalama yaşam süresi yüksek, bebek ölüm oranı düşüktür. Dolayısıyla sağlık harcamasının sağlık düzeyi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ifade edebiliriz. Hekim sayısı ve bilgisayarlı tomografi sayısı ile sağlık harcaması arasında pozitif bir etki olmakla beraber bu etki istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir (sırasıyla 0,04 ve 0,10). Hastane yatak sayısının sağlık harcaması

üzerinde etkisi ise negatif olmakla beraber anlamı değildir (-0,06). Araştırma modelinde oluşturulan yolların sonuçları Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Sağlık Göstergeleri Yapısal Eşitlik Modellemesi Yol (Path) Analizi Sonucu

Tartışma

Sağlık harcamalarının sağlık sonuçları üzerinde etkileri ve sağlık göstergelerinin insani gelişmişlik üzerine etkileri gibi genel makro-ekonomik göstergeler üzerinde çeşitli yöntemlerle yapılmış çalışmalar mevcuttur. Ancak sağlık göstergelerini (sağlık kaynak ve sonuçları) yapısal eşitlik modellemesi ile test eden çalışmalara rastlanmamaktadır. Literatüre bakıldığında temel makro-ekonomik göstergeler üzerinde yapılan çalışmalarda sağlık göstergelerinden sağlık harcaması ve sağlık sonuçları arasındaki ilişkiyi test eden çalışmalar bulunmaktadır. Aşağıda bu çalışmaların bazılarına değinilmiştir.

Bilir ve Gökdemir (2018), yaptıkları çalışmada Türkiye’de kalkınma göstergelerinin yaşam beklentisine etkisini yapısal eşitlik modellemesi ile test etmişlerdir. Çalışmada, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla ekonomik büyüme, sabit sermaye yatırımları, tasarruf ve doktor başına düşen nüfusun yaşam beklentisi üzerinde önemli derecede etkili olduğunu bulmuşlardır.

Yorulmaz (2017), tarafından yapılan araştırmada, gelişmekte olan ve az gelişmiş kategorisinde yer alan ülkelerde, kadınların eğitim düzeylerinin ve sağlık harcamalarının yolsuzluktan ve kişi başına düşen gelirden bağımsız olarak sağlık göstergelerini iyileştirdiğini saptamıştır.

Kızılkaya ve ark. (2017), sağlık harcamalarının sağlık göstergeleri üzerine etkisini tespit etmek amacıyla çeşitli ekonometrik yöntemler kullanmışlardır. Çalışmada sağlık harcamalarının bebek ölüm oranı, beş yaş altı ölüm oranı ve doğumda beklenen yaşam süresi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Deluna ve Peralta (2014), Filipinler üzerinde yaptığı çalışmada gelir düzeyi, halk sağlığı harcaması ve sağlık sonuçlarının birbiri üzerine etkisini araştırmıştır. Çalışmada sağlık harcamasının sağlık sonuçları üzerinde pozitif etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Mahmud ve ark. (2013), Bangladeş için yaptığı çalışmada çoklu regresyon modelleri kullanarak yaşam beklentisinin ekonomik büyüme ve sağlık harcamaları üzerindeki etkisini incelemiş ve kişi başına düşen GSYİH ile yaşam beklentisi arasında yüksek ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tüylüoğlu ve Tekin (2009), gelir düzeyi ve sağlık harcamalarının yaşam süresi ve bebek ölüm oranı üzerindeki etkilerini çoklu regresyon tekniği ile saptamaya çalışmışlardır. Çalışmaya göre, sağlık harcamasının beklenen yaşam süresi ve bebek ölüm oranı üzerinde güçlü bir etkisinin olduğu saptamıştır.

Şener ve ark. (2019) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin 1975-2017 sağlık göstergeleri yapısal eşitlik modeli ile incelenmiştir. Sağlık harcamaları yaşam süresini pozitif (1,00); bebek ölüm oranını negatif yönde etkilediği (-1,00) tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile Türkiye'de sağlık harcamalarının artması yaşam süresini artırmakta ve bebek ölümlerini azaltmaktadır.

Literatürde yer alan akademik çalışmalara bakıldığında sağlık harcamaları ile sağlık sonuçları arasında kuvvetli bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada da oluşturulan modelde (sağlık harcaması ile bebek ölüm oranı ve yaşam süresi arasındaki ilişki) benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada OECD ülkeleri sağlık harcamalarının sağlık sonuçlarına etkisi yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmiştir. Çalışma, "OECD Health Statistics 2019" yıllık veri tabanından 2017 yılının verileri kullanılarak oluşturulan modelde hekim, hemşire, bilgisayarlı tomografi ve yatak sayılarının sağlık harcamaları üzerindeki etkisi; ayrıca sağlık harcamalarının yaşam süresi ve bebek ölüm oranlarına etkisi ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Literatürde sağlık insan gücü ve sağlık teçhizat ve malzemenin sağlık harcamalarını etkilediği ile ilgili kuvvetli bir destek vardır. Ayrıca sağlık harcamaları yaşam süresi ve bebek ölüm oranlarını olumlu yönde etkilemektedir. Yapılan analiz sonucunda sağlık insan gücü içerisinde hemşire sayısının sağlık harcamalarını arttırdığı, hekim sayısının sağlık harcamaları üzerinde etkisinin az olduğu bulunmuştur. Bilgisayarlı tomografi sayısı ile hastane yatak sayısının sağlık harcamaları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

Araştırma sonucuna göre sağlık harcamaları ile ortalama yaşam süresi ve bebek ölüm oranı arasında kuvvetli bir ilişki söz konusudur. Başka bir ifade ile sağlık harcamaları arttıkça yaşam süresi artmakta bebek ölümleri azalmaktadır. Yani ülke sağlık harcamasının artması sağlık düzeyini olumlu anlamda etkilemektedir. Ülke sağlık sistemlerinde yaşam süresini arttırmak ve

bebek ölüm oranlarını azaltmak için özellikle gelişmekte olan ülkelerin GSYH'den sağlığa ayrılan kaynağı arttırmaları gerekmektedir.

Sağlık harcamaları gelişmiş ülkelerde gelişmekte ve az gelişmiş ülkelere göre daha fazladır. Gelişmiş ülke sağlık sistemlerinde yaşlı nüfus daha fazladır. Bu ülkelerde nüfusun önemli bir kısmı yaşlılardan (65 yaş ve üstü) oluşmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde tedavi hizmetlerinin yanında bakım hizmetleri de önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebepten dolayı gelişmiş ülkelerde bakım hizmetleri için istihdam ettikleri hemşire sayısı gelişmekte olan ülkelere göre oldukça fazladır. Bundan dolayı hemşire sayısının sağlık harcamaları üzerindeki etkinin yüksek çıktığı görülebilir.

Hekim sayısı sağlık hizmeti maliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ülkeler bazında bakıldığında korelasyon ilişkisine göre sağlık harcamaları ile anlamlı bir ilişki çıkmaktadır. Fakat bu modelde sağlık harcamaları üzerinde etkisi pozitif olmakla beraber oldukça düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca hekim ücret sistemi ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği için sağlık harcamalarına etkisi farklılık gösterebilmektedir.

Sağlık harcamaları içerisinde önemli bir paya sahip diğer bir unsur ise sağlık teçhizat ve malzemedir. Bu çalışmada sağlık teçhizat ve malzeme içerisinde önemli iki ekipmanın (hastane yatak sayısı ve bilgisayarlı tomografi) sağlık harcaması üzerinde önemli bir etkisi bulunmamıştır. Seçilen değişkenler içerisinde oluşturulan modele göre sağlık harcamalarını anlamlı düzeyde sadece hemşire sayısının etkilediği ortaya çıkmıştır. Seçilen bağımsız değişkenlerin yanında sağlık harcamaları üzerinde etkisi olan birçok etken söz konusudur. Örneğin, sağlık hizmetlerinde kullanılan ilaçlar, tetkik-teşhis ve tedavi maliyetleri sağlık harcamaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bu etkenlerin sağlık harcamalarına etki düzeyleri ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca kişilerin yaşam alışkanlıkları (beslenme alışkanlığı, sigara ve alkol kullanımı) sağlık harcamalarına dolaylı olarak etki etmektedir. Daha sonraki çalışmalarda sağlık harcamasını etkileyen diğer göstergeler dâhil edilerek daha sağlıklı sonuçlar elde edilebilir.

Bu çalışma, ülke sağlık sistemlerine ait yalnızca bir yılın (2017 yılı) verileri kullanılarak yapılmıştır. Daha sonraki çalışmalarda ülkelerin geçmiş yıllarının verileri de araştırmaya dâhil edilerek özellikle sağlık kaynaklarının (hekim, hemşire, yatak, tomografi, MRI sayısı vb.) sağlık harcamaları üzerindeki etkisini tespit etme noktasında daha açıklayıcı sonuçlar elde edilebilir.

Kaynakça

- Arık, Ö., İleri, Y. Y. ve Kaya, B. (2016), "Sağlık Hizmetlerinde Tıbbi Cihaz Sektörü", Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 2016; 19(2): 187-202.
- Avcı, K. ve Ağaoğlu, S. (2014), "Türkiye'de Sağlık İnsan Kaynakları Planlaması", Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi, 7(1): 83-94.

- Berger, M. and J. Messer (2002), “Public Financing of Health Expenditures, Insurance, and Health Outcomes”, *Applied Economics*, Vol. 34, pp. 2105-2113.
- Bilir, B. Ö. ve Gökdemir, T. (2018), “Kalkınma Göstergeleri Çerçevesinde Yaşam Beklentisinin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2018 6(ICEESS’ 18) 163-167.
- Çevik, S. (2013), “Kamu Sağlık Harcamalarının Sağlık Sonuçları Üzerindeki Etkisi: Ülkelerin Gelir Seviyelerine Göre Bir Karşılaştırma”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* No:48 (Mart 2013) ss.113-133.
- Heijink, R., X. Koolman and G.P. Westert (2013), “Spending More Money, Saving More Lives? The Relationship Between Avoidable Mortality and Healthcare Spending in 14 Countries”, *European Journal of Health Economics*, Vol. 14, pp. 527-538.
- <http://www.oecd.org/els/health-systems/health-data.htm> (Erişim: 02.08.2019).
- https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/health_glance-2017 (Health at a Glance 2017 OECD Indicators).
- Kaur, M. ve Hall, S. (2001), “Medical supplies and equipment for primary health care A practical resource for procurement and management”, ECHO International Health Services Limited Ullswater Crescent Coulsdon Surrey CR5 2HR United Kingdom.
- Kızılkaya, O., Dağ, M. ve Kızılkaya, F. (2017), “Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Sağlık Göstergeleri Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, 1. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Araştırmaları Sempozyumu, Antalya.
- Kocaman, M. A., Mutlu, E. M., Bayraktar, D. ve Araz, M. Ö. (2011), “OECD Ülkelerinin Sağlık Sistemlerinin Etkinlik Analizi”, *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 4, s. 14-31.
- Mahmud, W., Asadullah, M. N., & Savoia, A. (2013), “Bangladesh's Achievements in Social Development Indicators: Explaining the Puzzle”. *Economic & Political Weekly*, 44, 6-28.
- Moreno-Serra, R. and P. Smith (2015), “Broader Health Coverage Is Good for the Nation’s Health: Evidence from Country Level Panel Data”, *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. 178, pp. 101-124.
- Nixon, J. and P. Ulmann (2006), “The Relationship Between Health Care Expenditure and Health Outcomes: Evidence and Caveats for a Causal Link”, *European Journal of Health Economics*, Vol. 7, pp. 7-18.
- Ozcan Y. (2009), “Quantitative Methods in Care Management: Techniques and Applications”, Jossey Bass Published, USA:161-182.

- Öztürk, S. ve Uçan, O. (2017), “Türkiye’de Sağlık Harcamalarında Artış Nedenleri: Sağlık Harcamalarında Artış - Büyüme İlişkisi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C.22, S.1, s.139-152.
- R Deluna Jr. ve Peralta T. F., (2014), “Public Health Expenditures, Income and Health Outcomes in the Philippines”, MPRA Paper No. 60115, posted 24 Nov 2014 10:51 UTC.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., ve Müller, H. (2003), “Evaluating The Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures”. *Methods of psychological research online*, 8(2), 23-74.
- Şener, M. ve Yiğit V., (2017), “Sağlık Sistemlerinin Teknik Verimliliği: OECD Ülkeleri Üzerinde Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26: 66-290.
- Şener, M., Aslan, Y., Yiğit, V. (2019). “Sağlık Göstergelerinin Yapısal Eşitlik Modellemesi İle Test Edilmesi”. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 268-276.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2014), “Sağlık İşletmeleri Yönetimi”, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, ISBN, 978-605-133-184-3, Geliştirilmiş 6. Basım.
- Tüylüoğlu, Ş. ve Tekin, M. (2009), “Gelir Düzeyi ve Sağlık Harcamalarının Beklenen Yaşam Süresi ve Bebek Ölüm Oranı Üzerindeki Etkileri”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:13. Sayı:1. ss.1-31.
- World Health Organization (2000), “The World Health Report 2000 Health Systems: Improving Performance”. Geneva: WHO.
- Yılmaz, V. (2004), “Lirsellele Yapısal Eşitlik Modelleri: Tüketici Şikayetlerine Uygulanması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, s77-90.
- Yorulmaz, Ö. (2017), “Sosyo-Ekonomik Kalkınma, Yolsuzluk ve Sağlık Göstergeleri Arasındaki İlişki: Kısmi En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması”, *The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems* Volume 5, Issue 2.

Türkiye’de Çalışan Annenin Sosyal Medyadaki Sosyal Temsilleri

Gizem KOÇ*

Tuğçe BAKIR-DEMİR†

Bengi ÖNER-ÖZKAN‡

Öz

İş gücüne katılan kadın sayısının artmasına karşın toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili beklentiler geçerliliğini koruyabilmektedir. Mevcut çalışma, Türkiye’deki sosyal medya kullanıcılarının çalışan annelere ilişkin sosyal temsillerini incelemeyi hedeflemiştir. Bu amaçla, bir sosyal site olan Eşi Sözlük sitesinden tek sayılı veriler seçilerek çalışan annelere ilişkin 60 girdi iki araştırmacı tarafından anlamlı söz öbekleri tek tek değerlendirilerek kodlanmıştır. Konvansiyonel içerik analizine göre, söz öbeklerindeki ortak örüntülerin bir araya getirilmesi sonucunda 6 adet üst tematik birim ortaya çıkmıştır. Bunlar: i) çalışan anneler ile ilgili genel bakış açısını, ii) çalışan annenin çocuğun gelişimine etkisini, iii) çalışan anne ile ilgili çocuğun bakış açısını, iv) çalışan anne olmak ile ilgili annelerin bakış açılarını, v) çalışan annenin sosyal destek kaynaklarını ve vi) çalışan annenin meslek tipi ve mesleğinin içeriklerini yansıtmaktadır. Tematik birimlerin içeriğine bakıldığında toplumsal cinsiyet rollerinin çalışan anne ile ilgili sosyal temsiller üzerine etkisi görülmektedir. Bulguların, Türkiye toplumundaki çalışan anne temsiline dair önemli bilgiler verdiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalışan Anne, Sosyal Temsil; Sosyal Medya Kullanıcıları, Toplumsal Cinsiyet Roller.

Social Representations of Working Mothers in Social Media in Turkey

Abstract

Despite the increased rate of women's labor force participation, expectations from women related with gender roles are still common. The current study aims to investigate social representations of social media users toward working mothers in Turkey. For this purpose, by selecting odd-numbered data from a social site called as Eşi Sözlük, all meaningful phrases in 60 entries were evaluated by two researchers. In accordance with conventional content analysis, common patterns in the phrases were gathered, and six thematic codes were constructed: i) general perspectives of people about working mothers, ii) the impacts of working mothers on their children, iii) children's perspective about their working mothers, iv) mothers' perspectives related to being a working mother, v) social support to working mothers, and vi) the occupation types of working mothers and the content of occupations. Concerning thematic units, the effects of gender roles on the social representations of working mother were shown. These findings were considered as valuable information with regards to the social representations of working mothers in Turkish society.

Keywords: Working Mothers; Social Representations, Social Media Users; Gender Roles.

Received/Geliş: 02.08.2019

Accepted/Kabul: 08.11.2019

* Arş. Gör. Uzm Psk., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, e-mail: gkoc@nku.edu.tr, [ID/0000-0002-9680-2387](https://orcid.org/0000-0002-9680-2387).

† Uzm. Psk., Orta Doğu Teknik Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, email: tugcebakirdemir@gmail.com, [ID/0000-0001-6979-7781](https://orcid.org/0000-0001-6979-7781).

‡ Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, e-mail: bengi@metu.edu.tr, [ID/0000-0002-9050-2818](https://orcid.org/0000-0002-9050-2818).

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Çocuk bakım kurumlarının sayısının çoğalmasıyla birlikte annelerin iş gücüne katılımı artmış olsa da (Derman ve Başal, 2010), Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde %70.2 olan kadın istihdam oranı (Eurostat, n.d.), Türkiye’de yalnızca %28’dir (*İstatistiklerle Kadın 2017*, 2018; Uyar, 2018). Bu oran erkeklerin istihdam oranının yarısından daha azdır. Türkiye’de çalışan kadınlar erkeklere kıyasla daha vasıfsız ve daha düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. (Bingöl, 2014). Eğitimli beyaz yakaya sahip kadınların oranı ise sadece %5’tir (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2008). Verilen oranlar kadınların çalışmasına yönelik bireysel tutum ve toplumsal algıların incelenmesinin önemini açıkça göstermektedir.

Bireysel tutum çalışmalarında, kadınların hemcinslerinin çalışmasına daha olumlu baktığı; ayrıca bekar ve büyük şehirlerde yaşayan kişilerin, kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmüştür (Çıtak, 2008; Quliyeva, 2012). Toplumsal olarak bakıldığında ise, Türkiye’de kadınların çalışmasına karşı olumsuz tutum sergileme ile baskın olan toplulukçu kültür özellikleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmuştur (Sönmez ve Adiller, 2015). Toplulukçu kültürde bireylere çocukluğundan itibaren ders kitapları da dahil olmak üzere (Gümüšoğlu, 2013) çeşitli şekillerde öğretilen, kadına ve erkeğe biçilmiş olan roller toplumun gerçekliği haline gelmiştir (Kandiyoti ve Bora, 1997). Bu rollere göre, kadınlar ev işleri yapan, çocuk ve hasta bakımından sorumlu kişiyken, (Damaske, 2013; Johnston ve Swanson, 2007; Sunar, 2013) erkekler “ailenin reisi”, ev gelirinden sorumlu güçlü kişi olarak gösterilmektedir (Ataca, 2013; Kaufman, 2013; Meisenbach, 2010; Warren, 2007).

Yapılan çalışmalar, bireylerin anne/baba olduktan sonra bu toplumsal cinsiyet rollerini daha çok benimsediğini göstermektedir (Boeckmann, Misra ve Budig, 2015). Bu rollerle ilişkili olarak ortaya çıkan yoğun annelik ideolojilerine göre (*Intensive motherhood ideologies*; Hays, 1996), iyi bir anne, çocuğun bakımından sorumlu birincil kişi olmalı ve çocuğu kendi hayatının merkezine koyarak zamanının büyük bir kısmını çocuğa harcamalıdır. Bu düşüncelere maruz kalan kadınlar ise anneliği çok daha zorlu ve kaygılı bir süreç olarak algılamaktadır (Myers, 2017). Bu çalışmalar toplumsal rollerin anneye daha çok rol ve sorumluluk verdiğini açıkça göstermektedir.

Çalışan kadın sayısının artmasıyla birlikte zaman içinde çalışan annelere karşı daha eşitlikçi tutumlar ortaya çıkmaya başlasa da (Donnelly ve diğer., 2016), toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili bu beklentiler çok büyük oranda geçerliliğini korumaktadır. Anne ve baba benzer koşullarda çalışsa bile toplum tarafından annenin ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu olan en önemli kişi olması beklenmektedir (Lewis, 2001; Moen ve Sweet, 2003). Diğer bir deyişle, anne çalışıyorsa, iş yaşamının yanı sıra ev işleri ve çocuk bakımı işlerini de istihdama katılmayan kadınlar gibi halletmeleri beklenmektedir (Bingöl, 2014). Örneğin, Türkiye’de yemeklerin

neredeysi tamamını (%91.2) kadınların yaptığı görülmüştür (*Aile Yapısı Araştırması 2016*, 2016). Benzer şekilde, güvenli ve ulaşılabilir bir kreş hizmetinin olmaması halinde ücretli çalışmadan vazgeçecek kişinin babadan ziyade anne olması beklenmektedir (Bora, 2012). Okul öncesi yaşta bir çocuğa sahip olma, kadınların işgücüne katılımını olumsuz yönde etkilemektedir (Kılıç ve Öztürk, 2012). Diğer taraftan, istihdama katılmayan evli kadınların neden çalışmadığı incelendiğinde başlıca sebeplerin çocuk bakımıyla ilgili yaşanan sorunlar, eşin izin vermemesi ve çalışan evli kadın olarak yakın çevresinde itibar yitirme olduğu görülmüştür (Çınar, 1994). Benzer şekilde, Türkiye genelinde çalışmayan kadınların %36'sının, doğuda ise %52'sinin ev dışı çalışma yaşamına katılımlarının kocaları tarafından engellendiği görülmüştür (Altınay ve Arat, 2008). Bu çalışmalar da göstermektedir ki anneler çalışsalar dahi toplum, onlardan toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir hayat sürmelerini beklemektedir. Sosyal politikaların da desteklediği (Crompton, 1999; Lewis, 2001) bu toplumsal roller ve yoğun annelik ideolojilerinin altında kalan çalışan anneler birçok zorlukla karşılaşmaktadır.

Çalışan annelerin karşılaştığı bu zorluklar, ev ve işteki sorumluluklar ile ev-iş dengesi kurulamamasından kaynaklanıyor olabilir (Schueller-Weidekamm ve Kautzky-Willer, 2012). Hane içindeki problemler düşünöldüğünde, zamanının büyük bir kısmını işte harcayan anneler toplumun dayattığı ideal annelik beklentilerini karşılayamadıkları ve çocuklarıyla yeterince zaman geçirmediklerini düşündükleri için sıklıkla suçluluk duygusu hissedebilmektedirler (Berne, 1694; Gürsoy ve Yıldız Bıçakcı, 2007). Kadınlar eşlerinden daha yüksek bir gelire sahiplerse, eşlerinin erkekliğini küçümsüyormuş gibi hissettiklerini belirtmişler ve ailenin ana gelir kaynağı olmanın kendi annelik rolleriyle çeliştiğini ifade etmişlerdir (Chesley, 2017). İşyerinde karşılaşılan zorluklar düşünöldüğünde ise, düşük iş kalitesine sahip olmak (Shibley ve Coats, 1992) ve iş saatleri sırasında çocukları için kaliteli bir bakım yeri bulamamak (Ünaldı ve diğer., 1995) çalışan annelerin stres seviyelerini arttırmaktadır. Bunun yanı sıra, uzun saatler boyunca çalışan anneler, yorgunluk dolayısıyla daha az temkinli davranmakta, bu da onların iş sağlığı ve güvenliğinin azalmasına neden olmaktadır (Kodagoda, 2018). Bütün bu çalışmalar ev ve işte karşılaşılan zorlukları kısaca özetlemektedir.

Ev ve iş dengesi kurulamadığında annelerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarında bozulmalar olduğu görülmüştür (Chatzitheochari ve Arber, 2009; Losoncz ve Bortolotto, 2009). Toplumda en çok zaman baskısı hisseden grubun çalışan anneler olduğu gözlemlenmiştir (Baxter, 2009; Skinner, 2012). Çalışan anneler daimî olarak zaman baskısı hissettiklerini, bu sebeple aynı anda birden çok işi yapmaya çalıştıklarını ve buna rağmen zaman kısıtlılığı problemi yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Rose, 2017). Bu baskı ise çalışan annelerin yorgun ve stresli hissetmelerine, dolayısıyla sağlıklarında bozulmalara neden olmaktadır (Grogan, 1996; Josselson, 1990; Morse ve Frust, 1982; Walzer, 1997).

Bütün bu zorluklara rağmen, çalışmanın kişiye olumlu etkileri de bulunmaktadır. Çalışan annelerle ilgili yapılan nitel bir araştırmada, anneler ev ve iş arasında bir seçim yapmak zorunda kalmadıkları için kendilerini şanslı hissettiklerini ifade etmişlerdir (Giele, 2008). Ayrıca, istihdama katılmayan annelerle karşılaştırıldığında, çalışan annelerin yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Cranney ve Miles, 2017; Sayıl, Güre, ve Uçanok, 2007). Bununla birlikte, çalışan annelerin olumlu bir benlik algısına sahip oldukları ve iyi oluş düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür (Giele, 2008). Bu çalışmalar da çalışan anne olmanın olumlu ve olumsuz sonuçlarına daha detaylı bakılması gerektiğini göstermektedir.

Bu çerçevede bakıldığında, annenin hangi motivasyonla ve hangi koşullar altında çalıştığının sıklıkla vurgulandığı görülmektedir. Örneğin, iş koşulları düşünüldüğünde, iş yeri ortamı ve annenin işe isteyerek dönmesi gibi faktörler sonuçları etkilemektedir (Sayıl ve diğer., 2007). Ayrıca, çoğunlukla erkek çalışanlardan oluşan işyerlerinde, kadınların kalıp yargılar nedeniyle dışlandıkları için yüksek stres seviyesi ile çalışmak zorunda kaldığı bulunmuştur (Bebekoğlu ve Wasti, 2002; Dayıoğlu ve Kırdar, 2010; Ersöz, 1993; Toksöz, 2007). Annelerin doğum öncesi plana uygun bir şekilde işe döndüklerinde iyi oluş düzeylerinin arttığı görülmüştür (Hock ve DeMeis, 1990; Koren-Karie, 2001; Sayıl ve diğer., 2007). Annenin sahip olduğu mesleğin de çalışan anneyi olumlu ve olumsuz şekilde etkileyebileceği görülmüştür. Uzun vadeli kariyer planlarına ulaşmada esnekliğe sahip olduğunu düşünen anneler işe dönmeye ilgili planlarında zaman açısından daha esnek davranmakta, bu konuda daha az stres yaşamaktadır (Sayıl ve diğer., 2007). Diğer yandan, mesleği eğitimci olan anneler ise kendilerine daha yüksek standartlar koymakta, bu yüzden daha yüksek stres seviyesine sahip olmaktadır (Knowles, Nieuwenhuis ve Smit, 2009).

Ailesel özelliklerin de annenin çalışma motivasyonunu etkilediği görülmüştür. Gelir arttıkça, aileler bebek/çocuk bakımı konusunda daha çok seçeneğe sahip olabilmekte, bunun da annenin çalışıp çalışmama kararında etkili olduğu görülmektedir (Sayıl ve diğer., 2007). Tam tersine, tek ebeveyn olarak çocuk yetiştiren anneler, hem eş desteği alamadığı hem de evli annelere göre daha düşük gelire sahip olduğu için stres seviyeleri yüksektir (Shiple ve Coats, 1992). Eş desteğinin de annenin çalışması ve iyi oluşu arasındaki ilişkide önemli bir etken olduğu bulunmuştur. Eş desteğinin, çocuk bakımında (Aral, 1997; Walker, 1996) ve işe dönen annenin ev iş dengesi sağlayabilmesinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Bütün bu çalışmalar, çalışan annenin meslek tipi, doğum öncesi planları gibi pek çok faktörün çalışan anne üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerini göstermektedir.

Çocukların da annelerin çalışma durumundan etkilendiği birçok çalışma tarafından gösterilmiştir (Baumrind, 1998). Çalışan anne ile çalışmayan anneye sahip 10-12 yaş arası çocuklarla yapılan bir araştırmada, annesi çalışan çocukların annelerini daha sevecen ve daha az

ceza veren anneler olarak gördükleri bulunmuştur (Gürsoy ve Yıldız Bıçakçı, 2007). Çalışan annelerin zaman kısıtlılığı dolayısıyla çocuklarıyla kaliteli zaman geçirmeye çalıştıkları, bu zamanın kalitesinin anne-çocuk bağı, dolayısıyla çocuk gelişimini doğrudan etkilediği bulunmuştur (Hubbs-Tait, Culp, Culp ve Miller, 2002; Yeşilyaprak, 2004). Okul öncesi döneme bakıldığında, çalışan annenin çocuklarının hem genel gelişim olarak (Lara ve diğer., 1994) hem de yemek yeme, giyinme-soyunma gibi öz bakım becerilerinde yaşlılarından daha iyi oldukları bulunmuştur (Demiriz ve Dinçer, 2000). Ayrıca, bu çocuklar ev içinde daha fazla rol aldığı için daha özgüvenli olmaktadır (Çiftçi, 2004:36). Bir meta-analiz çalışması, çalışan anneye sahip kız çocuklarının akademik başarısının diğer çocuklardan daha iyi olduğunu göstermiştir (Goldberg, Prause, Lucas-Thompson ve Himsel, 2008). Bu çalışmalar, çalışan annelerin çocuklarının bu durumdan olumlu etkilendiğini göstermektedir.

Literatürde çalışan bir annenin çocuğu olmanın çocuk gelişimini olumsuz yönde etkilediğini bulan çalışmalar da mevcuttur. Uzun saatler boyunca çalışan annelerin çocuk bakım kalitesinin düştüğü ve çocuklarının bilişsel gelişiminin bu durumdan olumsuz yönde etkilendiği gösterilmiştir (Kodagoda, 2018; Woods, 1972). Orta çocukluk dönemi ile ilk ergenlik yaşlarını kapsayan başka bir çalışmada çalışan anneye sahip çocukların depresif semptomları daha yüksek bulunmuştur (Demir, Karacetin, Demir ve Uysal, 2011). Birçok çalışmanın ulaştığı sonuç ise sadece annenin çalışma statüsünün çocuğun gelişimini etkilemediği, sosyoekonomik durum, çocuğun cinsiyeti, annenin ev iş dengesi sağlayabilmesi gibi diğer birçok etkenin de dikkate alınması gerektiğidir (Kassamali ve Rattani, 2014).

Kısacası, çalışan annelerin karşılaştığı zorluklar ve toplumsal cinsiyet rollerinin onlara dayattığı yüksek annelik beklentileri annelerin genel olarak iyi oluş düzeylerini bozmakta ve stres seviyelerini arttırmaktadır. Bu durum ise annelerin çocuk bakımını, dolayısıyla çocukların gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bunların aksine, literatürde çalışan anne ve çalışan anneye sahip bir çocuk olmanın olumlu etkileri de gösterilmiştir. Ancak bütün bu olumlu ve olumsuz etkiler toplumdaki çalışan anneye dair bir takım sosyal temsillerle birlikte anlam kazanıp şekillenmektedir.

Sosyal temsiller, insanların diğer insanlarla ya da gruplarla paylaştığı görüş ve bilgilerdir (Höijer, 2011; Moscovici, 1984). İnsanlar, çevrede olup biteni anlamlandırmak için sosyal temsiller aracılığıyla diğer insanlarla ve gruplarla paylaşımda bulunur (Moscovici, 1988) ve bu şekilde olup bitene anlam kazandırır. Bu anlam ve bilgi, günlük hayatın bir parçası haline gelir (Cirhinlioğlu, Aktaş ve Öner-Özkan, 2006). Sosyal temsiller toplumda paylaşıp deneyimlendikçe anlam yeniden yaratılır ve insanların düşünceleriyle davranışlarını etkiler (Moscovici, 1988). Çalışan anneye dair sosyal temsiller ve bu temsillerin toplumsal algı ve

bireysel tutumlara etkileri zaman içinde değişmiştir (Donnelly ve diğer., 2016), bu yüzden güncel çalışma bu kuram çerçevesinde şekillendirilmiştir.

Sosyal Temsiller Kuramı düşünüldüğünde, çalışan anne olmanın hem anneye hem de çocuğuna olumlu ve olumsuz etkilerini görebilmek adına, çalışan annelere ilişkin sosyal temsilleri anlamının oldukça büyük bir öneme sahiptir. Yukarıda da anlatıldığı gibi Türk kültüründe çalışan anneleri içeren birçok çalışma olmasına karşın çalışan anneleri yansıtan sosyal temsil çalışmasına rastlanmamaktadır. Sosyal temsil çalışmalarına bakıldığında ise medyadaki cinsiyet rolleri (Caradeux ve Salom, 2013; Kruse, Weimer ve Wagner, 1988) ve çalışan kadınlarla (Ruth, Summers ve Carter, 2013) ilgili araştırmalar olmasına karşın çalışan annelerle ilgili sosyal temsil çalışması bulunmamaktadır. Çalışan anne olmaya dair birçok ilişkinin temelini sosyal temsillere bakılarak anlaşılabilirliği düşünülmüştür. Bu sebeple mevcut çalışmada, sosyal sözlük yoluyla elde edilmiş anonim girdiler aracılığı ile Türkiye’deki çalışan annelere ilişkin sosyal temsilleri incelemek amaçlanmaktadır. Çalışan annelere yönelik toplumsal algı düşünüldüğünde, konuyla ilgili sosyal temsillerin ortaya konulmasının toplumsal rolleri anlamakta ve çözüm adına sosyal politikalara öneri sunmak adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Örneklem

Bu çalışmada, çalışan annelere ilişkin 60 girdi sistematik örneklem yöntemiyle alınmıştır. Katılımcılar girdileri tamamen anonim bir yöntemle sadece rumuzları ile yazmışlardır. Bu anonimlikten ötürü, katılımcıların yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum gibi demografik bilgilerine erişilememektedir.

İşlem

Mevcut çalışmada, Türkiye’de en sık ve aktif kullanılan sosyal sözlük olduğu için Ekşi Sözlük verileri kullanılmıştır. Ekşi Sözlük, her türlü olay, etkinlik, konu ve kavram hakkında, siteye kayıtlı yazarların yorumlarını içeren bir web sitesidir. Bu sosyal sitede gündemle ilgili başlıklara çılmakta olup kamuoyu oluşturmada oldukça etkilidir. Araştırma için incelendiğinde ‘Çalışan anne’ başlığı altında yer alan 125 girdi tespit edilmiştir. 2002- 2018 yılları arasında yazılmış olan bu girdilerden 60 tanesi tek sayılar seçilerek alınmıştır. Dört girdi içeriği anlaşılabilirliği için analizden çıkarılmıştır. Geriye kalan 56 girdi psikoloji alanında doktora yapmakta olan deneyimli iki araştırmacı tarafından kodlanmıştır.

Türk kültüründe yapılmış çalışan annelerle ilgili temsiller olmadığı için girdiler konvansiyonel içerik analizi (*conventional content analysis*) yöntemiyle incelenmiştir (Hsieh ve Shannon, 2005). Dolayısıyla, girdilerdeki her bir cümle incelenmiş ve tematik ve alt tematik birimler oluşturularak kodlama yapılmıştır. Öncelikle her bir sözlük yazarının verisi araştırmacılar tarafından ayrı ayrı okunmuş ve ana temalar tespit edilmiştir. Ardından

araştırmacılar belirledikleri ilk temaları karşılaştırarak bu temalar konusunda fikir birliğine vardıldıktan sonra kodlamaya başlamıştır. Kodlama sırasında ana ve alt tema sayıları kısıtlı tutulmaya çalışılmıştır. Oluşturulan temalara uymayan girdiler belirlendiğinde yeni temalar eklenmiştir. Girdiler kodlamasının ardından içerik analizinde uzman bir araştırmacı tarafından temalar ve yapısı gözden geçirilerek düzenlemeler yapılmıştır. Bu değişiklik doğrultusunda, bütün girdiler yeniden kodlanarak tematik birimler girdi örnekleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Kodlama sonunda temalar hiyerarşik bir düzende bir araya getirilmiştir. Tüm bu süreçte araştırmacılar arası fikir birliği esas alınmıştır. Herhangi bir fikir ayrılığında durum tartışılarak ortak karara varılmıştır.

Oluşturulan tematik birimler üç şekilde incelenmiştir. Tematik birimin kullanılma sıklığı (*f*), tüm katılımcıların mevcut temadan kaç kere bahsettiğinin toplamını ifade etmektedir. Tematik birimi kullanan katılımcı sayısı (*N*), mevcut temayı kaç farklı katılımcının kullandığını göstermektedir. Tematik birimi katılımcıların yüzde kaçının kullandığı (%), tematik birimi kullanan katılımcı sayısının (*N*) toplam katılımcı sayısına (56 kişi) bölünüp yüzle çarpılmasıyla elde edilmiştir.

Bulgular

Sosyal medya girdileri kodlandıktan sonra girdilerdeki ortak örüntüler bir araya getirilmiştir. Bu örüntülerde farklı üst, ara ve alt tematik birimler bulunmuştur. Ortak örüntüler sonucunda 6 adet üst tematik birim ortaya çıkmıştır. Bunlar i) çalışan anneler ile ilgili genel bakış açısını, ii) çalışan annenin çocuğun gelişimine etkisini, iii) çalışan anne ile ilgili çocuğun bakış açısını, iv) çalışan anne olmak ile ilgili annelerin bakış açısını, v) çalışan annenin sosyal destek kaynaklarını ve vi) çalışan annenin meslek tipi ve mesleğinin içeriklerini yansıtmaktadır. Anonim olarak yazılan bu sözlükte, yazarın kim olduğunu belirtmeden yazdığı girdiler çalışan anneler ile ilgili genel bakış açısı olarak değerlendirilmiştir. Eğer sözlük yazarı, bir çocuk olarak ne hissettiğinden ve/veya düşündüğünden bahsetmişse çalışan anne ile ilgili çocuğun bakış açısı teması altında; bir anne olarak ne hissettiğinden ve/veya düşündüğünden bahsetmişse çalışan anne olmak ile ilgili annelerin bakış açısı temasının altında değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Çalışan anneler ile ilgili genel bakış açısı

Tematik Birim	<i>f</i>	<i>N</i>	%
Çalışan Anneler ile İlgili Genel Bakış Açısı	339	49	89.29
Düşünceler	336	49	89.29
çalışan annenin zaman kısıtlılığı	53	14	25.00
çalışan annenin birçok şeyle aynı anda mücadele ettiği düşüncesi	52	21	37.50
çalışan annenin çoklu rollere sahip olması	43	12	21.43
çalışan annenin iyi bir anne olamayacağını düşünmek	27	12	14.29
annenin çalışmaması gerektiğini düşünmek	21	8	14.29

Not: *f* = tematik birimin kullanılma sıklığı; *N* = tematik birimi kullanan katılımcı sayısı; % = tematik birimi katılımcıların yüzde kaçının kullandığı

Tablo 1. Çalışan anneler ile ilgili genel bakış açısı (devamı)

Tematik Birim	f	N	%
Çalışan Anneler ile İlgili Genel Bakış Açısı	339	49	89.29
Düşünceler	336	49	89.29
çalışan annenin pek çok iyi yönü olduğunu düşünmek (zeki, eğitimi vb.)	17	11	19,64
çalışan annenin evin finansal yükünden sorumlu olması/ çalışmayan annenin finansal sorumluluğunun olmaması	16	4	7.14
çalışan anneler ile ilgili önyargılarla baş edilmesi gerektiği düşüncesi	15	9	16.07
çalışan annenin fedakar olduğunu düşünmek	13	7	12,50
çalışan annenin de çocuğuna iyi bakabileceği düşüncesi	11	7	12.50
çalışan annenin evle daha az/çalışmayan annenin evle daha çok ilgilendiği düşüncesi	11	6	10.71
çalışan annenin işini/kariyerini sevdiğini düşünmek	7	6	10.71
çalışan annenin de özünde sadece bir insan olduğu düşüncesi	6	4	7.14
çalışan annenin topluma yararlı olacağı düşüncesi	5	2	3.57
anneliğin içgüdüsel olduğunu düşünmek	5	2	3.57
çalışan annenin kendiyile az/çalışmayan annenin kendiyile daha çok ilgilendiği düşüncesi	4	4	7.14
çalışan anne sayısının az olmadığını düşünmek	4	4	7.14
çalışan annenin çocukla yeterince ilgilenmediği düşüncesi	4	3	5.36
kariyer sahibi annenin çocuğu için işe ara verebileceğini düşünmek	3	2	3.57
çalışan anne haklarını savunmak	3	1	1.79
çalışan annenin suçluluk duyduğunu düşünmek	3	1	1.79
çocuğa fazla önem verildiğini düşünmek	1	1	1.79
çalışan annelerin çocuklarının sorunlu olacağını düşünmek	1	1	1.79
Duygular	3	2	3.57
çalışan anneye kızgın olmak ve onu suçlamak	2	2	3.57
çalışan annenin çocuğuna üzülme	1	1	1.79

Not: f = tematik birimin kullanılma sıklığı; N = tematik birimi kullanan katılımcı sayısı; % = tematik birimi katılımcıların yüzde kaçının kullandığı

Çalışan Anneler ile İlgili Genel Bakış Açısı

Çalışan anneler ile ilgili genel bakış açısı teması sosyal medya girdilerinin büyük bir bölümünü kapsamaktadır (Örn, ‘...O çağda çocuğun anneye neredeyse 24 saat boyunca ihtiyacı var. Çalışan anneler ise maalesef çocuklarıyla yeterince ilgilenemiyorlar. Gidin görün kreşlerdeki dramları...’; ‘...Bir günü kımıl kımıl karınca gibi sürekli didinerek geçer...’). Bu üst temanın duygular ($f = 3$; $N = 2$) ve düşünceler ($f = 337$; $N = 49$) olarak iki ayrı ara temaya ayrıldığı saptanmıştır. Düşünceler incelendiğinde, çalışan annelerin zaman kısıtlılığı ($f = 53$; $N = 14$), çalışan annenin birçok şeyle aynı anda mücadele ettiği ($f = 52$; $N = 21$), çalışan annenin fedakâr olduğu ($f = 13$; $N = 7$) ve bu annelerin çoklu rollere sahip olduğu ($f = 43$; $N = 12$) düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, çalışan annenin iyi bir anne olamayacağı ($f = 27$; $N = 12$), annelerin çalışmaması gerektiği ($f = 21$; $N = 8$), çalışan annenin çocukla yeterince ilgilenmediği ($f = 4$; $N = 3$) ve çalışan annelerin çocuklarının sorunlu olacağı ($f = 1$; $N = 1$) dile getirilmiştir. Benzer bir şekilde

katılımcılar kariyer sahibi annenin çocuğu için işe ara verebileceğini ($f=3; N=2$), çalışan annenin evle daha az veya tam tersi olarak çalışmayan annenin evle daha çok ilgilendiğini ($f=11; N=6$), dışardaki insanlarla daha iyi vakit geçirdiğini ($f=1; N=1$) ve çalışan annenin kendisiyle az veya çalışmayan annenin kendisiyle daha çok ilgilendiğini ($f=4; N=4$) söylemişlerdir. Bu düşüncelerin aksine, girdilerde çalışan annenin pek çok iyi yönü olduğu (zeki, eğitilmiş, kendi gelişimini önemseyen, ayakları üzerinde durabilen, güçlü, aileye bağlı vs.) ($f=17; N=11$), çalışan annenin evin finansal yükünden sorumlu olması veya çalışmayan annenin finansal sorumluluğunun olmaması ($f=16; N=4$), çalışan annenin de çocuğuna iyi bakabileceği ($f=11; N=7$), çalışan annelerin çocukla kaliteli vakit geçirdiği ($f=4; N=2$), aynı zamanda işini/kariyerini sevdiği ($f=7; N=6$) ve topluma yararlı olacağı düşüncesi ($f=5; N=2$) de yer almaktadır. Ayrıca, çalışan anne sayısının az olmadığı ($f=4; N=4$) ve bu annelerin suçluluk duyduğu ($f=3; N=1$), çalışan anneler ile ilgili önyargılarla baş edilmesi ($f=15; N=9$) ve çalışan anne haklarının savunulması gerektiği ($f=3; N=1$) vurgulanarak çalışan anneye destek olan bir sosyal temsil de saptanmıştır. Benzer biçimde, çalışan annenin de özünde sadece bir insan olduğu ($f=6; N=4$) ve günümüzde çocuğa fazla önem verildiği ($f=1; N=1$) düşünceleri saptanmıştır. Ayrıca, çalışan anneden bağımsız olarak annelik ile ilgili düşüncelerinden de bahsetmişlerdir. Anneliğin içgüdüsel olduğuna ($f=5; N=2$) ve her kadının anne olmaması gerektiğini ($f=6; N=1$) vurgulamışlardır.

Girdilerde çalışan anneler ile ilgili duygular da yer almaktadır ($f=3; N=2$). Oldukça az sayıda olan duygu ifadeleri çalışan anneye kızgın olma ve onu suçlama ($f=2; N=2$) ve çalışan annenin çocuğuna üzülmeye ($f=1; N=1$) duygularını içermektedir (bkz. tablo 1).

Tablo 2. Çalışan annenin çocuğun gelişimine etkisi

Tematik Birim	<i>f</i>	<i>N</i>	%
Çalışan Annenin Çocuğun Gelişimine Etkisi	160	27	48.21
Çocuğun bağımsızlığı	97	16	28.57
İdeal çocuk gelişimi	13	10	17.87
Anne-çocuk etkileşimi	13	7	12.50
Eğitimsel gelişim	13	5	8.93
Kişilik gelişimi	6	2	3.57
Çocuğun ruhsal sağlığı	5	2	3.57
Bilişsel gelişimi	5	1	1.79
Fiziksel sağlık	4	2	3.57
Sosyal gelişim	3	2	3.57
Baba-çocuk etkileşimi	1	1	1.79

Not: *f* = tematik birimin kullanılma sıklığı; *N* = tematik birimi kullanan katılımcı sayısı;

% = tematik birimi katılımcıların yüzde kaçının kullandığı.

Çalışan Annenin Çocuğun Gelişimine Etkisi

Çalışan annenin çocuğun gelişimine etkisi sık kullanılan ikinci tematik birimdir ve on adet alt birimden oluşmaktadır (Örn, ‘Dokuz yaşından bu yana yemekti, temizlikti, düzendi hep hayatımın bir parçası oldu. Eğitim yaşamım boyunca okul üniformamı bildim bileli hep kendim

ütüledim...’; ‘...Onun sayesinde öğrendim; cesur olmayı, üretmenin yaratmanın heyecanını, okumayı, öğrenmeyi, meraklı olmayı...’). Katılımcılar çalışan annenin, çocuğun bağımsızlığına etkisini sıklıkla dile getirmiştir ($f = 97$; $N = 16$). Bu alt birimde çalışan anneye sahip çocuğunun hareketlerinde özgür olması, ev işi yapma ve kendi ayakları üzerinde durabilme becerisinin fazla olmasından bahsedilmiştir. Ayrıca bu çocukların olası tehlikelerin daha çok farkında olduğundan ve deneyimlerinden öğrenme becerilerinin daha fazla olduğundan söz edilmiştir. Bunlara ek olarak, yalnız zaman geçirebilen ve sorumluluk duygusu yüksek çocuklar olduğuna vurgu yapılmıştır.

Ayrıca, ideal çocuk gelişimi için kritik dönemlerin varlığından da söz edilmiştir ($f = 13$; $N = 10$). Anne-çocuk etkileşimi alt teması da bir diğer alt tema olarak karşımıza çıkmıştır ($f = 13$; $N = 7$). Bu temada, çalışan anne ve çocuk arasındaki etkileşimin az olduğu ve çocuğun anneden daha çok ilgi istediği belirtilmiştir. Girdiler incelendiğinde yalnızca bir katılımcının baba-çocuk etkileşiminin çocuk gelişimi üzerindeki etkisine dikkat çektiği görülmektedir ($f = 1$; $N = 1$). Bunların yanı sıra, çalışan annenin çocuğun eğitimsel gelişimine ($f = 13$; $N = 5$) (örn., okul öncesi eğitim seçeneği ve farklı okulları deneyimleme), kişilik gelişimine ($f = 6$; $N = 2$) (örn., meraklı olmak, cesur olmak ve yaratıcı olmak), bilişsel gelişimine ($f = 5$; $N = 1$) (örn., problem çözme becerisi) ve sosyal gelişimine ($f = 3$; $N = 2$) (örn., çalışan annenin çocuğunun sosyal, girişken ve aktif olması) katkı sağladığı vurgulanmıştır. Bunların aksine, çalışan annenin çocuğu ruhsal ($f = 5$; $N = 2$) (örn., travma) ve fiziksel ($f = 4$; $N = 2$) (örn., uyku problemleri) olarak olumsuz yönde etkilediği de ifade edilmiştir (bkz. tablo 2).

Tablo 3. Çocuğun çalışan anne ile ilgili bakış açısı

Tematik Birim	<i>f</i>	<i>N</i>	%
Çocuğun Çalışan Anne ile İlgili Bakış Açısı	142	32	57.14
Çocuğun duygusu	108	29	51.79
olumsuz	60	22	39.29
stresli/rahatsız ve/ya tedirgin hissetmek	13	7	12.50
çaresiz ve/ya üzgün hissetmek	12	8	14.29
daha fazla ilgi ve/ya şefkat ihtiyacı	9	4	7.14
anneye karşı kızgınlık/düşmanlık hissetmek, anneyi affedememek	8	4	7.14
değersiz, terkedilmiş ve/ya yalnız hissetmek	8	6	10.71
anneye özlem duymak	5	5	8.93
hissiz olmak	3	2	3.57
diğer çocukları kıskanmak	1	1	1.79
suçluluk duygusu hissetmek	1	1	1.79
olumlu	48	18	32.14
anneye minnet duymak	18	7	12.50
annesi ile gurur duymak	9	6	10.71
hoşnut ve/ya mutlu hissetmek	7	6	10.71
anneye sevgi/saygı duymak	7	5	8.93
anneye sempati hissetmek	4	4	7.14
çalışan anneye sahip olduğu için şanslı hissetmek	2	2	3.57

Not: f = tematik birimin kullanılma sıklığı; N = tematik birimi kullanan katılımcı sayısı;
% = tematik birimi katılımcıların yüzde kaçının kullandığı.

Tablo 3. Çocuğun çalışan anne ile ilgili bakış açısı (devamı)

Tematik Birim	f	N	%
Çocuğun Çalışan Anne ile İlgili Bakış Açısı	142	32	57.14
Çocuğun düşüncesi	34	13	23.21
olumsuz	26	10	17.86
annenin kendisinin etrafında olmadığını düşünmek	11	7	12.50
annenin tahammülsüz ve/ya gergin olduğunu düşünmek	11	2	3.57
çalışan annenin çocuğu olmanın zor ve/ya gereksiz olması	2	2	3.57
çocuğun anneden istediği ilgiyi göremediğini düşünmesi	2	1	1.79
nötr	5	4	7.14
çocuğun hangi gelişimsel döneminde annenin çalıştığının önemli olduğu düşüncesi	3	2	3.57
çocuğun zamanı annenin iş saatleri ile ilişkilendirmesi	2	1	1.79
diğer çocukları kıskanmak	1	1	1.79
suçluluk duygusu hissetmek	1	1	1.79
olumlu	48	18	32.14
anneye minnet duymak	18	7	12.50
annesi ile gurur duymak	9	6	10.71
hoşnut ve/ya mutlu hissetmek	7	6	10.71
anneye sevgi/saygı duymak	7	5	8.93
anneye sempati hissetmek	4	4	7.14
çalışan anneye sahip olduğu için şanslı hissetmek	2	2	3.57

Not: f = tematik birimin kullanılma sıklığı; N = tematik birimi kullanan katılımcı sayısı;

% = tematik birimi katılımcıların yüzde kaçının kullandığı.

Çocuğun Çalışan Anne ile İlgili Bakış Açısı

Bu tematik birim, duygular ($f = 109$; $N = 29$) ile düşünceler ($f = 34$; $N = 13$) olarak iki ayrı ara temaya ayrılmaktadır (Örn, ‘...Güzelim çocukluk yıllarında çalışan anne rahatsız eder, üzer zaman zaman. Başkalarının annesi bütün gün evde eve gidince yemek kokuları karşılyor arkadaşlarımı neden ben domates peynir yemek zorundayım...’; ‘Ellerinden öpülesi kadındır. Hayatını iş, ev, koca ve çocuk arasına sıkıştırılan mucizeler yaratan kadındır.’). Bir çocuk olarak katılımcılar annelerine minnet ($f = 18$; $N = 7$) ve gurur duyduklarını ($f = 9$; $N = 6$), çalışan annelerinden hoşnut ve/ya mutlu olduklarını ($f = 7$; $N = 6$), annelerine sevgi/saygı duyduklarını ($f = 7$; $N = 5$), onlara sempati hissettiklerini ($f = 4$; $N = 4$) ve çalışan bir anneye sahip oldukları için şanslı hissettiklerini ($f = 2$; $N = 2$) dile getirmişlerdir. Bu alt temaların olumlu duyguları içerdiği görülmektedir ($f = 48$; $N = 18$). Bu olumlu duyguların aksine, katılımcılar bir çocuk olarak çalışan anne karşısında yaşadıkları olumsuz duyguları daha sık olarak vurgulamıştır ($f = 60$; $N = 22$). Çalışan anneye sahip oldukları için stresli/rahatsız ve/ya tedirgin ($f = 13$; $N = 7$), çaresiz ve/ya üzgün hissettiklerini ($f = 12$; $N = 8$), daha fazla ilgi ve/ya şefkat ihtiyacı duyduklarını ($f = 9$; $N = 4$), çalışan anneye karşı kızgınlık/düşmanlık gibi duygular beslediklerini ve annelerini affedemediklerini ($f = 8$; $N = 4$) dile getirmişlerdir. Benzer bir şekilde, değersiz, terkedilmiş ve/ya yalnız hissetme ($f = 8$; $N = 6$), anneye çalıştığı için özlem duyma ($f = 5$; $N = 5$), çalışan anneye

karşı hissiz olma ($f=3$; $N=2$) ve anneye karşı suçluluk hissetme ($f=1$; $N=1$) duyguları da ifade edilmiştir.

Girdiler incelendiğinde, çocukların çalışan anneleri ile ilgili düşüncelerini de aktardığı görülmüştür ($f=34$; $N=13$). Bu düşünceler olumsuz ($f=26$; $N=10$), nötr ($f=5$; $N=4$) ve olumlu ($f=3$; $N=2$) olarak üç ayrı başlıkta toplanmıştır. Çocuklar çalışan annelerinin kendisinin etrafında olmadığını ($f=11$; $N=7$), annelerinin tahammülsüz ve/ya gergin olduğunu ($f=11$; $N=2$), çalışan anne çocuğu olmanın zor ve/ya gereksiz olduğunu ($f=2$; $N=2$) ve çalışan annelerinden istedikleri ilgiyi göremediklerini ($f=2$; $N=1$) düşünmektedir. Bunların aksine, çalışan anneyi rol model alma düşüncesi ($f=1$; $N=1$), çalışan annesinin duygularının farkında olma ($f=1$; $N=1$) ve düşüncesine katılma ($f=1$; $N=1$) olumlu düşünceler arasında yer bulmuştur. Ayrıca, çalışan annelere sahip çocuklar, kendilerinin hangi gelişimsel döneminde annenin çalıştığına önemli olduğunu düşünmüşler ($f=3$; $N=2$) ve zamanı annelerinin iş saatleri ile ilişkilendirdiğini dile getirmişlerdir ($f=2$; $N=1$). Bu düşünceler nötr olarak değerlendirilmiştir (Bkz. Tablo 3).

Tablo 4. Çalışan anne olmak ile ilgili annelerin bakış açıları

Tematik Birim	<i>f</i>	<i>N</i>	%
Çalışan Anne Olmak ile İlgili Annelerin Bakış Açılıarı	89	26	46.43
Annenin duygusu	82	25	44.64
olumsuz	69	18	32.14
yorgun (fatigue) hissetmek	22	11	19.64
suçlu/pişman hissetmek	13	6	10.71
stresli/kaygılı hissetmek	13	5	8.93
canı sıkılmış/kötü hissetmek	6	5	8.93
tükenmiş (burnout) hissetmek	5	2	3.57
heyecansız hissetmek	4	1	1.79
üzgün hissetmek	3	3	5.36
özlemek	3	2	3.57
olumlu	13	5	8.93
suçlu hissetmemek	8	1	1.79
rahatlamış (relaxation) hissetmek	2	2	3.57
şanslı hissetmek	1	1	1.78
umutlu hissetmek	1	1	1.78
sabırlı hissetmek	1	1	1.78
Annenin düşüncesi	7	5	8.93
ev işleri ile ilgili çözüm düşünme	3	1	1.79
çocuğuna neden çalıştığını anlatamadığını düşünmek	2	2	3.57
çalışmanın ev hayatına faydalı olmadığı düşüncesi	1	1	1.79
annenin kendini feda etmemesi gerektiği düşüncesi	1	1	1.79

Not: f = tematik birimin kullanılma sıklığı; N = tematik birimi kullanan katılımcı sayısı;

% = tematik birimi katılımcıların yüzde kaçının kullandığı.

Çalışan Anne Olmak ile İlgili Annelerin Bakış Açılıarı

Çalışan anne olmak ile ilgili annelerin bakış açıları bir diğer üst tematik birimdir (Örn, ‘...Kreşte düştü, aradılar gittim aldım. Kreşe vermeseydim düşmezdi diye vicdan azabı duymadım...’; ‘...Huzursuzdur, akli evdedir, yorgundur, uykusuzdur, ama çalışmak zorundadır...’). Bu tematik birimde anneler kendi duyguları ve düşüncelerinden bahsetmiştir.

Girdiler incelendiğinde annelerin duygularından daha sık bahsettiği görülmektedir. Bu duygular olumlu ($f = 13; N = 16$) ve olumsuz ($f = 69; N = 18$) olarak iki ayrılmıştır. Suçlu hissetmemek ($f = 8; N = 1$), rahatlamış (relaxation) ($f = 2; N = 2$), şanslı ($f = 1; N = 1$), umutlu ($f = 1; N = 1$) ve sabırlı hissetmek ($f = 1; N = 1$) annelerin çalışmak ile ilgili olumlu duyguları arasında yer alırken; yorgun (fatigue) ($f = 22; N = 11$), suçlu/pişman ($f = 13; N = 6$), stresli/kaygılı ($f = 13; N = 5$), canı sıkılmış/kötü ($f = 6; N = 5$), tükenmiş (burnout) ($f = 5; N = 2$), heyecansız ($f = 4; N = 1$), üzgün hissetmek ($f = 3; N = 3$) ve özlemek ($f = 3; N = 2$) olumsuz duygular olarak bahsedilmiştir.

Yalnızca beş anne çalışmak ile ilgili düşüncelerinden bahsetmiştir. Bu annelerden ikisi çocuğuna neden çalıştığını anlatamadığını düşünmektedir ($f = 2; N = 2$). Ayrıca, çalışmanın ev hayatına faydalı olmadığı ($f = 1; N = 1$) ve annenin kendini feda etmemesi gerektiği ($f = 1; N = 1$) düşüncesi de dile getirilmiştir. Bir anne ise ev işleri ile ilgili çözüm arayışında olmaktan söz etmiştir ($f = 3; N = 1$) (Bkz. Tablo 4).

Tablo 5. Çalışan annenin sosyal destek kaynakları ve çalışan annenin meslek tipi ve mesleğinin içeriği

Tematik Birim	f	N	%
Çalışan Annenin Sosyal Destek Kaynakları (örn., büyükanne, dede, kreş)	43	19	33.93
Çalışan Annenin Meslek Tipi ve Mesleğinin İçeriği (örn., hekim, öğretmen, sürekli hareket halinde olmak ve ofiste çalışması vb.)	13	6	10.71

Not: f = tematik birimin kullanılma sıklığı; N = tematik birimi kullanan katılımcı sayısı;

% = tematik birimi katılımcıların yüzde kaçının kullandığı.

Çalışan Annenin Meslek Tipi ve Mesleğinin İçeriği

Bu tematik birimde çalışan annelerin meslek tiplerine ve mesleklerinin içeriklerine vurgu yapılmıştır (örn, ‘... Belli meslek gruplarında çalışmak daha da katmerliyor zorluğu sanırım. Günü bir plaza katında ya da en azından aynı mekânda, bir bilgisayar başında geçiriyor olsaydım da yine bu kadar dağılmış hisseder miydim?’). Hekim ve öğretmen gibi birkaç meslek tipinin yanı sıra iş yerinde sürekli hareket halinde olmak ve ofis çalışması gibi meslek içerikleri dile getirilmiştir (bkz. Tablo 5).

Tartışma

Mevcut çalışmada Türkiye’de sosyal sözlük kullanıcılarının çalışan annelere ilişkin sosyal temsilleri incelenmiştir. Altı ana tema ve bu temaların dördünde birçok alt tema bulunmuştur. Bu tematik birimler i) çalışan anneler ile ilgili genel bakış açısını, ii) çalışan annenin çocuğun gelişimine etkisini, iii) çocuğun çalışan anne ile ilgili bakış açısını, iv) çalışan anne olmak ile ilgili annelerin bakış açılarını, v) çalışan annenin sosyal destek kaynaklarını ve vi) çalışan annenin meslek tipi ve mesleğinin içeriğini yansıtmaktadır.

En sık karşılaşılan tematik birimin çalışan anneler ile ilgili genel bakış açılarını içerdiği görülmektedir. Bu temanın altında ise duygulardan çok düşünceler öne çıkmıştır. Duygulara bakıldığında kızgın olmak, suçlamak ve çocuğa üzülme gibi olumsuz duygulardan bahsedildiği

görülmektedir. Düşünceler temasında ise en sık görülen tematik alt birimler çalışan annenin zaman kısıtlılığı, birçok şeyle aynı anda mücadele etmesi, çoklu rollere sahip olması ve çalışan annenin iyi bir anne olamayacağıdır. Çalışan annenin zaman kısıtlılığı, en sık bahsedilen alt tematik birim olup bu tematik birimin içeriğindeki çoklu roller, zaman kısıtlılığı hissetmeleri gibi alt temalar literatürdeki önceki çalışmaları destekler niteliktedir (örn, Baxter, 2009; Skinner, 2012). Diğer alt tematik birimler olarak çalışan annenin çoklu rollere sahip olması ve birçok şeyle aynı anda mücadele ettiği düşüncesinin birbirini desteklediği düşünülmektedir. Geçmiş çalışmalar eşleriyle benzer şartlarda çalışsalar dahi annelerden toplumsal cinsiyet rollerini de karşılama beklendiğini göstermiştir (Lewis, 2001; Moen ve Sweet, 2003). Bu da mevcut çalışmada annenin kadın, anne, çalışan gibi birçok role sahip olmasına karşılık gelmektedir. Diğer alt tematik birimlere bakıldığında, birbirlerine karşıtlık oluşturan temaların ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin, çalışan annenin iyi bir anne olamayacağını düşünmek alt tematik biriminin sıklık oranı %21 iken çalışan annenin de çocuğuna iyi bakabileceği düşüncesi %12.5 olarak bulunmuştur. Benzer şekilde, çalışan annenin de pek çok iyi yönü olduğunu düşünen kişilerin oranı %20 iken annenin çalışmaması gerektiğini düşünen katılımcıların oranı %14.29 olarak bulunmuştur. Karşıt görüşlerin benzer oranlarda çıkması çalışan anneye dair temsillerin değişkenlik gösterdiği ve yer yer kutuplaştığı şeklinde yorumlanabilir.

Girdiler, çalışan annenin çocuğun gelişimine etkisini de içermekte ve çalışan annenin sosyal temsilinin çocuk üzerindeki sonuçlarını göstermektedir. Alt boyutlara bakıldığında sıklıkla (%29) çocuğun bağımsızlığının vurgulandığı görülmüştür. Çalışan anne çocuklarının hareketlerinde özgür, ev işi yapma becerisine sahip, sorumluluk duygusu yüksek, yalnız zaman geçirebilen bireyler olduğundan bahsedilmesi önceki çalışmaları destekler niteliktedir (Demiriz ve Dinçer, 2000).

Çocuğun çalışan anne ile ilgili bakış açısı bulgularda en sık bahsedilen üçüncü tema olup duygu ve düşünceler olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır. Çocukların düşüncelerinden çok duygularından bahsettikleri görülmüştür. Duygular alt temasında, olumsuz duygulardan bahsedilmiştir. Olumlu duygular çalışan anneye minnet ve gurur duymayı; olumsuz duygular ise çalışan anneye sahip olduğu için çaresiz veya üzgün hissetmek ile stresli/rahatsız/tedirgin olmayı içermektedir. Çocukların düşüncelerinin çoğunun olumsuz olduğu görülmüştür. Çocukların bu olumsuz düşünceleri çalışan annelerin kendilerinin etrafında olmaması, annenin tahammülsüz ve/ya gergin olması ve çalışan annenin çocuğu olmanın zor ve/ya gereksiz olması gibi düşüncelerdir. Ayrıca, annenin çocuğun hangi gelişimsel döneminde çalışıp çalışmadığının önemli olduğunu düşünmek gibi tarafsız düşüncelere de rastlanmıştır. Anneyi rol model almak ve annenin duygularının farkında olmak gibi olumlu düşünceler de saptanmıştır. Sonuç olarak, bu girdileri yazan kişilerin bir çocuk olarak ne hissettiklerini belirtmelerinin önemli bir bulgu olduğu

düşünülmektedir. Ayrıca, olumlu ve olumsuz duygu alt temalarının genelde birbirine zıt duygular içerdiği görülmüştür. Yetişkin gözüyle düşüncelerinden bahsettiklerinde de olumsuz ve tarafsız düşüncelerin olumlulardan daha fazla olduğu görülmüştür. Bu bulgular, çocuklar açısından çalışan anne temsilinin kişiler arasında farklılaşmakta olduğunu göstermektedir.

Çalışan annelerin kendileriyle ilgili bakış açıları incelendiğinde, onların da çocuklar gibi özellikle olumsuz duygularından söz ettikleri tespit edilmiştir. Sosyal temsilin karşılığı olan bu grubun temsillerini olumsuz duygular üzerine kurduğu görülmektedir. Bu olumsuz duygular arasında sıklıkla kendilerini yorgun, suçlu ve pişman hissettiklerinden söz etmişlerdir. Az sayıda görülen olumlu duygular arasında da kişilerin kendilerini suçlu hissetmediği, rahatlamış ve şanslı hissettikleri bulunmuştur. Duygular arasında çoğunlukla suçluluk duygusu öne çıkmıştır ve bu bulgu önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir (Bağlı ve Sevim, 2007; Gürsoy ve Yıldız Bıçakcı, 2007). Suçluluğun arkasından gelen yorgunluk alt temasının ise birçok role sahip olduğu için zaman baskısı altında hissetmenin doğal bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Bu sonuç, literatürdeki önceki çalışmaları destekler niteliktedir (örn, Walzer, 1997).

Alt temaları bulunmayan ve sıklık olarak en az karşılaşılan iki tema ise çalışan annenin sosyal destek kaynakları ve çalışan annenin meslek tipi ve mesleğinin içeriğidir. Sosyal destek kaynakları olarak büyükanne ve dedeler ile kreş/yuvalardan bahsedilmiştir, bu da toplumumuzda en sık kullanılan yöntemlerdir (İnan, 2010). Son tematik birim olarak çalışan annenin meslek tipi (örn., öğretmen) ve mesleğinin içeriğinden (örn., ofis çalışanı olmak) ise çok az bahsedilmiştir. Bu da bize annenin mesleğinin değil salt olarak çalışma durumunun önemli görüldüğünü göstermiştir.

Bulguların, çalışmanın mevcut kısıtlılıkları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Öncelikle, girdileri yazan kişilerin demografik bilgilerine erişilememiştir. Bu sebeple sözlük yazarının kimin bakış açısıyla yazdığı yalnızca araştırmacılar tarafından varsayılmıştır. Ancak bu anonimlikten ötürü katılımcıların samimi bir şekilde gerçek duygu ve düşüncelerini ortaya koyarak kendi temsillerini daha iyi aktardıkları düşünülmektedir. Ayrıca, bu konuyla ilgili en çok girdi sayısına sahip olduğu için sosyal sözlük olarak yalnızca *Ekşi Sözlük* seçilmiştir. Bu da başka bir kısıtlılık yaratabilmektedir. Son olarak sosyal sözlükteki girdilerin hepsi kodlanmamıştır. İçerik analizi açısından daha kaliteli bulgular elde etmek amacıyla girdiler seçkisiz olarak seçilmiştir.

Sonuç olarak, mevcut çalışmanın temalarına bakıldığında toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği beklentilerin çalışan anneler üzerinde hala geçerliliğini koruduğu görülmüştür. Eşitlikçi cinsiyet tutumlarının yaygınlaştırılmasına yönelik olarak okullarda geniş çaplı eğitimlerin verilmesi ve buna yönelik sosyal politikaların düzenlenmesi önerilmektedir. Bu durumun çalışan anneler üzerindeki baskıyı azaltacağı, çalışan annelerin ruh sağlığını olumlu yönde etkileyeceği

ve çocukların gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kısıtlılıklarının yanında, mevcut çalışmanın literatüre birçok katkısı vardır. Çalışan anne sosyal temsilleri altında bulunan temaların, kadınların maruz kaldığı toplumsal cinsiyet rollerini anlamada faydalı olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın bulguları düşünüldüğünde, sıklıkla birbirine zıt temalarla karşılaşmış olup toplumda çalışan anne temsiline kişiler veya gruplar arası farklılıklar gösterebileceği görülmüştür. Dolayısıyla gelecek çalışmalarda farklı politik, sosyal ve çevresel koşulların çalışan anne temsili üzerine etkisinin incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca, çalışan annenin olduğu bir evde babaların da ev işlerinde ve çocuk bakımında daha çok sorumluluk aldığı görülmüştür (Çiftçi, 2004:36). Gelecek çalışmalarda babaların da çocuk bakımı ve ev işlerine katılımı incelenip çalışan baba temsili araştırılabilir.

Kaynakça

- Aile Yapısı Araştırması 2016*. (2016). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Altınay, A. ve Arat Y. (2008). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Aral, N. (1997). *Fiziksel İstismar ve Çocuk*. Ankara, Türkiye: Tekışık.
- Ataca, B. (2013). Türk Aile Yapısı ve İşleyişi. In S. Bekman ve A. Aksu-Koç (Eds.), *İnsan Gelişimi, Aile ve Kültür: Farklı Bakış Açılıarı* (pp. 155–172). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Bağlı, M. T. ve Sevim, S. A. (2007). Popüler Anababalık: Aile Dergileri Üzerine Bir Araştırma. N. Ahioğlu ve N. Güney (Ed.), *Popüler Kültür ve Çocuk içinde* (s. 127-158). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Baumrind, D. (1998). From ought to is: A neo-marxist perspective on the use and misuse of the culture construct. *Human Development*, 41(3), 145–165.
- Baxter, J. (2009). The sources of time pressure. *Family Relationships Quarterly*, 13(13), 21–23.
- Bebekoğlu, G., ve Wasti, S. A. (2002). Çalışan kadınlara yönelik cinsiyet temelli düşmanca davranışların sebepleri ve sonuçları üzerine bir araştırma. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 215–238.
- Berne, E. (1694). *Games People Play*. New York: Grove Press Inc.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye’de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 108-114.
- Boeckmann, I., Misra, J. ve Budig, M. J. (2015). Cultural and institutional factors shaping mothers’ employment and working hours in postindustrial countries. *Social Forces*, 93(4), 1301–1333.
- Bora, A. (2012). *Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. (Der: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Caradeux, D. A. ve Salom, L. G. (2013). Social representation of gender in award-winner short films in Spain. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 95, 126-135.

- Chatzitheochari, S. ve Arber, S. (2009). Lack of sleep, work and the long hours culture: Evidence from the uk time use survey. *Work, Employment and Society*, 23(1), 30–48.
- Chesley, N. (2017). What does it mean to be a “breadwinner” mother? *Journal of Family Issues*, 38(18), 2594–2619.
- Cirhinlioğlu, F., Aktaş, V. ve Öner-Özkan, B. (2006). Sosyal Temsil Kuramına genel bir bakış. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(2), 163-174.
- Cranney, S. ve Miles, A. (2017). Desperate housewives? Differences in work satisfaction between stay-at-home and employed mothers, 1972-2012. *Journal of Family Issues*, 38(11), 1604–1625.
- Crompton, R. (1999). *Restructuring Gender Relations and Employment: The Decline of The Male Breadwinner*. Oxford: Oxford University Press.
- Çınar, E. M. (1994). Unskilled urban migrant women and disguised employment: Home-working women in Istanbul, Turkey, *World Development*, 22(3), 369-380.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların çalışmasına yönelik tutum: Cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye Göre bir karşılaştırma*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiftçi, B. (2004). *Türkiye’de sanayileşme sürecinde çalışan kadınlar ve aile içi yaşam, istihdam kadın işgücü ve yeni iş kanunu sempozyumu*, Muğla: TİSK Yayını.
- Damaske, S. (2013). Work, family, and accounts of mothers’ lives using discourse to navigate intensive mothering ideals. *Sociology Compass*, 7(6), 436–444.
- Dayıoğlu, M. ve Kırdar, M. (2010). *Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler*. Ankara.
- Demir, T., Karacetin, G., Demir, D. E. ve Uysal, O. (2011). Epidemiology of depression in an urban population of Turkish children and adolescents. *Journal of Affective Disorders*, 134(1-3), 168-176.
- Demiriz, S. ve Dinçer, Ç. (2000). Okulöncesi dönem çocuklarının öz bakım becerilerinin annelerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 58–65.
- Derman, M. T. ve Başal, H. A. (2010). Cumhuriyetin ilanından günümüze türkiye’de okul öncesi eğitim ve ilköğretimde niceliksel ve niteliksel gelişmeler. *Journal of International Social Research*, 11(3), 560–569.
- Donnelly, K., Twenge, J. M., Clark, M. A., Shaikh, S. K., Beiler-May, A. ve Carter, N. T. (2016). Attitudes toward women’s work and family roles in the united states, 1976–2013. *Psychology of Women Quarterly*, 40(1), 41–54.
- Ersöz, A. G. (1993). Yönetici kadınların ve eşlerinin ev içi iş bölümü konusundaki tutum ve davranışlarına ilişkin sosyolojik bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*,

- 14(1), 1–2.
- Eurostat. (n.d.). Employment Rate by Sex. Eurostat. Retrieved August 17, 2018, from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tesem120>
- Giele, J. Z. (2008). Homemaker or career woman: Life course factors and racial influences among middle class americans. *Journal of Comparative Family Studies*, 39(3), 393–411.
- Goldberg, W. A., Prause, J. A., Lucas-Thompson, R. ve Himsel, A. (2008). Maternal employment and children’s achievement in context: A meta-analysis of four decades of research. *Psychological Bulletin*, 134(1), 77–108.
- Grogan, M. (1996). *Voices of Women Aspiring to the Superintendency*. New York: SUNY Press.
- Gümüšoğlu, F. (2013). *Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet (1928-2013)*. İstanbul: Kaynak.
- Gündüz-Hoşgör, A., & Smits, J. (2008). Variation in labor market participation of married women in Turkey. *Women's Studies International Forum*, 31(2), 104-117.
- Gürsoy, F. ve Yıldız Bıçakcı, M. (2007). A comparison of parental attitude perceptions in children of working and nonworking mothers. *Social Behavior and Personality and Personality*, 35(5), 693–706.
- Hays, S. (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Hock, E. ve DeMeis, D. (1990). Depression in mothers of infants: The role of maternal employment. *Developmental Psychology*, 26(2), 285–296.
- Höijer, B. (2011). Social representations theory: A new theory for media research. *Nordicom Review*, 32(2), 3–16.
- Hsieh, H. F. ve Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288.
- Hubbs-Tait, L., Culp, A. M., Culp, R. E. ve Miller, C. E. (2002). Relation of maternal cognitive stimulation , emotional support , and intrusive behavior during head start to children ’ s kindergarten cognitive abilities. *Child Development*, 73(1), 110–131.
- İnan, H. Z. (2010). Babysitters in early childhood : A research on parents ’ experiences and perspectives on babysitters. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 11(2), 1–17.
- İstatistiklerle Kadın 2017*. (2018). Ankara. https://itb.org.tr/img/userfiles/files/%C4%B0statistiklerle_Kad%C4%B1n_07_03_2017.pdf
- Johnston, D. D. ve Swanson, D. H. (2007). Cognitive acrobatics in the construction of worker-mother identity. *Sex Roles*, 57, 447–459.
- Josselson, R. (1990). *Finding Herself: Pathways to Identity Development in Women*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Kandiyoti, D. ve Bora, A. (1997). *Cariyeler Bacular Yurттаşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Kassamali, N. ve Rattani, S. A. (2014). Factors that affect attachment between the employed mother and the child, infancy to two years. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 159, 6–15.
- Kaufman, G. (2013). *Superdads: How Fathers Balance Work and Family in The 21st Century*. New York: New York University Press.
- Kılıç, D., & Öztürk, S. (2014). Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları: Bir ampirik uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.
- Knowles, M., Nieuwenhuis, J., ve Smit, B. (2009). A narrative analysis of educators’ lived experiences of motherhood and teaching. *South African Journal of Education*, 29(3), 1–7.
- Kodagoda, T. (2018). Working long hours and its impact on family life: Experiences of women professionals and managers in sri lanka. *Indian Journal of Gender Studies*, 25(1), 108–126.
- Koren-Karie, N. (2001). Mothers’ Attachment Representations and choice of infant care: Center care vs. home. *Infant and Child Development*, 10(3), 117–127.
- Kruse, L., Weimer, E. ve Wagner, F. (1988). What men and women are said to be: Social representation and language. *Journal of Language and Social Psychology*, 7(3-4), 243-262.
- Lara, M. A. ve diğer. (1994). La conducta de apego en niños de 5 y 6 años: Influencia de la ocupación materna fuera del hogar. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 26(2), 283–313.
- Lewis, J. (2001). The Decline of the Male Breadwinner Model: Implications for Work and Care. *Social Politics*, 8(2), 152–169.
- Losoncz, I. ve Bortolotto, N. (2009). Work-life balance: The experiences of australian working mothers. *Journal of Family Studies*, 15, 122–138.
- Meisenbach, R. J. (2010). The female breadwinner: Phenomenological experience and gendered identity in work/family spaces. *Sex Roles*, 62, 2–19.
- Moen, P. ve Sweet, S. (2003). No Title. In P. Moen (Ed.), *It’s about time: Couples and Careers* (pp. 17–34). Ithaca: Cornell University Press.
- Morse, D. R. ve Frust, M. (1982). *Women Under Stress*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- Moscovici, S. (1984). *The Phenomenon of Social Representations*. Cambridge: Cambridge Press.
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, 18(3), 211-250.
- Myers, K. (2017). “If I’m going to do it, I’m going to do it right”: Intensive mothering ideologies

- among childless women who elect egg freezing. *Gender and Society*, 31(6), 777–803.
- Quliyeva, S. (2012). *Kadının çalışmasına yönelik tutumlar azerbaycan–türkiye karşılaştırması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rose, J. (2017). Never enough hours in the day: Employed mothers’ perceptions of time pressure. *Australian Journal of Social Issues*, 52, 116–130.
- Ruth Eikhof, D., Summers, J., & Carter, S. (2013). “Women doing their own thing”: Media representations of female entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 19(5), 547-564.
- Sayıllı, M., Güre, A. ve Uçanok, Z. (2007). First time mothers’ anxiety and depressive symptoms across the transition to motherhood: Associations with maternal and environmental characteristics. *Women ve Health*, 44(3), 61–77.
- Schueller-Weidekamm, C. ve Kautzky-Willer, A. (2012). Challenges of work-life balance for women physicians/mothers working in leadership positions. *Gender Medicine*, 9(4), 244–250.
- Shiple, P. ve Coats, M. (1992). A community study of dual-role stress and coping in working mothers. *Work ve Stress*, 6(1), 49–63.
- Skinner, N. J. (2012). The Big Squeeze: Work, Home and Care in 2012: Australian Work and Life Index (AWALI) 2012. Retrieved September 15, 2018, from Centre for Work and Life, University of South Australia website: <http://awra.org.au/knowledge/big-squeeze-work-home-care-2012-australian-work-life-index/>
- Sönmez, B. ve Adiller, S. (2015). Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar: Türkiye ve makedonya örnekleminin karşılaştırılması. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 3(6), 1–27.
- Sunar, D. (2013). Kentli Türk Ailelerinin Üç Neslinde Annelerin, Babaların Çocuk Yetiştirme Pratikleri ve Benlik Saygısı. In S. Bekman ve A. Aksu-koç (Eds.), *İnsan Gelişimi, Aile ve Kültür: Farklı Bakış Açılıarı* (pp. 173–190). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. (2007). *Women’s Employment Situation in Turkey*. Ankara.
- Ünalı, A. ve diğeri. (1995). *Gündüzlü Bakım Hizmetleri Çalışma Grubu Raporu*. Ankara.
- Uyar, V. (2018). 2018’de Kadın İstatistikleri. Retrieved March 7, 2018, from Doğruluk Payı website: <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/2018-de-kadin-istatistikleri>
- Walker, G. (1996). Çocuk yetiştirmede eşlerin görüş ayrılıkları. *Yaşadıkça Eğitim*, 43(1), 41–46.
- Walzer, S. (1997). Contextualizing the employment decisions of new mothers. *Qualitative Sociology*, 20(2), 211–227.
- Warren, T. (2007). Conceptualizing breadwinning work. *Work, Employment and Society*, 21(2), 317–336.
- Williams, J. (2001). *Unbending Gender: Why Family and Work Conflict and What To Do About*

It. New York: Oxford University Press.

Woods, M. B. (1972). The unsupervised child of the working mother. *Developmental Psychology*, 6(1), 14–25.

Yeşilyaprak, B. (2004). *Çalışan Anne ve Çocuk*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Çözüm Odaklılığın Yordayıcı Değişkenleri: Yaşam Doyumu, Stres, Depresyon ve Yılmazlık

Enver SARI*
Gizem UYUMAZ†
Cahit KAYA‡

Öz

Çözüm odaklı olmak birçok faktörden kaynaklanabilir. Bireyin çözüm odaklılığı, stresli durumlarda soruna değil çözüme odaklanarak güçlü ve dayanıklı olması ve sorunlarla başa çıkabilmesidir. Çözüm odaklı bilişsel süreç, probleme ve onun nedenine değil hedefe ve buna ulaşma yoluna odaklanır. Bireylerin çözüm odaklılığını yordayan bazı psikolojik ve bireysel değişkenler vardır. Bu çalışmanın amacı bireylerin çözüm odaklılığını yordayan değişkenlerin belirlenmesi ve bu değişkenlerin farklı demografik özellikler açısından incelenmesidir. Korelasyonel araştırma modelinde olan bu çalışmada, 176 kadın ve 74 erkek olmak üzere 250 öğretmen adayından veri toplanmıştır. Bu çalışma grubundan elde edilen verilerde, bireylerin yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıklarının çözüm odaklı oluşun istatistiksel olarak anlamlı birer yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Bireylerin çözüm odaklılığı, yaşam doyumu, stres ve yılmazlıkları cinsiyetlerine ve yaşamın çoğunun geçirildiği yere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bireylerin depresyon düzeyleri cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermezken, yaşamın çoğunun geçirildiği yere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Yaşamın çoğunu köy-kasaba ve ilçede geçirenlerin depresyon düzeyleri, şehir ve büyükşehirde geçirenlerin depresyon düzeyinden daha yüksektir. Bireylerin çözüm odaklılığı, depresyon, stres ve yılmazlıkları baba eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bireylerin yaşam doyumu ise baba eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Babası üniversite mezunu olan bireylerin yaşam doyumları, babası ilkökul mezunu olanlardan istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Çözüm Odaklılık, Yaşam Doyumu, Stres, Depresyon, Yılmazlık.

Factors Associated with Being Solution-Focused: Life Satisfaction, Stress, Depression and Resiliency

Abstract

There are different personal and psychological factors that predict being solution focused. When encountering stress, solution focused people tend to focus on solutions rather than problems. This study investigated the relationship between demographic and positive psychological factors and being solution focused. The participants included 250 college students from a Turkish university. The results indicated that there is a significant relationship between, gender, depression, stress, resilience and being solution focused. The results also indicated in comparison to the participants who live in rural areas, the participants who lived in urban areas tend to have a higher level of depression. Father education level also had a significant relationship with life satisfaction of the participants. The participants whose father had college degree had a higher level of life satisfaction than the participants whose father had elementary education. Overall, this study support that using brief solution focused therapy might be useful in increasing resilience and life satisfaction and decreasing stress and depression of Turkish college students.

Key words: Solution-Focused, Life Satisfaction, Stress, Depression, Resiliency.

Received/Geliş: 02.07.2019

Accepted/Kabul: 25.11.2019

*Prof. Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, enver.sari@giresun.edu.tr, /0000-0002-7623-6832

† Dr. Ogr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, gizem.uyumaz@giresun.edu.tr, /0000-0003-0792-2289

‡ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. rehber.cahit@gmail.com, /0000-0003-0757-320X

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Seksenli yılların başında Insoo Kim Berg, Steve De Shazer ve arkadaşları tarafından geliştirilen Çözüm Odaklı Kısa Terapi (ÇOKT) etkisi kanıta dayalı araştırmalar ile ispatlanan bir psikolojik danışma yaklaşımıdır. Çözüm odaklı kısa terapi ‘sorunun sebebi nedir’ sorusu yerine ‘sorunu sürdüren nedir’ sorusunu sormaktadır (Walter ve Peller, 1992, s.1-5). Sorun olmadığı istisna durumlarda farklılığın belirlenmesi çözüm odaklılığı oluşturmaktadır. Somut olarak ifade edersek; çözüm odaklılığı, Eistein’in ‘Sorunları çözmeye çalışırken, o sorunları yaratırken kullandığımız düşünce yapısını kullanamayız’ sözü belirlemektedir. Sorun odaklılık bireylerde ruminasyonu artırarak depresyon ve çaresizliğe neden olmaktadır (Takano ve Tanno, 2009). Çözüm odaklılık sorundan çok çözüme yönelmeyi içermektedir. Çözüme yönelme ise bireylerde yılmazlığı artırarak yaşam doyumunun artmasına yol açmaktadır.

Çözüm odaklı yaklaşım bireylerin olumlu yönde değişimlerini sürdürebilmeleri için kaynaklarını güçlendirme ve yılmazlıklarını artırma anlamına gelmektedir (Grant, 2011). İyileşme ve gelişmeye neden olan çözüm odaklı olma ile ilişkili etmenlerin neler olduğu incelemeye değer bir konudur. Çözüm odaklı olmayı etkileyen etmenlerin belirlenmesi ÇOKT’nin geliştirilmesine ve diğer psikolojik danışma kuramları ile bütünleşmesine fayda sağlayacaktır. Çözüm Odaklı Kısa Terapi teknikleri incelendiğinde çözüm odaklılık ile ilgili psikolojik etmenler belirlenebilir. Yaşam doymu çözüm odaklı olmada bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çözüm Odaklı Kısa Terapi soruna saplanmış kalmış danışanı farklı bir bilinç düzeyine çıkartarak çözmeye çalışır. Eistein ‘Bir problemi onu oluşturan bilinç düzeyiyle oluşturamazsınız’ deyişi çözüm odaklı olmanın bir paradigma değişimi olduğunu ortaya koymaktadır.

İyileşmede ve gelişmede etkisi olduğu birçok kanıta dayalı araştırmalar ile kanıtlanan çözüm odaklı olmada sorunun ne olduğundan çok çözümün ne olduğu üzerinde durulur. Çözüm odaklılıkta neden sorusundan çok nasıl sorusu önemlidir. Örneğin bir öğrencinin neden başarısız olduğu değil ne yaparak (nasıl) başarısız olduğu üzerinde durulur.

Çözüm odaklılık ve yılmazlığın yaşam doymu, stres ve depresyon ile ilişkili olduğu beklenmektedir. Süreç değişkenler ile sonuç değişkenler arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Bu araştırmada süreç değişkenler olarak değerlendirilen yaşam doymu, stres, depresyon ile sonuç değişkenler olarak değerlendirilen yılmazlık ve çözüm odaklılık arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Bu bakış açısından yola çıkarak, çözüm odaklı yaklaşımla alakalı üç temel temayı oluşturabiliriz. Bu üç tema (Grant, 2011): (1) Hedefe Yönelme: yaklaşım hedeflerini ve aktif öz düzenlemeyi dillendirerek ve kullanarak çözüm yapısına doğru yönelme. (2) Kaynakları harekete geçirme: geniş çapta bireysel ve bağlamsal kaynakları ve kişisel gücünü tanımaya, kabul etmeye,

belirlemeye ve etkin hale getirmeye odaklanmak (3) Problemden ayırma: bu üçüncü tema çözüm odaklı bir yaklaşımın hedefi ifade etme ve kaynaklarının farkında olma ve kaynaklarını kullanmadan daha fazlası olduğunu vurgular. Ayrıca, var olan problemlerden açık bir şekilde ayrılmayı ifade eder. Problemden ayırma becerisi kavram olarak çözüme yönelme becerisinden bağımsız olmasına rağmen, çözüm odaklı çabanın merkezinde olan hedefi izleme sürecine tamamen dahil olmak için problemden ayırma teması oldukça önemlidir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı bireylerin çözüm odaklılığı, yaşam doyumu, stres, depresyon ve yılmazlıkları arasındaki ilişkileri belirlemek, bu değişkenlerin bazı demografik özelliklere göre farklılaşma durumunu belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Bireylerin çözüm odaklılığı, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıkları cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. Bireylerin çözüm odaklılığı, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıkları yaşamın çoğunun geçirildiği yere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Bireylerin çözüm odaklılığı, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıkları baba eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?
4. Bireylerin yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıkları çözüm odaklılıklarını yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırma modeli

Yaşam doyumu, stres, depresyon, yılmazlık ve çözüm odaklılık arasındaki ilişkileri ve bu değişkenlerin bazı demografik özelliklere göre farklılaşma durumunu belirlemeyi amaçlayan bu çalışma korelasyonel araştırma modelindedir.

Çalışma grubu

Çalışma kapsamında Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 166 (%70.94) kadın ve 68 (% 29.06) erkek olmak üzere 234 öğretmen adayından veri toplanmıştır. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin 40'ı (% 17,54) yaşamının büyük bir bölümünü köy-kasaba, 56'sı (% 24,56) ilçe, 83'ü (% 36,40) şehir, 49'u (% 21,49) büyükşehirde geçirdiğini bildirmişlerdir. Çalışma grubunda yer alan 6 (% 2.56) öğrenci ise yaşamının büyük bir bölümünü nerede geçirdiğini belirtmemiştir. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin babalarının eğitim düzeyleri 79'u (%35,74) ilkököl, 50'si (% 22,62) ortaokul, 55'i (% 24,88) lise, 37'si (% 16,74) üniversite olarak bildirilmiştir. Çalışma grubunda yer alan 13 (% 5.55) öğrenci ise babalarının eğitim düzeylerini bildirmemiştir.

Veri toplama araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Grant ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilen ve Türk kültürüne uyarlaması Karahan-Şanal ve Hamarta (2015) tarafından yapılan Çözüm Odaklı Envanter, Lovibond ve Lovibond (1995) tarafından geliştirilen ve Türk kültürüne Akın ve Çetin (2007) tarafından uyarlanan Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği, Deiner ve Larsen (1985) tarafından geliştirilen Türk kültürüne Köker (1991) tarafından uyarlanan Yaşam Doyumu Ölçeği ve Gürkan (2006) tarafından geliştirilen Yılmazlık Ölçeği kullanılmıştır.

Çözüm Odaklı Envanterin uyarlama çalışmasında Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısını problemlerden ayırma alt ölçeği için .77, hedefe yönelim için .84, kaynakları harekete geçirme alt ölçeği için .70 olarak bulunmuştur (Karahan-Şanal ve Hamarta, 2015). Bu araştırmada Çözüm Odaklı Envanterin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .67 olarak hesaplanmıştır. Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeğinin uyarlama çalışmasında Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.89 olarak bulunmuştur (Akın ve Çetin, 2007). Bu araştırmada Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeğinin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısını .95 olarak hesaplanmıştır. Köker (1991) tarafından uyarlanan Yaşam Doyumu Ölçeğinin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .76 olarak elde edilmiştir. Yaşam Doyumu Ölçeğinin bu araştırmadaki Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .78 olarak hesaplanmıştır. Gürkan (2006) tarafından geliştirilen Yılmazlık Ölçeğinin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .80 olarak elde edilmiştir. Bu araştırmada Yılmazlık Ölçeğinin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.63 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin analizi

Analizlere başlamadan önce kayıp veri ve uç değer analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda çok fazla kayıp veri içeren ve uç değer olduğu tespit edilen katılımcılar (16 kişi) veri setinden çıkarılmıştır ve analizler 234 öğretmen adayından elde edilen çözüm odaklılık, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlık psikolojik yapılarına ilişkin veriler ile yapılmıştır. Yapılan normallik testleri sonucunda alınan toplam puanların alt grupların en az birinde normal dağılım göstermediği (cinsiyet: çözüm odaklılık, kadın $KS=.069$ $p=.049$; yaşam doyumu, kadın $KS=.091$ $p=.002$; depresyon, kadın $KS=.111$ $p=.000$; stres, kadın $KS=.096$ $p=.001$; yılmazlık, kadın $KS=.120$ $p=.016$) belirlendiğinden fark analizinde Mann Whitney U testleri ve Kruskal Wallis H testleri kullanılmıştır. Yordayıcılıkların belirlenmesinde çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın birinci araştırma problemi olan “Bireylerin çözüm odaklılığı, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıkları cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt bulmak amacıyla yapılan Mann Whitney U testleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çözüm odaklılık, yaşam doyumu, stres, depresyon ve yılmazlığın cinsiyete göre farkı

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	p
Çözüm Odaklılık	Kadın	166	121,48	20165,50	4983,50	0,16
	Erkek	68	107,79	7329,50		
Yaşam Doymu	Kadın	166	122,67	20363,50	4785,50	0,07
	Erkek	68	104,88	7131,50		
Depresyon	Kadın	166	115,19	19121,50	5260,50	0,41
	Erkek	68	123,14	8373,50		
Stres	Kadın	166	116,82	19391,50	5530,50	0,80
	Erkek	68	119,17	8103,50		
Yılmazlık	Kadın	166	111,95	18583,00	4722,00	0,05
	Erkek	68	131,06	8912,00		

Tablo 1 incelendiğinde, bireylerin yaşam doyumu ($U=4785.5$, $p>0.05$), depresyon ($U=5260.5$, $p>0.05$), stres ($U=5530.5$, $p>0.05$), çözüm odaklılık ($U=4983.5$, $p>0.05$) ve yılmazlıkları ($U=4722$, $p>0.05$) cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir.

Araştırmanın ikinci araştırma problemi olan “Bireylerin çözüm odaklılığı, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıkları yaşamın çoğunun geçirildiği yere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt bulmak amacıyla yapılan Kruskal Wallis H testleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Çözüm odaklılık, yaşam doyumu, stres, depresyon ve yılmazlığın yaşamın çoğunun geçirildiği yere göre farkı

	Yaşanan	N	Sıra Ortalaması	Ki-Karesi	p
Çözüm Odaklılık	Köy-Kasaba	401	100,10	3,17	3 ,36
	İlçe	561	123,93		
	Şehir	831	116,36		
	Büyükşehir	491	112,33		
Yaşam Doymu	Köy-Kasaba	401	106,88	,96	3 ,81
	İlçe	561	119,60		
	Şehir	831	113,37		
	Büyükşehir	491	116,82		
Depresyon	Köy-Kasaba	401	126,40	8,06	3 ,04
	İlçe	561	130,71		
	Şehir	831	104,75		
	Büyükşehir	491	102,79		
Stres	Köy-Kasaba	401	118,98	3,21	3 ,36
	İlçe	561	125,10		
	Şehir	831	105,42		
	Büyükşehir	491	114,12		
Yılmazlık	Köy-Kasaba	401	119,86	5,08	3 ,16
	İlçe	561	129,12		
	Şehir	831	104,66		
	Büyükşehir	491	110,09		

Tablo 2 incelendiğinde, bireylerin çözüm odaklılığı ($H_{(3)}= 3.174$, $p>0.05$), yaşam doyumu ($H_{(3)}= 0.962$, $p>0.05$), stresi ($H_{(3)}= 3.210$, $p>0.05$) ve yılmazlıkları ($H_{(3)}= 5.084$, $p>0.05$) yaşamın çoğunun geçirildiği yere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bireylerin

depresyonları ise yaşamın çoğunun geçirildiği yere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($H_{(3)}= 8.069$, $p<0.05$). İkili ikili yapılan Mann Whitney U testleri sonucunda, yaşamının çoğunu köy-kasaba ve ilçede geçirenlerin depresyon düzeylerinin, şehir ve büyükşehirde geçirenlerin depresyon düzeyinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın üçüncü problemi olan “Bireylerin çözüm odaklılığı, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıkları baba eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt bulmak amacıyla yapılan Kruskal Wallis H testleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Çözüm odaklılık, yaşam doyumu, stres, depresyon ve yılmazlığın baba eğitim durumuna göre farkı

	Baba eğitim	N	Sıra Ortalaması	Ki-Karesi	p
Çözüm Odaklılık	İlkokul	79	11,73	1,14	3 ,76
	Ortaokul	50	11,74		
	Lise	55	10,54		
	Üniversite	37	10,93		
Yaşam Doymu	İlkokul	79	9,04	11,52	3 ,00
	Ortaokul	50	11,80		
	Lise	55	11,91		
	Üniversite	37	12,46		
Depresyon	İlkokul	79	11,58	1,76	3 ,62
	Ortaokul	50	11,38		
	Lise	55	11,40		
	Üniversite	37	10,39		
Stres	İlkokul	79	11,83	5,00	3 ,17
	Ortaokul	50	10,85		
	Lise	55	12,59		
	Üniversite	37	9,42		
Yılmazlık	İlkokul	79	11,73	2,64	3 ,45
	Ortaokul	50	11,95		
	Lise	55	11,25		
	Üniversite	37	9,24		

Bireylerin çözüm odaklılığı ($H_{(3)}= 1.140$, $p>0.05$), stresi ($H_{(3)}= 5.007$, $p>0.05$), depresyonu ($H_{(3)}= 1.766$, $p>0.05$) ve yılmazlıkları ($H_{(3)}= 2.641$, $p>0.05$) baba eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bireylerin yaşam doyumu ise baba eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($H_{(3)}= 11.521$, $p<0.05$). İkili ikili yapılan Mann Whitney U testleri sonucunda, babası üniversite mezunu olan bireylerin yaşam doyumlarının, babası ilkokul mezunu olanlardan istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Çalışmanın dördüncü araştırma problemi olan “Bireylerin yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıkları çözüm odaklılıklarını yordamakta mıdır?” sorusuna yanıt bulmak amacıyla yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 4 ve Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 4. Yaşam doyumu, stres, depresyon ve yılmazlığın çözüm odaklılığı yordayıcılığına ilişkin model özeti ve ANOVA sonuçları

	Kareler toplamı	sd	R	R ²	F	p
Regresyon	3568,062	4	,446	,199	14,184	,000
Artık	14401,347	229				
Toplam	17969,410	233				

Yordayıcı değişkenler ile yordanan değişken arasındaki ilişki 0.446 olarak hesaplanmıştır. Bu ilişki orta düzeydedir. Bireylerin yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlıkları çözüm odaklılıklarına ilişkin varyansın %19.9'unu açıklamaktadır. Analiz sonuçları incelendiğinde, kurulan modelin anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{(4, 229)} = 14.184, p < 0.05$).

Tablo 5. Yaşam doyumu, stres, depresyon ve yılmazlığın çözüm odaklılığı yordayıcılığına ilişkin Regresyon Modeli

Değişken	Katsayı	Std. Hata	β	t	p	r_{ikili}	$r_{kısmi}$
Sabit	33,32	6,59		5,05	,00		
Yaşam Doymu	,422	,159	,17	2,64	,01	,30	,17
Stres	-,177	,087	-,16	-2,02	,04	-,32	-,13
Depresyon	-,273	,107	-,20	-2,55	,01	-,36	-,16
Yılmazlık	,108	,043	,150	2,49	,01	,12	,16

Tablo 5'te sunulan ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde yaşam doyumu ile çözüm odaklılık arasında orta düzeyde ($r_{ikili} = 0.30$) bir ilişkinin olduğu, depresyon, stres ve yılmazlık puanları kontrol edildiğinde bu ilişkinin düştüğü ($r_{kısmi} = 0.17$) görülmektedir. Stres ile çözüm odaklılık arasında orta düzeyde negatif ($r_{ikili} = -0.32$) bir ilişkinin olduğu, yaşam doyumu, depresyon ve yılmazlık puanları kontrol edildiğinde bu ilişkinin düştüğü ($r_{kısmi} = -0.13$) görülmektedir. Depresyon ile çözüm odaklılık arasında orta düzeyde negatif ($r_{ikili} = -0.364$) bir ilişkinin olduğu, yaşam doyumu, stres ve yılmazlık puanları kontrol edildiğinde bu ilişkinin düştüğü ($r_{kısmi} = -0.16$) görülmektedir. Yılmazlık ile çözüm odaklılık arasında düşük düzeyde ($r_{ikili} = 0.12$) bir ilişkinin olduğu, yaşam doyumu, stres ve depresyon puanları kontrol edildiğinde bu ilişkinin çok az yükseldiği ($r_{kısmi} = 0.16$) görülmektedir.

Tablo 5'te sunulan, regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçlarına göre yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlık, çözüm odaklılık üzerinde anlamlı bir yordayıcıdır. Analiz sonuçlarına göre çözüm odaklılığın yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği aşağıdadır.

$$\text{Çözüm odaklılık} = 33,32 + 0,42 \text{ Yaşam Doymu} - 0,17 \text{ Stres} - 0,27 \text{ Depresyon} + 0,10 \text{ Yılmazlık}$$

Model incelendiğinde yaşam doyumundaki 1 birimlik artış çözüm odaklılıkta 0.42 birimlik, yılmazlıktaki 1 birimlik artış çözüm odaklılıkta 0.18 birimlik bir artış meydana getirmektedir. Stresteki 1 birimlik artış çözüm odaklılıkta 0.17 birimlik, depresyondaki 1 birimlik artış çözüm odaklılıkta 0.27 birimlik bir azalış meydana getirmektedir.

Tartışma

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, cinsiyetin çözüm odaklılık, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlık düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Bu araştırma bulgularından farklı olarak yapılan araştırmalarda (Karahana-Şanal, Bakalım ve Yoleri, 2017; Al-Ma'seb, 2018) erkeklerin çözüm odaklılığı kadınlardan yüksek bulunmuştur. Bu araştırma sonucundan farklı olarak Özgan, Balkar ve Eskil (2014) yaptıkları araştırmada cinsiyet ile stres arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Stres ile ilgili araştırmalar (Mesko ve diğ.; Şahin 2018) incelendiğinde kadınların stres düzeylerinin erkeklerden yüksek olduğu görülmektedir. Depresyonun epidemiyolojisiyle ilgili çalışmalarda genel olarak varılan ortak sonuç, depresyonun sıklığının ve yaygınlığının kadınlarda erkeklerden daha yüksek oranda olduğu şeklindedir (Helvacı Çelik ve Hocaoğlu, 2016). Yılmazlık ile ilgili yapılan araştırmalarda cinsiyet ile ilgili farklı bulgular vardır. Bu araştırma bulgularına benzer olarak Gürgeç (2014) yaptığı araştırma yılmazlık düzeyinin cinsiyete göre değişmediğini göstermektedir. Bu araştırma bulgularından farklı olarak Yu, Lau, Mak, Zhang ve Lui (2011) yaptıkları araştırmada erkeklerin yılmazlık düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Gürgeç ve Dursun (2013) yaptıkları bir araştırmada ise erkeklerin yılmazlık düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Cinsiyetin yaşam doyumu üzerindeki etkileri üzerinde de farklı bulgular vardır. Yıldız (2016) yaptığı araştırmada kadın üniversite öğrencilerinin erkeklere göre yaşam doyumunun daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bununla birlikte Moksnes ve Espnes'in (2019) yaptıkları araştırma erkek ergenlerin kızlara göre yaşam doyumlarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, yaşamın çoğunun geçirildiği yerin çözüm odaklılık, yaşam doyumu, stres ve yılmazlık düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını depresyon üzerinde ise anlamlı bir farklılık oluşturduğunu göstermektedir. Bu araştırma bulgularından farklı olarak Al-Ma'seb (2018) yaptığı araştırmada şehirde yaşayanların kırsal alanda yaşayanlara göre çözüm odaklı düşüncelerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Bu araştırma bulgularını destekleyen yönde Güllüoğlu ve Koçak (2014) yaşanan coğrafi bölge ile yaşam doyumu arasında ilişki bulmuşlardır. Gündoğar, Sallan Gül, Uskun, Demirci, Keçeci (2007) ise yaptıkları araştırmada üniversite öğrencilerinde yaşanan yerin yaşam doyumunu yordamadığını belirlemişlerdir. Stres ile yaşamın çoğunun geçirildiği yer arasında farklı bulgulara rastlanmıştır. Bu araştırma bulgularına benzer olarak Avşaroğlu ve Üre (2007) yaptıkları araştırmada yaşamın çoğunun geçirildiği yer ve stres arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Alpertonga, Ünser, Koldere Akın (2016) ise yaptıkları araştırmada yaşanan yer ile stres arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Bu araştırma bulgularına benzer olarak Hoşoğlu, Fırıncı Kodaz, Yılmaz Bingöl,

Vural Batık (2018) yaptıkları araştırmada yaşamın çoğunun geçirildiği yer ile psikolojik sağlamlık arasında bir ilişki bulamamışlardır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, babanın eğitim düzeyinin çözüm odaklılık, depresyon, stres ve yılmazlık düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını ancak yaşam doyumu düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. İlgili alanyazın tarandığında baba eğitim düzeyi ile çözüm odaklılık arasındaki ilişkiye dair bir araştırmaya rastlanmamıştır. Alpertonga, Ünsar, Koldere Akın (2016) baba eğitim durumu ile stres düzeyinde anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Sancakoğlu ve Sayar'ın (2012) yaptığı araştırma, bu araştırmadan elde edilen baba eğitim durumu ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulgusunu desteklemektedir. Bu araştırma sonucundan farklı olarak Cam Celikel ve Erkorkmaz (2008) yaptıkları araştırmada anne-babanın eğitim düzeyinin düşük olmasının üniversite öğrencilerinin depresyon düzeylerini artırdığını ortaya koymaktadırlar. Bu araştırmadan elde edilen bulguyu destekler yönde Shikholeslami (2016) yaptığı araştırma üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeylerinin anne-baba eğitimine göre farklılaşmadığını göstermektedir. Bu araştırmadan farklı olarak Saka ve Ceylan (2018) ise babaların eğitim düzeylerinin yüksekliği ile ergenlerin psikolojik dayanıklılığı arasında olumlu bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu araştırma bulgusundan farklı olarak İkiz ve Görmez (2010) anne-baba eğitim durumuna göre yaşam doyumu düzeylerinin farklılaşmadığını bulmuştur. Benzer şekilde Elkin (2017) yaptığı araştırmada anne ve baba eğitim düzeyine göre yaşam doyumunun farklılaşmadığını bulmuştur. Babaların eğitim düzeyi ile birlikte ekonomik, sosyal ve psikolojik destek kaynakları artmaktadır. Baba eğitim düzeyinin yaşam doyumunu artırmasının sebebi olarak ekonomik, psikolojik ve sosyal destek kaynağının baba eğitim düzeyi ile artması ile açıklanabilir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre cinsiyetin çözüm odaklılık, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlık, yaşamın çoğunun geçirildiği yerin çözüm odaklılık, yaşam doyumu, stres ve yılmazlık ve baba eğitim düzeyinin çözüm odaklılık, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlık düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermesinin sebebi aşağıdaki iki etmene dayandırılmaktadır. Bu etmenlerden birincisi çalışma grubunun üniversite öğrencilerinden oluşmasıdır. Kadın üniversite öğrencilerinin yaşam sorumluluklarının diğer kadınlara göre az olması cinsiyete, yaşamın çoğunun geçirildiği yere ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık oluşmamasına sebebi olabilir. İkinci etmen genel bir çözüm odaklılık, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlık düzeyinin incelenmesidir. Genel bir çözüm odaklılık, yaşam doyumu, depresyon, stres ve yılmazlık düzeyinin incelenmesi cinsiyete, yaşamın çoğunun geçirildiği yere ve baba eğitim düzeyine göre farklılaşmayı belirlemede farklı sonuçlar verebilir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, yaşamın çoğunun geçirildiği yerin depresyon düzeyinde ve babanın eğitim durumu ise yaşam doymu düzeyinde anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu araştırmadaki bulgulara benzer olarak Erözkan'ın (2004) yaptığı araştırmada şehirde yaşayanların köy ve kasabaya göre daha az depresif belirtilere sahip olduğunu bulgulamıştır. Yaşamının çoğunun geçirildiği yer şehir olan bireylerin daha az depresyon belirtileri göstermesi bireylerin şehirde gereksinimlerini karşılayacak daha çok olanaklara sahip olması ile açıklanabilir. Bununla birlikte bu araştırmada ilçede yaşayanların köy-kasabada yaşayanlardan depresyon düzeylerinin yüksek bulunması ilçede yaşayanların şehir olanakların daha çok farkında olması ile açıklanabilir.

Bu araştırmada iyilik hali etmenlerinden yılmazlık ve yaşam doymu ile psikiyatrik belirtilerden stres ve depresyonun çözüm odaklılık üzerinde yordayıcı olduğu ve bu değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Bu araştırma sonucu çözüm odaklılığın hem psikiyatrik belirtiler hem de iyilik hali ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu araştırma bulgusunu destekleyen yönde çözüm odaklılığın iyilik halini geliştireceği ve psikiyatrik belirtileri azaltacağı yönde araştırmalar vardır. Bu araştırmalardan Beauchemin (2015) yaptığı araştırmada grupta çözüm odaklı kısa terapinin iyilik halini artırdığını ortaya koymaktadır. O'Hanlon ve Rowan (2003) çözüm odaklı terapinin psikiyatri hastalarının psikoterapisinde kullanılabileceğini ve Bannink (2008) ise çözüm odaklı kısa terapinin psikiyatrik belirtileri azalttığını ortaya koymaktadır. İyilik hali etmenlerinden yılmazlık ve yaşam doymu ile psikiyatrik belirtilerden stres ve depresyonun çözüm odaklılık üzerinde yordayıcı olması ve aralarında anlamlı ilişkilerin olmasının sebebi çözüm odaklı terapinin gelecek yönelimli olması iyilik halini artırdığı ve psikiyatrik belirtilerin olmadığı ve az olduğu istisnalar ile başa çıkmayı güçlendirildiği için psikiyatrik belirtileri azaltması ile açıklanabilir.

Bu araştırmada yaşam doymunun çözüm odaklılık üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu bulunmuştur. Bazenson (2014) çözüm odaklı terapinin yaşam doymunu artırdığını ileri sürmektedir. Alinyazında bu araştırmanın sonuçlarına destekleyen birçok araştırmaya rastlanmıştır. Bu araştırmalardan Dezhbakhsh (2010) yaptığı araştırmada çözüm odaklı grup eğitiminin çiftlerin yaşam doymunu artırdığını göstermiştir. Pakrosnis ve Cepukiene (2015) ise yaptıkları araştırmada çözüm odaklı terapinin yaşam doymunu artırdığını ortaya koymaktadır. Bir başka araştırmada Pribe ve diğ. (2013) çözüm odaklı iletişimin psikozlu hastaların yaşam doymunu artırdığını belirlemişlerdir. Çözüm odaklılığın, yaşam doymu üzerinde anlamlı bir yordayıcı olması pozitif ve gelecek yönelimli olması ile açıklanabilir. Çözüm odaklı kısa terapinin küçük adımlar, mucize soru ve istisnalar tekniği ile umut aşılama olması yaşam doymunu artırmasının bir nedeni olarak açıklanabilir.

Bu araştırmada elde edilen bir başka bulgu ise yılmazlığın çözümlü odaklılık üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğudur. Araştırmanın bu bulgusunu destekleyen yönde Sari (2016) çözümlü odaklı kısa süreli terapinin danışanın yılmazlığını artıracakını ileri sürmektedir. Bu araştırma bulgusuna benzer olarak Nicholas (2015) çözümlü odaklı kısa süreli terapinin kekeme bireylerde iyileşmek için yılmazlığı artırdığını belirlemiştir. Başka bir araştırmada ise Razaghi, Khameneh, Bahari ve Hamidipour (2014) çözümlü odaklı kısa süreli grup terapisinin Multiple Sclerosis (MS) hastalarında yılmazlığı artırdığını ortaya koymaktadırlar. Yılmazlığın çözümlü odaklılık üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmasının sebebi çözümlü odaklı terapinin danışanı yılmaz olarak görmesi, yılmazlığın psikolojik ve duygusal gelişim ve büyümeyi devam ettirme olması ve çözümlü yönelimlilik yaklaşımının engellenmiş büyüme ve gelişmeye bir görüş açısı ve müdahale sağlanması ile açıklanabilir (Greene ve Lee, 2015).

Stresin çözümlü odaklılık üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu bu araştırmada elde edilen bulgulardan biridir. Beauchemin (2015) yaptığı araştırmada çözümlü odaklı kısa grup terapisinin üniversite öğrencilerinin stres düzeyini azalttığını göstermektedir. Başka bir araştırmada (Theeboom, Beersma ve Van Vianen, 2016) çözümlü odaklı kısa terapinin stresi azaltma üzerinde etkili olduğunu ortaya konulmuştur. Corcoran (2006) ise çocuklarda stresi azaltmada çözümlü odaklı terapinin etkili olduğunu belirlemiştir. Bir başka araştırma ise çözümlü odaklı kısa terapinin hamile kadınların stres düzeyini azaltmada etkili olduğunu ileri sürmektedirler (Aslani, Khosravi, Farjamfar ve Poorheidari, 2017). Stresin çözümlü odaklılık üzerinde yordayıcı olmasının sebebi belirsizliğin kaldırılması ile açıklanabilir. Çözümlü odaklı terapi danışana küçük adımlar ile başlayarak çözüme yönelik ödevler verir. Çözüme yönelik küçük ve basit ödevlerin başarılması muhtemel olarak danışanın belirsizlik ile oluşan stres düzeyini azaltır.

Bu araştırmada depresyonun çözümlü odaklılık üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu bulunmuştur. Alanyazında (Lee, Greene, Mentzer, Pinnell ve Niles, 2001; Javanmiri, Kimiaeiand, Ghanbri ve Hashemabadi, 2012; Sarı ve Günaydın, 2016; Reddy, Thirumoorthy, Vijayalakshmi ve Hamza, 2015) çözümlü odaklı kısa süreli terapinin depresyon belirtilerini azalttığı ortaya konulmuştur. Bu araştırma bulgusuna benzer olarak Reddy, Thirumoorthy, Vijayalakshmi ve Hamza (2015) çözümlü odaklı kısa terapinin ergen kızların depresyonunu tedavi etmede etkili olduğunu bulmuşlardır. Depresyon öğrenilmiş çaresizlik ile yaşamdan geri çekilme olarak yorumlanabilir. Çözümlü odaklı kısa terapi övgü, istisna ve ödevler ile danışanı yaşamla ilişkilendirir. Çözümlü odaklı terapinin danışanı yaşamla ilişkilendirmesi depresyon düzeyinin azalması ile sonuçlanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada çözüm odaklılık, yaşam doymu, depresyon, stres ve yılmazlık düzeyinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Araştırma verileri yaşamın çoğunun geçirildiği yerin çözüm odaklılık, yaşam doymu, stres ve yılmazlık düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Araştırma sonucuna göre baba eğitim düzeyinin çözüm odaklılık, yaşam doymu, depresyon, stres ve yılmazlık düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen veriler, yaşamın çoğunun geçirildiği yerin depresyon düzeyinde ve babanın eğitim durumunun ise yaşam doymu düzeyinde anlamlı farklılıklar oluşturduğunu göstermektedir. Bu araştırmada iyilik hali etmenlerinden yılmazlık ve yaşam doymu ile psikiyatrik belirtilerden stres ve depresyonun çözüm odaklılık üzerinde yordayıcı olduğu ve bu değişkenler arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Bu araştırmaya benzer araştırma yapacaklara normal dağılım gösteren daha büyük çalışma grubu ile çalışmalarını önerilmektedir. Bu durumda cinsiyete, yaşamın çoğunun geçirildiği yere ve baba eğitim düzeyine göre farklı bulgulara erişilebilir. Bu araştırmada üniversite öğrencileri grubunda çalışılmıştır. Bu araştırma evlilik ve çalışma gibi sorumluluklar üstlenen gruplar ile yapıldığında farklı sonuçlar verebilir.

Bu araştırmada çözüm odaklılık, yaşam doymu, depresyon, stres ve yılmazlık düzeyi genel bir kavram olarak ele alınmıştır. Çözüm odaklılık, yaşam doymu, depresyon, stres ve yılmazlığın farklı yaşam alanlarına göre incelenmesi cinsiyet, yaşamın çoğunun geçirildiği yer ve baba eğitim düzeyinin etkisinde farklı bulgular verebilir. Örneğin bir araştırmaya göre (Daig, Herschbach, Lehmann, Knoll ve Decker, 2009) kadınların aile hayatı yaşam doyumunda, erkeklerin ise serbest zaman faaliyetlerinde yaşam doyumunda yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmaya benzer araştırma yapacaklara iş, aile ve diğer sosyal yaşam alanlarındaki güçlüklerle göre çözüm odaklılık, yaşam doymu, depresyon, stres ve yılmazlık düzeyinin incelenmesi önerilmektedir.

Bu araştırma verileri doğrultusunda psikolojik danışman ve psikoterapistlere yaşamın çoğunun geçirildiği yerin depresyon düzeyinde önemli etkileri olduğunu göz önünde bulundurmaları önerilmektedir. Bu nedenle danışan ve hastaların yaşam öyküsünde yaşamın daha çok geçirildiği yerin önemli bir etmen olarak incelenmesi önerilmektedir. Baba eğitim durumuna göre yaşam doyumunun önemli bir etmen olması nedeniyle sistemik ve aile psikolojik danışmasının önemi vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, bu araştırmada elde edilen bulgulara göre stres ve depresyonun azaltılması ile yılmazlık ve yaşam doyumunun artırılması çözüm odaklılığı geliştirebilir.

Kaynaklar

- Al-Ma'seb, H. (2018). Social support as a predictive factor: Solution-focused thinking in clinical social work. *International Social Work*, 19, 1-14.
- Alpertonga, H, Ünsar, A, & Koldere Akın, Y. (2016). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin kaygı ve stres düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir alan araştırması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16, 71-83.
- Aslani A, Khosravi A, Farjamfar M, & Poorheidari M. (2017). The effect of group training of solution-focused stress management on pregnant women's stress. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, 19(6), 454-468.
- Avşaroğlu, S., & Üre, Ö. (2007). Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme ve stresle başa çıkma stillerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 85-92.
- Bannink, F.P. (2008). Posttraumatic success: Solution-focused brief therapy. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 8(3), 215-225.
- Baş Uz, A. (2011). Investigating levels and predictors of life satisfaction among prospective teachers. *Eurasian Journal of Educational Research*, 11 (44), 71-88.
- Beauchemin, J. (2015). Examining the effectiveness of a short-term solution-focused wellness group intervention on perceived stress and wellness among college students. Unpublished Doctoral Dissertation. The Ohio State University.
- Bezanson, B. J. (2004). The application of solution-focused work in employment counseling. *Journal of Employment Counseling*, 41 (4) 183-191.
- Cam Celikel, F., & Erkorkmaz, U. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Depresif Belirtiler ve Umutsuzluk Düzeyleri ile İlişkili Etmenler. *Archives of Neuropsychiatry / Noropsikiatri Arsivi*, 45(4), 122–129.
- Corcoran J. (2006). A comparative group study of solution-focused therapy versus treatment-as-usual for behavior problem in children. Unpublished Doctoral Dissertation. Virginia Commonwealth University.
- Daig,I., Herschbach, P., Lehmann, A., Knoll, N. & Decker., O. (2009). Gender and age differences in domain-specific life satisfaction and the impact of depressive and anxiety symptoms: A general population survey from germany. *Quality of Life Research*. 18(6), 669-679.
- Dezhbakhsh, P. (2010). The Effectiveness of solution-focused counseling group to change the way of life satisfaction and sense of self couples counseling centers in Bushehr. The Master of Counseling Psychology, Marvdasht Azad University, Faculty of Education and Psychology.

- Elkin, N. (2017). Bir vakıf üniversitesinin sağlık bilimleri yüksekokulu öğrencilerinin genel yaşam doymu düzeyleri ve ilişkili faktörler. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (2), 123-141.
- Ergin A., Hatipoğlu C., Bozkurt A.İ., Bostancı M., Atak B.M., Kısaoğlu, S., Parasız S., Kaygısız, H., Çınarlık A., & Karasu E. (2011) Tıp fakültesi öğrencilerinin yaşam doymu ve öz bakım gücü düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Pamukkale Tıp Dergisi*. 4(3),144-151
- Erozkan, A. (2004). Lise öğrencilerinin sosyal karşılaştırma ve depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 1-18.
- Grant, A. M. , Cavanagh, M. J. , Kleitman, S. , Spence, G. , Lakota, M. , Yu, N. (2012). Development and validation of the solution-focused inventory. *The Journal of Positive Psychology*. 7(4), 334-34.
- Greene, G., J., & Lee, M.-Y. (2015). How to work with client's strengths in crisis intervention: A solution-focused approach. In Yeager, K., N., & Roberts, A. R., (Eds.) *Crisis intervention handbook assessment, treatment, and research*. 4. Ed., Oxford University Press. 69-99.
- Güllüoğlu, I., & Koçak, Ö., F. (2014). İletişim fakültesi öğrencilerinin yaşam doyumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk İletişim*, 8 (3), 281-300.
- Gündoğar, D., Sallan, Gül, S., Uskun, E., Demirci, S., & Keçeci D. (2007). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordayan etkenlerin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10(1),14-27.
- Gürkan, U . (2014). Üniversite Öğrencilerinin Yılmazlık Ve İyi Halinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Education Sciences*, 9(1), 19-35.
- Gürkan, U., & Dursun, H., S., (2013). The relationship between depression and resilience. In Drujinin, A., Kostova, Z., Sharuhove, I., & Atasoy E. (Eds.), *The science and education at the beginning of the 21st century in Turkey*. (1), Sofia: St. Kliment Ohridski University Press. 584-608.
- Helvacı Çelik, F. & Hocaoğlu, Ç. (2016). Major depresif bozukluk' tanımı, etyolojisi ve epidemiyolojisi: Bir gözden geçirme. *Journal of Contemporary Medicine*, 6(1), 51-66.
- Hoşoğlu, R., Fırınıcı Kodaz, A., Yılmaz Bingöl, T., & Vural Batık, M. (2018). Öğretmen adaylarında psikolojik sağlamlık. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (14), 217-239.
- İkiz, F., E., & Görmez, S., K. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde duygusal zekâ ve yaşam doyumunun incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9(3),1217-1225.
- Javanmiri, L., Kimiaei, A., & Ghanbri Hashemabadi, B. A. (2012). Investigating the effectiveness of solution-focused group counseling in decreasing depression in young girls.

- Unpublished Master Thesis. Ferdowsi University of Mashhad, Faculty of Education and Psychology, Mashhad.
- Karahan-Şanal, F., Ş., Bakalım, O., & Yoleri, S. (2017). Eğitim fakültesi öğrencilerinde çözüm odaklı düşünme ve empati. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 4383-4392.
- Karahan-Şanal, F., & Hamarta, E. (2015). Çözüm odaklı envanter: Güvenirlilik ve geçerlik çalışması. *İlköğretim Online*, 14(2), 757-769.
- Lee MY, Greene GJ, Mentzer RA, Pinnell S, Niles D. (2001). Solution-focused brief therapy and treatment of depression: A pilot study. *Journal of Brief Therapy*. 1, 33-49.
- Mesko, M., Videmsek, M., Stihec, J., Mesko Stok, Z., & Karpljuk, D. (2010). Gender differences in some stress symptoms and intensity of experiencing stress symptoms. *Management*, 5(2), 149-161.
- Moksnes, U., K., & Espnes, G., A. (2019). Self-esteem and life satisfaction in adolescents-gender and age as potential moderators. *Quality Of Life Research*. 22(10), 2921-2928.
- Nicholas, A. (2015). Solution focused brief therapy with children who stutter. *Procedia-social and Behavioral Sciences*, 193, 209-216.
- O'Hanlon, B., & Rowan, T. (2003). Solution-oriented therapy for chronic and severe mental illness. WW Norton.
- Özgan, H., Balkar, B., & Eşkil, M. (2014). Eğitim fakültesi öğrencileri tarafından sınıfta algılanan stres nedenleri ve kişisel değişkenlerin strese olan etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(24), 337-350.
- Razaghi Khameneh, S., Bahari, F., & Hamidipour, R. (2014). Effectiveness of solution-focused group therapy on the resiliency of patients with multiple sclerosis (MS) in Tehran. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*. 3(3), 801-809.
- Priebe, S., Kelley, L., Golden, E., McCrone, P., Kingdon, D., Rutterford, C., & McCabe, R. (2013). Effectiveness of structured patient-clinician communication with a solution focused approach (DIALOG+) in community treatment of patients with psychosis-a cluster randomised controlled trial. *BMC psychiatry*, 13(173), 1-7.
- Reddy, P., D., Thirumoorthy, A., Vijayalakshmi, P., & Hamza M.A. (2015). Effectiveness of solution-focused brief therapy for an adolescent girl with moderate depression. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 37(1), 87-89.
- Pakrosnis, R. & Cepukiene, V. (2015). Solution-focused self-help for improving university students' well-being. *Innovations in Education and Teaching International*, 52(4), 437-447.
- Saka, A., & Ceylan, Ş. (2018). Ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin aile yapılarına göre incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 68-86.

- Sancakoğlu, S., & Sayar, M., K. (2012). Relation between socioeconomic status and depression, anxiety, and self-esteem in early adolescents. *Yeni Symposium*, 50(4), 207-220.
- Sarı, E., & Günaydın, N. (2016). Effectiveness of solution-focused coping with depression training on depression symptoms. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 17(5), 369-375.
- Sari, D., T. (2016). Application of solution focused brief counseling model to increase of counselee resilience as a part of multicultural society. *Indonesian Journal of School Counseling*, 1(1), 12-19.
- Şahin, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin algılanan stres düzeylerinin fakülte türü ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 28-35.
- Shikholeslami, P. (2016). Üniversite öğrencilerinde yılmazlık ve alçak gönüllülük düzeylerinin incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Takano, K., & Tanno, Y. (2009). Self-rumination, selfreflection, and depression: Selfrumination counteracts the adaptive effects of self-reflection. *Behaviour Research and Therapy*, 47, 260-264.
- Theeboom, T., Beersma, B., & Van Vianen, A., E., M. (2016). The differential effects of solution-focused and problem-focused coaching questions on the affect, attentional control, and cognitive flexibility of undergraduate students experiencing study-related stress. *The Journal of Positive Psychology*, 5, 460-469.
- Yıldız, M. (2016). Üniversite öğrencilerinde duygusal zeka yaşam doymumu ve depresyonun cinsiyet ve sınıf seviyelerine göre etkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 451-474.
- Yu, X.-N., Lau, J. T. F., Mak, W., W., S., Zhang, J., & Lui, W., W., S. (2011). Factor structure and psychometric properties of the connor-davidson resilience scale among chinese adolescents. *Comprehensive Psychiatry*, 52(2), 218-224.
- Walter, J., L., & Peller, J., E. (1992). *Becoming solution-focused in brief therapy*. Routledge Press.

Yaratıcı Endüstriler Bağlamında Türkiye’de Canlandırma Dizi Sektörü ve Bir Uygulama Örneğinde Kültürel Kodların Analizi

Yüksel BALABAN*

Öz

Çalışma, canlandırma sektörü ve bu bağlamda ülkemizdeki yaratıcı endüstrileri ele almaktadır. Türkiye’de canlandırma sektörünün gelişimi, başlangıcından günümüze belli başlı gelişmeler doğrultusunda incelenmiştir. Teknolojik gelişmelerin etkisi, TRT çocuk kanalının kurulması gibi faktörler ülkemizde canlandırma sektörünün gelişimini doğrudan etkilemiştir. Çalışmada canlandırma sektörünün genel durumunun incelenmesinin ardından yaratıcı ekonomilere değinilmiştir. Öncelikle yaratıcı ekonomilerin neler olduğu ortaya konulmuştur. Yaratıcı ekonomiler canlandırma sektörünü de kapsayan bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla canlandırma bağlamında bu alandaki gelişmeler incelenmiş, ülkemizdeki ve dünyadaki durum ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise ülkemizdeki canlandırma dizilerden “Keloğlan” seçilmiş ve bu canlandırma dizi çalışmanın amacı doğrultusunda analiz edilmiştir. Analiz yönteminde Geert Hofstede’nin kültürel farklılıkları açıkladığı “Soğan Kabuğu Diagramı” modeli temel olarak alınmıştır. Bu analiz doğrultusunda dizideki kültürel kodlar Hofstede’nin belirlediği “değerler”, “ritüeller”, “kahramanlar”, “semboller” başlıkları altında toplanarak incelenmiştir. Çalışmaya konu olan canlandırma dizisinde tespit edilen kültürel kodların her biri yerel kültürel değerler ve evrensel değerler kapsamında incelenmiştir. Çalışmada canlandırma dizisinde yer alan kültürel kodların genelini canlandırma dizisinin yaratıldığı coğrafyanın kültürüne ait olduğu gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kültürel kodlar, Keloğlan, Yaratıcı Endüstriler.

Animation TV Series Turkey in the Creative Industries Sector in the Context and Analysis of Cultural Codes in the Application Case

Abstract

This study deals with the animation industry and relevant creative industries in Turkey. The development of animation industries in Turkey has been researched in accordance to main progress from the beginning to present. Factors such as the effects of technological advancement, the establishment of TRT children's channel directly affected development of animation industry in our country. Creative industries been mentioned after the analysing of animation industries general circumstance in this study. Firstly, been exposed what creative economies are. Creative economies have content which also covers animation industries. Because of that reasons, improvements of this area had been examined in the context of animation and circumstances of our country and the world is tried to be exposed.

One of the animation television series Keloglan in our country had been selected and been analysed according to study's goal at the last part of the study. In the analysis method, Geert Hofstede's "Onion Model of Culture", which explains cultural differences, is taken as the basis. In line with this analysis, cultural codes in the series were examined under the headings of values, rituals, heroes and symbols determined by Hofstede. Each of the cultural codes identified in the animation series subject to the study been analysed within the context of cultural and global values. In the study, it was observed that the cultural codes in the animation series belong to the culture of the geography where the animation series was created.

Keywords: Cultural codes, Keloglan, Creative industries.

Received/Geliş: 02.07.2019

Accepted/Kabul: 02.10.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, yukselbalaban@istanbul.edu.tr, /0000-0001-7083-9598

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Canlandırma sanatı başlangıcından günümüze değin farklı aşamalardan geçmiş ve gelişim göstermiş bir sanat dalıdır. Gelişmelerin ve değişiminin gerisinde farklı nedenler bulunuyor olsa da bunlardan başat olanı teknolojik gelişmelerdir. Değişimdeki bu faktörün de etkisiyle canlandırma günümüzde oldukça yaygın bir kullanım alanına sahip hale gelmiştir. Canlandırma, sinema filmlerinden VR uygulamalarına, mimari çalışmalara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaya başlamıştır. Canlandırma diziler de yarattıkları endüstri itibarıyla yine bu anlamda sayılabilecek önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Günümüzde dünyada ve Türkiye'de özellikle çocuklara yönelik televizyon kanalları aracılığıyla ve farklı video platformlarındaki kanallar aracılığıyla birçok çizgi dizi üretilir hale gelmiştir. Bu üretim süreciyle birlikte oluşan sektör dünya genelinde yaratıcı ekonomiler içinde önemli bir yer tutar hale gelmiştir.

Çalışmada öncelikle Türkiye'de, canlandırma sanatının tarihsel gelişimi genel olarak ele alınmıştır. Bu süreç zarfında üretilen canlandırma filmler sektörün gelişimini belirleyen etkenler doğrultusunda ele alınmıştır. Devamında ise canlandırma sanatını da kapsayan yaratıcı ekonomilere değinilmiştir. Yaratıcı ekonomilerin ülkemizdeki durumu ve başka ülkelerdeki gelişimi karşılaştırma yapılabilecek bir şekilde ele alınmıştır ve yaratıcı ekonomilerin durumunun gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde birbirinden farklı olduğu görülmüştür.

Çalışmanın analiz bölümünde Anadolu halk masalları içerisinde de yer alan Türk sinemasında çeşitli filmlere konu olan "Keloğlan" masalının TRT Çocuk kanalında yayınlanan canlandırma dizisi ele alınmıştır. Dizide kullanılan kültürel kodlar kültürlerarası çalışmalar alanında kuramsal çalışmalar üreten Geert Hofstede'nin "Soğan Kabuğu Diagramı" modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Bu modelde kültür unsurları "Değerler", "Ritüeller", "Kahramanlar", "Semboller" şeklinde dört tabakaya ayrılmaktadır. Çalışmada örneklem olarak seçilen canlandırma dizisinin her sezonundaki üçer bölüm Geert Hofstede'nin belirlemiş olduğu yaklaşımdaki unsurlar temelinde ele alınarak, canlandırma dizisinde kullanılan kültürel kodlar söz konusu yaklaşım doğrultusunda belirlenmeye çalışılmıştır. Tespit edilen kültürel kodlar ayrıca yerel ve evrensel olarak da sınıflandırılmış ve bu doğrultuda açıklanmıştır. Nicelik yönüyle ele alındığında dizide yerel özellik taşıyan kodların sayısının evrensel kodlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Kodların içinde yerel nitelik taşıyanların ağırlıkta olması dizinin kendi kültüründeki izleyiciye daha çok hitap ettiğinin, hedef kitle konumunda bu grubun olduğunun bir göstergesidir.

Türkiye de Canlandırma Sektörü ve Gelişimi

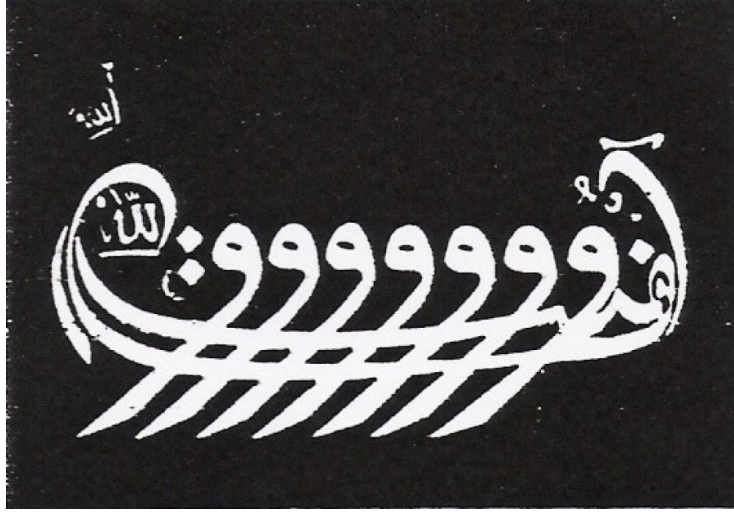
Türkiye’de canlandırma sanatının başlangıcı 1940’lara kadar dayanmaktadır. Bu yıllarda daha çok reklam filmlerinde canlandırmaya dayalı çalışmaların olduğu gözlenmiştir. Yapılan reklam filmleri daha çok sinemalarda filmlerden önce gösterilen çalışmalardır.

Türkiye’de çizgi film sektörü belli bir dönen içerisinde önemsenmeyen (ihmal edilmiş) ya da yalnızca reklamlarda kullanım alanı bulan bir sinema kolu olarak kalmıştır. Daha çok karikatür sanatçılarının gerçekleştirdikleri çizgi reklam filmleri 1955’den öncelerine pek inmez. Farklı nitelikteki resim sanatçılarını gerektiren canlandırma alanının karikatüristlerle başlaması, bir anlamda sinemanın tiyatrocularla başlamasına benzemektedir. Bununla beraber Türkiye’de bu alanı geliştirmeye çalışan girişimcilerden de söz etmek mümkündür (Can, 1996: 16). Türkiye de çizgi filmin bu ilk yıllarında yapılan çalışmalar başlangıç niteliğinde olan çalışmalardır. 1950’li yıllardan itibaren çizgi film çalışmalarının daha kapsamlı bir şekilde ve kurulan ekiplerle birlikte profesyonelce yapılmaya başlandığı görülmektedir.

Bu yıllarda güzel sanatlar öğrencilerinden oluşan 50 kişilik bir ekibin çabalarıyla üretilen “Evvel zaman içinde” filmi, banyo işlemleri için gittiği Amerika da kaybolmuştur. Yaklaşık 7 ile 8 yıl arasında bir süre içerisinde gerçekleştirilen Türk canlandırma sinemasının bu ilk profesyonel ve uzun çizgi filmi hakkında günümüzde birkaç iş kopyası dışında bir şey yoktur. Bu girişim, araştırmacı Turgut Çeviker'e göre Türkiye'de çizgi filmin gelişim sürecini olumsuz etkilemiştir (Kaba, 2002: 3).

Türkiye’de çizgi filmin gelişiminde önemli bir yeri olan başka bir etkende reklam ajanslarıdır. 1950’li ve 1960’lı yıllarda oldukça önemli yer kapsayan çok sayıda reklam ajansının kurulmuş olduğu görülmektedir. Bu ajanslar çizgi filme gönül vermiş çok sayıda sanatçıyı bünyelerinde barındırmışlardır. Sanatçılar bu tür reklam ajanslarından elde ettikleri gelirlerle yeni filmler çekmeye başlamışlardır (Benice, 1985: 5).

1960’lı yılların ardından canlandırma sanatında daha çok bireysel uğraşların sonucunda filmler üretildiği görülmektedir. Reklam filmleri yapılmakla birlikte reklam dışından da canlandırma filmler yapılmıştır. Özellikle yarışmalar canlandırma sanatının hareket kazanmasını sağlamıştır. 1970 yılında Antalya film festivalinde büyük ödülü alan canlandırma filmi Tonguç Yaşar’ın “Amentü gemisi nasıl yürüdü” isimli çalışması olmuştur (Hünerli, 2005: 63). Bu filmde Türk hat sanatının ustalıklı canlandırıldığı görülmektedir. Film içerisinde hat çizgileri ile kayak denizde yüzdürülmekteydi.

Şekil 1. Amentü Gemisi Nasıl Yürüdü çalışmasından bir kare. (<http://www.tsa.org.tr/tr>).

Türk çizgi filminde asıl gelişme ve hareketlenme ise TRT'nin yerli yapım çizgi filmlere desteğiyle başlamıştır. 1980'lerde televizyonun hayatımıza yoğun olarak girmesiyle birlikte yapımcılar TRT için konulu uzun metraj çizgi filmler üretmeye başlamışlardır (Alicenap, 2015: 15). 1990'larda Eskişehir de ilk çizgi film bölümünün açılmasıyla birlikte canlandırma eğitimi de verilmeye başlanmıştır. Böylece sektörde ihtiyaç duyulacak sanatçılar da yetiştirilmeye başlanmıştır.

Türkiye'de 2000'li yılların başında tamamen 3D yapımlar gerçekleştirebilecek stüdyoların kurulduğu gözlemlenmektedir. 1990'lı yıllarda sayıları hızla artan özel TV kanallarına bu stüdyolar tarafından çok sayıda reklam filmi üretilmiştir. Fakat 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile animasyon sektörü ciddi anlamda sekteye uğramıştır. TRT için yapımına başlanılan bazı diziler yarıda kalmış, sektör belli bir süre kendini toparlayamamıştır (Küçüköğlü, 2017: 58).

2008 yılında TRT Çocuk kanalının kurulması canlandırma film yapımında bir hareketlenmeye neden olmuştur. Kanal birçok yapım şirketine TRT çocukta yayınlanmak üzere filmler yaptırmıştır. Bu destek ve teşvikle birlikte canlandırma film yapan stüdyoların yapımında da artış olmuştur. TRT çocuk kanalının bir başka etkisi de öncesinde yurtdışından ithal edilen çizgi dizilerin yerine kendi kültürünü, değerlerini yansıtan yerli yapım çizgi filmlerin konulmuş olmasıdır. Bu diziler arasında belli başlıları olarak, Keloğlan masalları, Cille, Pepee, Rafadan Tayfa, Canım Kardeşim, Nane ile Limon, Canım Kardeşim, Dede Korkut Hikayeleri, Meysa ve Bulut, Ege ile Gaga, Köstebekgiller, Küçük Hazarfen sayılabilir. TRT çocuk kanalının yanısıra Planet çocuk, Disney Channel ve Cartoon Network kanallarında da yerli yapım çizgi filmler yayınlanmaktadır.

Canlandırma sanatına bir başka katkı ise 2011 yılında kurulan Canlandırma Derneğiyle olmuştur, dernek düzenlediği film festivali ve yarışmalarla Canlandırma alanında yeni filmlerin

üretilmesini sağlamaktadır. Dernek, Türkiye’de canlandırma sanatını temsil eden en önemli sivil toplum kuruluşlarından biridir. Derneğin desteğiyle üretilen filmler yurtiçi ve yurtdışında birçok festivalde ödül almışlardır. Yetenek kampı çalışmalarıyla canlandırma filmlerin nasıl yapıldığı farklı konferans, çalıştaylarla anlatılmış devamında ise her yıl yapılan başvurular değerlendirilip aralarından desteğe değer görünen çalışmalar desteklenip kısa filmler üretilmesi sağlanmıştır. Dernek tüm bu çalışmaların yanında Uluslararası Canlandırma Festivalini de düzenlemeye başlamıştır. Festival çerçevesinde her yıl farklı ülkelerden canlandırma sanatçıları konuk edilip bu sanatçıların filmleri izleyiciyle buluşturulmaktadır. Festivale ayrıca Canlandırma Festivali Film Yarışması bölümü de eklenmiştir (www.canlandiranlar.com).

Çizgi filmlerin üretildikleri coğrafyanın kültürünü yansıtma amaçları olağan görülmektedir. Bu nedenle çizgi filmlerin kültür aktarımında da önemli bir payı olduğu ifade edilebilir. Özellikle belli bir yaş grubu içerisinde yer alan çocukların izledikleri çizgi filmlerdeki kültürel unsurlardan etkilendiği ve söz konusu kültürel unsurları benimsediği söylenebilir. Çocuklar izledikleri programlarda ya da filmlerde kendilerini oradaki karakterlerle özdeşleştirmektedirler. Bu da onların özgün kimliklerini etkilemektedir. Birçok durumda hayranı olduğu karakter ya da kahraman büyüyünce olmak istediği kişidir (Yağlı, 2013: 709). Aktarılan kültürün değer yargıları, sanat anlayışı, inançları ve yaşayış biçimleri de üretilen yerel çizgi filmler içinde kendine yer bulmaktadır.

Devletin yerli yapım canlandırma filmlerini desteklemek için çıkarmış olduğu bir yasa da bulunmaktadır. Yabancı yapımların artması yerli yapımları ve yapımcıları zor duruma düşürürken 2011 yılında çıkarılan Radyo ve Televizyon Kurulu ve Yayın Hizmetleri hakkında kanununda bulunan madde ile yerli yapımlar desteklenmektedir. Bu kanunun maddesine göre genel ve tematik yayın yapan televizyon kuruluşlarında yayınlanan çizgi filmlerinin en az %20’sinin Türkçe dilinde yapılmış olması ve Türk kültürünü yansıtması zorunludur (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, “Bebka”, 2018: 16). Bu madde yasada bulunmakla birlikte pratikte, uygulamada aynı şekilde olmadığı söylenebilir. Sektörün daha da büyümesi için ise RTÜK’ün yüzde 20’lik yerli film kullanımı uygulamasının fiilen hayata geçirilmesi isteniyor. (<https://www.ekonomist.com.tr>)

Canlandırma endüstrisiyle ilgili devletin uygulamalarına bakıldığında 2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planı’nda canlandırma endüstrisinden bahsedildiği görülmektedir. 10. Kalkınma Planı doğrultusunda, Türkiye’de animasyon sektöründe önemli markaların oluşması ve yerli yapım canlandırma filmlerinin birer kültürel ihracat ürününe dönüşmesi, gerek ekonomik gerek sosyal açıdan bir gereklilik olarak değerlendirilebilir (Küçüköğlü, 2017: 58).

Planda canlandırma sektörüyle ilgili olarak daha çok milli değerler, milli kültür, yerel sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi, bu değerleri taşıyan çalışmaların yurtdışına ihracını

öngörmektedir. Dünyada önemli bir pazar payına sahip olan canlandırma sektörünün Türkiye’de geliştirilerek Türkiye’nin de bu sektörden pay alması amaçlanmaktadır.

Türkiye’de canlandırma endüstrisinin genel özetiyle ilgili olarak şunlar söylenebilir; Endüstri son 10 yılda oldukça gelişmiştir, toplam 100’den fazla stüdyo faaliyet göstermektedir, işgücü sayısı yaklaşık 1.500 kişidir, çizgi dizi alanında en önemli alıcı TRT Çocuk kanalıdır, sektör özelinde vergi teşviki, fon ve kota vb. destek mekanizmaları yeterli değildir, çizgi dizi ve uzun metrajlı filmlerde yabancı yapımların payı yüksektir, Co-production anlaşma sayısı oldukça azdır (Küçüköğlü, 2017: 63).

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra Türkiye’de son yıllarda uzun metraj canlandırma filmlerinde de gelişmeler yaşanmıştır. Geçmişle kıyaslandığında uzun metraj olarak yapılan canlandırma film sayısında artış olmuştur. Bu yapımların arasında öne çıkanlar Köttü Kedi Şerafettin, Rimolar ve Zimolar: Kasabada Barış, Evliya Çelebi ve Ölümsüzlük Suyu, RGG Ayas ve TRT Çocuk kanalında yayınlanan çizgi dizilerin sinema filmi olan Köstebekgiller: Perili Orman, Canım Kardeşim Benim, Pırdino Sürpriz Yumurta gibi yapımlar sayılabilir.

Yaratıcı Ekonomi ve Türkiye

Ekonomi toplumların yaşamına etki eden faktörlerin başında gelmektedir. Birçok farklı kolu bulunan ekonominin içinde yer alan unsurlardan birisi de kültür ve sanat faaliyetleridir. Her ne kadar toplumların yaşamında ekonomiyi oluşturan diğer kollar kadar büyük oranda yer almasada kültür, sanat, tasarım, modanın sahip olduğu ekonomi de özellikle gelişmiş toplumlar için kayda değer ekonomik faaliyetlerden birisi olarak görülebilir. Gelişmiş ülke ekonomileri yaratıcı ekonomiye hak ettiği yeri verirken daha geride kalmış ülkelerde bu ekonomi türü istenilen seviyeden uzak olarak görülebilir.

Yaratıcı ekonominin kavramını, John Howkins “Yaratıcı Ekonomi” isimli kitabında şu şekilde açıklamaktadır; “Ne yaratıcılık ne de ekonomi yenidir. Yeni olan ise ekonomi ve yaratıcılık arasındaki ilişkinin doğası ve uzantısı ve bu birleşimin oluşturduğu olağanüstü değer ve zenginlik yaratma şeklidir” (Howkins, 2007: viii).

Yaratıcı ekonomiyle iç içe geçmiş bir kavram olarak yaratıcı endüstri kavramını da ele almak gerekir. Yaratıcı ekonominin temelinde yaratıcı endüstrilerin yattığını belirtilmektedir. Literatürde sıklıkla kullanılan ve genel geçer şekilde kabul gören tanımında Birleşik Krallık Kültür, Medya ve Spor Dairesi (DCMS) tarafından yaratıcı endüstriler “kökeni bireysel yaratıcılık, beceri ve yeteneğe dayanan; bünyesinde fikri mülkiyetin geliştirilmesi ve kullanılması ile servet ve istihdam yaratma potansiyeline sahip endüstriler” olarak betimlenmiştir (Seçilmiş, 2015: 9).

Yaratıcı ekonomi denildiğinde yaratıcı endüstriler akla gelmektedir. Bu endüstrilerin neler olduğuna bakıldığında; Yayıncılık, yazılım ve programlama, Tasarım ve Moda tasarımı, Sinema filmi ve video, Fotoğraf, Eğlence ve Sanat, Kültürel Eğitim, Müzik, Görsel Sanatlar, Radyo ve Tv, Reklamcılık ve pazarlama gibi alanlar olarak sıralanabilir.

Avrupa Birliği ülkeleri yaratıcı ekonomi konusunda bunun teşvik edilmesiyle ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır. Yaratıcı ekonomiye dahil olan sektörlerin tanımlanması için sanat dallarını, kültürel mirası tüm bunlarla bağlantılı olarak kamu veya özel kuruluşlarda gerçekleşen profesyonel aktivitelerle (tasarım, mimarlık ya da müzikal enstrüman üretimi gibi yan dalları da içerir şekilde) bir bütün olarak değerlendirmektedir (Bilgili, 2008: 8). Yaratıcı endüstriler, 2018 yılında Almanya tarafından yayınlanan resmi rapora göre ülke genelinde 254.700 firmada, 1.675.287 çalışanı olan ve yaklaşık 102.4 milyar avroluk bir sektör oluşturmaktadır. İngiltere’de ise, 2015 verilerine göre ülke içinde 91.6 milyar pound ve dış ticarete 35.9 milyar pound değerinde bir ticari hacim bulunmaktadır (<https://t24.com.tr>). Batılı ülkelerde yaratıcı ekonomi alanında son yıllarda büyüme oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bunların arkasında bu ülkelerde yaratıcı ekonominin geliştirilmesi için izlenen politikaların olduğu söylenebilir. Bu durum Türkiye ile kıyaslandığında Batılı ülkelerde bu alanda çalışan kişi sayısının Türkiye’den daha fazla olduğu söylenebilir.

İktisadi Faaliyetler	İstihdam 2008	İstihdam 2011	2011 yılı toplam istihdamına % olarak	İlgili dönemdeki artış	İlgili dönemde büyüme % olarak
Yayıncılık	2.701	15.258	8	12.557	465
Yazılım ve programlama	4.901	28.793	15	23.892	487
Tasarım	2.620	5.000	2,6	2.380	91
Film ve video	9.293	14.052	7,3	4.759	51
Reklamcılık	75.512	69.675	36,4	-5.837	-8
Eğlence-sanat ve kültürel eğitim	15.092	15.798	8,2	706	5
Müzik	1.225	1.853	1	628	51
Radyo ve TV	1.632	5.943	3,1	4.311	264
Fotoğraf	2.401	4.582	2,4	2.181	91
Mimarlık	23.799	30.680	16	6.881	29
Toplam	139.176	191.634	100	52.458	38

Şekil 2. Türkiye’de Yaratıcı Ve Kültürel Sektörlerin Gelişimi. (Lazzeretti vd., 2014: s. 205).

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı’nın (United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD) yayınladığı “2008 Yaratıcılık Raporu”na göre “yaratıcı ekonomiler” ve onun merkezinde yer alan “yaratıcı endüstriler” Tablo 1’de yer alan maddelerde özetlenmektedir. (Hocaoğlu, 2015: 191).

Yaratıcılığı tek bir biçimde tanımlamak mümkün olmadığı için “yaratıcı ekonomi” kavramı da çeşitli şekillerde açıklanmaktadır (Henry, Bruin, 2011: 31). Alanda kapsamlı araştırmalara imza atan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) yaratıcı ekonominin “potansiyel olarak iktisadi büyüme ve kalkınmayı uyaran yaratıcı varlıklar üzerine temellenen” ve sürekli evrimleşen bir kavram olarak algılanmasını önermekte; ek olarak da yaratıcı ekonominin temelinde yaratıcı endüstrilerin yattığını belirtmektedir (Lazzeretti vd., 2014: 198)

Ancak alandaki farklı sınıflandırmalara rağmen temel görüş; yaratıcı ekonominin yaratıcı endüstrilere ek olarak kültürel faaliyetleri de kapsadığı ve teknoloji tabanlı geleneksel olmayan yenilikçi endüstrilerin yüksek ticarileşme potansiyeline sahip olduğu yönündedir (Lazzeretti vd., 2014: 197).

Türkiye’de yaratıcı endüstrilerin genel ekonomi içindeki payı düşük bir oranda bulunmaktadır. Bu oran ortalama %2’lik bir rakama karşılık gelmektedir. Gelişmiş Batılı ülkelerde ise bu rakam %4, %6’ları bulmaktadır. Oluşan bu fark dolayısıyla Türkiye’nin yaratıcı ekonomiler anlamında Avrupalı gelişmiş ülkelerin arkasında kaldığını söyleyebiliriz (Seçilmiş, 2015: 13).

Türkiye için dikkat çeken bir başka özellikte yaratıcı endüstrilerin toplandığı şehirlerle ilgili olmaktadır. Yaratıcı endüstrilerin büyük bir kısmının iki büyükşehirde; İstanbul ve Ankara’da toplandığı görülmektedir. Türkiye’de yaratıcı endüstriler coğrafi olarak sağlıklı bir dağılım göstermekten uzaktır. Bunun yanında her bölgede kültür endüstrisi alanında başı çeken kentler de bulunmaktadır.

Kültürel sektörlerin ekonomiye katkısının giderek artması bu alanlarda yapılan çalışmaların da artmasına neden olmaktadır. Fakat bu çalışmalar henüz Türkiye için beklenen düzeyde değildir. Yapılan temel çalışmalara bakıldığında temel olanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür. İstanbul Kültür Ekonomisi Envanteri I ve II, Ankara Kültür Ekonomisi Sektörel Büyüklüklerin Değerlendirilmesi, İzmir Kültür Ekonomisi ve Kültür Altyapısı Envanteri ve İzmir Kültür Ekonomisi Gelişme Stratejisi Projesi, İstanbul Kültür Sanat Vakfı Ekonomik Etki Araştırması ve Study on the Economic Contribution of Copyright Industries in Turkey (Türkiye’de Telif Hakkı Endüstrilerinin Ekonomik Etkisi Üzerine Çalışma) (Lena, 2016: viii). Yapılan çalışmalar daha çok isimi geçen kentlerde gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin geneline kapsayan çalışmalar için ise yurtdışında bu alanda çalışan kurumların iş birliğini gerektiren boyutta bir araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

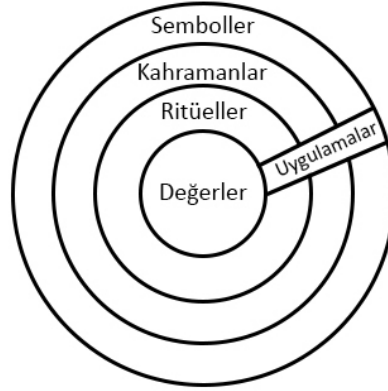
Keloğlan Canlandırma Dizisinin Kültürel Analizi

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Keloğlan Masalları çizgi dizisinin incelendiği bu çalışmada kültürel kodların analizi üzerinden giderek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Türkiye’de yayınlanan bir çizgi dizinin kendi içinde yaşadığı kültürden bağımsız olması düşünülemez şüphesiz ki. Bundan dolayı Keloğlan dizisi içindeki kültürel kodlar ele alınmış ve bu kültürel kodların Türk kültürüyle ve evrensel kültürel kodlarla nasıl tanımlandığı incelenmeye çalışılmıştır. Yaratıcı endüstriler bağlamında ele alındığında ise kendi kültürel değerlerinden beslenen bir çizgi dizinin yurtdışına ihracının bu anlamda önem taşıyıp taşımadığı tespiti çalışılmıştır. Örneklemin seçiminde Türk kültüründe önemli bir yer bulan bir temsilen olmasına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda Keloğlan karakterini konu edinmesi sebebiyle TRT Çocuk kanalında yayınlanan Keloğlan canlandırma dizi seçilmiştir. Dizinin üç sezonundan üçer bölüm ele alınarak incelenmiştir.

Kültürel farklılıkların incelenmesi konusunda birçok bilim insanının yaptığı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar kültürlerarası farklılıkları ortaya koymaya yönelik çalışmalar olarak görülebilir. Çalışmada bulunan kültürel kodlar yerel ve evrensel olmak üzere kategorize edilmiştir. Yerel kültürel kodlar içinde bulunan kültürün sahip olduğu kodlar olarak düşünülmüşken evrensel kodlar ise dünyanın her yerinde aynı anlamın yüklendiği kodlar olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın analizinde Geert Hofstede’nin kültürel farklılıkları açıkladığı “Soğan Kabuğu Diagramı” modeli kullanılmıştır. Bu modelde Hofstede kültür başlığı altında toplanacak unsurları “Değerler”, “Ritüeller”, “Kahramanlar”, “Semboller” şeklinde dört tabakaya ayırır (Ügeöz, 2003: 21). Soğan kabuğu modelinde Değerler diagramın merkezinde yer alırken, Semboller ise diagramın dış kabuğunu temsil etmektedir. Kahramanlar ve Ritüeller de bu iki kabuk arasındaki kısmı göstermektedirler.

Şekil 3. Hofstede'nin Kültür-Soğanı Modeli. (Richter, 2016: 4)

Çalışmada ele alınacak kültürel kodları belirleyen Kültür-Soğanı modelindeki unsurlar genel olarak aşağıdaki gibi açıklanabilir.

Semboller: Aynı kültürü paylaşanlar tarafından anlaşılabilen belirli bir anlam yüklenmiş kelimeler, jestler, resimler ya da nesnelere. Dildeki kelimeler ya da belli bir topluluğun kullandığı jargon, saç stilleri, bayraklar, elbiseler bu kategorinin içine girmektedir. Yeni semboller kolaylıkla gelişebilmekte, eskiler kaybolabilmektedir. Bunun yanında sembollerini bir grup diğerinden kopyalayabilmektedir. Bu da sembollerin niçin en dış kabuğa yerleştirildiğini göstermektedir (Hofstede, 1991: 7).

Çalışmanın analizinde soğan kabuğunu temsil eden bütün halkalar iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan birisi yerel özellikler taşıyan daha çok içinde yer alan kültür tarafından anlaşılabilir ve değer taşıyan grup iken diğeri ise daha evrensel kodlara sahip olan grubu ifade etmek için kullanılacaktır. Semboller bu yönü itibarıyla oldukça fazla öğeye sahip gruplardan birini oluşturmaktadır.

Kahramanlar: Bir kültürde oldukça önem verilen, özellikleri olan yaşayan ya da ölü, gerçek ya da hayali kişiler olabilmektedirler. Bunlar kişilerin davranışlarında da model olabilmektedirler. Amerika'da Batman ya da tam tersi Snoopy, Fransa'da Asterix, Hollanda'da Ollie B. Bommel (Mr Bumble) gibi fantastik ya da çizgi film figürleri bile kültürel kahramanlar olarak görülmektedirler. Kahramanların seçiminde dış görünüşler televizyon çağından önceki dönemlere göre daha önemli hale gelmiştir (Hofstede, 1991: 8).

Çalışmanın da konusu olan Keloğlan, dizideki en önemli kahramandır. Keloğlan kıvrak zekâsı, hazır cevaplığı gibi nitelikleri çerçevesinde diğer kahramanlardan öne çıkmakta, dizinin hedef kitlesi itibarıyla de çocuklar için rol model oluşturmaktadır.

Ritüeller: Selamlaşma ve başkalarına saygı gösterme şekli, toplumsal ve dini törenler ritüellere örnek olarak verilebilir. Ritüeller toplu etkinliklerdir ve kültürde önemli kabul edilmektedirler. Bunlar günlük iletişimdeki yazım dilinde ve konuşmada kullanılan dille ilgili hitapları da kapsamaktadır. Ritüellerin uygulamaları kültürün içindekiler tarafından yorumlanacak şekildedir (Deneçli, 2013: 5). Bazı ritüeller geniş kültürel ya da dini değerlerde tekrarlanır. İngiltere ve Fransa'daki çay içme ritüelinde olduğu gibi (Solomon vd., 2006: 506).

Değerler: Değerler kültürün özünü oluşturmaktadır. Değerler belirli durumları diğerlerine tercih etme eğilimidir. Diğerlerinin aksine kişinin yaşamının başında edinilirler. Değerler; bilinçli değil dolaylı olarak, çocukların öğrendiği ilk şeyler arasındadır. Gelişim psikologları çocukların çoğu temel değer sistemlerini 10 yaşına kadar sıkı bir şekilde aldığına inanırlar. Çocuklarda 10 yaşından sonra oluşan bu temel değerlerde değişiklik yapmak güçtür. Çünkü hayatın çok erken döneminde elde edilmişlerdir ve birçok değer onları edinenlerde bilinçsiz bir şekilde kalır. Böylece ne sorgulanırlar ne de dışardan doğrudan gözlemlenebilirler. Sadece insanların belirli koşullar altındaki davranışlarında ortaya çıkarlar (Hofstede, 1991: 8).

Kültürün önemli bir kısmı, buzdağının suyun altındaki kısmı gibi görünmezdir. Buzdağının en büyük kısmını oluşturacak şekilde dipte yatan değerler, kültürün en zor fark edilen ve tanımlanan kısmını oluşturmaktadır (Onurlu, Zulfugarova, 2016: 502).

Keloğlan masalarında özellikle hedef kitle sebebiyle öğretici değerlere vurgu yapılmaktadır. Birçok bölümde iyiyle kötü karşı karşıya gelmektedir. Keloğlan ve arkadaşları, Bilgecan Dede iyi tarafı temsil ederken, Uzun, Huysuz, Kara Vezir ise diğer tarafı temsil etmektedir. Çocuk izleyicilerin hedef kitle olduğu dizide onlara doğru yoldan ayrılmamaları, dürüst olmaları gibi değerler iletilmektedir.

Kültürel Kodların Analizi

Değerler

Çalışmada öncelikle değerlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen bu değerler belli başlıklar altında ele alınmıştır. Bunlar genel olarak liderlik, bilim ve buluşlar, kötülükü yayma, iyilik yapma, kendinden önce başkasını düşünme, çalışkanlık olarak sıralanabilir.

Liderlik: Keloğlan ve onun yaşlarındaki arkadaşları, otoriteye sahip olan anneleri, Bilgecan Dede gibi büyüklerine saygılıdır. Büyüklerin otoriteye sahip olması yerel kültürde ve doğu toplumlarında gözlenmektedir. Hofstede'nin (2001) güç mesafesi yaklaşımına göre Arap ülkeleri itaat etmenin fazla olduğu ülkeler içinde otoriteye yüksek önem verirler. Bu değer ayrıca Türk toplumunda da yaygındır. Bununla birlikte Batılı ülkeler güç mesafesi yaklaşımında daha yatay bir hiyerarşiye sahiptirler.

Bilim ve buluşlar: Bilimsel gelişmeler ve icatlar tüm toplumlarda görülen evrensel değerler arasında yer almaktadır. Keloğlan masallarının canlandırma dizisi uyarlamalarında da bilimin, teknolojinin oldukça yüksek değer taşıdığı görülmektedir. Keloğlan halk masalının günümüze uyarlanan dizisinde Keloğlan karakteri dizinin kurgusu içerisinde sıklıkla; helikopter, balon, denizaltı gibi yeni buluşlarla birlikte görülmektedir. Bilim ve bilimsel ilerleyiş batı toplumunda özellikle aydınlanma dönemiyle istenen bir değerdir bununla birlikte aynı şekilde doğu toplumu içinde önemlidir. Yerel, batı ve doğu kültürlerinde görülen diğer yakın kültürel kodlar da Keloğlan'da bulunmaktadır.

İyilik Yapma: Keloğlan karakterinin dikkat çeken özelliklerinden biri de yardımsever olmasıdır. Dizide bu değere sıklıkla yer verilmektedir. Örneğin 2.sezon 26.bölümde Bilgecan Dede ile Padişaha yardım ettiklerinde padişah onlara isteklerini sorar. Keloğlan da para karşılığında ona yardım etmediklerini söyleyerek iyiliğin karşılıksız yapılması gerektiğini ve bu durumda gerçek değerini ifade edeceğini vurgular.

Keloğlan çizgi dizisinde değerlere oldukça fazla yer verilmektedir. Toplamda 20 olumlu değere yer verildiği tespit edilen Keloğlan dizisinde en fazla vurgulanan değerlerden biri yardımseverliktir (Yorulmaz ve Tanrıverdi, 2015: 44).

Keloğlan çizgi dizisi aracılığıyla toplumsal yaşamda desteklenen söz konusu olumlu değerlerin toplumun genç bireylerine aşılana çalışıldığı ve böylece onların toplumsal yaşama uyum göstermesi konusunda motive edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Ayrıca söz konusu bu değerlerin kimisi tüm toplumlarda kabul gören unsurlarken bazıları toplumun yapısına, doğu ya da batı kültürünün etkilerine göre mevcut coğrafyanın ortamında destek gören ya da öne çıkan değerlerdir.

Kendinden önce başkasını düşünme: 1.sezon 10.bölümde Keloğlan kendisi aç olduğu halde önce yavru köpeği düşünmektedir. Durumu anlatan Dev'in iç sesidir. Kendinden önce başkalarını düşünme evrensel bir değer olarak ele alınabilir.

Çalışma, çalışkanlık: 1.sezon 20.bölümde Keloğlan ve arının bulunduğu bir sahnede arının söylemi üzerinden tembelliği bırakıp çalışmak gerektiği ifade edilmektedir. Arı yazın çalışması ve kış için bal yapması gerektiğini söylemektedir. Evrensel olarak her kültürde çalışmak, çalışkan olmak temaları vardır. Çalışma ve çalışkan olma dizide yüceltilen, örnek alınması gereken davranışlar olarak sunulmaktadır.

Ritüeller

Ritüeller kültürde önemli bir yer tutmaktadır. Dizide ritüel kapsamına girecek başlıklar, büyü yapmak, pazarlık yapmak, cinden dilekte bulunma, hitap etme gibi başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Büyü Yapmak: Masalarda sıklıkla karşılaşılan büyü ve büyü yapma dizide de vardır. Kültürel bir ayırım olmaksızın birçok yerde bulunmaktadır. Keloğlan dizisinde Cadı karakteri sıklıkla bu yola başvuran kötü karakterlerden birisidir. Genellikle antagonist karakterler tarafından karşı tarafı zayıf düşürmek ya da yenmek için kullanılırlar. Dizide padişaha büyü yapan Kötülükler Kraliçesi ve onun yardımcısıdır. Yapılan büyü nedeniyle padişah uyuyamamaktadır.

Pazarlık yapma: Pazarlık doğu kültürlerinde ve Anadolu’da olan bir gelenektir. Günümüzde halen ticari işlerde ve günlük alışverişte görülür. Keloğlan alışverişte her zaman pazarlık yapmaz fakat kötü karakterlere (antagonist) karşı hazır cevaptır. Keloğlan (Sezon 3, 20.Bölüm) Uzunla pazarlık yapmaktadır. Yapılan pazarlık Uzun’un saf bir karakter olmasını ortaya koymaktadır.

Cinden dilekte bulunma: Cin karakteri doğu kültürlerine özgü doğaüstü bir varlıktır. Doğu kültürlerinin masalarında rastlanılan cin karakteri kişilerin dileklerini yerine getirebilmektedir. Lambadan çıkan cinden 3 dilekte bulunma hakkı masalara özgü bir durumdur. Dizide, bulunan bir şişeden çıkan cinden dizinin kahramanları farklı dileklerde bulunmuşlardır. Fakat bölümün sonunda aslında cinin bu dilekleri gerçekleştirmek gibi doğaüstü bir gücünün olmadığı mesajı verilmiştir. Cin, sadece şişeden kurtulmak için böyle bir şey yapacağını söylemiştir.

Hitap etme: Dizide günlük konuşma dilinde kullanılan diyaloglar çokça bulunmaktadır. Bunlar içinden örnek olarak ele alınacak olunursa “oğlum” şeklinde hitap görülür. Doğu kültürlerinde bireyler arasındaki hiyerarşik düzen daha fazla dikkat çekmektedir. Aile içerisinde ya da toplumsal yaşamda yaş farkı da bireyler arasındaki güç mesafesinin, hiyerarşinin belirlenmesinde rol oynamaktadır.

Hofstede’nin “Kültürel Değer Boyutları’ndan” biri olan Bireycilik-Kolektiflik boyutu bu bağlamda toplumları bireyci toplumlar ve kolektif toplumlar olarak ayırmaktadır. Bireyci kültürün ön planda olduğu toplumlarda “ben” kavramı daha öne çıkarken Kolektif kültüre sahip toplumlarda ise “biz” kavramı ön plana çıkmaktadır (Soydaş, 2015: 57).

Söz konusu hiyerarşiyi ve kolektif yaşam biçimini de çağrıştıran bu tür hitaplara Keloğlan dizisinde rastlanılmaktadır. Herkesin birbiriyle akraba olduğu küçük topluluklardaki benzer bir şekilde hitap biçimlerinin ortaya çıkması daha az bireyci olan doğu toplumlarına özgü bir ilişki biçimi olarak ele alınabilir. Dizide bu hitap Sezon 2, 26.bölümde bulunmaktadır. Bilgecan Dedeyi Padişah yanına çağırır, askerler Dede’yi almaya gelirler ve o sırada Keloğlan gelir, nereye götürüldüğünü sorar Bilgecan Dede’ye, o da durumu anlatırken hemen gitmem lazım oğlum şeklinde hitap eder Keloğlana. Aynı hitap şeklinin Padişahla Keloğlan arasındaki konuşmada da geçtiği görülür. Padişahın onları niçin çağırdığını anlayan Keloğlana, Padişah “Aferin oğlum” diyerek hitap eder.

Üçe kadar sayma: Bir sürpriz yapılacağı zaman, sürpriz yapılacak kişinin gözlerini kapatması ve diğerinin üçe kadar sayması. Evrensel bir nitelik barındırmakta olup birçok kültürde var olduğu söylenebilir.

Kahramanlar

Kahramanlar kültür içinde kendisine oldukça önem verilen ve farklı özellikleri olan kişiler olabilmektedirler. Kahramanlar diğer kişilerin davranışlarında rol model olabilmektedirler. Dizideki kahramanların başında Keloğlan gelmektedir onun yanında Padişah, Bilgecan Dede gibi diğer karakterler de bulunmaktadır.

Keloğlan: Başında saçı olmadığı için bu adı almış, hayatta anasından başkası olmayan yoksul bir karakterdir. Keloğlan aklıyla, kurnazlığıyla padişahın kızını vermek için ileri sürdüğü tüm sınavları geçerek finalde kıza kavuşur. Tüm bunları gerçekleştirirken ona yardım eden arkadaşları da vardır. Fakat genellikle sorunları aklını kullanarak, önüne çıkan fırsatları iyi değerlendirerek, kimi zamanda şansının yardımıyla çözer.

Yoksulluğu, çelimsizliği, kuvvetsizliği ve hatta zaman zaman da olaylar karşısındaki ürkek tavırlarına karşın, aklı ile güçlükleri yenen ve her hileden, başarılması güç olan sınavlardan başarı ile çıkan ve hikâyenin sonunda bahtı aydınlanarak amaçlarına, dileklerine ulaşan bir kahramandır. Bu özellikleri ile Anadolu insanının hayallerini temsil eden bir kahraman olarak, karşısına çıkan tüm zorlukları aklı, şansı ve ona yardımcı olan dost güçlerin sağladığı imkanlarla dize getirmektedir (<http://www.edebiyatvesanatakademisi.com>).

Padişah: Ülkenin sahibi, yöneticisidir ve otoriteyi temsil eder. Keloğlan zekâsı ve uyanıklığı ile padişahın gözüne girmeyi başaran bir karakterdir. Padişahın zor durumlarında ona yardım eder. Padişah aldığı yardımın karşılığını kese kese altın vererek göstermektedir. Bu da onun kudretini gösterir. Yaşlı bir karakter olarak sunulur, başında kavuğu üzerinde kaftanı bulunmaktadır, oldukça gür sakalı ve bıyığı vardır. Doğu kültürlerine özgü bir karakter olarak ele alınabilir, giydiği kıyafetler, etrafındaki yardımcıları ile bu özellikleri göstermektedir.

Bilgecan Dede: Bilge özelliği ile bilinen sorunları bulduğu pratik çözümler ile çözebilen yaşlı ve bilgili bir karakter. Birçok konuda icadı bulunmaktadır. Çocuklara doğruyu göstermek için öğütlerde bulunur. Anadolu kültüründe toplumsal ortamda yaş aldıkça insanlara duyulan saygı da paralel olarak artmaktadır. Toplumsal hiyerarşinin Batılı toplumlara kıyasla daha fazla hissedildiği doğu toplumlarına özgü nitelikleriyle Anadolu kültüründe belli bir yaşa ulaşan kişiler yaşam deneyimlerinin etkisiyle daha bilgili, bilge kişiler olarak algılanmaktadır.

Devler: Hemen hemen bütün kültürlerde, masallarda devlere rastlanmaktadır. Her kültürün halk masallarında devlerle ilgili hikâyeler bulunmaktadır. Daha çok çocuklar için üretilen masallarda devlere değinilir. Devler insana benzeyen fakat çok daha büyük ve güçlü yaratıklar olarak tasvir edilmektedirler.

Türk folklorunda ve hikayelerinde devler önemli bir yere sahiptirler. Masallarda iri yarı, güçlü insan azmanı birer yaratık olarak kurgulanmışlardır. Yaşama şekilleri insana benzerdir. Erkeği ve dişisi bulunur, evlenir çocuk sahibi olurlar. Kaf dağının ardında yaşamaktadırlar. Türk masallarında kahramanların yolu devler ülkesine düşebilir. Ama akıllarını kullanarak, saf ve aptal yaratılıştaki devlere karşı zafer kazanırlar veya ellerinden kurtulurlar (İvgin, 2015: 36).

Keloğlan Masallarının 3.sezonu 14.bölümü'nde devler bulunmaktadır. Bu bölümde Uzun'un bulduğu yumurtayı aramaya gelmişlerdir. Yumurtayı vermezlerse köyü yıkacaklarını söylerler ve yumurtanın bulunması konusunda Keloğlanla anlaşmaya varırlar. Ayrıca 1.sezon 10.bölümde de yine bir dev bulunmaktadır. Köye daha önce gelen devler köylülerin yiyeceklerini almıştır fakat burada Keloğlanın karşılaştığı dev insanlara yardım etmektedir.

Şişe Cini: Dizinin 2.sezonunun 20.bölümündeki karakterlerden birisi de şişe cinidir. Keloğlanın arkadaşları tesadüfen bir şişe bulurlar. Cin buldukları bu şişenin içinden çıkar. Bölümün sonunda şişe Bilgecan Dede'ye ulaştırılır ve Bilgecan Dede şişeyi kırar. Şişeden kurtulan cin normale döndüğü için sevinir ve şişenin içine hapsedilmiş birisi olduğunu söyler bunun yanında aslında dilekleri gerçekleştirmek gibi bir gücü olmadığını söyler.

Lambadan ya da şişeden çıkan cin her ne kadar evrensel bir karakter olarak görülsede çoğunlukla doğu masallarına özgü bir karakterdir. 1001 Gece masallarından biri olan Alaaddin'in Sihirli lambasında olduğu gibi sahibini yardımcı olma amacı taşır. Genellikle efendisinin hizmetinde olan cin lambanın içinde hapis olmuştur ve lambadan çıkması karşılığında sahibinin 3 dileğini yerine getirmesi gerekir.

Semboller

Semboller aynı kültürü paylaşanların anlayabildiği kelimeler, jestler, resimlerdir ya da nesnelere. Semboller gruplar arasında gidip gelebilmektedir, zamana göre farklılaşır değişmekte, kaybolabilmektedirler. Dizideki sembollerin başında jestler ve mimikler antropomorfik karakterler gelmektedir.

Antropomorfik karakterler: Ağaçlar ve kirpi prenses gibi antropomorfik karakterler doğaya ve hayvanlara vurgu yapan ve onlara dikkat edilmesi gerektiğini belirten dizide kullanılan evrensel kodlardır.

Antropomorfizm, tabiat-üstü varlıklarla ilgili inançların bir parçasıdır. En genel anlamda insani ya da insanımsı özelliklerin çeşitli insan dışı formlara özellikle de Tanrı'ya atfedilmesini dile getiren bir terimdir (<http://www.enfal.de>). Hayvan karakterlerin çoğu antropomorfik özellikler taşımaktadırlar. Bunlar insana benzerlik taşıyan özelliklerdir, konuşma, iki ayaküstünde yürüme gibi. Hayvan ya da cansız karakterlere antropomorfik özellikler verilmesi onların içindeki ruhu da ortaya çıkarmaktadır (Furniss, 2009: 67). 1.sezon 20.bölümde köpekler ve arılar insanımsı özellikler göstererek konuşmaktadır. Keloğlanı kovalayan köpeklerin kendi aralarında durum

değerlendirmesi yaptıkları görülmektedir. İnsansı özellikler verilerek hayvanlar daha belirgin karakterler şekline dönüştürülmektedir. Bu şekilde karakterleri nitelenen evrensel olarak değerlendirilebilir. Aynı bölümde antropomorfik olarak nitelenen bir başka karakter de kuzgundur. Kuzgun, kuşlar içinde zekasıyla bilinen bir kuştur. Sorunlar karşısında buldukları çözümler onları diğer kuşlardan ayırmakta ve öne çıkarmaktadır. Kuzgunlar aynı zamanda efsanelerde ölümü, karanlığı, yol gösterici olmayı da sembolize etmektedirler. Bir diğer karakter ise tilki karakteridir, masallarda sıklıkla yer bulan bir karakterdir. 1. Sezon 6.bölümde tilki tavuk çalan hırsız olarak çıkar ortaya.

Devlerin olduğu bölümlerde Uzun’un bulduğu bir yumurtadan çıkan dev bir kuş vardır. Uzun kuşun sırtına binerek uçmaktadır. Kuş’un sırtında uçma, evrensel bir kod olarak görülebilir. Masallarda bunun benzeri kurgular bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Selma Lagerlöf’in “Nils ve Uçan Kaz” adlı eseridir. Bu eserde Nils Holgersson bir cüceye dönüşür. Cüceye dönüştükten sonra hayvanların dilinden anlamaya başlar ve onlarla iletişim kurabilir (www.edebiyathaber.net). Nils kazların sırtına binerek seyahat etmektedir, bu dizide de paralel bir şekilde uzun dev bir kuşun sırtında seyahat etmektedir. Çocuk masallarında antropomorfik karakterlerin ya da hayvan karakterlerin çok kullanılmasının nedeni olarak çocuğu doğa ile tanıştırmak ve doğa ile ortaklık kurmasını sağlamak yatar denilebilir (Şahin, 2019).

Jestler ve Mimikler: Parmaklarla sayıları gösterme, örneğin Uzunla Keloğlan’ın pazarlığı sırasında Uzun’un başparmağını içeri doğru büküp dört parmağıyla “40 altın” şeklinde işaret etmesi buna örnek olarak verilebilir. Bunun yanında iki eli bir araya getirip göğsün üstünde toplama tanrıya teşekkür etme gibi jestler tüm dünyada görülen evrensel sembollerdir.

İksir: Masallarda büyü için sıkça kullanılan bir karışımdır. Ya büyü yapmak ya da yapılan büyüü bozmak, ölümsüzlük gibi etkiler yaratmak için büyücüler ya da bilgin kişilerin yaptığı iksire başvurur. Kötülükler Kraliçesinin padişaha yaptığı büyüü bozmak için Bilgecan Dede bir iksir hazırlar ve bu iksirle büyüün bozulmasına yardım eder.

Kıyafetler

Kıyafetler de kendi içinde bir kültürün yansımaları gösteren önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. İçinde bulunulan kültür yansıtması itibarıyla Yelek, Şalvar, Kuşak Kavuk, sarık bunların başında gelen kıyafetler olarak göze çarpmaktadır.

Yelek: Yöresel olarak giyilen bir kıyafettir. Osmanlı döneminde yaygın kullanımı görülmüştür. Yakası ve kolları bulunmamaktadır. Keloğlan masallarında karakterlerin üzerinde sıklıkla yelek görülür. Çocuk ya da yetişkin fark etmeden birçok karakterin üzerinde yelek vardır.

Şalvar: Fazla bol olan, ağ kısmı aşağıda bulunan ve rahatlığı nedeniyle tercih edilen bir kıyafettir. Türkiye’de Anadolu’da özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da kırsal alanda tarlada,

bahçede çalışanların bol olması nedeniyle tercih ettiği bir kıyafettir. Dizide birçok karakterin bu kıyafeti giydiği görülür.

Kuşak: Bele bağlanan geniş bir kumaştır. Asya kökenli bir giysidir. Türklerde geleneksel kıyafetlerden birisi olarak vardır, daha çok askerlerin kılıcını, hançerini ya da piştovunu yerleştirildiği yer olarak bilinir. Dizide hem Keloğlan'ın hem de arkadaşlarının sıklıkla kullandığı bir giysidir.

Kavuk, Sarık: Müslüman toplumlarında yaygın olarak kullanılır. Genellikle Ortadoğu kültürüne özgü bir giysidir. Ayrıca Hindistan'da Sihlerde de sarık kullanılmaktadır. Kara Vezir'in kafasında bulunan kavuk onun sembolü durumundadır. Toplum içinde üst konumdaki yerini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra dizideki başka karakterlerinde kendini sembolize eden kıyafetler kullandıkları görülmektedir. Örneğin askerlerin kafalarında onların kıyafetinin bir gereği olan miğfer bulunmaktadır.

Kaftan: Oldukça uzun, yakası açık ve genellikle devletin ileri gelenlerinin, yöneticilik makamında olanların giydiği bir giysidir. Üzerinde çeşitli işlemler bulunmaktadır. Tarihi çok eskilere dayanmaktadır, eski Türkler'de de görülen bir giysidir. Keloğlan dizisinde Kara Vezir'in üzerinde bulunur, üzerindeki kaftan doğu toplumlarında görülen süsleme ve desenlere sahiptir. Dolayısıyla bu giysiyle kişinin toplum içindeki statüsünde verilmiş olur.

Şekil 4. Halife El-Kadir Billah'ın Gazneli Mahmut'a sunduğu kaftanının giyiliş sahnesi. (Salman, 2006: 119).

Çember: Dizide 1.sezon 6.bölümde bir kızın başında görürüz. Başörtüsü kadar büyük değildir. Hemen çenenin altından bağlanarak kafaya tutturulur. Sadece yerel bir kıyafet olarak ele alınmamalıdır. Dünyanın birçok yerinde kullanılan bir kıyafettir.

Yemeni: Anadolu'da çok kullanılan ve hayvan derisinde yapılan bir ayakkabıdır. Anadolu dışına Ortadoğu coğrafyasında da kullanılmaktadır. Bu coğrafyaya özgüdür denilebilir. Dizin kahramanlarından Keloğlan ve diğerlerinin ayaklarında sıklıkla görürüz yemeniyi.

Saç ve Sakallar: Karakterlerin saç ve sakal kesimleri de onların statüsünü gösteren öğeler arasında gösterilir. Bu bağlamda saç ve sakal şekilleri de yerel kültürel unsurlarla ilişkilendirilebilir. Tüm bunlara ek olarak hikayelerin kurgularında yer alan karakterlerin mevcut

kişilik özelliklerini ortaya koymak ya da güçlendirmek için de kullanılabilir. Örneğin keloğlan çizgi dizisindeki Kara Vezir karakterinin bıyıkları uzun ve sivri hatlara sahiptir. Sakal kesimi hem statü sembolü olarak görülebilir hem de karakterin kötü bir karakter olduğunu ifade etmektedir. Karakter tasarımındaki ince ve sivri hatlar karakterin kötü bir karakter olmasına vurgu yapmaktadır.

Oyunlar

Kültüre dair bir başka unsuru oyunlar oluşturmaktadır, bu çerçevede dizide tespit edilen oyun saklambaç olmuştur.

Saklambaç: Dizide karakterlerin oynadığı farklı oyunlar görülmektedir. Bunlar arasında “saklambaç” oynanan oyunlardan bir tanesidir. Her ne kadar çocukların oynadığı bir oyun olsa da saklambaç bir bölümde Uzunla bulduğu kuş arasında oynanan bir oyundur. Kültürel kod olarak ele alındığında ise saklambaç evrensel kodlara sahip bir oyun olarak görülebilir. Her kültürde görülebilecek bir oyundur. Kültürden kültüre değişen oyunun ismi olmaktadır. Farklı kültürlerde farklı isimlerle oynanmaktadır (www.ludozofi.com).

Sonuç

Sanat eserleri, tecimsel olsun ya da olmasın, içinde bulunduğu kültürden beslenen çalışmalardır. Sinema filmleri, dizi filmler ve daha birçok başkaca yapıt bu kategoride ele alınabilir. Çalışmada bir masal kahramanı olan “Keloğlan” karakterinin TRT Çocuk kanalında yayınlanan canlandırma dizisi ele alınmıştır. Dizinin içinde yer alan kültürel unsurlar Hofstede’nin “Soğan Kabuğu Diagramı” modeli çerçevesinde ele alınmıştır. Bu modelden hareketle kültürel kodların analizi yapılmıştır. Herbir kültürel unsur Hofstede’nin bu modeli doğrultusunda değerler, ritüeller, kahramanlar ve semboller olmak üzere dört tabakaya ayrılmıştır. Bu tabakaların başlıkları altında konumlandırılmış ve çözümlenmiştir.

Çalışmaya konu olan Keloğlan çizgi dizisinin hitap ettiği hedef kitlenin büyük oranda içinden beslendiği kendi kültürü olması nedeniyle yerel özellikler taşıyan kültürel unsurların oldukça yoğun olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda dizinin kendi kültüründen beslenmesi kültürel kodların belirlenmesinde de etkili olduğu söylenebilir. Giyim kuşamdan günlük yaşamdaki konuşmalara kadar birçok gösterge kendi içinde yer aldığı kültürel ortamdan beslenmektedir. Karakterlerin kullandıkları dil, kıyafetleri onların toplum içindeki konumu, bağlı oldukları inançlar gibi birçok konuda bilgi vermektedir. Kültürel kodların çoğunluğu geleneksel özellikler taşıyan, Anadolu’ya özgü unsurlardır. Bunlarla birlikte Keloğlan dizisinin yurtdışına da satıldığı düşünüldüğünde bu pazarların da yine Türk kültürüne yakın Ortadoğu ve Orta Asya gibi pazarlar olması bu konuda da kültürel unsurların etkisini göstermektedir. Yerel kültürlerden evrensel olana erişmek için daha fazla evrensel kodlara dayalı kültürel unsurların var olması gerekmektedir.

Keloğlan dizisinde de gerek evrensel gerekse yerel kimi değerlere sıklıkla vurgu yapılarak, hedef kitlesi çocuklar olan bu dizi ile olumlu değerlerin toplumsal yaşam içinde yaygınlaşmasına çalışılmaktadır. Özellikle tüm toplumlarda kabul gören ve toplumsal uzlaşmanın var olabilmesi ve toplumsal gelişmenin sürdürülebilmesi için kötülük, iyilik, çalışkanlık, gibi kimi kavramlar dizi içerisinde başta Keloğlan olmak üzere çeşitli karakterler tarafından aktarılmaktadır. Ayrıca Anadolu’da ve diğer doğu toplumlarında kabul gören kolektif toplumsal özelliklere dizi içerisinde vurgu yapılmakta, yine doğu kültürünün egemen olduğu toplumlarda ve Anadolu insanında gözlemlenebilen, fedakârlık, şefkat, kendinden önce bir başkasını düşünme gibi daha duygusal olan ve kadınsı olarak tanımlanabilecek davranış biçimlerine de dizide yer verildiği görülmektedir.

Dizide yer verilen çeşitli ritüeller de zaman zaman evrensel nitelikler taşısada daha çok doğulu toplumlara özgü ritüellere de rastlanılmaktadır. Örneğin dizi içerisinde büyü yapmak gibi bir ritüelle sıklıkla rastlanılmaktadır. Büyü ve büyü yapmak birçok toplumda geçmişte kabul gören bir davranış biçimidir. Eski toplumlarda doğa karşısında zaman zaman zayıf düşen bireyler yaşamı kontrol altına alabilmek ve sorunlarla baş edebilmek adına büyüye başvurmuşlardır. Keloğlan masalından uyarlanan Keloğlan dizisinde de sıklıkla büyü yapma edimi gösterilmekte ve kötülükle ilişkilendirilmektedir. Dizi de ayrıca doğu toplumlarına özgü olan pazarlık yapma eylemine de rastlanılmaktadır. Herhangi bir ürün ya da hizmet satın alınması sırasında yapılan bir eylem olan pazarlık sürecine Batılı toplumlarda rastlanılmamaktadır.

Keloğlan dizisinde, başta “Keloğlan” karakteri olmak üzere Anadolu kültürünü temsil eden karakterlere ve kahramanlara rastlanılmaktadır. Keloğlan karakteri bir halk masalı kahramanı olarak, akı, iyiliği, dürüstlüğü ve Anadolu’nun yoksul halkını temsil etmektedir. Bu özellikleri itibariyle de toplumdaki bireylerin söz konusu karakterle empati kurması kolaylaşmaktadır. Dizideki “Bilgecan Dede” karakteri de önemli bir kahraman olarak öne çıkmaktadır. Toplumsal yaşamda Hofstede’nin ifade ettiği güç mesafesinin aralığının geniş olması nedeniyle Anadolu kültüründe kişilerarası iletişim sürecinde hiyerarşik iletişim biçimi kabul görmektedir. Bu bağlamda “Bilgecan Dede” karakteri bir kahraman olarak kabul görmektedir. Anadolu’da bireylerin yaş almaları onların saygınlığını arttıran bir unsur olarak algılanmakta ve hiyerarşik düzende yaşın önemi insan ilişkilerine yansımaktadır. Dizinin içerisinde dizinin bir halk masalı uyarlaması olması nedeniyle “Devler”, “Cinler” gibi karakterlere de yer verilmektedir. Söz konusu karakterlerden devlere başka kültürlerde de rastlanırken, cin karakteri özellikle doğulu toplumlara özgü olarak masal anlatılarında yer almaktadır.

Dizide ayrıca Anadolu kültüründe geçmişte yer alan kimi semboller de gösterilmektedir. Bu sembollerin kimisi gündelik yaşamda kullanılan ve yaşanan döneme özgü aksesuarlarken,

kimileri de toplumda yaygın olan inanış biçimlerini ve değerleri sembolize etmektedir. Bu bağlamda dizide yer alan özellikle kıyafetler, karakterlerin jest ve mimikleri toplumsal değerleri temsil etmekte, toplumda kabul gören hiyerarşik düzeni simgeleyerek, yeniden onaylanmasını sağlamaktadır.

Genel olarak Hofstede'nin Soğan Diyagramı'nın katmanları çerçevesinde incelenen Keloğlan dizisinin Anadolu'nun kültürel dokusunu ve doğu toplumlarına özgü kimi nitelikleri yansıttığı görülmektedir. Genç kuşaklara kimi olumlu toplumsal değerlerin aktarılmasını ve öğretilmesini amaçlayan Keloğlan dizisi aracılığıyla yerel değerler kadar evrensel kimi olumlu değerlere de yer verilmektedir. Tüm bu özellikleri kapsamında değerlendirildiğinde Keloğlan masalından uyarlanan dizinin Anadolu kültürünün hedef kitlelere iletilmesinde önemli bir rol üstlendiği ifade edilebilir.

Kaynakça

- ALİCENAP, Çiğdem T. (2015). Kültürel Mirasın Çizgi Film Senaryolarında Kullanılması, TÜBAR-XXXVII / -Bahar, 11-26.
- BENİCE, Ateş (1985). Türkiye'de Canlandırma Sineması, Grafik Sanatı, 3, 5-9.
- BİLGİLİ, Can (2008). Yaratıcı Endüstriler, İletişim Çalışmaları Dergisi. 7.
- CAN, Aytekin (1996). Çocuk ve Çizgi Film, Konya: Öz Eğitim Yayınları.
- DENEÇLİ, Ceyda (2013). Küresel Markalar, Yerellik ve Kültürel Göstergeler, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication. TOJDAC, 3 (1), 1-11.
- FURNİSS, Maureen (2008). Art in Motion: Animation Aesthetics, UK: John Libbey Publishing.
- GÜVENÇ, Bozkurt (2010). İnsan ve Kültür, İstanbul: Boyut yayınları.
- HENRY, Colette ve BRUİN, Anne de (2011). Entrepreneurship and the Creative Economy, UK: Edward Elgar Publishing.
- HOCAOĞLU, Dilek (2015). Yaratıcı Endüstrilerin Yerel Ekonomilerdeki Önemi ve Tasarımın Bu Endüstrilere Katkısı, Planlama, 25(3), 189-194.
- HOFSTEDE, Geerth (1991). Cultures and Organizations, Software of the mind, London: McGRAW-HILL Book Company Europe.
- HOWKİNS, John (2007). The Creative Economy. UK: Penguin Books.
- HÜNERLİ, Selçuk (2005). Canlandırma Sineması üzerine, İstanbul: Es Yayınları.
- İVGİN, Hayrettin (2015). Eflatun Cem Güney'in Masallarında Devler ve Dev Yaratıklar, Kültür Evreni. 25, 36-43.
- KABA, Fethi (2002). Türkiye'de Çizgi Film: Gelişimi ve Eğitimi, Anadolu Sanat. 13.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (2014). Sonsöz: Kültürleşme ve Aile İlişkileri, Türk Psikoloji Yazıları, 17 (34), 120-17.

- KÜÇÜKOĞLU, Melih Emre (2017). Animasyon sektörü raporu. Eskişehir: T.C. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA).
- LAZZERETTİ, Luciana; CAPONE, Francesco; SEÇİLMİŞ, İ. Erdem (2014). Türkiye’de Yaratıcı ve Kültürel Sektörlerin Yapısı, Maliye Dergisi. 166, 195-220.
- LENA, Funda (2016). Türkiye’de Kültürel Sektörlerin Ülke Ekonomisine Katkısı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ONURLU, Özlen ve ZULFUGAROVA, Nargiz (2016). Küresel Markaların Yerel Pazarlardaki Reklam Stratejileri ile Kültürel Farklılıklar arasındaki ilgi üzerine bir uygulama, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 12(45), 491-513.
- REDFİELD, Robert; LİNTON, Ralph; HERSKOVİTS, Melville J (1936). Memorandum for the Study of Acculturation. American Anthropologist, 38(1), 149-152.
- RİCHTER, Thomas (2016). A Conceptual Culture Model for Design Science Research, International Journal of Business and Social Research, 6 (3), 4.
- SALMAN, Fikri (2006). Gazneliler de Giyim Kuşam Özellikleri, Atatürk Ün. Güzel Sanatlar Enstitüsü dergisi, 16, 111-126
- SEÇİLMİŞ, İ. Erdem (2015). Türkiye’de Yaratıcı Endüstrilerin Kümelenmesi, Ege Akademik Bakış, 15(1), 9-18.
- SOLOMON, Michael R; BAMOSSY, Gary; ASKEGAARD, Soren; MARGARET K. Hogg (2006). Consumer Behaviour- A European Perspective, England: Prentice Hall.
- SOYDAŞ, Ayda Uzunçarşılı (2010). Kültürlerarası iletişim, İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- ÜGEÖZ, Perihan (2003). Kültürlerarası İletişim, İstanbul: Üstün eserler neşriyat evi.
- YAĞLI, Ali (2013). Çocuğun Eğitiminde ve Sosyal Gelişiminde Çizgi Filmlerin Rolü: Caillou Ve Pepee Örneği, Turkish Studies, Volume 8/10 Fall.
- YORULMAZ, Bilal ve TANRIVERDİ, Mukaddes Zikra (2015). Din ve Değerler Eğitimi Açısından Keloğlan Çizgi Filminin Değerlendirilmesi, International Conference on Religion and Film, 21-24 Mayıs 2015, İstanbul.

Web Kaynakları

- GÖKMEN, Levent (2017), Animasyonun hızı teşvikle artabilir!
<https://www.ekonomist.com.tr/medya/animasyonun-hizi-tesvikle-artabilir.html>
 Erişim Tarihi: 01.10.2019
- YALIM, Özlem (2019). Nedir bu yaratıcı endüstriler?
<https://t24.com.tr/yazarlar/ozlem-yalim-tasarim/nedir-bu-yaratici-endustriler,22433> Erişim Tarihi: 13.04.2019

<http://www.edebiyatvesanatakademisi.com/anonim-edebiyat-mizah-hiciv/keloglan-masallarimizin-ozellikleri-19578.aspx>, Erişim tarihi: 06.03.2019.

<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/a/036.htm>, Erişim tarihi: 17.04.2019.

<https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/644>, Erişim tarihi: 22.01.2019.

<https://www.edebiyathaber.net/bir-buyume-oykusu-nils-ve-ucan-kaz/>, Erişim tarihi: 18.04.2019.

<https://www.ludozofi.com/anasayfa/oyunlar/saklamba%C3%A7/>, Erişim tarihi: 23.02.2019.

<http://www.canlandiranlar.com>, Erişim tarihi: 18.03.2019.

https://www.bebka.org.tr/admin/datas/yayins/193/animasyonsektoru2018bsk-web_1541156624.pdf, Erişim tarihi: 30.04.2019.

<https://romankahramanlari.com/cocuk-edebiyatinda-hayvanlara-yaklasim-epiktetos-ornegi/>
Erişim tarihi: 05.10.2019.

Konaklama İşletmelerine Yönelik İş İlanlarının İçerik Analizi: Turizm Gazetesi Örneği

Gözde OĞUZBALABAN*

Öz

Bu çalışmanın amacı, turizm gazetesini.com isimli internet sitesinde iş ilanı veren konaklama işletmelerinin ilanlarını değerlendirmek ve personel seçme kriterlerini belirlemektir. Söz konusu çalışma için nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi uygulanarak; 268 iş ilanı “konaklama işletmelerinin işletme türü”, “personel iş pozisyonları”, “iş ilanlarının kapsadığı iller”, “ilanların departmanlara göre dağılımı”, personel adayı açısından; “yabancı dil düzeyi”, “yabancı dil”, “cinsiyet”, “asgari eğitim düzeyi”, “turizm eğitimi” ve “asgari iş deneyimi” başlıklarında incelenmiştir. Araştırma sonucunda öne çıkan bulgular şu şekildedir: konaklama işletmeleri çoğu ilanda personel adaylarında asgari eğitim, yabancı dil veya turizm eğitime sahip olma şartını aramamaktadırlar. Konaklama işletmelerinde, yöneticilerin tecrübeyi eğitimden daha öncelikli tutmalarından dolayı deneyimli personeli daha fazla tercih etmektedirler. Konaklama işletmelerinin daha çok alt kademe çalışacak personeli istihdam etmeye yönelik personel ilanı verdikleri tespit edilmiştir. İşletmelerin en çok ön büro departmanına personel aradıkları ve kadınlardan çok erkek adayları istihdam etme eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Konaklama İşletmeleri, Turizm Gazetesi, İş İlanları.

Content Analysis of Job Advertisements for Hospitality Enterprises Tourism Newspaper Sample

Abstract

The aim of this study is to evaluate the advertisements of hospitality enterprises which put advertisement on the internet site turizm gazetesini.com and determine their criteria of personnel selection. For this study content analysis, which is one of the qualitative research methods, was applied and 268 job advertisements were examined under the titles of “types of management of hospitality enterprises”, “job positions of the personnel”, “the cities involved in the job advertisement”, “the distribution of the advertisements by departments”, from the point of the personnel candidates; “foreign language level”, “foreign language”, “sex”, “minimum education level”, “tourism education” and “minimum work experience”. According to the results of the research, hospitality enterprises did not seek for the requirement of minimum education, foreign language or having tourism education for personnel candidates in most ads. In hospitality enterprises, because managers prioritize experience over education they prefer experienced personnel more. It was established that hospitality enterprises mostly aimed to employ personnel who would work at lower positions. It was identified that enterprises searched personnel for front desk department at most, and tend to employ male candidates rather than female ones.

Keywords: Hospitality Enterprises, Tourism Newspaper, Job Advertisements.

Received/Geliş: 30.07.2019

Accepted/Kabul: 19.11.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, oguzbalaban@beun.edu.tr, /0000-0002-0582-379X.

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Yirminci yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri olarak görülen internetin etkisi ile işletmelerin ana faaliyetlerinden biri olan personel işe alma işlemleri de farklı bir boyuta taşınmıştır (Dulkadiroğlu ve Altundemir, 2013). İşletmeler internetten önce bünyelerinde çalıştıracak personeli bulmak için gazete ilanlarını ve daha çok bireysel başvuruları tercih ederken, günümüzde ise daha çok internetten faydalanmaktadır.

İşletmeler internet ortamında yayınladıkları iş ilanlarında hem işletmeleri hakkında hem de iş pozisyonuna alacakları personel adayların sahip olması gereken nitelikleri hakkında mesajlar verebilmektedirler. İlanlarda yer alan tüm bilgiler, ilanı veren işletmenin nasıl bir işyeri olduğu konusunda personel adaylarına önemli ipuçları verebilmektedirler (Öksüz, 2011). İnternet, işletmelere daha fazla personele ulaşabilme ve adaylar arasından en uygun olanları kendine çekebilme hususunda büyük avantajlar sağlamaktadır (Erdem ve Gezen, 2014). Bir iş ilanının taşınması gereken özellikler belli durumlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Ancak temelde iş hakkında gerekli bilgiler, aranan adayın özellikleri ve başvuruyu yapan adaya nasıl dönüş yapılacağına dair ayrıntıları içermesi, adaylar için faydalı olmaktadır (Ryan vd., 2000).

Bu çalışma ile, turizm gazetesi.com.tr sitesinde konaklama işletmelerince verilen iş ilanları incelenerek; işletmelerin personel tercihlerinde önemsedikleri hususların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Konaklama işletmelerinin personel adaylarında aradıkları niteliklerin belirlenmesi ve işin gereklerinin belirli kategorilerde ortaya konulması bu alanda çalışmak isteyen personel adaylarına yol gösterici olması açısından önem arz etmektedir (Doğan ve Tuncer, 2018).

İnsan Kaynakları ve Personel Bulma Süreci

İnsan kaynakları, bir işletmenin işleyebilmesi için gerekli iş gücünü oluşturmada önemli etkiye sahip departmanlardan biridir. Bu yönetim sürecinde insan kaynakları departmanının, en önemli işlevlerinden biri, personel bulma ve seçme sürecidir. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken iki önemli husus vardır. Bunlardan ilki hangi işe personel alınacağını, bu işin personelden neler beklediğinin ve iş analizi yapılarak işin gereklerinin neler olduğunun çok iyi belirlenmesi gerekmektedir. Diğer husus ise iş analizi yapıldıktan sonra bu işi yapacak olan personelin sahip olması gereken niteliklerin neler olduğunun belirlenmesidir. Personel bulma ve seçme sürecinin doğru şekilde yürüyebilmesi için bu süreci yürütecek departmanın ve ilgili departman çalışanlarının konuyla ilgili belli bir tecrübe ve beceriye sahip olması gerekmektedir (Çavdar ve Çavdar, 2010).

Personel bulma ve seçme süreci eğer iyi yönetilemezse hem işletme hem de personel açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu durumun işletmeye vereceği zararlar şunlardır; hizmet içi eğitim giderleri artar, personel devir hızı artar, işletmedeki diğer çalışanlar olumsuz yönde etkilenir, genel olarak işletmede etkinlik ve verimlilik azalır. Bu süreç personel açısından

değerlendirildiğinde ise personelin yeteneklerinin üzerinde bir işte çalıştırıldığında bunalıma girme ihtimali olduğu gibi, yeteneklerinin altında bir işte çalıştırıldığında da iş doyumsuzluğu durumu ortaya çıkabilir (Öztürk, 1995; akt. Tütüncü vd., 2003).

İnsan kaynakları açısından iş analizi kadar önemli bir diğer konu da istenilen nitelikte ve sayıda insanın nereden bulunacağıdır. İşletmeler ihtiyaç duydukları personeli bulmak için çeşitli kaynaklara başvurabilmektedir. Bunlardan bir tanesi iç kaynaklardan yararlanmak diğeri ise dış kaynaklara başvurmadır. İç kaynaklardan personel bulmak için kullanılan başlıca yöntemler; iç transferler, yükseltme (terfi), iş zenginleştirme, iş genişletme ve rotasyondur (Erdem, 2016: 172-177). İşletmelerin kendi iç kaynaklarından personel bulma olasılıkları olmadığı zaman zorunlu olarak dış kaynağa başvurmaları gerekmektedir. İnsan kaynaklarının yararlanabileceği bu dış kaynaklar için; kişisel başvuru alma, araçlarla başvuru alma, ilanlar, personel kiralama (leasing), Türkiye iş kurumu (İşkur), eğitim kuruluşları, özel insan kaynakları danışmanlık büroları ve internet olarak tercih edilmektedir (Benli ve Şahin, 2004).

Konaklama işletmelerine personel bulma durumu göz önünde bulundurulduğunda konaklama işletmelerinin emek yoğun iş gücü niteliği sebebiyle insan faktörünün önemi daha da artmaktadır. Konaklama işletmelerinin başarısında anahtar role sahip insan kaynağının bulunması ve seçimi bu bağlamda büyük önem taşımaktadır (Akbaba ve Günlü, 2011; Doğan ve Tuncer, 2018). Bu durumun öneminden yola çıkılarak bu çalışmada, konaklama işletmeleri tarafından dış kaynaktan personel bulma yöntemlerinden birisi olan “internet” üzerinden verilen iş ilanları ele alınarak incelenmiştir.

Literatür Taraması

İlgili literatür incelendiğinde, konaklama işletmelerinin personel bulma ve seçme süreci ile ilgili pek çok araştırmanın yapıldığı görülmektedir (Benli ve Şahin, 2004; Gümüş vd., 2010; Akbaba ve Günlü, 2011; Şimşek vd., 2014; Aslan ve Dinçer, 2017; İçigen ve Çetin, 2017; Tanrıverdi vd., 2018). Bu araştırmalarda veri toplamak için bireysel görüşmeler yapılmıştır veya anket tekniği tercih edilmiştir. Fakat konaklama işletmeleri tarafından personel bulma sürecinde bir araç olarak internetin tercih edildiği ve bu ilanların incelendiği araştırmalar oldukça kısıtlıdır (Erdem ve Gezen, 2014; Özdemir vd., 2015; Doğan ve Tuncer, 2018). Konuyla ilgili literatürde yer alan personel bulma ve seçme süreci ile ilgili bazı çalışmalar hakkında aşağıda kısaca bilgi verilmektedir.

Gümüş vd. (2010) otel işletmeleri tarafından uygulanan personel seçim politikalarını araştırmışlardır. Araştırma için Bursa’da faaliyet gösteren iki tane beş yıldızlı otelin insan kaynakları müdürleriyle mülakat yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre otel işletmeleri personel tercihlerinde personel adayının mesleki eğitimine, yabancı dil bilgisine, genel kültürüne, dürüstlüğüne, uyumlu kişilik yapısına, işe uygun fiziki yapısına, tecrübesine, önceki

işyerlerindeki başarısına, konuşma becerisine ve güler yüzlü olmasına önem verdikleri belirlenmiştir.

Akbaba ve Günlü (2011) otel işletmelerinde personel bulma, seçme ve eğitim işlevlerini incelemişlerdir. Araştırma için 2008 yılında Türkiye’de faaliyet göstermekte olan tüm 5 yıldızlı otel işletmelere elektronik posta ile anketler göndermişlerdir. Otellerin her birine birer adet anket formu göndererek, otel genel müdürleri veya insan kaynaklarından sorumlu yöneticilerin anketi yanıtlamalarını istemişlerdir. Sonuçta 53 adet geçerli anket verisine ulaşılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre otel işletmeleri personel adayını işe alma görüşmelerinde adayın konuşma becerisini, kişisel görünümünü, görüşme esnasında sergilediği davranışlarını ve işe uygunluğunu önemsemektedirler.

Erдем ve Gezen (2014) 20 Eylül - 08 Ekim 2012 tarihleri arasında dört Türkçe internet sitesinde yer alan turizm işletmeleri ile ilgili 1397 iş ilanını ve 24 Eylül – 08 Ekim 2012 tarihleri arasında iki Türkçe gazetenin Pazar günleri yayınlanan ekindeki turizm işletmeleri ile ilgili 24 iş ilanı içerik analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre otel işletmelerinde en çok personel aranan ilk üç departman; önbüro, yiyecek – içecek ve kat hizmetleri olarak belirlenmiştir. İncelenen iş ilanlarında personel adaylarında aranan özelliklere bakıldığında genç yaş grubuna yönelik ilanların öne çıktığı ve adaylarda iletişim yeteneğine önem verildiği belirlenmiştir. Yabancı dilin arandığı ilanlarda ise otel işletmelerince İngilizce daha baskın şekilde yer almıştır.

Şimşek vd. (2014) Fethiye ilçesinde faaliyet gösteren bir otel işletmesinde personel seçimine karar veren 6 farklı bölüm müdürünün (uzman) görüşlerini değerlendirerek, en uygun personel seçiminin belirlenmesinde dikkat edilen unsurların neler olduğunu çok kriterli karar verme yöntemlerinden BAHP yöntemi uygulayarak tespit etmeye çalışmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre müdürlerin iş başvurusunda bulunan adaylarda en çok dikkat ettikleri özelliklerin; otel işletmeleri konusunda bilgilerinin ve deneyimlerinin olması, ikna kabiliyeti, iletişim becerisi ve problem çözme yeteneği olduğu belirlenmiştir.

Özdemir vd. (2015) turizm gazetesi.com üzerinden ilan veren Bodrum’daki konaklama işletmelerinin personel tercihlerinde aradıkları özellikleri tespit etmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre Bodrum’da faaliyet gösteren konaklama işletmeleri ilanlarında çoğunlukla alt kademe çalışanları ararken genellikle eğitim şartı aramadıkları, tecrübe düzeyine ve yabancı dil bilgisine de yeterli oranda önem vermedikleri belirlenmiştir.

Aslan ve Dinçer (2017) İstanbul’da bulunan küçük ve orta ölçekli otel işletmelerinin yetkilileri ile birebir görüşerek personel seçimleri ile ilgili görüşlerini değerlendirmişlerdir. Toplamda 15 otel sahibi/yöneticisi ile görüşmüşlerdir. Araştırma bulgularına göre otel yetkililerinin personel tercihlerinde genel olarak adayın eğitilmiş olmasına değil tecrübeli olmasına

önem verdikleri belirlenmiştir. Kadın çalışan yerine daha çok erkek çalışanı tercih ettikleri bunun yanında otelin her departmanından anlayan çalışanlara öncelik verdikleri belirlenmiştir.

Tanrıverdi vd. (2018) 5 yıldızlı otel işletmelerinde işe alınacak personelde bulunması gereken özellikleri belirlemeyi amaçlamışlardır. İstanbul'daki 5 yıldızlı otellerde bulunan 80 yönetici ile yaptıkları görüşmelerin sonuçlarına göre işletmelerin personel tercihlerinde adayın yabancı dil bilgisini, kişisel genel görünümünü, diksiyonunu, iletişim becerisini ve kişilik özelliklerini ön planda tuttıkları belirlenmiştir.

Doğan ve Tuncer (2018) kariyer.net sitesinde otel işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında personelden istenen demografik niteliklerin ve mesleki teknik becerilerin neler olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Toplamda 160 iş ilanı için içerik analizini kullanmışlardır. Araştırma sonucuna göre iş ilanlarında hem erkek hem de kadınlara yönelik işlerin yer aldığı, personel seçiminde üniversite (lisans veya ön lisans) ya da meslek liselerinin turizm ve otelcilik bölümlerinden mezun olma şartının öncelikli tercih sebebi olduğu belirlenmiştir. Eğitim seviyesi (lise ve üzeri) ve yabancı dil şartı olan meslek ve iş pozisyonları: rezervasyon ve resepsiyon görevlisi, bellboy ve garson olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, konaklama işletmelerince www.turizm gazetesi.com sitesinde verilen iş ilanlarının incelenmesini ve konaklama işletmelerinde çalışmak isteyen personel adayların iş başvurularında ve işe yerleştirilmelerinde kendilerinden istenen niteliklerin neler olduğunu belirlenmesini amaçlamaktadır. Elde edilen bulguların ve değerlendirmelerin bu alanda çalışmak isteyen personel adaylarına ve kariyerlerini bu yönde sürdüren öğrencilere yol gösterici olması açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Turizm gazetesinde konaklama işletmeleri tarafından verilen ilanların detaylarında yer alan personel elemanı arama kriterlerinin başlıkları ve konuyla ilgili çalışmalar (Gümüş vd., 2010; Özdemir vd., 2015; Doğan ve Tuncer, 2018; Tanrıverdi vd., 2018) göz önünde bulundurularak araştırma amacı doğrultusunda yanıtları aranan sorular aşağıda sıralanmıştır:

1. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında hangi tür turizm işletmeleri yer almaktadır? Bu işletmelerin türüne göre dağılımları nasıldır?
2. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında hangi iş konularında personel ihtiyacı duyulmaktadır? İlanlarda personel ihtiyacının iş konularına göre dağılımları nasıldır?
3. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında personel ihtiyacı duyulan departmanlar nelerdir? İlanlarda personel ihtiyacının departmanlara göre dağılımları nasıldır?

4. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında personel adaylarında yabancı dil bilme şartı aranmakta mıdır? Eğer aranıyorsa ilanlarda yabancı dil bilme şartına göre dağılımlar nasıldır?
5. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında personel adaylarından yabancı dil bilgisi hangi dillerde istenmektedir? İlanların yabancı dil bilgisine göre dağılımları nasıldır?
6. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında cinsiyet şartı aranmakta mıdır? Eğer aranıyorsa ilanların cinsiyete göre dağılımları nasıldır?
7. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında personel adaylarında asgari eğitim şartı aranmakta mıdır? Eğer aranıyorsa hangi eğitim seviyelerinde aranmaktadır? İlanların eğitim seviyelerine göre dağılımları nasıldır?
8. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında personel adaylarında turizm eğitimi alma şartı aranmakta mıdır? Eğer aranıyorsa ilanların turizm eğitim alma şartına göre dağılımları nasıldır?
9. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanlarında personel adaylarında asgari iş tecrübesi şartı aranmakta mıdır? Eğer aranıyorsa iş tecrübesi seviyeleri nelerdir? İlanların iş tecrübe seviyelerine göre dağılımları nasıldır?
10. Konaklama işletmeleri tarafından verilen iş ilanları hangi illeri kapsamaktadır? İş ilanlarının illere göre dağılımları nasıldır?

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma verilerine ulaşmak için, www.turizm gazetesi.com internet sitesi tercih edilmiştir. Bu site yıllardır turizm sektörü ile ilgili haberlere yer veren ve turizm alanında iş arayanlarla işverenleri internet ortamında bir araya getiren birçok turizm işletmesinin bildiği önemli bir sitedir (www.turizm gazetesi.com). Bu internet sitesinde 15 Şubat - 31 Mart 2019 tarihleri arasında yayımlanan konaklama işletmelerine yönelik olan iş ilanları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi, içeriğin önceden belirlenmiş, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlara ve temalara göre sistematik olarak inceleyip ve okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenleyerek yayımlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227). Analiz süresince iş ilanlarında birbirine benzeyen tekrar eden belirli kavramlar bulunarak bir araya getirilmiş ve iki uzmanın görüşlerinden de (turizm akademisyenleri) yararlanılarak veriler tabloluşturulmuştur. Bu araştırmanın yürütülmesi süresince turizm alanında çalışan uzmanlarla veriler ve analizler paylaşarak, iş birliği yapılmıştır. Brantlinger, Jimenez, Klingner, Marleen ve Virginia (2005: 201) nitel araştırmada yukarıda sayılan analiz sürecinin geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak için kullanılabileceğini belirtmişlerdir.

Söz konusu siteden belirlenen konaklama işletmeleri tarafından verilen toplam 268 iş ilanı “konaklama işletmelerinin işletme türü”, “personel iş pozisyonları”, “iş ilanlarının kapsadığı

iller”, “ilanların departmanlara göre dağılımı”, personel adayı açısından; “yabancı dil düzeyi”, “yabancı dil”, “cinsiyet”, “asgari eğitim düzeyi”, “turizm eğitimi” ve “asgari iş deneyimi” başlıklarında incelenmiştir.

Bulgular

Araştırma verilerini oluşturan 268 iş ilanında öncelikle konaklama işletmelerinin işletme türüne göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir. Buna göre incelenen sitede en fazla ilan veren konaklama işletmeleri 4 yıldızlı (%35,5) ve 3 yıldızlı (%21) otellerdir. Ayrıca butik otellerin (%19,6) ve 5 yıldızlı otellerin de (%14,5) önemli derecede ilan verdiği görülmektedir. 2 yıldızlı otellerin (%3,3), tatil köylerinin (% 2,9) ve apart otellerin (%2,2) ilanları ise oldukça sınırlı sayıdadır.

Tablo 1: Konaklama İşletmelerinin İşletme Türüne Göre Dağılımı

İşletme Türü	Sıklık (n)	Yüzde (%)
5 Yıldızlı Otel	39	14,5
4 Yıldızlı Otel	96	35,5
3 Yıldızlı Otel	57	21
2 Yıldızlı Otel	9	3,3
Butik otel	53	19,6
Tatil Köyü	8	2,9
Apart Otel	6	2,2
Toplam	268	100

Tablo 2’de konaklama işletmelerince ihtiyaç duyulan personelin iş pozisyonlarına göre dağılımı verilmiştir. Buna göre incelenen sitede yönetici (%6,7), departman şefi (%11,9) ve alt kademe de (%81,3) ihtiyaç duyulan personel pozisyonları yer alırken, konaklama işletmelerinde en çok alt kademe çalışacak personele ihtiyaç duyulduğu, en az yönetici konumunda çalışacak personele ihtiyaç olduğu görülmüştür.

Tablo 2: Personel İş Pozisyonlarına Göre İş İlanlarının Dağılımı

Personel İş Pozisyonu	Sıklık (n)	Yüzde (%)
Yönetici	18	6,7
Departman Şefi	32	11,9
Alt Kademe	218	81,3
Toplam	268	100

Tablo 3’te konaklama işletmelerinin ilanlarının departman dağılımları verilmiştir. Buna göre incelenen sitede konaklama işletmeleri ilanlarında en fazla personeli ön büro (%50), yiyecek-içecek (%20) ve kat hizmetleri (%16) departmanlarına yönelik olarak talep etmektedir.

Konaklama işletmelerince en az personele ihtiyaç duyulan departmanlar ise animasyon (%0,3), spa (%0,6), insan kaynakları (%0,6), satış-pazarlama (%1,8), muhasebe (%3,6), teknik destek (%4,1) ve otel müdürlüğü (%1,5) olarak belirlenmiştir.

Tablo 3: Departmanlara Göre İş İlanlarının Dağılımı

Departman	Yönetici ve Departman Şefi		Alt kademe çalışan		Toplam	Yüzde (%)
	Sıklık (n)	Yüzde (%)	Sıklık (n)	Yüzde (%)		
Otel Müdürü	4	8	-	-	4	1,5
Ön Büro	22	44	112	51,3	134	50
Kat Hizmetleri	5	10	38	17,4	43	16
Yiyecek-İçecek	10	20	43	19,7	53	20
Teknik Destek	-	-	11	5	11	4,1
İnsan Kaynakları	-	-	2	0,9	2	0,6
Muhasebe	6	12	6	2,7	12	3,6
Satış Pazarlama	2	4	4	1,8	6	1,8
Sağlık Kulübü/Spa	-	-	2	0,9	2	0,6
Animasyon	1	2	-	-	1	0,3
Toplam	50	100	218	100	268	100

Tablo 4'te konaklama işletmelerinin ilanlarında personel adaylarından istenen yabancı dil düzeyi dağılımları verilmiştir. Buna göre konaklama işletmeleri ilanlarında adaylara çoğunlukla yabancı dil bilme zorunluluğu (%66) getirmemiştir. Yabancı dile önem veren işletmelerde daha çok en az bir yabancı dili bilme (%31) şartı koşmuşlardır.

Tablo 4: Yabancı Dil Bilgisine Göre İş İlanlarının Dağılımı

Yabancı Dil Bilgisi	Sıklık (n)	Yüzde (%)
Yabancı dil şartı yok	177	66
En az 1 yabancı dil	82	31
En az 2 yabancı dil	9	3
Toplam	268	100

Tablo 5'te konaklama işletmelerinin ilanlarında personel adaylarından istenen yabancı dil dağılımları yer verilmiştir. Buna göre işletmeler en çok İngilizce diline (%89) önem vermektedir. Bunun yanında az sayıda da olsa Arapça (%6), Rusça (%3), Almanca (%1) ve Fransızca (%1) gibi diller de İngilizceden sonra ikinci dil olarak işletmeler tarafından tercih edilmiştir.

Tablo 5: Yabancı Dillere Göre İş İlanlarının Dağılımı

Yabancı Diller	Sıklık (n)	Yüzde (%)
İngilizce	89	89
Arapça	6	6
Rusça	3	3
Almanca	1	1
Fransızca	1	1
Toplam	100	100

Tablo 6'da konaklama işletmelerinin ilanlarında personel adaylarında aradıkları cinsiyete ilişkin dağılımları verilmiştir. Buna göre konaklama işletmeleri verdikleri ilanlarda çoğunlukla cinsiyet şartı (%60) aramamaktadır. Cinsiyet şartı aradıkları durumlar değerlendirildiğinde ise işletmelerce erkek personel (%27), kadın personele (%13) göre daha çok tercih edilmektedir.

Tablo 6: Cinsiyet Durumuna Göre İş İlanlarının Dağılımı

Cinsiyet	Sıklık (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet Şartı Yok	158	60
Erkek	72	27
Kadın	38	13
Toplam	268	100

Tablo 7'de konaklama işletmelerinin ilanlarında personel adaylarından istenen asgari eğitim düzeyi dağılımları verilmiştir. Buna göre işletmeler ilanlarında asgari eğitim şartı (%66,4) çoğunlukla aranmazken, lise mezunu (%24,6) olma şartı ise en çok tercih edilen eğitim seviyesi olarak ortaya çıkmıştır. Konaklama işletmeleri tarafından özellikle ilkokul (%1,1), ortaokul (%1,8) ve önlisans/lisans (%5,9) mezunu olan personel adayları çok az tercih edilmektedir.

Tablo 7: Asgari Eğitim Düzeyine Göre İş İlanlarının Dağılımı

Asgari Eğitim Düzeyi	Sıklık (n)	Yüzde (%)
Şart Yok	178	66,4
İlkokul	3	1,1
Ortaokul	5	1,8
Lise	66	24,6
Önlisans/Lisans	16	5,9
Toplam	268	100

Tablo 8’de konaklama işletmelerinin ilanlarında personel adaylarından istenen turizm eğitimine ilişkin dağılımları verilmiştir. Buna göre konaklama işletmelerince verilen iş ilanlarının çok azında personel adaylarına turizm eğitimi alma şartını koştukları (%7,4) ilanların çoğunda personel adaylarına turizm eğitimi alma şartını koşmadıkları (%92,6) belirlenmiştir.

Tablo 8: Turizm Eğitimine İlişkin İş İlanlarının Dağılımı

Turizm Eğitimi Alma Şartı	Sıklık (n)	Yüzde (%)
Var	20	% 7,4
Yok	248	% 92,6
Toplam	268	100

Tablo 9’da konaklama işletmelerinin ilanlarında personel adaylarından istenen asgari iş deneyimine ilişkin dağılımlar verilmiştir. Buna göre konaklama işletmelerince verilen iş ilanlarında çoğunlukla personel adaylarının en az 1 yıllık (%52,9) iş deneyimine sahip olunması beklenmektedir. 2-5 yıl arasında (% 44,2) iş deneyimi de yine konaklama işletmeleri tarafından çok tercih edilen personel niteliği arasında yer almıştır. 6 yıl ve üzeri iş deneyimi (% 2,9) ise konaklama işletmelerinin ilanlarında en az tercih edilen nitelik olarak belirlenmiştir.

Tablo 9: İstenen Asgari İş Deneyimine Göre İş İlanlarının Dağılımı

Asgari İş Deneyimi	Sıklık (n)	Yüzde (%)
1 Yıl	142	52,9
2-5 Yıl	118	44,2
6 yıl ve üzeri	8	2,9
Toplam	268	100

Tablo 10’da konaklama işletmelerinin ilanlarında personel aradıkları illerin dağılımları verilmiştir. Buna göre en çok ilanın İstanbul (% 40,2) ve Muğla (%34,7) illerinden verildiği görülmektedir. Konaklama işletmelerinin en az ilan verdikleri iller ise; İzmir (%10), Aydın (%9,7), Antalya (%3,7), Çanakkale (%0,8), Zonguldak (%0,8) olarak belirlenmiştir.

Tablo 10: Kapsadığı İllere Göre İş İlanlarının Dağılımı

İller	Sıklık (n)	Yüzde (%)
İstanbul	108	40,2
Muğla	93	34,7
İzmir	27	10
Aydın	26	9,7
Antalya	10	3,7
Çanakkale	2	0,8
Zonguldak	2	0,8
Toplam	268	100

Antalya Türkiye'nin en önemli turizm illerinden biri olmasına rağmen insan kaynakları birimlerinin iş ilanları tercihinde turizm gazetesi internet sayfasını çok tercih etmedikleri belirlenmiştir.

Sonuçlar ve Öneriler

Bu çalışma, konaklama işletmelerince www.turizm gazetesi.com sitesinde verilen iş ilanlarının incelenmesini ve konaklama işletmelerinde çalışmak isteyen personel adayların iş başvurularında ve işe yerleştirilmelerinde kendilerinden istenen niteliklerin neler olduğunun belirlenmesini amaçlamaktadır.

Personel bulma ve seçme sürecinin sağlıklı ve faydalı bir şekilde yürütülebilmesinde konaklama işletmelerinde faaliyet gösteren insan kaynakları yönetimi önemli bir role sahiptir. İnsan kaynaklarının personel bulma sürecinde iş ilanlarını internet ortamına taşınmaları hem işletmelere hem de personel adaylarına büyük kolaylıklar sağlamıştır. Bu çalışmada, turizm gazetesi.com.tr isimli internet sitesinde iş ilanı veren konaklama işletmelerinin ilanları, belirli kategoriler çerçevesinde değerlendirilmiştir ve bu sayede işletmelerin personel seçerken aradıkları özellikler belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre konaklama işletmeleri ilanlarında en çok alt kademedeki çalışacak personel (%81,3) aramaktadırlar. En fazla personel ihtiyacı duyulan departman ise ön büro departmanıdır (%50). Konaklama işletmeleri iş ilanlarının çoğunda cinsiyet şartı aramamaktadırlar. Cinsiyet şartının arandığı ilanlarda ise işletmeler tarafından erkek personel adayları kadın personel adaylarına göre daha fazla tercih edilmektedirler. Ortaya çıkan bu sonuç Aslan ve Dinçer (2012) tarafından yapılan araştırma sonuçları ile benzer bir özellik göstermektedir. Aslan ve Dinçer (2012)'e göre konaklama işletmelerinin ilanlarında kadın personel yerine özellikle erkek personel tercih etmelerinde kadınların çalışma saatlerinin esnek olmaması gerekçelerden biri olarak düşünülmektedir. Araştırmanın öne çıkan diğer sonuçları ise işletmeler çoğu ilanlarında personel adaylarında asgari eğitim (%66), yabancı dil bilme (%66) veya turizm eğitimi alma (%93) şartını aramamışlardır. Bu durumun Özdemir, vd., (2015) tarafından yapılan araştırma sonucu ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Konaklama işletmeleri günümüzde genellikle yabancı dil bilme şartını müşteri ile birebir iletişim kurma zorunluluğu olan ön büro, vb. departmanlarda çalıştıracağı personel adaylarında daha çok istemektedirler. Bu çalışmanın diğer önemli bir sonucunda konaklama işletmelerinde yöneticilerin tecrübeyi eğitimden daha öncelikli tutmalarından dolayı deneyimli personeli daha fazla tercih etmektedirler. Bu sonucu destekler nitelikte; Şimşek ve diğerleri (2014), Aslan ve Dinçer (2012) de, işletmelerin personel tercihlerinde tecrübenin önemli olduğunu ifade etmektedirler. Turizm gazetesinde yayınlanan ilanların en çok İstanbul (%40) ve Muğla (%35) illerine yönelik olduğu belirlenmiştir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre konuyla ilgili personel adaylarına yönelik şu öneriler geliştirilmiştir.

İlanlarda konaklama işletmelerinin eğitimden çok mesleki deneyime önem verdikleri görülmüştür. Bu sebeple konaklama işletmelerinde kariyer hedefleyen personel adaylarının erken yaşlarda bu alanda çalışmaya başlamaları önemlidir. Üniversite öğrencilerinin, özellikle yaz dönemlerinde yaptıkları kısa süreli stajla yetinmeyip mümkün olduğunca turizm sektörünün içinde daha fazla çalışmalıdırlar. Böylelikle öğrencilerin mezun olduklarında daha iyi pozisyonlarda iş bulmaları kolaylaşacaktır.

Konaklama işletmelerinde yabancı dil bilmeyi gerektiren departmanlarda kariyer hedefleyen personel adaylarının mutlaka en az bir yabancı dili, özellikle de İngilizceyi çok iyi derecede bilmeleri gerekmektedir. Bu alanda kariyer hedefleyen öğrenciler, yabancı dil konuşma becerilerini geliştirebilmeleri için eğitim-öğretim dönemlerinde Erasmus programlarına katılabilirler.

Konaklama işletmeleri tarafından en fazla personel ihtiyacı duyulan departmanlar; ön büro, kat hizmetleri ve yiyecek-içecek hizmetleridir. Konaklama işletmelerinde daha hızlı şekilde iş bulmak isteyen ve daha kısa sürede yükselmeyi hedefleyen personel adaylarının özellikle bu departmanlarda işe başlamaları önerilebilir.

Sonraki çalışmalarda konu ile ilgilenen araştırmacılara internet sitelerinde iş ilanı veren seyahat acenteleri, havayolu işletmeleri ve yiyecek-içecek işletmelerine yönelik iş ilanlarını incelemeleri önerilebilir. Konaklama işletmeleri dışında diğer turizm işletmelerinde de personel seçme unsurlarının belirlenmesi bu alanlarda kendini geliştirmek isteyen personel adaylarının kendilerine doğru bir yol haritası çizebilmeleri açısından önemlidir.

Kaynakça

- Akbaba, A. ve Günlü, E. (2011). Otel İşletmelerinde İşgören Bulma, Seçme ve Eğitim Sürecinin Stratejik İnsan Kaynakları Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11 (22), 199-228.
- Aslan, S. ve Dinçer, M. Z. (2017). İstanbul'daki Küçük ve Orta Ölçekli Otel İşletmelerinde İşgören Seçimi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (5), 342-350.
- Benli, A. ve Şahin, L. (2004). İnsan Kaynakları Yönetiminde İşgören Bulma ve Seçme: Çınar Hotel Uygulaması, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 113-124.
- Brantlinger, E., Jimenez, R., Klingner, J., Marleen, P. ve Virginia, R. (2005). Qualitative Studies in Special Education, *Exceptional Children*, 71 (2), 195-207.
- Çavdar, H. ve Çavdar, M. (2010). İşletmelerde İşgören Bulma ve Seçme Aşamaları, *Journal of Naval Science and Engineering*, 6 (1), 79-93.

- Doğan, S. ve Tuncer, M. (2018). Otel Personeli İş İlanlarında Aranılan Nitelik ve Becerilere Yönelik Bir Araştırma, *BMIJ*, 6 (4), 1231-1251.
- Dulkadiroğlu, H. ve Altundemir, M. E. (2013). Kamu Kurumlarında E-İşe Alım İçin İlk Adım: Gazete İlanlarından E-İlana Geçiş, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 2, 59-78.
- Erdem, B., ve Gezen, T. (2014). Turizm İşletmelerine Yönelik İş İlanlarının İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10 (21), 19-42.
- Erdem, B. (2016). Temin, Seçim ve İşe Alma. M. TUNA (Ed.), İnsan Kaynakları Yönetimi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gümüş, Ş., Arı, M. ve Bakırtaş, H. (2010). *Otel İşletmelerinde Personel Seçimi: Bursa İlinde Bir Uygulama*, Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu (21-22 Ekim 2010) Bildirileri, Düzce Üniversitesi.
- İçigen, E. T., ve Çetin, E. İ. (2017). AHP Temelli TOPSIS Yöntemi İle Konaklama İşletmelerinde Personel Seçimi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13), 179-187.
- Öksüz, B. (2011). E-İşe Alım Sürecinde Kurumsal Web Sitelerinin Kullanımı ve Konu Üzerine Bir Araştırma, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (14), 267-283.
- Özdemir, S. S., Polat, E. ve Met, Ö. L. (2015). Bodrum'da Faaliyet Gösteren Konaklama İşletmelerince Verilen İş İlanlarındaki İşgören Niteliklerinin Analizi, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16 (34), 121-138.
- Ryan, G., Gubern, M. ve Rodriguez, I. (2000). Recruitment Advertising: The Marketing-Human Resource Interface, *International Advance in Economic Research*, 6 (2), 354-364.
- Şimşek, A., Catır, O. ve Ömürbek, N. (2014). Turizm Sektöründe Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci İle Personel Seçimi, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 147-169.
- Tanrıverdi, H., Kahraman, O. C., Erdoğan, M. ve Öz, M. (2018). İstanbul'da Bulunan 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Personel Seçme Yöntemlerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Araştırma, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 8 (22), 25-45.
- Turizm Gazetesi, <https://www.turizmgazetesi.com> (15.11.2019).
- Tütüncü, Ö., Tarlan, D. ve Mamyrkulov, N. (2003). Seyahat Acentalarında Çalışanların İşe Alma Sürecini Algılamaları ve İzmir İli Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 113-140.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gözde OĞUZBALABAN

Konaklama İşletmelerine Yönelik İş İlanlarının İçerik Analizi: Turizm Gazetesi Örneği

Trabzon ve Çevresinde Kullanılan Peştamal Dokumaları ve Günümüz Tasarımlarında Uygulanması

H. Nurgül BEĞİÇ*
Ceren ÖZ*

Öz

İnsanlık tarihinde korunma ihtiyacı ile birlikte var olan tekstil ürünleri, bedenimizi olumsuz hava şartlarından koruma ve örtünme dışında zaman içinde birçok işlevi de üstlenmiştir. Toplumların kültürel yapılarına, buldukları koşullara göre giyim şekilleri de çeşitlilik göstermiştir. Dünyada giyim kültürü ve buna dayalı olarak dokumalar da çeşitlenmiş ve yöresel zenginliklerin bir parçası haline gelmiştir. Orta Asya'dan gelen dokuma kültürünü, kendilerinden önce Anadolu'da var olan kültürlerle birleştiren Türkler değişik dokuma teknikleri geliştirmişlerdir.

Trabzon yöresi köklü bir geçmişe sahiptir. Bu köklü geçmişin getirdiği geleneksel ve kültürel değerler yörede yaşatılmaya çalışılmaktadır. Araştırma konusu olan Trabzon ve çevresine özgü dokumalardan yapılan giysiler de bu şekilde ortaya çıkan ve o yörenin ihtiyaçlarına göre şekillenen giyim kültürüdür. Kullanımına göre; keşan, büyük peştamal veya dolaylık olarak adlandırılan peştamal dokumalar yöredeki geleneksel kadın giyiminin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu dokumalar kadınlar tarafından el tezgahlarında dokunan, renklerinde ve desenlerinde değişime uğramamış yöresel dokumalardandır. Günümüzde sınırlı üretimlerle de olsa yapımı ve kullanımı sürdürülmektedir. Bu dokumalar günümüzde el tezgâhları yerine daha seri olarak makinalarda üretilmektedir.

Yapılacak çalışmalarla yöresel değerlerin kayıt altına alınması, günümüz şartlarında sürdürülebilir projelerle yaşatılması, bilinirliğinin artırılması önemlidir. Bu çalışmada geleneksel giyim öğelerinden biri olan yöresel dokumaların kullanım nedenleri ve alanları, üretiminde kullanılan malzemeler, çeşitleri incelenmiş, yöre halkı ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu dokumanın yaşatılması amaçlı çalışmalar yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Peştamal, Keşan, Dolaylık, Yöresel Dokuma, Trabzon, Moda Tasarım.

Pestamal Weavings Used in Trabzon and Its Surroundings and Their Application in Contemporary Designs

Abstract

Along with the need for protection in the history of humanity, textile products have assumed many other functions over time, besides protecting our body from adverse weather conditions and covering. Depending on the cultural structures, conditions and functions of the societies, clothing types also varied. Anatolia has a very rich clothing culture in this respect. By combining the weaving culture that has existed since Central Asia with the cultures that existed in Anatolia before them, the Turks developed many different weaving techniques. In this context, clothing culture and weavings have also diversified and become a part of local riches.

Trabzon province has a long history. Traditional and cultural values brought by this deep-rooted past are tried to be kept alive in the region. The subject of the research is a clothing culture which is formed according to the needs of that region and formed in the clothes made from woven fabrics specific to of Trabzon province. According to usage; Pestamal fabrics, which are called as keşan, large loincloth or indirectness, constitute a large part of the traditional women's clothing in the region. These weavings are among the local weavings that are woven by hand looms by women and have not changed much in their colors and patterns. In the past, the inheritance of this weaving technique from the mother to her daughter; Today, the production and use of the product is continuing, albeit with limited production. Nowadays, these fabrics are produced in series rather than hand looms.

The acceleration of the communication network in the world and the globalization of trade due to the developments in the field of industry and technology bring the danger of extinction of cultural diversity. Many traditional dresses in Anatolia are affected by these developments and gradually disappear. In order to preserve and transfer the folk culture to the next generations, the necessity of protecting our cultural values, which existed in the past and faced the danger of extinction, arises. It is important to record the local values with the studies to be carried out, to sustain them with sustainable projects in today's conditions, to increase awareness and to transfer them to future generations.

Keywords: Pestamal, Kesan, Dolaylık, Local Weaving, Trabzon, Fashion Design.

Received/Geliş: 30.06.2019

Accepted/Kabul: 24.09.2019

* Doç.Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Türk Sanatları Bölümü, begicnurgul@gmail.com, [/0000-0002-5727-7516](https://orcid.org/0000-0002-5727-7516)

* Öğr.Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü, cerenozdemir353@gmail.com, [/0000-0001-6345-4040](https://orcid.org/0000-0001-6345-4040)

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Öncelikle iklim koşullarından korunmak amacı ile örtünmeye başlayan insanlar; zamanla farklı coğrafyalarda farklı giyim kültürlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Toplumsal yaşamın gelişmeye başlaması ile birlikte, coğrafi koşulların ve iklimin belirlediği giyim tarzlarında, insanların toplumdaki statüleri, yaptıkları işler, giysi için gerekli olan materyallerin temini ve gelişen zevkler gibi değişik faktörler rol oynamaya başlamıştır. Zamanla daha uzak coğrafyalar ile yapılan ticaretler ve daha iyi yaşayabilmek için yapılan göçler değişik kültürlerin kaynaşmasını sağlamıştır. Bu durum da dar bir coğrafyada bile değişik giyim kültürlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Anadolu da bu durumdan etkilenmiştir. Çok eski çağlardan beri yaşanan bir bölge olması, göç yolları ve ticari yolların tam merkezinde yer alması, değişik kavim ve ulusların egemenliğinde kalması, Anadolu'nun giyim kültürü zengin bir kültürel zenginliğe sahip olmasına zemin hazırlamıştır.

Anadolu'da her bölgenin kendine ait yüzyıllar içerisinde gelişmiş bir giyim kuşam kültürü bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesi de bu durumun gözlemlendiği bölgelerdendir. Özellikle Trabzon ve civarında Karadeniz kadınına betimleyecek özel dokumalar ve bu dokumaların günlük giyim şekilleri bulunmaktadır. Şemseddin Sami, Kamus ül-Alam adlı ansiklopedisinde 1890'ların Trabzon'undan şöyle söz eder: Trabzon Vilayeti'nin aynı adlı sancağının merkez kazasıdır. Küçük sanayii, ipek çarşaf, peştamal, kefiye, keten ve pamuklu dokumalardan oluşmaktadır (Durucu, 2015, s.126). Peştamal bu bölgede kullanılan ve kadınların vazgeçilmez giyim bir parçasıdır. Peştamaller, bele bağlanan dolaylık, başa bağlanan keşan bezi olarak ayrılmaktadır.

Bu çalışmada Trabzon ve çevresinde kadınların geçmişten günümüze sürdürülerek gelen geleneksel dokumalardan peştamal incelenmiştir. Ele alınan bilimsel ve görsel materyaller, kitap, dergi gibi bilimsel ve görsel kaynakların yanı sıra internet arşivleri ve karşılıklı görüşme tekniğiyle elde edilmiştir. Peştamal, keşan bezi ve dolaylığın farklı şekillerde kullanılabilirliğinin artırılması amacı ile tasarımlar yapılmıştır.

Trabzon ve Çevresinde Kullanılan Peştamaller

Peştamal; bir arada ve aile halinde yaşamaya başlayan insanların mahrem yerlerini kapatmak gerekliliğini duymaları, tabiat şartlarından korunmak istemelerinden doğan ve insan düşüncesinin meydana getirdiği ilk dokumalardan yapılan, dünyanın tanıdığı en eski tekstil giyim eşyalarından biridir (Kahveci, 1991, s.43). Osman Hamdi Bey, peştamali Trabzon yöresi köylü kadınlarının giysisi olarak tanıtmış ve “entarinin eteğinin önüne bağlanan tek renkli ipekliden kesilmiş önlük” şeklinde açıklamıştır (Üyepazarcı, 1999, s.20). Reşat Ekrem Koçu ise peştamal için “bağlanan ve vücudun belden aşağı kısmını öreten bez” tanımlamasını yapmıştır (Koçu, 2015, s. 195). Esnaf peştamali, hamam peştamali ve kadınların sokağa çıkarken örttükları car

peştamaller yani giysilik peştamaller gibi çeşitli peştamal türleri bulunmaktadır (Özen, 1980, s. 330).

Yöresel dokumalar içerisinde de yer alan peştamal sadece örtünme amaçlı değil, zaman içerisinde sosyal hayatın her alanında yer alan bir simge olmuştur. Günümüzde bilinen ve yaygın olarak kullanılan hamam peştamalinin dışında kadınların örtünme amacıyla kullandığı; rengi deseni ve büyüklüğü bölgeden bölgeye hatta ilçeden ilçeye değişen peştamaller bulunmaktadır. Giyim kuşam tarzının zamanla değişmesi peştamallerin öncelikli amacına yönelik kullanımını azaltmışsa da gerek geçmişe duyulan özlem ve kültürel birikimler peştamallerin bir dekorasyon ürünü olarak, gerekse konfeksiyon ürünü olarak kullanılmaya başlanmış olmaları güncel kalmalarına yardımcı olmakta ve kullanım alanı bulmasını sağlamaktadır. Peştamaller hala bir kısım yöre halkı tarafından kullanılmaktadır (İnalçık, 2008, s. 283).

Trabzon ve civarında da geleneksel kadın giyiminde diğer yörelerden ayrı olarak bu yöreye özgü dokuma tekniği ve desenleri ile giysilik peştamaller göze çarpmaktadır. Bölgede kullanılan peştamaller: Dolaylık (Dolay peştamal) ve baş peştamali olarak ikiye ayrılmaktadır. Baş peştamali de büyük peştamal (düz çizgili) ve makaslı peştamal (keşan/ ikat desenli) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Dolaylık (Dolay peştamal); Karadenizli kadınların çalışırken evde ve dışarıda kullandığı bir giyim parçasıdır. Çizgilidir ve bele dolanarak kullanıldığı için bu adı almıştır (Atalayer, 1990, s. 92).

Resim 1. Dolaylık Peştamal (KK6)

Resim 2. Dolaylık Giyen Kadınlar (KK2)

Bölgede dolaylık ve baş peştamalinin kullanılmasının temel nedenleri; etik değerler, iklim koşulları, zamanında çok fazla kıyafetin bulunmaması, temizlik ve sağlık sebepleri ile ilişkilendirilebilir.

Peştamal yöre kadınlarının vazgeçilmez giysilerinden birisidir. Peştamaller kadınlar tarafından sadece örtünmek veya elbiselerini korumak amaçlı kullanılmamış aynı zamanda Trabzon ve çevresindeki kadınlar iş elbisesi olarak da kullanılmaktadırlar. Tarla ve bahçede

çalışırken, toplanan otların, meyve ve sebzelerin, yükleneceği araçlara taşınmasında, eve dönüş yolunda da odun ve tezek gibi kışlık ihtiyaçların ve yol kıyısında bulunan yiyeceklerin taşınmasında kadınların yardımcısı olmuştur.

Trabzon'da yaşamını sürdüren Fatma Kol (KK1); "Bizim zamanımızda etek almak, elbise almak yoktu. Bir parça peştamalimiz olurdu eteğin, elbisenin üstüne onu sarardık, yeni gibi giyerdik. Genç kızlar giymese bile yeni gelinler mutlaka giyerdi. Küçükken annem ve babam yazları yaylada hayvan bakardı. O zamanlar araba yok. Kardeşimle ben sepetlere erzak doldurur yaylaya çıkardık. Yaylalar çok soğuktur, rüzgarı yersek karnımıza ağrı girer diye soğuktan korumak için belimize mutlaka peştamal bağlardık". sözleri ile bölgede dolaylık peştamalin kullanım nedenlerine değinmiştir.

Resim 5. Dolaylık Peştamal giymiş kadınlar (KK2)

Yine bölge kadınlarından, Zekiye İp (KK3) neden peştamal kullandığına dair yöneltilen soruya şu sözlerle cevap vermiştir; "Eşim çok kıskançtı. Rüzgar esince etek bacaklarıma yapıyor diye kızar ve bana hep peştamal giydirirdi. Zaten eskiden kaynana, kaynata hep bir arada yaşadık. Hamile kalınca bebek belli olmasın diye kayınpederden, kaynından saklamak için evde belimize dolaylık peştamal bağlardık. Dışarıda da bebek belli olursa çocuk ahlaksız olur derlerdi o yüzden peştamalimizi hep bağlardık. Gelin olduğumuzda önümüz kirlenmesin, şık olsun, hamile kaldığımızda karnımız kapansın görünmesin diye kullanırdık. On beş yaşında başladık kullanmaya ve genç kızlığımızda alınırdı. Bu bizim analarımızdan, ablalarımızdan, ninelerimizden kalan bir gelenektir. Hem daha derli toplu tok olurduk. Keşanı da çemberin üstüne

şal gibi atardık. O bizim Karadeniz'in bir sembolüdür, adetimizdir. Benim babamın nenesi vardı onun da keşanı aynıydı hala aynı. Dört parmak eninde kırmızı beyaz renklerde dokunmuştu. Siyah beyazı, bordo sarısı, mavi yeşili bulunur."

Resim 6. Dolaylık Peştamal ve Keşan Bezi bağlayan kadınlar (KK4)

Trabzon'da yaşayan Maksude Sağlam (KK5) "Etek giymeye utanırdık o yüzden dolaylık giyerdik. Dolaylık peştamalı daha çok Trabzon'un Yomra kazasından alırdık. Onları büyüklerimiz bir gelenek haline getirmişlerdi. Peştamalsiz hiç sokağa çıkmazlardı, evin dışına bile çıkmazlardı. Eskiden çamaşır makinesi yoktu üstümüz başımız kirlenmesin diye giyerdik. Erkeklerle karşı saygıdan dolayı giyilirdi. Bir erkek geldiği zaman hemen büyüklerimiz peştamalı giyerdi." diyerek peştamal giyme geleneğinden bahsetmiştir.

Resim 7. Dolaylık Peştamal giymiş kadınlar (KK6)

Tonyalı Cemile Aydın (KK7) da "Biz bu peştamalı genelde üzerimiz kirlenmesin diye ot biçerken, çay toplarken, bahçeyle uğraşırken çok kullanırdık. Ama ninelerimiz eskilerden genellikle de evli olanlar, yaşlı olanlar kullanırlardı. Çarşıya giderken, düğüne giderken her türlü kullanırdık. Geleneksel bir üründür Karadeniz'de. Biz bunu çok kullanırız, belimize sararız sıkıca ve arkadan bağlarız. Çok renkleri vardır bu dokumanın ve Karadeniz'de yaygındır. Herkes kullanır, bazıları başörtüsü yerine de kullanılır. Ama genellikle bele bağlanır" diyerek dolaylık peştamal hakkında bilgi vermiştir.

Resim 8. Dolaylık Peştamal giymiş kadınlar (KK2)

Geleneksel bir giyim eşyası olan dolaylık; bölge kadınının yaşayışının her aşamasında kendisine yer bulmuştur. Bu nedenle dolaylık peştamalı; günlük hayatta kullanıldığı gibi, özel günlerde de kullanılmaktadır.

Resim 8. Özel Günlerde Dolaylık Peştamal Giymiş Kadınlar (KK2)

Karadenizli kadınlar dolaylık peştamale benzeyen boyutları daha büyük olan bir peştamale daha kullanılmaktadır ve bu dokumaya başörtüsü olarak kullandıkları için baş peştamali adı verilmektedir. Baş peştamali de büyük peştamale ve makaslı yani keşan olarak ikiye ayrılmaktadır. Keşan, ikat tekniğiyle desenlendirilmiştir. Kaydırmalı motifleri mihraba benzetildiği için mihraplı keşan da denir (Atalayer, 1990, s.92).

Resim 3. Makaslı Keşan (KK4)

Resim 4. Keşan Bağlamış Kadınlar (KK4)

Karadeniz bölgesinde pamuklu dokumalar arasında en çok kullanılanlarından biri olan Keşan bezi yüzyıllardır Karadeniz kadınlarının günlük giyimlerinin bir parçasıdır. Pamuk iplikleri kullanılarak dokunan keşan bezi; çözümlü ipliklerinin boyanmasında kullanılan ikat yöntemi ile de birçok geleneksel dokuma bezinden ayrılmaktadır. Baş ve omuz örtüsü olarak kullanılan keşan bezlerinin farklı renkleri olmakla birlikte daha çok siyah, bordo ve sarı renkleri hakim olarak görülmektedir. Keşan bezlerinde kullanılan ikat yöntemi, sadece çözümlü ipliklerine uygulanması nedeniyle ile “çözümlü ikatı” olarak da isimlendirilmektedir (Gülas, Yüksek & Bolkol, 2016, s. 431).

'Trabzon Bezi' olarak da bütün Osmanlı vilayetlerinde ün yapan dokumaların üretimi, günümüzde de sürmektedir. Fakat el tezgahlarında, el eğirmesi yöntemiyle elde edilen kendir iplikleri yerini pamuk ipliklere bırakmıştır. Günümüzde 'Çarşıbaşı Keşanı' tescilli bir dokumadır (Trabzon Şehir Müzesi, 13 Ekim 2018).

Trabzon'un Çarşıbaşı ilçesinde de yapılan keşan bezinin; Kavaklı Köyü'nden Profesör lakaplı kişi tarafından Giresun'un Görele ilçesinde görülüp Çarşıbaşı'na getirildiği söylenmektedir. Bu dokuma zamanla tüm evlerde yapılmaya başlanmıştır. Pamuklu iplikleri doğal boya ile boyanarak, tahta tezgahlarda dokunur. Eskiden keşan dokuyan kişilerin sayısı oldukça fazla ve hemen hemen her evde bulunan tezgahlarda dokunurken, günümüzde çok az kişi tarafından dokunmaktadır. Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü'nde Keşan Dokumacılığı Öğretmeni olarak çalışan Günnur Tüfekçi Su Ürünleri Mühendisi olmasına rağmen babasından öğrendiği keşan dokumacılığı mesleğini devam ettirmektedir. Günnur Tüfekçi; günümüzde sanayi tipi makinelerin çıkması sonucunda el dokuması keşanların fiyatı düştüğünü, çözümlü ipliklerini tüccardan alıp çok düşük fiyatlara dokuduklarını, yaklaşık 1 metrelik çözümlü ipinin 40 dakikada

dokunduğunu ifade etmiştir. Günnur Tüfekçi 'den elde edilen bilgilere göre; günümüzde iplikler İstanbul, Denizli ve Bursa'dan getirilmektedir. Keşanda kullanılan desenlerden kırmızı sarı çizgiler için çadır, siyah beyaz çizgiler için de beyaz mihrap ve kırmızı mihrap denilmektedir (KK8).

Keşan'ın dokunması normal peştamal den farksızdır. Peştamal de atkının çözgüden daha sık olmasına karşın, keşan da çözgü atkıdan daha sıktır. Keşan da kullanılan iplikler genellikle, çözgü için Ne 20/2, atkı için ise Ne 12 pamuk ipliği olmakla birlikte farklı numaralarda ipliklerin de kullanıldığı görülür. Keşanlarda iplik olarak geçmiş yıllarda ipek kullanılırken, günümüzde pamuk ya da yapay ipek (floş) kullanılmaktadır (Gülas, Yüksek & Bolkol, 2016, s. 432-433).

Resim 9. Eskiden Kullanılan Manuel ve Günümüzde Kullanılan Otomatik İplik Sarma Makinesi (KK6)

Resim 10. Dokumada Kullanılan İplikler (KK6)

Keşana dalgalı görünüm özelliğini kazandıran, dokumanın çözgülerine uygulanan ve “ikat” adı verilen özel bir tekniktir. Batik tekniğine benzeyen ikat tekniğinde, çözgü iplikleri destelenerek gerilir, ipliklerin daha açık renge boyanacak yerleri boyama almayacak biçimde kapatılarak ilk boyama yapılır. Boyama işlemi sonrası kapatılan yerler boyama almaz, açıkta kalan bölümler ise boyanır. Kapatılan yerler açılarak boyama işlemi tekrarlanır. Boyama işi en koyudan açığa doğru sürdürülür. En son olarak beyaz bırakılacak bölüm açılır. Trabzon'da açıktan koyuya doğru boyama tekniği de kullanılmaktadır. Böylelikle iplikler üzerinde birden

fazla renge sahip bölümler oluşturulmuş olur. Bu şekilde boyanan çözü iplikleri tezgaha alındığında aynı renkler bir hizaya gelecek şekilde uzatılır ancak daha sonra bazı demetler geri çekilerek hiza bozulur. Renk kaydırmaları ile keşana özgü dalgalı görünüm elde edilmiş olur (Gülas, Yüksek & Bolkol, 2016, s. 433).

Resim 11. Keşan Bezi Dokuma Tezgahı (KK6)

Resim 12. Keşan Bezi Dokunması (KK6)

Bahaeddin Ögel "Al renk bütün Türklerce mukaddes sayılmaktadır ve Türklerin en eski devirlerden beri al bayrak kullanmalarının Al Ateş ve Al Tanrısı kültü ile bağlı bir anane" olabileceğini söylemektedir (Genç, 2009, s. 16). Keşan dokuması ve dolaylı olarak da genellikle al

renge ve tonları kullanılmaktadır. Bu kullanımın geçmişte al rengin kutsal sayılması ile bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir.

Resim 13. Keşan Bezi Dokunmasında Kullanılan Malzemelerden Kirman ve Mekik (Trabzon Şehir Müzesi, 13 Ekim 2018)

Trabzon'da Kullanılan Peştamal Dokumasının Yeni Üretim ve Kullanım Şekilleri

Karadeniz bölgesi içerisinde yer alan Trabzon ve çevresinde görülen geleneksel giysilerin, Anadolu geleneksel giysilerinin bütününde olduğu gibi, kökeni oldukça eskilere dayanmaktadır. Bilhassa yerleşik hayatı Anadolu'da köklü bir şekilde kurmuş olan Osmanlı Dönemi'nden kalan bu giysi kültürü, günümüze kadar ufak tefek değişikliklerle ulaşmıştır. Bu değişikliklere rağmen ana çizgi Osmanlı Dönemi'ni aksettirmektedir. Teknolojinin kumaş dokumacılığına ve konfeksiyona yansısıyla, geleneksel öğelerde değişiklikler karşımıza çıkar. Fakat giysilerdeki geleneksel çizgi bozulmamıştır (Salman, 2007, s. 189).

2000'li yılların başından itibaren medyanın da sık sık gündeme getirmesi ile geleneksel kumaşların yeniden dokunması yolunda büyük şirketlerin ve moda tasarımcılarının yeniden üretime geçmesi sağlanmıştır. Geleneksel dokumaların; genel dokuma özelliği bozulmadan son kalan ustalardan yapım aşamalarını öğrenerek sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile farklı liflerin üretilmesi doğal liflerin elde edilmesinin maliyetli ve üretiminin zor olması, nüfusun hızla artması ile ihtiyaca cevap vermek üzere her gün yeni bir teknolojinin gündeme gelmesi kolay üretilen kumaşların tercih edilmesini sağlamaktadır. Sentetik liflerden üretilen ürünlerin çoğalması bir yana insan doğasına uyumlu ve bu konuda bilinçlenen insanların doğal lifler ile yapılmış dokumalara ekonomik olarak da yaklaşıldığını gören üreticiler, tüketicilerin isteğine göre üretimlerini bu alana yönlendirmişlerdir (Begiç, Evecen, 2016, s. 108).

Kullanılan ipliğin terbiyesi ve ürünün yıkanması için kullanılan boya, atık madde, deterjan, su ve elektriğin de daha az olduğu göz önünde bulundurulursa, bu ürünlerin ne kadar çevreci olduğu da daha iyi anlaşılacaktır (İnalçık, 2008, s. 284).

Geçmişte inanç, gelenek, görenek ve etik değerler, iklim koşulları, sağlık gibi nedenlerden dolayı kullanılan peştamal günümüzde de alışkanlıklardan dolayı kullanılmaktadır. Günümüzde işlevselliğini yitirmiş durumdadır. Yöreye gelen yerli ve yabancılara turistik bir eşya olarak pazarlanmaya çalışılmaktadır.

Trabzon halkı için kültürlerinin belirgin parçalarından biri olarak benimsedikleri keşan dokuması için farklı kullanım alanları geliştirmişlerdir. 1998 yılında Özkan Sümer, ilkokullar arası futbol turnuvasında futbolcularına keşan forması giydirmiş ve onları Barcelona'ya götürmüştür (<https://www.haber61.net/trabzonspor/iste-trabzonspor-un-ilk-kesan-formasi-h364731.html>). 2019 yılında da Trabzonspor formalarına gri Keşanlı formayı eklemiş ve bu formanın satışa sunulması ile Trabzonspor forma satışlarında oldukça artış olduğu görülmüştür (<https://www.trabzonspor.org.tr>).

Resim 14. Özkan Sümer tarafından keşan forması giydirilmiş çocuklar

(<https://www.haber61.net/trabzonspor/iste-trabzonspor-un-ilk-kesan-formasi-h364731.html>)

Resim 15. Trabzonspor keşan desenli forması(<https://www.trabzonspor.org.tr>)

Bu araştırmada, Trabzon ve ilçelerinde yaygın kullanıma sahip peştamal, Keşan bezi, dolaylık ile güncel tasarımlar ile buluşturulması, günümüzde ve gelecek kuşaklarda sürdürülebilir kılınması amaçlanmıştır. Günümüz geleneksel moda pazarlarında tasarımcılar genellikle, tasarımları ile çağdaş ve güçlü kadın imajını vurgulamak ve kadınların toplumdaki konumlarına dikkat çekmek istemektedirler. Anadolu kültüründe geçmişten günümüze kadın toplumsal hayatın bir parçası olmuş gerek evde gerekse sosyal yaşamda varlık göstermiştir. Trabzon ve çevresinde kullanılan peştamal, dolaylık ve keşan bezi bölge kadınının sosyal yaşamında kullandığı ayrılmaz bir giysisi olmuştur. Günümüzde çalışma ve sosyal yaşam şartlarının değişmesine bağlı olarak

kullanımı azalan bu dokumaların günümüz şartlarına uydurulması gerekliliği doğmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin geleneksel moda pazarlarından biri haline gelmesi için kültürel zenginliklerini geleneksel moda pazarlarının uyguladığı kadın imajına uyumlu hale getirmesi de Türkiye'yi avantajlı konuma getirecektir. Bu amaçla çeşitli tasarımlar yapılmıştır.

Tasarım 1

Tasarımda, baş peştamallerinden olan büyük peştamaller dokuma özellikleri değişime uğramadan yaka, cep ve kollarda kullanılmış ve tasarımdaki denge unsuru göz önüne alınmıştır. Kıyafet günlük giyime uygun olarak tasarlanmıştır. Bedenen de çalışkan ve sosyal yaşamda güçlü kadını vurgulamak amacıyla özellikle ellere ve kollara dikkat çekilmek istenmiş ve baş peştamali kollarda yoğun olarak kullanılmıştır. Ayrıca baş peştamalinin gerçek kullanım özelliğini de bağlı kalarak kapüşon niteliği de olan geniş bir şal yaka tercih edilmiştir.

Resim 16. Tasarım 1

Tasarım 2

Keşan dokuması yaka ve kol uçlarında kullanılarak tasarlanan cekette keşan dokumasının yalnızca günlük kullanımda değil şık ve özel günlerde de kullanılabilir olması amaçlanmıştır. Kadının sosyal yaşamın her alanında yer alabileceği gibi kimi keşan dokumasının da sosyal yaşamın her türlü faaliyetine adapte edilebilir olması düşünülmüş ve tasarım yapılmıştır. Bele oturan cekete volanlı geniş bir yaka ve volanlı kollar ile daha feminen bir etki kazandırılmaya çalışılmıştır.

Resim 17. Tasarım 2

Tasarım 3

Dolaylık dokuması elbisenin üst beden kısmında ve eteğin yarısında kullanılmıştır. Dokumanın; "print on print" adı ile anılan ve farklı desenlerin bir arada kullanılmasına dayanan moda trendine göre kullanılabilir olması amaçlanmıştır. Hemen hemen bütün toplumlarda oldukça tercih edilen çiçek deseni ile yöreye özgü dolaylık dokuması bir arada kullanılarak bir sentez oluşturulmaya çalışılmıştır.

Resim 18. Tasarım 3

Tasarım 4

Dolaylık dokumanın formu bozulmadan güncel bir şekilde yorumlanması, günlük kullanıma uygunluğu göz önüne alınarak tasarım yapılmıştır. Bölgedeki kadınların geçmişte etik değerler, sosyal yaşamda kolaylık sağlaması ve temizlik gibi nedenlerle bellerine bağlayarak kullandıkları dolaylığın yine aynı formu ile tek başına kullanılabilen bir etek haline dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

Resim 19. Tasarım 4

Tasarım 5

Büstiyer olarak tasarlanan kıyafette bedeninin yarısında keşan dokuması diğer yarısında da dolaylık kullanılmıştır. Keşan dokuması ve dolaylığın geçmişte bölgedeki hemen hemen her yaş grubu ve statüdeki kadında kullanılır iken günümüzde kullanımının son bulmaya yüz tutmuş olduğu görülmektedir. Büstiyer, bu durumu değiştirebilmek ve keşan dokumasının daha genç kuşakta ve güncel yorumlamalar ile kullanılabilir olmasını sağlamak amacı ile tasarlanmıştır.

Resim 20. Tasarım 5

Tasarımlar 6

Keşan dokuması, dolaylık ve peştamalin giysileri tamamlayıcı kullanımını yaygınlaştırmak amacı ile aksesuarlar tasarlanmıştır. Genellikle baş aksesuarı ve boyun bağı şeklinde satışa sunulan dokumaların farklı bağlama stilleri araştırılmıştır, yalnızca bu şekilde kullanım ile sınırlı kalmayıp ayakkabı, terlik ve çanta gibi aksesuarlar ile de kullanılabilir olması düşünülmüştür. Bölgede özellikle yerli turistlere hediyelik eşya olarak satışa sunulan peştamallerin genellikle tek tip saç aksesuarları ve şallar şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. Peştamallerin sürdürülebilirliğinin artırılması amacıyla aksesuarlar çeşitlendirilmeye çalışılmıştır.

Resim 21-22-23-24-25-26. Tasarımlar 6

Sonuç

Var olan kültürel öğelerin kullanılması hem kültür aktarımı hem de bu değerlerin korunması adına oldukça önemlidir. Özellikle insanların manevi bağ ile bağlı oldukları eşyalara karşı gösterdikleri eğilim göz önüne alınırsa bu değerlerin sürdürülebilir kılınması da mümkün olacaktır. Fakat hızlı bir değişim çağında olunmasından ötürü kültürel öğeler; işlevselliklerini kaybetmeleri sonucu geçmişte kullandıkları şekilde kullanılabilirliğe sahip değildir. Bu nedenle bu kültürel öğelerin ana hatları aynı kalarak çağa uydurulması gerekliliği doğmaktadır. Bu şekilde bu öğeler günümüzde de insan yaşantısında var olabileceklerdir.

Ulusların varlığını sürdürebilmesinin de geçmişte oluşturduğu kültürü ile geleceği arasında bir köprü oluşturmaktan geçtiği bir gerçektir. Bu nedenle uluslar geçmişte var olan

kültürel değerlerini, çağının koşullarına uygulayarak yeni nesillere aktarmak, kültürel yapısının temelini oluşturan objeleri yeni nesillere göstermek zorunluluğu hissetmektedir. Toplumda bazen geçmişe ve kültürel değerlere dönük bir özlem oluşsa da bu çoğu kez geçici olmakta ve sınırlı kalmaktadır. Bu noktada Kültür öğelerinden biri olan yöresel dokumalarımızdan peştamalin çağdaş tasarımlarla yeniden yorumlanması ve yeni kullanım alanlarının bulunması faydalı olabilmektedir. Özellikle peştamal gibi giysilerin gerek dekorasyon ve süsleme gerekse moda sektöründe yer bulmasını sağlayarak kültür objelerinin korunabileceği düşünülebilir.

Ayrıca Türkiye moda tasarım sektörü olarak birçok geleneksel moda pazarına göre; hammadde ve kültürel esin kaynağı konusunda avantajlıdır. Bu avantajı değerlendirmek adına kültürel öğelerin moda tasarım sektöründe yorumlanarak geleneksel moda pazarlarında sunulması; Türkiye'nin başlıca moda merkezlerinden birine dönüşmesine alt yapı hazırlayacaktır. Bu anlamda gelenekselden beslenerek modern tasarımlar yapılabilmesi önemlidir.

Trabzon ve çevresinde kullanılan ve bölge kadınının betimleyici durumuna gelen ve kendine özgü teknik ve tasarım özellikleri ile keşan bezi ve dolaylık peştamal dokumaların sürdürülebilir kılınması; hem geleneksel kültürel öğelerin korunması ve yaşatılması hem de kültürel aktarımın sağlanarak bu değerler ile moda tasarım sektöründe ülke kalkınması adına önemlidir.

Kaynakça

- Atalayer, G. (1990). Trabzon Peştemalleri ve Dokumacılık, *Trabzon Dergisi* (4), 88-93.
- Begiç, H., N., Evecen, A. (2016). Geleneksel Dokumalarımızdan Ehlam Üretiminin Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Çalışma. H. Akın (Ed.), Uluslararası Erzincan Sempozyumu bildiriler kitabı içinde (ss. 105-110). Erzincan: Erzincan Üniversitesi.
- Gülas, S., B., Yüksek, M., Bolkol, N. (2016). Asırlar Öncesinden Bir Miras: Keşan (Çeşan) Bezi. 7th International Istanbul Textile Conference, Anadolu'ya Doku'N'an Bezler, BEZCE2016, 21-23 Mart 2016, İstanbul.
- İnalçık, H. (2008). *Türkiye Tekstil Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Kahveci, M. (1991). Peştamal Dokumacılığı, *Milli Folklor Dergisi* (12), 43-45.
- Koçu, R.E. (2015). Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü. Doğan Kitap: İstanbul.
- Nuri Durucu, "Trabzon Kuyumculuğu", *Uluslararası Karadeniz Havzası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3, Trabzon 2015, 112-183.
- Özen, M. E. (1980). Türkçede Kumaş Adları. *İstanbul University Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 291-340.
- Salman, F. (2007). Günümüzde Rize Ve Civarında Görülen Geleneksel Giysiler. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (19), 177-202.

Üyepazarcı, E. (1999). *1873 Yılında Türkiye'de Halk Giysileri Elbise-i Osmaniye üzerine Notlar, Sözlük*. Sabancı Üniveristesi Yayınları: İstanbul.

KAYNAK KİŞİLER

KK1: Fatma Kol. Ev Hanımı, Kişisel görüşme. Sürmene, 21 Ağustos 2018.

KK2: Ceren Eyüboğlu. Kabin Memuru, Kişisel Görüşme, Trabzon, 21 Ağustos 2018.

KK3: Zekiye İp. Ev Hanımı, Kişisel görüşme. Sürmene, 21 Ağustos 2018.

KK4: Habibe Kol. Öğrenci, Kişisel Görüşme, Trabzon, 5 Eylül 2018.

KK5: Maksude Sağlam. Ev Hanımı, Kişisel görüşme, Yalıncağ/ Trabzon, 17 Ağustos 2018.

KK6: Demay Tan. Öğrenci, Kişisel Görüşme, Trabzon, 10 Eylül 2018.

KK7: Cemile Aydın. Ev Hanımı, Kişisel görüşme, Trabzon, 17 Ağustos 2018.

KK8: Günnur Tüfekçi. Keşan Dokuma Öğretmeni, Kişisel görüşme. Trabzon, 10 Temmuz 2018.

*Giysi tasarımları Habibe Kol tarafından hazırlanmıştır.

** Fotoğraflar H.N.Begiç arşivindedir.

Geleneksel Meslekler ve Bir Ustanın Hikâyesi: Giresun’da Demircilik

“Çıracı ustayı geçmezse sanat ölür”

Mehmet ÖZDEMİR*

Öz

Bu makalede bir el sanatı olarak geleneksel demircilik mesleği üzerinde durulmaktadır. Makalede geleneksel demircilik mesleğinin tarihi, bugünü ve geleceği, somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği kapsamında Giresunlu bir ustanın yaşantısından hareketle incelenmiştir. Makalede el sanatlarının kültürümüzdeki yeri ve önemi, geçmişten günümüze demircilik ekseninde el sanatları olgusu, demirciliğin Türk dünyasında ve mitolojisindeki anlamı, geleneğimizdeki yeri, demircilik üzerine inşa edilen inanmalar ve pratikler, somut olmayan kültürel miras kapsamında demircilik vb. gibi pek çok konu sorgulanmıştır. Sanayi devriminden sonra seri üretim yapan makinelerin icadıyla birlikte el işçiliğine dayanan geleneksel meslekler günlük yaşamdan yavaş yavaş çekilmeye başlamıştır. Herhangi bir meslek kolunda bir ustanın bir yıllık üretimi sadece bir makine ile birkaç günde yapılmaktadır. Dolayısıyla bilek gücünün yerini makine gücü, talebe göre üretimin yerini de arza bağlı üretimin aldığı söylenebilir. Bu durum en başta maliyetleri düşürmüştür ama el işçiliğine dayanan kalite sorunu diğer bir ifadeyle “geleneksel bilgi veya el mahareti” olgusu arka plana itilmiştir. Geleneksel tezgâhlar da yavaş yavaş kapanmaya yüz tutmuştur. Bu çalışmada söz konusu tarihsel süreç bir demirci ustanın meslek hikâyesinden hareketle ele alınmıştır. Bu anlamda demirciliğin ve bu mesleğe bağlı geleneksel bilginin aktarılma sürecinin günümüz bağlamlarında nasıl yapılacağı konusu makalenin sorgulama alanlarını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: SOKÜM, KİFAÇ, Geleneksel Meslekler, Geleneğin Ustaları, Demircilik.

Traditional Professionals and the Story of a Craftsman:

Blacksmithing in Giresun

Abstract

This article focuses on the traditional blacksmithing profession as a handicraft. In the article was examined the history, present and future of the traditional blacksmith's profession, the intangible cultural heritage and cultural expression in the context of the experience movement a master from Giresun. The place and importance of handicrafts in our culture, the concept of handicrafts from the past to the present, the meaning of blacksmithing in the Turkish world and mythology, the place in our tradition, the beliefs and practices built on blacksmithing, the irony in the context of intangible cultural heritage and so on. many subjects have been questioned. After the industrial revolution, traditional craftsmanship based on handicrafts with the invention of machines producing mass production started to withdraw gradually from daily life. An annual production of a master in any profession is carried out in just a few days with only one machine. Therefore, it can be said that wrist power is replaced by machine power, production by demand and production by supply. This situation has reduced costs in the first place, but the quality problem based on craftsmanship, in other words u traditional knowledge or manual dexterity but has been pushed into the background. Traditional looms are also slowly closing. In this study the said historical process has been discussed from the story of the profession of a blacksmith. In this sense, the question of how smoothing and the process of transferring traditional knowledge related to this profession in today's contexts constitutes the questioning areas of the article.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, Cultural Expression Diversity, Traditional Crafts, Masters of Tradition, Blacksmithing.

Received/Geliş: 04.07.2019

Accepted/Kabul: 23.09.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, mozdemir@artvin.edu.tr, [id/0000-0002-9046-4735](https://orcid.org/0000-0002-9046-4735)
(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Kültürün önemli alanlarından birisi de el sanatları geleneğidir. Bir zanaatkâr veya ustanın elinde çeşitli araç gereçlerin yardımıyla ham maddeler işlenerek ürüne dönüşmekte ve bunlar, doğumdan ölüme, insan yaşamında önemli görevler üstlenmektedir. Bu anlamda el sanatları, toplumun ihtiyaçlarını karşılayan zanaat kolunu işaret eder. Bu zanaat, ölçüsü göz kararı olan, el işçiliğine ve bilek gücüne dayanan, el yapımı aletlerle icra edilen, toplumun zekâ seviyesini ve karakterini gösteren, daha ziyade ustalık isteyen, çoğu kez talebe göre üretimi gerçekleşen geleneksel meslekleri tanımlamaktadır (Polat, 2014, s. 11). “*El sanatı somut bir ürüne dönüşmeden önce geleneklerden süzülen bilgi, anlayış, görgü, tasarım, stil, zaman gibi soyut boyutların etkisinde şekillenir*” (Öter, 2010, s. 176).

Geleneksel meslekler olarak da bilinen el sanatlarının tarihi, insanlığın tarihi kadar eskidir. Geçmişten günümüze insanoğlu yiyecek, barınma, avlanma, giyecek, süslenme, eğlence vb. pek çok gereksinimini karşılarken genellikle el sanatlarıyla üretilen ürünlerden yararlanmışır (Arlı, 1984, s. 41). İnsanoğlunun ihtiyaçları zengin bir el sanatları geleneğini ortaya çıkarmıştır. Türk kültüründe ‘çinicilik, ebru, hat, dokumacılık, cam işlemeciliği, taş işçiliği, tezhip, bakırcılık, minyatür, ahşap oyma ve demircilik’ gibi el sanatları yer almaktadır. El sanatları geleneğinde toplumun estetik değerlerinin yanı sıra bireyin artistik yaratıcılığının izlerini görmek mümkündür (Barışta, 1998, s. IX). Dolayısıyla geçmişten bugüne bir birikim olarak yorumlanan el sanatları zengin bir kültürün önemli göstergelerindedir.

El sanatları geçmişle gelecek arasında kurulan bir kültür köprüsüdür (Polat, 2014, s. 25). El sanatlarının pek çok türü, kültürel ifadelerin ve çeşitliliğin yansıtıldığı eşi ve benzeri olmayan, özgün ürünlerdir. Farklı ustalar bir yana, aynı ustanın aynı türde ürettiği ürünler bile birbirinin aynısı değildir. Sadece birtakım benzerlikleri vardır. Türkiye’nin farklı bölgelerinde üretimi gerçekleşen pek çok el sanatı ürünü hemen her dönemde kültürel kimliğin ve kişiliğin belgeleri olmuştur (Akpınarlı, 2014, s. 20). Bir kültürel miras olarak el sanatları, oluşumunda üretildikleri dönemin değer yargıları, toplumdaki politik eğilimler, ekonomik durum, dinî kaideler, kişilerarası örgütlenme, kişilerin davranış ve tutumları, teknik araç-gereç, beceri, estetik bakış açısı, dünya görüşü gibi pek çok olguyu birleştiren kültürel yaratmalar alanıdır (Kahveci, 1998, s. 387).

El sanatlarında icra, üretim demektir. Geleneğin ustası, sözle ifade edebileceğinden daha fazlasını icrasına yansıtır. Ortaya çıkan eserden sözün gücünü aşan daha derin izler ve deneyimler görülür (Glassie, 1993, s. 17). El sanatı ustası, icra eylemine bağlı olarak ortaya bir ürün çıkarmanın hazzını yaşarken psikolojik olarak da doyuma ulaşır. Çünkü usta işlediği nesneye ruh veren kişidir. Usta, el sanatı ürününü elde etmek için mekanik bir işlemler sürecine bağlı kalmaz. O, ortaya koyduğu her eserde, bir öncekinden ayrılan noktaları görebilen kişidir. Bu anlamda el sanatı ustası her yaratımda içinden gelen özgünlüğü eserine yansıtır. Ruh ve ustalık, tarz ve beceri,

özgürlük ve kontrol gibi nitelikler ustanın elinden eserine geçer (Glassie, 1993, s. 24). İşlenen maddenin ya da ortaya çıkan ürünün ne işe yaradığı önemlidir ancak ustanın ürüne ayırdığı zaman ve gösterdiği ilgi daha önemlidir. Usta bu üründen elde ettiği maddi kazançla geçimi temin ederken geleceğine de yatırım yapmaktadır.

Demirin diğer madenlerden öncelikli konuma geçmesi sertleştirme tekniğinin bulunmasından sonra gerçekleşmiştir. Fırınlardan keşfinden sonra akkor haline getiren demirin sertleştirilmesi, başta silah olmak üzere demiri öncelikli hale getirmiştir. Dolayısıyla demir her durumda üstünlüğün simgesidir; uygarlık yolunda tabiatın demirden yapılan araç gereçlerle biçimlendirildiği görülür. Medeniyet tarihinde demirin tarla-bahçe işlerinde sağladığı faydalar kadar, savaşlar yoluyla da üstünlüğü temsil ettiği görülmektedir (Eliade, 2003, s.24-30).

Madenlerin ortaya çıkışı her yönüyle “doğuma” benzemektedir. Bu anlamda maden cevherleri toprak ananın kutsallığının parçalarıdır. Eliade, demir çağının dünyanın görüntüsünü değiştirmeden önce insanoğlunun yaşamında çok sayıda ayin, mit ve simgeyi ortaya çıkardığını belirtmektedir. Mitolojik sistem içerisinde demircinin konumu da oldukça önemlidir. Evreni biçimlendirme gücüne sahip olan demircinin en büyük yardımcısı araçlarıdır. Dolayısıyla demirci, araçlarının (çekiç, körük ve örs) ruhu olduğuna inanılmaktadır. Bunlar demircinin yardımı* olmadan da büyüsel-dinsel güçleriyle işleyebilirler† (2003, s. 8-30).

Türk insanının tarihi kadar eski el sanatlarından birisi de demircilik mesleğidir. Demir, çok eski zamanlardan beri Türkün yaşantısının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Türklerde demir ve demirciler gücün ve otoritenin simgesi olarak bilinmektedir. Demirin Türkistan ve Anadolu coğrafyasındaki önemi, konuya mitolojik açıdan bakıldığında daha net olarak anlaşılmaktadır. Türkler, demircilikle ilgili zengin bir mitolojiye sahiptir. Göktürklerin ve Oğuzların dedeleri demirci olarak bilinmektedir. Bunun yanında eski Türklerde demircilik kutsal bir el sanatı olarak birtakım pratikleri içermekteydi. Bu inanca göre dokuz atası demirci olan bir kimse kam/şaman olabilme yeterliliğine sahiptir. Türkleri Ergenekon’dan kurtaran da bir demircidir (Ziya Gökalp, 1991, s. 267-268). Yabancı ülkelerden gelen elçiler, Türk yurduna girerken üzerinde taşıdığı bütün sihirlerden arınmaları amacıyla kızgın demirden atlatılmaktaydı. Ayrıca Göktürkler’de ve Moğollar’da bir ibadet olarak her yılın belli günlerinde Hakan’a ait demir ocağı yakılır ve ateşte kızdırılan demir, örs üzerinde dövülürdü. Bu eylemden sonra, bayram havasında kutlamalar yapılmıştır. Bu bayramın temelinde elbette Göktürklerin Ergenekon’dan çıkışı bulunmaktadır. Bu gelenek, hayvancılıkla geçimini sağlayan kırsal gruplarda Nevruz, tarımla meşgul olan kentli toplumlarda ise Hıdırellez olarak yaşatılmaya devam etmektedir (Oğuz, 2013, s. 114). Söz konusu bahar bayramlarında ateş ve demirle ilgili pratikler uygulanmaktadır. Benzer şekilde

* ‘Alet işler el övünür’ atasözü, bir yönüyle söz konusu durumu örneklemektedir.

† Demirin mitolojik boyutuyla ilgili detaylı bilgi için ayrıca bakınız: (Eliade, 2003, Uğur-Çerikan, 2014).

Anadolu'nun pek çok bölgesinde kötü huylu varlıklardan korunmak ve sihirlerden arınmak için kurşun dökme ritüeli halen uygulanmaya devam etmektedir (Ziya Gökalp, 1976, s. 41; İnan, 1998, s. 229-230). Geleneksel sağaltım/iyileştirme yöntemi olarak kurşun dökme bugünün kültürel ortamında (popüler kültürde) farklılık ve yaratıcılık peşinde koşan meraklı insanların deneyim ihtiyaçlarının bir sonucu olarak kültür ekonomistleri tarafından yeniden yorumlanmış ve beklentilere uygun bir tarzda kültürel ekonomik bir icra formu kazanmıştır*.

Giresun'da düzenlenen Mayıs Yedisi şenliklerinde ateş ve ocak kültü kapsamında değerlendirilen *saç ayaktan geçme ritüeli* de demirin toplumsal yaşam ve inanmalardaki önemine bir başka örnektir. Ayrıca Giresun'da cenaze törenlerinde cinsiyet ayrımı yapılmaksızın ölünün göbeği üzerine bıçak bırakılmaktadır†. Bir başka uygulamada balık saçması/serpmesi tavandan asılarak ölünün üzeri kapatılmaktadır‡. Benzer şekilde Anadolu kültüründe demirle ilgili kılıca yemin etmek, kapı girişlerine nal asmak vb. pek çok inanış bulunmaktadır. Özellikle Anadolu'da halen yaşatılan doğumla ilgili inanmalar çerçevesinde burada sıralanmayan pek çok uygulama bulunmaktadır.

Bir zanaat olarak demircilik, bozkırlı Türklerin en önemli uğraş alanlarından bir tanesidir. Bozkır Türklerinin savaş sanatlarında çok önemli bir yeri olan demir, savaşlarda üstünlüğü sağlayan önemli bir madendir. Kılıç, kalkan, kargı, mızrak, temren gibi savaş aletleri demirden yapılmıştır (Kafesoğlu, 2014, s. 307). Türklerin Türkistan coğrafyasından Anadolu'ya göçleri aynı zamanda bir kültürel göçü de beraberinde getirmiştir. Pek çok el sanatı gibi demircilik de kültürün ve güç sembolü olarak siyasetin önemli bir aracı olmuştur. Savaşlardaki öneminden dolayı silah üretimi kendi markasını ve kültürünü oluşturmuştur§.

* Kurşun dökme geleneksel yollarla yapılan uygulamalar dışında kent folkloru çevrelerinde özellikle yaşayan kültürel miras müzelerinde kültürel ekonomik bir içerik ve bir deneyim alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu uygulama belli bir ücret karşılığında müze ziyaretçilerine sunulan bir içerik olarak görülmüştür. Ankara'nın Beypazarı ilçesinde kurulan 'Yaşayan Müze', bu konuda önemli deneyim alanlarını bir araya getirmektedir.

† Konuyla ilgili görüşmelerimizde bıçak bırakma uygulamasının ölünün vücudunun şişmemesi amacıyla gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Ancak incelediğimiz kaynaklar ışığında bu uygulamanın kötü ruhları bertaraf etmek amacıyla gerçekleştirilen eski Türk inançlarının bir uzantısı olduğu açıktır.

‡ Bu uygulama ise ölen kişinin defin işleminin bekletilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Cibinlik misali bedeninin fare, kedi vb. gibi zararlı hayvanlardan korunması için gerçekleştirilmektedir. Aslında saçmanın eteklerinde kurşunların bulunması bu uygulamanın da demir ritüelleriyle ilgili yani kötü ruhlardan arınma amaçlı olduğunu düşündürmektedir. Bu uygulama modern tıbbın gelişmesi ve morgların yaygınlaşmasıyla birlikte terk edilmiştir (Özdemir, 2012).

§ Demirciliğin el sanatlarındaki başka bir unsuru olan savaş aletlerinin üretimi başlı başına müstakil bir çalışma alanıdır. Türkler savunma ve saldırı silahlarında önemli başarılar gösteren bir millettir. Mete Han döneminde vızıldayan oklar ve Türk kılıçları öneminden dolayı pek çok filmde birer motif olarak kullanılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un surlarını yıkmak için döktürdüğü Şahi Topları gibi pek çok önemli silahın üretimi Türk el sanatları ve ustalarının önemini göstermektedir. Ayrıca konuyla ilgili bakınız: (Göksu, 2008).

Demirin kötü ruhlardan korunmak amacıyla kapı üstlerinde at nalı olarak yer alması, silah olarak kullanılması ve nihayet bazı bölgelerde ölen kişinin cesedinin üzerine defin işlemi gerçekleşinceye kadar bir demir parçasının konulması benzer işlevler olarak yorumlanabilir. Demirden yapılan kılıç, ok, mızrak gibi saldırı silahları yanında kalkan, kask ve demir giyim kuşam savunma özellikleriyle gücü simgeler. Ustanın mahareti işlenen demirin dayanıklılığı ile ölçülür. Kılıcın keskinliği, okun ve mızrağın zırh delici özelliği kadar kalkan, kas ve demir giyimin sağladığı korunma güçlerin, ustalığın savaşıdır. “*Türkler zırh, kalkan, balta, kılıç, yay gibi savaş aletlerini bir aksesuar gibi giysilerinin tamamlayıcısı olarak taşımışlar ve onlarla tek vücut olmuşlardır*” (Uğur-Çerikan, 2014, s. 210).

Türkler arasında ant sembolü olan demiri ululamak için kılıcı çıkararak yanlamasına önlerine koyup “Gök girsin kızıl çıksın” deyişi söylenir. Bu sözünde durmazsan kılıç kanına bulansın, demir senden öcünü alsın demektir. Çünkü Türkler demiri büyük sayarlar (Kâşgarlı Mahmud, 1985, s. 362). Türk toplumunda kılıç, önemli bir ant sembolüdür. Dede Korkut Kitabı’nda bu konu zengin bir motif olarak işlenmiştir*. Trabzon Tekürünün kızı Selcen Hatun’u eş olarak almaya hak kazanan Kan Turalı, kâfir ilinde kendisine kurulan gerdeğe girmeyi kabul etmez: “...Kırk yirde otak dikdüirdi, kırk yirde kızıl ala gerdek dikdüirdi. Kan Turalı-y-ile kızı getirüp gerdeğe koydılar. Ozan geldi yilteme çaldı. Oğuz yiğidinün öykeni kabardı, kılıcın çıkardı yiri çaldı kertdi, ayıtdı-kim: Yir kibi kertileyin, toprak kibi savrılâyın, kılıcuma toğranayın, ohuma sançılâyın, oğlum toğmasun, toğar-ise on güne varmasun big babamuñ kadın anamuñ yüzün görmedin bu gerdege girer-istem didi...” (Ergin, 2004, s. 193). “Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu”nda da kılıç, üzerine ant içilen önemli bir semboldür. Destanın önemli kahramanlarından Egrek, kâfir illinde esir düşer. Bu durum kahramanın kardeşinden gizlenir. Segrek bir şekilde kardeşinin esir olduğunu öğrenir ve onu kurtarmaya karar verir. Onu engellemek isteyen annesi ile babası durumu Kazan’a haber ederler. Kazan Bey’in de önerisiyle Segrek nişanlısıyla hemen evlendirilir. Ancak bu girişim kahramanı yolundan döndürmez: “Oğlanı gerdege koydılar. Kız-ile ikisi bir döşeğe çıktılar. Oğlan kılıcın çıkardı, kız-ile kendü arasına bıraktı. Kız aydur: Kılıcuñ gider yiğit, murad vir murad al, sarılalum didi. Oğlan aydur: Mere kavat kızı men kılıcuma toğranayım, ohuma sançılâyım, oğlum toğmasun, toğar-ise on yaşına varmasun, ağamuñ yüzün görmeyinçe, ölmüş ise kanın almayınca bu gerdeğe girer-istem didi” (Ergin, 2004, s. 228). Dede Korkut Kitabından aktarılan bu ifadeler, Türklerde kılıcın dolayısıyla demirin üzerine yemin edilen bir ant sembolü olduğunu göstermektedir.

* Kılıca yemin etmeyle ilgili Dede Korkut kitabında çok sayıda örnek bulunmaktadır. Kılıç cesaret, korkusuzluk ve kahramanlık simgesidir. Konuyla ilgili ayrıca bakınız: (Ergin, 2004).

El Sanatları ve Gelenek İlişkisi

Geçmiş çok eskilere dayanan el sanatları kendi etrafında bir gelenek vücuda getirmiştir. El sanatları geleneğinin yaşatılmasında hiç şüphesiz usta-çırak ilişkisi önemli bir geleneksel eğitim sistemidir. Usta toplumsal amaca hizmet ederek, üretimini yaptığı sanatı, yetiştirdiği çıraklarla gelecek nesillere aktarmaktadır. Daha veciz bir ifadeyle usta, 'geleneğini [el vermek] ve adını', yetiştirdiği çıraklar sayesinde ölümsüz kılmaktadır. Eğer usta ve çırak maharetliyse yetiştirilen çırak ustayı geçmelidir. "*Boynuz kulağı geçmek deyimi*" konuyu özetleyen veciz bir ifadedir. Bundan dolayı el sanatları geleneğinde, 'çırak ustasını geçmezse o sanat ölür', anlayışı hâkimdir.

Usta çırak ilişkisi genellikle yaygın eğitimin konusudur; buna göre kişi öğrenmek istediği mesleğe yönelik olarak kendisini bir ustaya bağlar. Usta, kendisine bağlanan bu kişiye zamanla mesleki bilgi, görgü ve deneyimlerini aktarmaktadır. Yani yaygın eğitimde öğretim faaliyetleri belli kapsüller içinde usta-çırak ilişkisi temelinde aktarılmaktadır. Kültür içerisinde bu kapsüllere geleneksel bilgi denilmektedir. El sanatlarında da geleneğin yaşatılması geleneksel bilginin aktarımına bağlıdır. El sanatı ürünü geleneksel bilginin bir eşyaya dönüşümüyle ortaya çıkmaktadır ve geleneksel bilgi paralelinde "*özgünlük, gelenek ve bilginin aktarımı, sanat ve işlevin objede birleşmesi, coşku, sonsuz estetik ve güzellik arayışı gibi içkin kavram ve imgelerle fabrikasyon ürünlerden ayrılır*" (Öter, 2010, s. 174).

El sanatlarıyla ilgili geleneksel bilgi kuşaktan kuşağa daha ziyade usta-çırak ilişkisiyle ve uygulamalı sistemler içinde aktarılmaktadır. Çıraklık eğitimi OECD ülkelerinde de üzerinde durulan önemli konulardan bir tanesidir. "*Avusturya, Belçika, Almanya, Hollanda, İsviçre gibi ikili sistemde çıraklık eğitimi programları uygulayan ülkeler ile Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve İtalya'da ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin yüzde 70 ve daha fazlası meslek eğitimi programlarına kayıt yaptırmaktadırlar*" (Onuncu Kalkınma Planı, 2015, s.144).

Çıraklık, ustalığa giden yolda ve geleneğin aktarımında ilk basamaktır. Bu basamaktan başarıyla geçen çıraklar kalfa olmaya hak kazanır. Eğer kalfalar bu basamağı başarıyla tamamlayabilirlerse usta olmaya hak kazanırlar. Usta-çırak ilişkisi bağlamında kendisi bir eğitim kurumu sayılan el sanatı atölyeleri, pek çok kişinin ekmeğini kazanmasında rol oynayarak toplumsal kalkınma ve amaca hizmet etmektedir. Geleneğin ustaları, usta-çırak, usta-kalfa ilişkisinde sadece bir sanatı öğretmezler, onlar aynı zamanda geleneksel bilgiyle birlikte mesleğin adabını ve töresini de öğrenerek geleceğin ustaları olmaya ve geleceğin ustalarını yetiştirmeye hak kazanıp, ruhsat alırlar. Uygulamanın çok önemli bir mevki işgal ettiği el sanatlarında, geleneğin yaşatılmasında usta-çırak ve usta-kalfa ilişkisi çok önemlidir. Bazı ustalar, ekmeğini

elimden alacak düşüncesiyle çırak yetiştirmeye olumlu bakmazlar*. Burada bir bilinçsizlik söz konusudur. Çünkü geleneğin ustaları ekmeğini ve sanatını paylaşan kimselerdir. Geleneğin ustaları, çırak, kalfa ve usta yetiştirmek için gecesini gündüzüne katan, daha doğru bir ifadeyle çalışması gerektiğinden daha fazla çalışan kişilerdir.

Geleneğin ustaları da hiçbir şekilde üretecekleri ürünün aşamalarını ezberleme gibi bir yoldan geçmezler. Onların takip ettiği işlem basamakları tamamıyla özümseme sonucu öğrenilmiş ve tecrübe edilerek yaşam biçimine dönüşmüştür. Bir insan yemek yemeyi ezberlemek gibi bir ihtiyaç duymuyorsa herhangi bir meslek grubunda üretim yapmak için de bir ezberleme gereksinimi duymamaktadır. Bitkisel karışımlarla hazırlanan ilaçlar ve ev hanımlarının hazırladığı yemekler de aynı sürecin ürünüdür. Çeşitli deneyimlere bağlı olarak son şeklini alan bütün üretimlerin hepsi az veya çok birbirinden farklılıklar gösterir. El sanatının değeri de özgün olmasından diğer bir ifadeyle aynı tezgâhtan ve usta elinden çıkan ürünlerin benzer[ler]inden ayrılmasından gelmektedir.

El sanatları geleneğini üretilen ürünler bağlamında maddi kültür kapsamında değerlendirme yaklaşımları da bulunmaktadır. Ancak burada asıl korunması, yaşatılması ve aktarılması gereken ortaya çıkan maddi ürünler değil üretimi gerçekleştiren ürüne yönelik, üretim tarzı ve kültür, yani geleneksel bilgidir (Oğuz, 2013, s. 130).

Bir sanatçının icrasında olduğu gibi el sanatı ustasının üretimini yaptığı eser, onun için bir şaheser yaratımı sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır. Üretilen esere kültürel özgünlüğü ve ifade zenginliğini ustanın mesleki tatmin düzeyi ve ürünün kullanıcının beklentisine uygun olup olmaması belirlemektedir. Geleneğin ustası, kendisinden beklenen performansı gerçekleştirmeden önce hazırlık aşamasında hem psikolojik hem de fiziksel olarak kendini hazırlamaktadır.

Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, (UNESCO) 17 Ekim- 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris’te toplanan 17. genel kurulunda “*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi*”ni; 17 Ekim 2003 tarihinde 32.genel kurulunda “*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*”ni; 20 Ekim 2005 tarihinde 33. genel kurulunda “*Kültürel*

* Bu bilgi bir berber salonunda usta ve çırak ilişkisi, mesleğin geleceği için çırak yetiştirmenin önemi hakkında yaptığımız kişisel görüşmede kaydedilmiştir. Görüşme yaptığımız berber, mesleğinde uzun yıllar hizmet vermiş sekiz tane çırak yetiştirmiştir. Konuyla ilgili şu bilgiyi paylaşmıştır: “Çırak yetiştirmek zor iş; jilet ve makası eline teslim ediyorsun, yavaş yavaş öğretiyorsun. Genellikle ilk bizi tıraş ediyor, kesecekse de bizi kesiyor. Elin adamını kesemez ya. Yetiştirdiğim çırakların hep dükkânları var şimdi, hiç birisi yanımda çalışıp işimi kolaylaştırmadı. Hatta birisi inadına yapar gibi karşı sokağıma dükkân açtı, kızdım bir daha çırak yetiştirmedim” (EK. 2018).

İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi"ni kabul etmiştir*. UNESCO'nun imzaladığı ve taraf devletlerin kabul ettikleri bu üç sözleşme, dünya üzerinde var olan maddi ve manevi kültür unsurlarının evrensel bir miras olarak algılanıp korunmasını kabul eden belgelerdir. İlk sözleşme daha ziyade doğal ve maddi miras unsurlarına yönelik olan bir koruma ve yaşatma algısını güçlendirmiştir. Sözlü aktarım ve usta-çırak ilişkisiyle yaşatılan insanlık miraslarının Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesiyle korunması ve yaşatılması güvence altına alınmıştır. 2005 yılında imzalanan Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi ise kültürel kalıplaşmaya bir başkaldırı olarak yorumlanmalıdır. Bu sözleşme her şeyden önce popüler kültürün tek tipleştirici etkisini önlemeyi amaçlar. Dolayısıyla *"kültürel ifadeler, bireylerin, grupların ve toplumların yaratıcılığında kaynaklanan ve kültürel içerik barındıran"* (Oğuz, 2013, s. 252) pek çok çeşitleri olan yaratıcılıkları işaret eder. Tespit edilen bir kültür ürününü, bir bölgeye, sadece bir ustaya ve belli formlara sığdırma çabası kültürün özgünlüğünü korumaktan ziyade kültürel çeşitliliği tahrip etmektedir. *"Kültürel içerik kültürel kimliklerden doğan veya kültürel kimlikleri ifade eden simgesel anlam, sanatsal boyut ve kültürel değerleri ima eder"* (Oğuz, 2013, s. 252). Bu bağlamda ilgili sözleşme kültürel içerik çeşitliliğinin korunmasını ve gelecek nesillerle buluşturulmasını ön görmektedir.

Kültürümüz/geleneklerimiz geleceğimizdir, düşüncesini hayata geçirmek sürdürülebilir kalkınma açısından son derece önemli bir yaklaşımdır. Zorlama bir yaklaşımla kültürün yerelin belleklerinde saklanılmasını beklemek veya kültürü yerelle sınırlandırılıp içinde bulunulan yaşamdan dışlama anlayışı tek edilmelidir. Çünkü kültür, kimliğimizi şekillendiren, insanlar arasında saygı ve hoşgörüyü teşvik eden, aynı zamanda istihdam alanı yaratarak insanların yaşamlarını iyileştirmeleri için önemli fırsatlar sunan evrensel bir mirastır (Creative Economy Report, 2013, s. 9). Bu bağlamda sorgulanması gereken önemli konulardan birisi de hiç şüphesiz Türk el sanatları belleğidir. Türk el sanatları geleneği kendi içerisinde pek çok hikâyeyi barındırmaktadır. Bu mesleği icra eden ustalar geleneğin yaşayan kahramanları daha doğru bir ifadeyle geleneğin aktörleridir.

20 Ekim 2005 tarihinde Paris'te kabul edilen *"Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi"* kültürel çeşitliliği insanlığın belirleyici bir niteliği olarak kabul eder ve bu çeşitliliğin insanlığın ortak mirasını olduğu için korunması gerektiğini kaydeder (Oğuz, 2013, s. 247). Sözleşmeye göre kültürel çeşitlilik, *"grupların ve toplumların kültürlerinin ifade bulduğu biçimlerin çeşitliliği"* şeklinde tanımlamıştır. *"Kültürel çeşitlilik, yalnızca insanlığın kültürel mirasının kültürel ifadelerin çeşitliliği aracılığıyla ifade edildiği,*

* Bu çalışmada sözleşmelerin içeriğine yönelik bir bilgilendirme yapılmamaktadır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için UNESCO Türkiye Millî Komisyonu internet sitesine (<http://www.unesco.org.tr>) veya (Oğuz, 2013) adlı çalışmaya bakınız.

çoğaltıldığı ve aktarıldığı çeşitli yollarla değil, aynı zamanda hangi araç ve teknoloji kullanılırsa kullanılsın, muhtelif sanatsal yaratım, üretim, yayılım, dağıtım ve kullanım biçimleriyle de ortaya konulur” (Oğuz, 2013, s. 252).

UNESCO, Yaşayan İnsan Hazinesi sistemiyle birlikte somut olmayan kültürel mirası üreten geleneğin ustalarına, yani zanaatkâr insanlara dikkat çekmek istemektedir (Oğuz, 2013, s. 39). SOKÜM’e göre oluşturulan halkbilimi kadrolarında “*Yaşayan İnsan Hazinesi / Geleneğin Ustaları*” başlığı altında yedi kategoriden oluşan şu tasnif yapılmıştır: “1. *Âşıklar/Ozanlar*, 2. *Mahalli Sanatçılar*, 3. *Halk Oyunları Ustaları*, 4. *Geleneksel El Sanatları Ustaları*, 5. *Halk Hekimleri*, 6. *Ortak Belleğe Ait Değerli Bilgilerin Ender Bulunur Taşıyıcıları*, 7. *Bu Kategorilere Girmeyen Diğer Usta/Taşıyıcı/Sanatçı Kişiler*” (Oğuz, 2013, s. 155).

Burada üzerinde önemle durulması gereken konu hiç şüphesiz kültürel renkliliktir. Tek tipleşen sıradan bir yaşam biçimi hiç kimsenin arzuladığı bir durum değildir. Bir kültürün zenginliği ve renkliliği yani çeşitliliğiyle doğru orantılıdır. Kültürel çeşitlilik başta mutfak olmak üzere, mimaride, el sanatlarında, giyim-kuşamda vd. kültürel unsurlarda kendisini göstermektedir. Karadeniz’in mutfağıyla, Güneydoğu ya da Akdeniz mutfağı aynı değildir. Benzer şekilde mimari tarzlar ve el sanatları da farklı farklıdır. Yaşamın pek çok alanında görülen bu çeşitliliğin hem günümüz insanı hem de gelecek nesiller için bir gereksinim olduğu bilinmeli ve sürdürülebilir bir kalkınmada temel aktör olduğu hatırd tutulmalıdır. Kültürün hâlihazırda yaşatılan biçimleri gelecek nesiller için önemli bir hazine olarak algılanmalı ve dondurulmuş korunan nesnelere yaklaşımı yerine yaşamın içine yerleştirilmiş kültürel unsurlar olarak yorumlanmalıdır.

Usta çırak ilişkisi bağlamında kültürel çeşitlilik bireysel yaratıcılık üzerine kurulmuştur. Yaratıcılıkta en önemli unsur usta faktörüdür. Somut olmayan kültürel miras kapsamında UNESCO dünya mirasları listesine dâhil olan unsurlar dışında kültürel çeşitliliğin göstergesi olan yerel unsurlar da bulunmaktadır. Söz konusu unsurlar yerelin en önemli kültürel dinamikleri arasında yer alır. O zaman birbirini destekleyen unsurlar olarak kültürel çeşitlilik geleneksel bilgiye bağlıdır. Geleneksel bilginin çeşitliliği kültürel çeşitlilik anlamına gelmektedir.

Geleneksel bir meslek olarak demircilik sanatı aynı zamanda Türk kültürünün önemli somut olmayan kültürel miraslarından bir tanesidir. Hem işlevsel hem de kültürel bağlamıyla üretilen ürünler demircilik geleneğinin birer yansımalarıdır. Demircilik mesleğinde de somut olmayan kültürel miras unsuru, ustalık ve geleneksel bilgi bağlamlarıdır. El sanatlarının pek çok kolunda olduğu gibi demircilik mesleğinde de geleneksel bilgi ve görgü oldukça önemlidir. Çünkü geleneksel bilgi, kültür unsurunun yaşatılması için zorunlu olan plan, program ve süreçleri içermektedir. Geleneksel bilgi, el sanatlarının herhangi bir türünde üretim faaliyetinde bulunmak için ortaya konulmuş, yazılı veya görsel bir belgesi olmayan ancak çeşitli deneyimler sonucunda

özümsemiş bilgi formatıdır. Bu bağlamda geleneğin ustası, bu bilgi formlarını özümseyen ve toplumun sosyo-kültürel ihtiyaçlarından bazılarını yerine getirmek için bunu ürüne dönüştüren kişidir (John, 2010, s. 443).

Geleneğin ustası için yapılan her üretim ve icra/performans olayı bir iletişim biçimi oluşturur. Sözelimi yüz yüze bir ortamda âşğın destan icra etmesiyle bir ustanın icrası sonucu oluşan bir el sanatı ürünü ile onu kullanan kişi veya kişiler arasında sözlü olmamakla birlikte pek çok anlamsal ve işlevsel mesajlar içeren sosyo-kültürel bir iletişim süreci başlamıştır. Usta elinde şekil bulan her ürün bir bitişi veya sonlanışı değil yeniden bir başlangıcı anlatır. Buradaki geleneksel bilgi ve hikâye ürüne dönüşerek tezgâhtan ayrılmakta ve yaşamsal süreçlerde yeni üretim ve hikâyelere dönüşmektedir.

Giresun'da Demircilik ve Geleneğin Ustası Arif Ulusan

Demircilik mesleği hazırlık, (üretimi yapılacak ürüne karar verme süreci, ham madenin temini), üretim (demir ocağının yakılmasından ürünün kullanıma hazır hale gelmesini içeren süreç), pazarlama (talep veya arza bağlı olarak üretilen el sanatı ürününün toptan veya perakende olarak satışa sunulması, ihtiyaç sahibine ulaşması) değişkenlerini içermektedir.

El sanatında bir insanın yaşantısına dair derin izler bulunur. Saatler hatta günler süren bir imalatın sonucunda ortaya çıkan ürün, ustanın yaratıcılığının eseri olarak görülür. Usta bu esere kendinden pek çok şey katar; mesleğine olan sevgi ve saygısı, ustasından devraldığı geleneğin töresi, kişiliği ve alın terini de katmaktadır.

Her bölgede o bölgenin gereksinim duyduğu alet-edevat türünde ürünleri üreten geleneğin ustaları bulunmaktadır. Bu ustalar, atalarından öğrendikleri geleneksel bilgiyi ürüne dönüştürerek toplumsal ihtiyaçları gidermektedir. Ustaların isimleri ortaya çıkan ürünlere marka olmuştur. Giresun'da demircilik üzerinde Arif Usta, İnsaf Usta ve Avcı vb. ustalar aynı zamanda demirden yapılan önemli tarım ürünlerinin markalarıdır. Konuyla ilgili bir başka durumda ise ustaların isimleri unutulmuştur; onlar, demirci, beşikçi, kalaycı, sepetçi vb. gibi yalnızca geleneksel meslekleriyle anılmıştır.

İster hayvancılık ister tarımla ilgilenen toplumlarda demirciliğin önemi oldukça büyüktür. Bir medeniyetin inşasında demir çok önemli bir mevkii işgal etmektedir. Genel olarak Karadeniz Bölgesi'nde yaşam tarzının bir sonucu olarak diğer el sanatları yanında demircilik kendisini yaşanılır kılmış ve her zaman bir adım önde olmuştur. Giresun'da demir tabiatla/yeşille başa çıkmanın adıdır. Bilindiği üzere Giresun, tabiat unsurlarının zengin olduğu illerin başında gelmektedir. İl genelinde geçim büyük oranda fındık tarımıyla sağlanmaktadır; buna ilaveten mısır ve başka tarımsal faaliyetler de vardır. Tarımın insan yaşamındaki önemi, Giresun insanını gür tabiatla devamlı bir şekilde mücadelede etmek zorunda bırakmıştır.

Giresunlu demirciler başta bölge genelinde kullanılan “kazma, bel, meğel (ekin kazması, çapa), balta, nacak, girebi, orak, gegecan, tırpan, girinti” gibi ürünleri üretmektedir. Bu ürünler bölge tarımında son derece önemli görevler üstlenmektedir. Geçmişten günümüze tarım ve hayvancılıkla meşgul olan Giresun köylüsünün tarımsal aletlerle içli dışlı olduğu bilinen bir durumdur. Hemen hemen her evde toprağın işlenmesinde kullanılan birkaç tane büyük kazma (sivri kazma), tarla beli ve ekin kazması (meğel) bulunurken; bağ bahçelerin budanmasında, tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesinde kullanılan büyük balta (yassı balta), nacak (sivri balta), girebi, gegecan türünden kesiciler vardır. Ayrıca hayvanların beslenmesinde kullanılmak amacıyla bahçelerdeki otların biçilmesinde veya yabancı otların temizlenmesinde tırpan ve girinti önemli görevler üstlenen aletlerdir.

Demircilik geleneğinde kendi içerisinde yapım şekline göre soğuk ve sıcak demircilik olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Elbette demircilik konusundaki ilk işlemler ısıtılarak yapılmıştır. Soğuk demircilik mesleği ise daha çok endüstriyel gelişmelerle birlikte demiri işleme olanağı sağlayan aletlerin üretimiyle ortaya çıkmıştır. Çalışmada görüşmeler yaptığımız demir ustası Arif Ulusan mesleki yaşamında daha ziyade sıcak demircilik işleriyle meşgul olmuştur. Ancak daha çok kesme-birleştirme-vidalama sistemlerine dayanan soğuk demircilik işlemlerini de yaptığını belirtmiştir (Ulusan, 2018).

Fotoğraf 1: Arif Usta demir ocağında çalışırken.

Demircilik geleneği kapsamında üretimler yapan Arif Ulusan 1961 Giresun/Bulancak doğumludur. İlkokul mezunu olan Arif Ulusan, henüz çocuk denecek yaşta mesleğe merak sarmıştır. Arif Ulusan, 1975 yılında (14 yaşındayken) demirci ustası Koçoğlu Hacı İbrahim'in yanına çırak olmuştur. Giresun'un ünlü demircilerinden olan Koçoğlu Hacı İbrahim, Giresun/Bulancak ilçesindeki demirci dükkânında yetiştirdiği çıraklarla geleneğe önemli

hizmetlerde bulunmuştur. Gündüzleri dükkânda çalışan Arif Usta, ailesi köyde yaşadığı ve çarşıdan eve gidip gelmesi zor olduğundan geceleri de dükkânda, kendisine gösterilen yerde geçirmiştir. Ustanın çocukluk yılları oyun hamuru yerine demir hamuruyla oynamakla geçmiştir. O zamanını akranları gibi oyuncaklarla oynamak yerine “*demir, ocak, körük, mengene, örs, çekiç, makas*” vb. araçlarla mesleği öğrenmeye adanmıştır.

Arif Ulsan, ustasından geleneksel bilgiyi, mesleğin adabını ve töresini tam 11 yılda öğrenmiş ve 1986 yılında yani daha 25 yaşındayken kendi ekmeğini kazanacağı ve geleceğin ustalarını yetiştireceği demirci dükkânını işletmeye açmıştır. Bu dükkân, Arif Usta'nın yaşamını şekillendiren en önemli mekândır. Arif Ulsan, geleneksel bilgiyi öğrenmekle birlikte mesleğin sağladığı teknolojik imkânlarından da faydalanmıştır. Dükkân açıldıktan yaklaşık bir yıl sonra mutlu bir evliliğe imza atan Arif Usta, eşinin bileziklerini satarak dükkân için önemli olan Şahmerdan isimli makinayı satın almıştır. Bu durum eşler arasında birlik, beraberlik ve dayanışma örneğidir. Söz konusu makine Arif Ustanın en büyük yardımcısı olmuş, çok sayıda ürünü kısa sürede işlemiş ve bu da işlerinin açılmasını sağlamıştır. Arif Usta yıllarca sürdürdüğü meslek yaşamında üç tane çırak yetiştirmiş; yerel bir girişimci olarak geleneksel mesleğini aktarmak için elinden geleni yapmıştır. Ancak üretimin zor olması, zorunlu eğitim ve teknolojik gelişmelerle bağlı arz talep dengesinin bozulması vb. pek çok etkenden dolayı usta çırak sistemi kesintiye uğramıştır.

Arif Ulsan üç çocuklu bir ailenin geçimini demircilik mesleğiyle sağlamıştır. O, bu özelliğiyle mesleğini işlevsel biçimde sürdüren geleneğin taşıyıcıları arasında yer almıştır. Çoğu zaman arz talep dengesini dikkate alarak üretim gerçekleştirmiştir. Ama bazen çok çalışıp pazarlara toptan satışlar gerçekleştirmiştir. Bazen de kendi ürünleri satmak için çeşitli pazarlara çıkmıştır. İhtiyaç durumlarında büyük oğlundan yardım almıştır. Ancak usta kendi yaşantılarından yola çıkarak oğlunun demircilik mesleğini öğrenmesini de istememiştir. Çünkü demircilik zor ve zaman alıcı bir meslektir; bunun için oğlunun derslerinden ve eğitiminden geri kalmaması amacıyla dükkâna girmesine çoğu zaman fırsat vermemiştir. Usta, uzun yıllar sürdürdüğü mesleğini birçok nedene bağlı olarak bırakmıştır. Bunda günümüzde tarımsal faaliyetlerin daha teknolojik aletlerle sürdürülmesi, demirciliğin eski önemini kaybetmesi ve sağlık sorunları gibi unsurlar etkili olmuştur. Arif Usta en büyük yardımcısı olan Şahmerdanı genç girişimcilere devrederek geleneğin yaşatılması yolunda önemli bir görevi daha yerine getirmiştir* (Ulsan, 2009; Ulsan, 2018).

* Arif Ulsan, Türk el sanatları geleneğine ve somut olmayan kültürel miras unsurlarına değer veren ustalardan bir tanesidir. Demirci ustası, 2009 yılında oğlu Mehmet Ulsan'ın da girişimleriyle Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü bölüm başkanı Prof. Dr. M. Öcal Oğuz'un önemli çabalarıyla kurulan Somut Olmayan Kültürel Miras

Fotoğraf 2: Girebinin sanatsal yolculuğu

Kömür demirciliğin can damarıdır. Demir işlenmeden önce ısıtılması gereken metaller arasındadır; kömür, bu işlemlerde başat unsurdur. Çünkü kömür, güçlü ve devamlı bir enerji kaynağı olduğu için demirin kısa sürede işlenmesine olanak verir. Demircilik sanatında eğer bir madenin işlenip demir elde edilmesi söz konusu değilse bu geleneği besleyen hammadde kaynağı çoğu kez hurda demirler olmuştur. Bu aynı zamanda kendi içinde bir geri dönüşüm sistemini ifade etmektedir; dolayısıyla halk ekonomisi kapsamında yorumlanabilir.

Demircilik sanatı iki aşamada değerlendirilebilir. Bunlardan iki yapılacak ürünün kalıbının hazırlanmasıdır. Bu aşamada demir ocakta kızdırılarak örs üzerinde çekiş, balyoz vb. araçlarla belli şekillere sokulur. Kalıbı hazırlanmasından sonra ikinci aşamaya geçilir. Bu aşamada kalıbı çıkarılan ürün çeşitli aşamalarda sertleştirilir; bu işleme çelikleme veya su verme denilmektedir. Demirden yapılan ürünlerin sertleştirilmesi önemli bir konudur. Ustanın asıl mahareti, geleneksel bilginin sergilendiği yer yapılan kesici ürünlerin keskin kısımlarının çelikleştirilmesinde ortaya çıkar. Bu işlem için sabun, motor yağı ve saf su gibi maddeler kullanılmaktadır*.

Önceden hazırlanan ürün su verilmek üzere ocağa atılır; belli bir sıcaklığa gelip yumuşadığında su verilecek kısma sabun sürülür ve ürün tekrar ocağa atılır. Ürün bir süre sonra ocaktan çıkarıldığında sabun sürülen yerin beyazladığı görülür. Ürünün bu beyaz kısmı su veya yağa batırılarak sertleştirilir. Bu işlem ustanın maharetine ve demirin sertliğine ve yumuşaklığına göre bir veya birkaç sefer seferde gerçekleşebilir. Su ile çelikleme işlemi daha zordur; kızgın demir soğuk suya girdiğinde çok sertleşir ve atma yapabilir, bu işlemi yapan ustanın çok maharetli olması gerekir. Demircilikte çoğunlukla yağ ile çelikleme tercih edilmektedir (Uluslan, 2018). Romalılar kılıçlarını sertleştirmek için köleleri kullanmışlardır; ocakta kızdırdıkları kılıçları sıcaklığına kölelerin vücuduna saplayarak su verdikleri kaydedilmiştir (Alpaslan ve Polat, 2014, s. 37).

Müzesi'ne üretimini yaptığı ürünlerden bağışta bulunmuştur. Ustanın eserleri halen Hacı Bayram Veli Üniversitesine aktarılan müze koleksiyonunda sergilenmeye devam etmektedir.

* Demirci ustaları el mahareti ve mesleğin sırrı gereği bu kısmı detaylı bir şekilde aktarmayı tercih etmezler. Demirin ocakta kızdırılma süresi, su veya yağa batırılması ve bekleme süresi, demirin geçirdiği renk değişimleri vb. birçok konu süreli ve gözle görülebilir işlem basamaklarından oluşmaktadır.

Sıcak demirci ustanının kullandığı araç-gereç ve terimler şunlardır: **Küpü:** Sapın takıldığı yer. **Mengene:** Demirin çeşitli işlemlerde daha kolay işlenmesi için sıkıştırma sistem. **Körük:** Sıcak demircilikte, demiri ısıtmak için ateşi üflemeyle canlı tutmaya yarayan dinamo sistemidir. **Makas:** Demiri kesmek için kullanılan araç. **Maşa:** Sıcak demir parçalarını tutmaya yarayan alet. **Şahmerdan:** Sıcak demircilikte, demiri sıkıştırma ve şekil vermede kullanılan yardımcı makine. **Araba makasları:** Araçların yük dengesini sağlamada kullanılan parçadır. **Küplevi kalıbı:** Küpüye şekil vermek için kullanılan kalıp (Uluslan, 2018).

Giresun tarımında tabiat koşullarına göre kısmen de olsa bir makineleşme bulunmaktadır. Geçmişte sadece bilek gücüne dayalı işleme, kesme ve biçme aletleri kullanılırken günümüzde tarla sürmede kullanılan patpat motorları ve traktörler geleneksel bellerin; el testerelerinin yanında elektrikli ya da sıvı yakıtlı motorlu testereler girebi ve baltaların; motorlu çim biçme makineleri de geleneksel tırpan ve girintilerin yerini alarak üretim-tüketim dengesini büyük oranda etkilemiştir.

Fotoğraf 3: Ham maddelerin ürüne (girebi) dönüşmesi

Geleneksel sanatçılar yaşamlarını sürdürebilmek için modern sanayi ile rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Sanatçılar da toplumun beklentisine göre üretimlerini değiştirmektedir (John, 2010, s. 446). Günümüzde demircilik mesleğinde çalışan pek çok usta sadece tamir işleriyle meşgul olmakta, sıcak demirciliği başka ustalardan alınan ürünlerin satımı şeklinde sürdürmektedir ve geçim kaynağı olarak daha çok soğuk demircilikle meşgul olmaktadır. Bu bağlamda dükkân kepenkleri, apartman girişinde kullanılan demir kapılar, profil çatı sistemleri, merdiven korkulukları ve balkon demirleri, bağ-bahçe süslemelerinde kullanılan aksesuarlar söz konusu üretimleri örneklemektedir.

El sanatı için asıl tehlikeli durum, üretimin usta malı olmak yerine makine malı olmasıdır. Bu durum nesiller boyu aktarılan geleneksel bilgiyi ve üretimlerdeki sosyo-kültürel bağlamı ortadan kaldırarak el sanatları geleneğini zayıflatmaktadır. Makine üretimi olan ürünler birbirinin tıpatıp aynısıdır. Daha kısa sürede üretilme gibi özelliklere sahiptir; ancak demircilikte tüketiciler

makine yapımı ürünleri el yapımına göre daha az tercih etmektedir. Demir hamurunun iyi işlenmemesi, kısa sürede piyasaya sürülmesi, dayanıksız ve kalitesiz üretimler sonucunda geleneksel bilgi ve usta mahareti gölgelenmektedir. Elbette üretimleri hızlandırmak ve daha kolay şartlarda üretimde bulunmak için geleneğin ustaları da birtakım teknolojik ürünlerden faydalanmaktadır. Ancak söz konusu durum geleneksel bilgi ve usta maharetinin önüne geçmemektedir.

Bugün Anadolu'nun pek çok bölgesinde çeşitli isimlerle kurulan daha çok etnografik malzemeleri içeren müze koleksiyonları, el sanatının pek çok türüne, en çok da demir ve demircilikle ilgili el sanatlarına yer vermektedir. Söz konusu ürünler, somut kültürel miras unsurları olarak korunmaktadır. Ancak bu ürünlerin Türkiye'nin pek çok coğrafi bölgesinde yaşatılan üretim geleneğine yönelik planlı-programlı bir koruma çalışmasında bulunulmamaktadır. Daha doğru bir ifadeyle geleneğin aktarımında önemli bir görev üstlenen geleneksel bilgi ve bu bilgiyi taşıyan/yaşatan geleneğin ustaları konusunda yani kültürün somut olmayan kültürel miraslarıyla ilgili planlı programlı çalışmalar yapılmamaktadır. Ancak unutulmaması gereken demirciliği yaşatan ustalar önemli bir geleneğin ustaları ve bu yönüyle de geleneği yaşatan insan hazineleridir. Bu bağlamda her şeyden önce kültürü benimseme bilinci geliştirilmelidir. Bilindiği üzere kişi kendisine ait olanı ne pahasına olursa olsun korumaktadır. Bu bağlamda somut olmayan kültürel mirası üreten, yaşatan, koruyan ve kuşaktan kuşağa aktaran topluluk, grup ve bireylerin etkin, gönüllü ve nitelikli katılımının sağlanması gerekmektedir (Oğuz, 2013, s. 127). Ortak bellek yaklaşımına göre somut olmayan kültürel miras, paylaşılan bir deneyim olarak tarihsel süreklilik içinde ortaya çıkan ve insanlığın gelecekte de ihtiyaç duyduğu bir birikimi işaret eder (Oğuz, 2013, s. 64). Burada ayrıca belirtilmesi gereken bir başka olgu da Arif Usta gibi pek çok ustanın geleneksel tarzlarda yaptıkları üretimler, ileride hazırlanacak olan Giresun somut olmayan kültürel miras envanteri kapsamında değerlendirilmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada geleneksel demircilik mesleği, üretim-dağıtım-tüketim dengesi bir ustanın yaşantısından hareketle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kadim bir meslek olan demirciliğin değişen yaşam koşullarına bağlı olarak önemli bir dönüşüm sürecine girdiği görülmüştür. Makalede incelenen demircilik mesleğinin günümüzde üretim-tüketim ve geleneğin yaşatılması bağlamında zor bir süreç geçirdiği ortadadır. Demircilik de pek çok diğer el sanatı gibi ötekileştirilmeye maruz kalmış, aşırı endüstrileşmeye bağlı olarak pek çok atölye ve tezgâhın kapandığı gözlenmiştir. Giresun örneğinde demircilik mesleği birkaç usta dışında neredeyse kendi haline terk edilmiştir. Özellikle kentleşmeye bağlı olarak çiftçiliğin terk edilmeye başlanmasıyla veya teknolojik alet ve ekipmanların işe koşulmasıyla geleneksel yollarla üretimi gerçekleşen demir araç-gereçlerin kullanım alanı da daralmıştır. Bahçe budama işlemlerinde

kullanılan girebi - nacak - balta vb. araç gereçlerin yerini testerelerin (özellikle motorlu kesiciler) alması, tarlaların bel-meğel/ekin kazması vb. yerine patpat veya traktörlerle sürülüp ekilmesi, ot biçme işlemlerinin orak, girinti, tırpan vb. yerine motorlu tırpanlarla yapılması ve kurutma ilaçlarının kullanılması geleneksel sistemin kesintiye uğramasında etkili olmuştur. Burada her ne kadar teknolojik araç-gereçlere yüksek miktarda ücret ödense de işe ayrılan sürenin kısalması üreticinin tercihlerinin değişmesinde etkili olduğu görülmüştür.

Tarihin en eski dönemlerinden günümüze değin demircilik mesleği daha ziyade sıcak demircilik olarak sürdürülmüştür. Ancak günümüzde tarım merkezli sıcak demirciliğin yerini teknolojik araçların alması soğuk demirciliğin gelişmesinde etkili olmuştur. Bu duruma bağlı olarak küçük demirci atölyeleri de değişim geçirmiştir. Soğuk demircilik daha çok çark veya makasla kesme, kaynak veya vida ile birleştirip mamul ürüne dönüştürme işlemidir. Sıcak demirciliğe göre daha kolay olduğu belirtilmiştir. Demirin günlük yaşamda kullanım alanının geniş olmasına karşın günümüzde küçük atölyelerde daha ziyade karyola, yangın merdivenleri, merdiven tırabzanları, balkon korkulukları, demir kapı, pencere kapak ve demirleri, demirden soba, ızgara, barbekü ve çeşitleri vb. ürünlerin yapıldığı görülmüştür. Bunun dışında kalan birçok ürünün, üretim ve maliyet dengesine bağlı fabrikasyon olduğu gözlenmiştir.

Günümüzde geleneksel olarak nitelenen ürünlerin işlevlerinde yaşanan önemli dönüşüm mesleğin kendisine yeni alanlar açmasında etkili olmuştur. Bu anlamda diğer el sanatları gibi demircilik mesleğinin hızlı geliştiği alanlardan birisi de hediyelik eşya pazarıdır. Geleneğin ustalarının hitap ettiği çevreler de üretimden (üründen ürün üretimi) sergilemeye yönelen ürünlere doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Alışkanlıkların değişmesi elbette zordur ama geleneğin geleceğe aktarılması ve mesleğin geleceği açısından tarla ve bahçeden sergi ve turizme yönelen bu işlevsel dönüşüm göz önünde bulundurup ustaların bu alanda üretim yapmaları teşvik edilmelidir. Geleneğin ustaları da bilgi ve üretimleriyle ilgili paydaşların (kültür işleri, belediyeler sivil toplum kuruluşları vb.) girişimleriyle popüler kültürde kendine yer edinmelidir. Bugünün popüler kültür mekânları (müzeler, kafeteryalar, restoranlar vb.) geleneksel unsurların ve yeni simgesemollerin dekor olarak kullanıldığı yerlerdir. Bir örnekle açıklamak gerekirse günümüzde atın bahçe ve tarlada kullanım alanının daraldığı söylenebilir; atlar sadece hipodromda veya çiftlikte ticari amaçla kullanılmaktadır. Ama bir hediyelik eşya ya da aksesuar olarak nal ticareti geçmişte olduğundan daha geniş bir pazara sahiptir. Ayrıca demirden kolye-bilezik, saatler, çakı, anahtarlık, vazo, biblolar, zil ve çanlar, kalemlikler, bardak, tabak-çanak, minyatür arabalar vb. aksesuarlar, sehpa, masa-sandalye ayakları, kapı tokmakları, vb. çok geniş bir hediyelik eşya sektörü bulunmaktadır. Dolayısıyla el sanatları unsurlarının günümüz popüler kültür ve turizm alanında önemli bir kalem olduğu yadsınmaz. Demirci ustalarının atölyelerini turistlere açmaları, demirin ürüne dönüşümünü izleme ve deneyimleme fırsatı veren aktivitelerin geliştirilmesi

geleneğin ustalarının ihtiyaç ve beklentilerine karşılık verebilir. Ayrıca bu ürünlerin sanal pazar, gittigidiyor.com, sahibinden.com vb. internet siteleri ve sosyal medya üzerinden e-ticaret kapsamında pazarlanması için girişimlerde bulunulabilir.

Kaynaklar

- Akpınarlı, F. vd. (2014). *Kahramanmaraş El Sanatları*. Cilt: 1. Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları
- Alpaslan, Y. ve Cavit P. (2014). *Eski Maraş'ta Demircilik ve Demirciliğe Bağlı Sanatlar*. Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları.
- Arlı, M. (1984). "El Sanatlarının-Gerileme, Kaybolma ve Öğretim Biçimlerinin Değişme Nedenleri ile Geliştirilme ve Yaşatılmasına İlişkin Öneriler". *I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yay. Sayfa: 41-51.
- Barışta, H. Ö. (1998). *Türk El Sanatları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Eliade, M. (2003). *Demirciler ve Simyacılar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ergin, M. (2004). *Dede Korkut Kitabı-I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Glassie, H. (1993). *Günümüzde Geleneksel Türk Sanatı*. (Çev. Yasemin A. Süha Oğuzertem). İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Göksu, E. (2004). *Türk Kültüründe Silah*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- İnan, A. (1998). "Türklerde Demircilik Sanatı: Tarihte ve Folklorunda". *Makaleler ve İncelemeler*. Cilt: II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. Sayfa: 229-231.
- John, S. S. (2010). "Traditional Knowledge of Folk Crafts in Tamil Nadu". *Indian Journal of Traditional Knowledge*. 9, (3), 443-447.
- Kafesoğlu, İ. (2014). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Kahveci, M. (1998). "21. Yüzyıla Girerken Geleneksel Türk El Sanatları". *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*. Sayfa: 387-397.
- Kâşgarlı Mahmud. (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi-I*. (Çev. B. Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Oğuz, M. Ö. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık
- Öter, Z. (2010). "Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi". *Millî Folklor*, 22, (86), 174-185.
- Polat, C. (2014). *Osmanlı'dan Günümüze Maraş'ta Bakırcılık*. Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları
- Uğur-Çerikan, F. (2014). *Türk Kültüründe Demir*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi.

UNESCO. (2013). *Creative Economy Report*. Published by the United Nations Development Programme.

Ziya Gökalp. (1976). *Türk Töresi*. (Haz. Hikmet Dizdaroğlu). Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları

Ziya Gökalp. (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*. (Haz. Yusuf Çotuksöken). İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Kaynak Kişi

Özdemir, Ahmet. (2012). *Cenaze Defin Merasimleriyle İlgili Bir Sohbet*, Giresun/Espiye 1965 doğumludur. İlgili notlar bir sohbet esnasında tutulmuştur.

Uluslan, Arif. (2018). *Sıcak Demircilik*, [Giresun/Bulancak 1961 doğumludur. Bu derleme, 20.01.2018 tarihinde Mehmet Özdemir tarafından tutulmuştur. İlgili notlar Mehmet Özdemir arşivindedir].

Uluslan, Arif. (2009). *Karadeniz Bölgesinin Giresun İlinde Bir Tarım Aleti Olarak Kullanılan Girebi'nin Yapım Aşamaları, Araba Makaslarından Girebi'ye*. [Bu notlar 11.02.2009 tarihinde Mehmet Uluslan tarafından kaydedilmiştir. İlgili derleme kayıtları Mehmet Özdemir arşivinde de mevcuttur].

İnternet Kaynakları

<http://www.tesk.org.tr/tr/yayin/88/2.php> [Erişim Tarihi: 12.01.2018].

Seyahat Acenteleri Çalışanlarında Duygusal Zekânın Kişisel Gelişim İnisyatifi Alma Becerisine Etkisinde Psikolojik Şiddetin Aracı Rolü

Ayhan BAYRAM*

Ece ZEYBEK YILMAZ*

Öz

İnsanın yaşamı boyunca karşılaştığı şiddetin psikolojik açıdan iş hayatında birçok olumsuz etkileri bulunmaktadır. Duygusal zekânın kişinin karşılaştığı olumsuzlukların üstesinden gelmesi ile olan ilişkisi de göz önünde bulundurulduğunda gelişimine etki eden duygusal zekâ (EI) oranlarının farklılık gösterdiği, bu nedenle gelişim için duygusal zekânın rolünün çok daha fazla olduğu söylenebilir. Kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi çalışanların kendi görev tanımlarında olmaksızın bireysel performanslarını ve örgütün etkililiğini arttırmak için üstlendikleri roller olarak da ifade edilmektedir. Araştırmada seyahat acentesi çalışanlarında duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisinde psikolojik şiddetin aracılık etkisini belirlemek için kolayda örnekleme yöntemine göre İstanbul ilinde faaliyet gösteren seyahat acentalarında çalışmakta olan 361 kişiye anket yapılmış, hatalı ve eksik olan 11 anket elendikten sonra 350 ankete analiz uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 24, Amos 24 ve Process makrosu kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler sonunda, duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Psikolojik şiddetin kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi üzerindeki etkisi araştırılmış negatif yönlü ve anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Analizler sonucunda, duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi üzerindeki etkisinde psikolojik şiddetin kısmi aracı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Duygusal zekâ düzeyinin artırılması seyahat acenteleri çalışanlarının kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi düzeylerine katkı sağlayacaktır. Çalışanların duygusal zekâ düzeylerini artırıcı faaliyetler, etkinlikler ve uygulamaların yapılması, psikolojik şiddeti azaltmasından dolayı çalışma ortamına olumlu etki sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Duygusal Zeka, İstanbul, Kişisel Gelişim İnisyatifi, Seyahat Acentası, Psikolojik Şiddet

Mediating Role of Psychological Violence in the Effect of Emotional Intelligence on the Purpose of Personal Development Initiative Skills in Employees of Travel Agencies

Abstract

During people life of lives violence that there are many negative effects of in terms of psychology of business life. Considering the relation of emotional intelligence to overcoming the negativities of the person, it can be said that the rates of emotional intelligence (EI) affecting development are different and therefore the role of emotional intelligence for development is much more. Personal development initiative skills are also expressed as roles that employees undertake to increase their individual performance and organizational effectiveness without their job descriptions. In the study, in order to determine the mediating effect of psychological violence on the effect of emotional intelligence on personal ability to take personal development initiative, firstly survey was done to 361 people working in the province of Istanbul operating in travel agencies and according to the sampling method the analysis 350 questionnaires were performed after 11 questionnaires were eliminated which are incorrect or missing. The data were analyzed by using SPSS 24, Amos 24 and Process macro. As a result of analyzes, it has been determined that psychological violence has a partial mediating effect on the effect of emotional intelligence on the initiative skills of personal development. Increasing the level of emotional intelligence will contribute to the level of the skills of travel agents to take personal development initiatives. It is thought that the employees will have a positive effect on the work environment because of reducing the psychological violence, making business, activities and practices that increase the level of emotional intelligence.

Keywords: Emotional Intelligence, İstanbul, Personal Development Initiative, Travel Agency, Psychological Violence

Received/Geliş: 05.07.2019

Accepted/Kabul: 11.11.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Görele Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Ulaştırma ve Lojistik Bölümü, ayhan_bayram1987@hotmail.com, [ID/0000-0003-0640-8106](https://orcid.org/0000-0003-0640-8106)

* Öğr. Gör., İstanbul Arel Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, ece.zeybek@hotmail.com.tr, [ID/0000-0002-6708-9017](https://orcid.org/0000-0002-6708-9017)
(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Emek-yoğun işletme yapıları göz önünde bulundurulduğunda en önemli sermayenin insan olduğu söylenebilir. Bu nedenle insanın psikolojik ve fiziksel olarak iyi olma durumu iş yerinin başarısı üzerinde de etkilidir. Turizm sektörünün yapısı düşünüldüğünde hizmet odaklı olması, terfi olanaklarının kısıtlı olması, bireyin gerek iş yerindeki mesai arkadaşlarıyla gerekse müşteri ile olan yoğun etkileşimi nedeniyle psikolojik şiddetle karşılaşma olasılığının yüksek olduğu söylenebilir. İnsanların doğası gereği şiddet eğilimli olması, insan odaklı olan bu sektörde araştırma yapılmasını önemli kılmaktadır. Seyahat acentelerinin ise yapısı gereği kişisel inisiyatif alabilmeyi gerektiren işletme türlerinden biri olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda bireyin psikolojik şiddetle karşılaşması durumunda, duygusal zekâ durumuna göre kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi olup olmadığı önem teşkil etmektedir. Yapılan literatür taramasında, emek-yoğun turizm sektöründe çalışanların yaşadıkları psikolojik şiddet sorununu aşmalarında duygusal zekânın olumlu etkisi olup olmadığını ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir çalışmanın olmadığı belirlenmiştir. Literatürde yer alan bu eksikliği giderebilmek için bu çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle bu psikolojik şiddet, duygusal zekâ ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi kavramlarına değinilerek, bu konuda yapılan çalışmalar ele alınacak olup, sonrasında araştırmanın yöntemi, bulgular ve sonuca yer verilecektir.

Psikolojik Şiddet

İşyerinde Mobbing 1980’li yıllarda Heinz Leymann tarafından, bir ya da birkaç kişinin (en fazla 4) her gün ya da birkaç gün arayla sistematik olarak psikolojik açıdan zarar veren davranışlar sergilemesi olarak ifade edilmektedir. Psikolojik şiddet için en kısa süre 6 ayken, ortalama 15 ay ve kalıcı etkilerinin ortaya çıkmasına neden olan en uzun sürenin 29-46 ay arasında olduğu ortaya çıkmıştır (Tengilimoğlu ve Mansur Akdemir, 2009, s. 70-71). Psikolojik şiddetin nedenleri tam olarak ortaya konulamamakla beraber uygulayanın kişilik bozukluklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer yandan psikolojik şiddetin sürekliliği kişinin zaman içerisinde yılmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda direnç gösterse de psikolojisinin olumsuz etkilenebileceği ya da bir süre sonra işten ayrılmasına neden olabileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda kişi işten ayrılmasa da iş için verimli kararlar alma gayesinden zaman içerisinde uzaklaşabilmektedir.

Psikolojik şiddet, yıldırma, iş yerinde zorbalık, duygusal taciz gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Ayrıca, işyerinde çalışan bir veya birkaç hedef üzerinde çalışmasını zorlaştırıcı, kendisine savunma fırsatı verilmediği, kaçmasını gerektiren davranışların ortaya çıkmasına neden olan agresif davranışlar olarak da ifade edilmektedir (Einarsen, 1999, s. 1). Pek çok farklı şekilde ortaya çıkabilen psikolojik şiddetin alt boyutları: İletişimi engellemeye ve kendini göstermeye

yönelik saldırılar, sosyal ilişkilere yönelik saldırılar, itibara yönelik saldırılar, yaşam kalitesi ve mesleki duruma saldırılar, kişinin sağlığına doğrudan saldırılar olmak üzere beş grup altında toplanabilir (Yalçın ve Tekin, 2016, s. 4; Kement ve Batga, 2016, s. 408). Benzer şekilde Quine (2013) psikolojik şiddetin boyutlarını sırası ile mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama davranışları “izolasyon”, aşırı iş yüküne tabi tutma ve istikrarsızlaştırma davranışları olarak ortaya koymuştur (İnce Ayaydın, 2012, s. 78; Bayram ve Atan, 2016, s. 404). Quine’nin alt boyutlarını kısaca açıklamak gerekirse: Yapılan işe yönelik sürekli kusur bulunması, kapasitenin üzerinde iş verilmesi, ortak işlerin olumsuzluklarından sadece mağdur olan kişinin sorumlu tutulması, sorumlu olunmayan konularda suçlanma, mesleki yeterliliğin sorgulanması, yapılan işin küçümsenmesi, performansa yönelik sürekli olumsuz görüş bildirilmesi, yapılan işin dolaylı olarak sürekli kontrol edilmesi gibi davranışlar mesleki statü ile ilgili tehditler olarak kabul edilmektedir (Köse Günal ve Yıldırım, 2013, s. 101). İngiltere’de İşte Saygınlık Kanunu esasınca en az iki kere yöneltilen kırıcı, kaba, hakaret edici, kötü niyetli veya küçük düşürücü davranışlar kişisel saygınlık tehdidi olarak kabul edilmekte ve psikolojik şiddet kapsamında değerlendirilmektedir (Karslıoğlu Yeni, 2013, s. 77). Bireyin görmezden gelinmesi, konuşmak istediğinde dikkate alınmaması, mevcut görev ve sorumluluğunun elinden alınarak daha düşük kademedede çalışan birine verilmesi, toplantılar konusunda haberdar edilmemesi, önerilerinin eleştirilmesi, sözünün kesilmesi, gönderilen e-posta vb. iletilere cevap verilmemesi, işle ilgili bilgilerin saklanması gibi hususlar dışlanma davranışları “izolasyon” olarak ifade edilmektedir (Köse-Güenal ve Yıldırım, 2013, s. 101). Çalışanların sayısının yetersiz olmasının yanında, yapılan işin fazla olması, zaman baskısının olması gibi hususlar aşırı iş yüküne tabi olma olarak kabul edilmektedir (Tınaz, 2013, s. 335). Haber vermeksizin hedeflerde değişiklik yapılması, çabaların değersiz görülmesi, özgüven kırıcı davranışlar sergilenmesi, bireye danışılmaksızın sorumluluk alanlarının değiştirilmesi istikrarsızlaştırma olarak ifade edilebilir (Fettahlıoğlu ve Tatlı, 2015, s. 63).

Tengilimoğlu ve Akdemir Mansur (2009) yaptıkları çalışmada psikolojik şiddet ile duygusal bağlılık (birey ve örgütün amaçlarının kesişmesi) ve normatif bağlılık (çalışanın örgütte kalmaya zorunlu hissetmesi) arasında ilişki olduğu, devam bağlılığı arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığını belirlemiştir. Diğer yandan psikolojik şiddetin insan yaşamını sadece iş yaşamında değil sosyal hayatında da etkilediğine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Çekin, 2014, s. 19). Yalçın ve Tekin (2016) yaptıkları çalışmada psikolojik şiddetle örgütsel bağlılık arasında bir ilişki olmadığı, ancak kendini göstermeye ve iletişimi engellemeye yönelik saldırılara ilişkin az da olsa olumsuz etki yapabileceğini (etkileyebileceği) belirlemişlerdir. Mobing üzerine yapılan araştırmalara göre, kurumların % 63’ünde psikolojik şiddeti önlemeye yönelik herhangi bir yaptırımın uygulanmadığı, çalışanların % 90,7’sinin ise gereksiz görevler olumsuz eleştiri,

küçümseme ve iğneleme gibi uygunsuz davranışlara maruz kaldıkları belirlenmiştir (www.haberturk.com). Psikolojik şiddete uğrayan kişilerin, hislerinin ve duygusal kavrayışlarının çok gelişmiş olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde psikolojik şiddete maruz kalanların %80' den fazlası, duygusal zekâ açısından oldukça gelişmiş insanlardır. Duygusal saldırıya uğrayanların büyük bir bölümü (%70) duygu ve his dünyası zengin bayanlardan oluşmaktadır (Çobanoğlu, 2005, s.34-35).

Duygusal Zekâ

İbn-i Sina zekâyı duyuların bir fonksiyonu, Galton (1869) bedensel devinimsel davranışların kalıtsak aktarımı, Binet (1904) doğru karar verme ve mantık yürütme, Spearman (1927) bilişsel faktörlere göre ölçülebilen bir olgu, Thorndike (1930) soyut, mekanik ve sosyal zekâdan oluşan bir unsur, Thurstone (1938) sosyal zekâ açısından IQ'nun bir birleşeni, Cattell (1963) zihnin algısal boyutu üzerinde durarak, zekâyı 'akıcı zekâ' ve 'kristalize zekâ', Guilford (1967) içerik, ürün ve işlemde oluşan üç boyutlu bir öge, Piaget (1970) değişme ve kendini yenileme gücü, Salovey and Mayer (1983) duygusal yetenek, Gardner (1983) her insanın kendine özgü zekâ yapısı olduğunu ortaya koyan çok boyutlu zekâ, Sternberg (1985) zekânın işleyen bileşimsel, bağlamsal ve deneyimsel olarak gelişen bir olgu, Ceci (1990) biyolojik temele sahip bilişsel potansiyel, Goleman (1998) sözel ve sayısal becerileri içeren IQ kadar, duygusal tepkilerin düzenlenmesi ve uyum gibi duygusal faktörleri de içeren bir olgu olarak tanımlamıştır (Aktaran Gürel ve Tat, 2010, s. 342-343). Araştırmacılar tarafından zekâ kavramı farklı yönleriyle ele alınsa da duygusal zekâ kavramı ilk kez Salovey ve Mayer tarafından ortaya atılmıştır. Goleman'a göre duygusal zekânın kişisel ve sosyal yeterlilik olmak üzere iki temel boyutu bulunmaktadır. Kişisel farkındalık, kişisel denetim, motivasyon, kişisel yeterlilik, empati ve sosyal beceri ise sosyal yeterliliğin alt boyutları olarak tanımlanmıştır (Doğan ve Şahin, 2007, s. 237). Mayer ve Salovey ise duyguları algılama, değerlendirme ve ifade etme, duyguların kullanımı, duyguyu anlamak ve muhakeme etmek, duyguyu yönetme ve düzenleme olmak üzere dört farklı boyutta ele almaktadır (Mayer, Caruso ve Salovey, 1999, s. 269). Petrides ve Furnham (2000a, 2001) tarafından geliştirilen, Deniz vd., (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan duygusal zekâ ölçeği ise iyi oluş, öz kontrol, duygusallık ve sosyallik olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır (Deniz vd., 2013, s. 414). İyi oluş, bireyin yaşamına ilişkin değerlendirmelerin ağırlıklı olarak olumlu nitelikte olması olarak ifade edilebilir (Doğan, 2013, s. 56). Öz kontrol, bireyin dünya ile arasında ideal bir uyum sağlayabilmek amacıyla kendini değiştirebilme, uyarlayabilme kapasitesi olarak değerlendirilmektedir (Duyan vd., 2012, s. 26). Duygusallık "empati ve duyguları ifade" anlamına gelmektedir (Kırdök ve Aslan Sarpkaya, 2017, s. 90). Negatif ve pozitif olabilme durumları görülmektedir. Pozitif duygusallık enerji, neşe ve mutluluk; negatif duygusallık öfke, gerginlik, endişe, suçluluk, üzüntü gibi duygularla tanımlanmaktadır

(Güçlü Nergiz, 2015: 732-763). Son olarak sosyallik boyutu ise sosyal farkındalık, girişimcilik olarak tanımlanmaktadır (Kırdök ve Aslan Sarpkaya, 2017, s. 90).

Duygusal zekânın boyutları dikkate alındığında, duygusal zekâsı yüksek insanların özbilinçli, duygularını idare edebilen, kendini harekete geçirilebilen, başkalarının duygularını anlayabilen ve ilişkileri yüksek kişiler olduğu gözlenmektedir. Özbilinç, kendi duygularını fark edebilmeyi; duygularını idare edebilme, kaygı, karamsarlık, alınganlık gibi olumsuz duygulardan kurtulabilmeyi; kendini harekete geçirme, hedefe odaklanma, dikkat edebilme becerisini; başkalarının duygularını anlama, empatiyi; ilişkileri yürütebilmek, başkalarının duygularını idare edebilme becerisini gerektirmektedir. Kişi bu becerileri sayesinde stres altında kaldığında bununla baş edebilmeye yönelik davranışlar sergileyebilmektedir. Kişinin duygusal zekâsı yükseldikçe stresle başa çıkması da kolaylaşmaktadır. Bu nedenle bazı kişilerin duygularını bastırabilmek için iyimser inkârdan faydalandıkları belirlenmiş, böylelikle olumsuz olarak nitelendirilebilecek her durum için mantıklı ve karşı tarafın yaptığını haklı çıkaracak bir düşünce tarzı ile olay olmamış gibi davranma eğilimi gösterilebilmektedir. Kişide olumsuz duygulara yol açan bir diğer unsur ise kendisine karşı yapılan olumsuz eleştirilerdir. Bireyin duygusal zekâsı ne kadar gelişmişse kendisine olumsuz eleştiri yapılsa da özbilinci yüksek olacağı için başarılı olabilecektir. Duygusal zekâsı düşük bireylerde ise işe karşı isteksizlik, olumsuz davranan kişilere karşı öfke, işten ayrılma niyeti gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir (Goleman, 2010, s. 73-204).

Göktaş-Kulualp ve Erol (2017) yaptıkları çalışmada duygusal zekâsı yüksek yöneticiler de karşısındaki insanların duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde anlayarak etkili kararlar verebileceğini ve turizm sektörü gibi insan memnuniyetinin hedeflendiği tüm sektörlerde bu durumun kaçınılmaz olduğunu, duygusal zekâyâ sahip olan bir yöneticinin, işgörenlerinin performansını artırarak onlardan ne şekilde fayda sağlanacağını iyi bir şekilde analiz edebileceğini ifade etmişlerdir. Turhan ve Çetinsöz (2019) yaptıkları çalışmada turizm öğrencilerinde duygusal zekânın genel motivasyon düzeyinde ve içsel, dışsal motivasyon üzerinde önemli derecede etkili olduğu tespit edilmiş iş görenlerin (öğrencilerin) duygusal zekâlarının geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin hayata geçirilmesinin büyük önem taşıdığı ve turizm programlarında duygusal zeka ile ilgili derslerin eklenmesi ve sayısının artırılmasının öğrencilerin duygusal zekâlarının geliştirilmesi açısından büyük yararlar sağlayabileceğini ifade etmişlerdir.

İşletmecilik alanında duygusal zeka ile ilgili yapılacak uygulama çalışmalarının tüm sektörlerin göz önüne alınarak yapılması, işe alımlarda duygusal zeka testlerinin de kullanılması, özellikle insan ilişkilerine dayalı, emek-yoğun özellik gösteren, hizmetin niteliklerinin önem kazandığı, diğer bir deyişle müşteri memnuniyetinin çalışanların tutum ve davranışlarına bağlı

olduğu çalışma alanlarında; bu tutum ve davranışlar konusunda daha bilinçli olunmasını sağlayacak işletme içerisinde gerçekleştirilen kişisel gelişim eğitimlerinde, duygusal zeka yeterliliklerini geliştirmeye yönelik eğitim programları düzenlenmesi işletmelere katkı sağlayacaktır (Eröz, 2013, s. 236).

Kişisel Gelişim İnisiyatifi Alma Becerisi

Örgüt açısından incelendiğinde, çalışanların kendi görev tanımlarında olmaksızın bireysel performanslarını ve örgütün etkililiğini arttırmak için üstlendikleri roller olarak da ifade edilmektedir (Akın, 2014, s. 127). Freese ve Fay tarafından 2001 yılında kişisel inisiyatif kavramının “kendiliğinden başlama, proaktif olma ve ısrarcılık” olmak üzere üç boyutu ortaya konmuştur. Kendiliğinden başlama herhangi bir zorunluluk olmaksızın kişinin kendi kararlarını vermesi, işletmeyi geliştirmeye yönelik kararlar alması olarak ifade edilebilir. Proaktif olma, kişinin sorunları ve fırsatların neler olabileceğini tahmin ederek, bu durumlara uygun hareket etmesi olarak kabul edilmektedir. Israrcılık ise proaktif kişilerin özelliği olup, tahmin edilen duruma yönelik geliştirilen hareket planını uygularken aksilik çıksa da engellerle aktif mücadele olarak tanımlanmaktadır (Aktaran Akın, 2014, s. 128).

Blau'nun 1964 yılında ortaya koyduğu Sosyal Takas Teorisi'ne göre örgütsel adaletin yaygın olduğu işletme yapılarında bireyin kendisine verilen görev ve sorumlulukların yanı sıra yeni sorumluluk almaktan kaçınmayacağı üzerinde durmaktadır. Yapılan çalışmalara göre bireyin kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ne kadar motive olduğu ile ilişkilidir, ancak bireyin motivasyonunu sağlayan çeşitli faktörler bulunmaktadır, örgütsel bağlılık bu faktörlerden en önemlisi olarak kabul edilmektedir (López-Cabarcos vd., 2015, s. 855). Kişisel inisiyatifin alt boyutları sosyal takas teorisi açısından ele alındığında kişinin motive olmasını engelleyecek davranışlarla karşılaşması durumunda ısrarcılık özelliği ile hareket etmesinin inisiyatif almasını kolaylaştıracağı ifade edilebilir. Bireyin başarısının istenmemesi halinde olumsuzluklarla karşılaştığı durumlar söz konusu olabilmektedir. Bu durumda motivasyonun olumlu ya da olumsuz etkenlere karşın kişisel gelişim inisiyatifi almayı olumlu yönde etkileyici bir güce sahip olduğu belirlenmiştir (Freese ve Fay, 2001, s. 170-171). Özgüven arasında pozitif yönde büyük bir ilişki olduğu, ancak cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya konulmuştur (Okuyay, 2012, s. 47). Kişisel gelişim inisiyatifi alma ile öz yeterlilik arasında da anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmiştir (Akın, 2014, s. 141). Kişisel gelişim inisiyatifi ve örgütsel destek arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, örgütsel adalet, karşı tarafın fikrini alma, ödüllendirme gibi etkenlerin kişisel gelişim inisiyatifi almayı pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Nayır ve Taşkın, 2017, s. 1346).

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada İstanbul ilindeki seyahat acenteleri çalışanlarında duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisine etkisinde psikolojik şiddetin aracı rolünün belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada Petrides ve Furnham (2000a-2001) tarafından geliştirilen ve Deniz, Özer, Işık tarafından (2013) Türkçe'ye uyarlanarak, geçerliliği ve güvenilirliği test edilen duygusal zekâ ölçeği kullanılmıştır. Ölçek öz kontrol, duygusallık, iyi oluş ve sosyallik olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte, dört tane duygusal zekâ puanının hesaplanmasında değerlendirmeye alınan dolgu ifadesiyle birlikte likert ölçeğine göre cevaplanması istenilen toplam 20 ifade yer almaktadır. Araştırmada Claes, Beeydt ve Lemmens (2005) tarafından geliştirilen ve Akın ile Anlı tarafından (2011) Türkçe'ye uyarlanarak, geçerliliği ve güvenilirliği test edilen kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ölçeği kullanılmıştır. Ölçek tek alt boyuttan ve likert ölçeğine göre cevaplanması istenilen 9 ifadeden oluşmaktadır. Psikolojik şiddeti ölçmek amacıyla Quine (2003) tarafından geliştirilen ve İnce-Ayaydın tarafından (2012) Türkçe'ye uyarlanarak, geçerliliği ve güvenilirlik çalışması yapılan psikolojik şiddet ölçeği kullanılmıştır. Ölçek mesleki statü ile ilgili tehditler, kişisel saygınlık ile ilgili tehditler, dışlama-izolasyon davranışları, istikrarsızlaştırma davranışları ve aşırı iş yüküne tabi tutma olmak üzere beş alt boyuttan ve likert ölçeğine göre cevaplanması istenilen toplam 20 ifadeden oluşmaktadır.

Araştırmanın evrenini, İstanbul ilindeki BE ve C grubu seyahat acentesi çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmada olasılığa dayanmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme kullanılmıştır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2012, s. 168). Araştırmada kolayda örnekleme metodu kullanılarak 361 seyahat acentesi çalışanına yüz yüze anket yapılmış, hatalı ya da eksik olan 11 anket elendikten sonra 350 anket değerlendirilmiştir.

H₁: Duygusal zekâ değişkeni, kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenine anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₂: Psikolojik şiddet değişkeni, kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenine anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₃: Duygusal zekâ değişkeni, psikolojik şiddet değişkenine anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

H₄: Psikolojik şiddet değişkeninin, duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkenine etkisinde aracılık rolü vardır.

Bulgular

Yapılan açıklayıcı faktör analizinden sonra Cronbach's Alpha değerleri psikolojik şiddet için 0,883, duygusal zekâ için 0,775 ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi için 0,917 olarak bulunmuştur. Değerlerin $0,80 \leq \alpha < 1,00$ değerleri arasında olması dolayısıyla ölçekler yüksek

derecede güvenilirdir (Kayış, 2010, s.405). Araştırmada, seyahat acentesi çalışanlarının demografik sorulara verdiği cevaplar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Seyahat Acentesi Çalışanlarına İlişkin Demografik Bilgiler

<i>Cinsiyet</i>	<i>Frekans (n)</i>	<i>%</i>
<i>Erkek</i>	199	56,9
<i>Kadın</i>	151	43,1
<i>Yaş</i>		
<i>20-30 Yaş</i>	186	53,1
<i>31-40 Yaş</i>	137	39,1
<i>41-50 Yaş</i>	20	5,7
<i>51 Yaş ve Üzeri</i>	7	2,0
<i>Medeni durum</i>		
<i>Evli</i>	157	44,9
<i>Bekar</i>	193	55,1
<i>Eğitim durumu</i>		
<i>Lise</i>	91	26,0
<i>Ön Lisans</i>	162	46,3
<i>Lisans</i>	83	23,7
<i>Lisansüstü</i>	14	4,0
<i>Gelir</i>		
<i>1000-2000 TL Arası</i>	69	19,7
<i>2001-3000 TL Arası</i>	164	46,9
<i>3001-4000 TL Arası</i>	72	20,6
<i>4001-5000 TL Arası</i>	38	10,9
<i>5001 TL ve Üzeri</i>	7	2,0
<i>Çalışma süresi</i>		
<i>0-5 Yıl Arası</i>	186	53,1
<i>6-10 Yıl Arası</i>	134	38,3
<i>11-15 Yıl Arası</i>	20	5,7
<i>16 Yıl ve Üzeri</i>	10	2,9
<i>Çalışılan departman</i>		
<i>Muhasebe ve Finans</i>	44	12,6
<i>Satış & Pazarlama</i>	99	28,3
<i>İnsan Kaynakları Yönetimi</i>	31	8,9
<i>Ürün</i>	18	5,1
<i>Operasyon</i>	25	7,1
<i>Vize</i>	17	4,9
<i>Yurtiçi</i>	19	5,4
<i>Araç Kiralama</i>	11	3,1
<i>Biletleme</i>	60	17,1
<i>Kültür Turları</i>	9	2,6
<i>Yurtdışı</i>	12	3,4
<i>Diğer</i>	5	1,4

Araştırmaya katılanların büyük bir kısmının erkek (%56,9), 20-30 yaş aralığında (%53,1), medeni durumlarının bekar (%55,1), eğitim durumlarının ön lisans (%46,3), gelir durumlarının 2001-3000 TL arasında (%46,9), çalışma süresinin 0-5 yıl arasında (%53,1) ve çalışılan departmanın satış & pazarlama (%28,3) olduğu görülmektedir.

Duygusal zekâ ölçeğinin yapı geçerliliğini belirlemek için verilere açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Verilerin, faktör analizi için uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ile bulunmuştur. Sonuçlar (KMO=0,893; $X^2=2.244,033$; $p=0,000$) verilere faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir. Ölçekte yer alan 1, 9, 12 ve 20. maddeler dolgu ifadesi olduğu için sadece toplam duygusal zekâ puanı hesaplanırken değerlendirilmiştir. Ayrıca 2, 4, 5, 7, 9, 11,

12, 14 ve 17. maddeler ters kodlanmıştır. Ölçekteki bir maddenin bir faktördeki yükü 0,35'in üstünde ve bu maddenin diğer faktörlerdeki yükünden 0,10 ve daha yüksek ise madde o faktör içerisinde sayılmıştır (Barnes, Cote, Cudeck & Malthouse, 2001, s.80). Varimaks faktör analizine göre, %51,966'nı açıklayan ve öz değeri birin üzerinde iki faktör belirlenmiştir. Birinci faktör (Öz Kontrol ve Duygusalılık), yükleri 0,559 ve 0,824 arasında olan dokuz madde ile toplam varyansı açıklama oranı %32,313 ve özdeğeri ise 5,170'dir. İkinci faktör (İyi Oluş ve Sosyallik), yükleri 0,551 ve 0,717 arasında olan yedi madde ile n toplam varyansı açıklama oranı %19,653 ve özdeğeri ise 3,144'dür. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan boyutlarla duygusal zekâ ölçeğinin uyum indekslerinin belirlenmesi için AMOS 24 Programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır (Yılmaz ve Varol, 2015, s.41). X^2/sd (249,697/103=2,424) iyi uyum, RMSEA (0,064), RMR (0,069), CFI (0,932), AGFI (0,889) ve GFI (0,916) kabul edilebilir uyum olduğunu göstermektedir. AIC (315,697<2.316,397) ve CAIC'e (476,009<2394,124) göre en uygun modelin seçildiği görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde modelin genel olarak uyumunun sağlandığı söylenebilir.

Kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ölçeğinin sonuçları (KMO=0,927; $X^2= 1.952,885$; $p=0,000$), verilere faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir. Faktör analizine göre, %61,582'sini açıklayan ve öz değeri 5,542 olan bir faktör belirlenmiştir. Faktör, yükleri 0,613 ve 0,858 arasında olan dokuz maddeden oluşmaktadır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ölçeğinin uyum indekslerini değerlendirmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. RMR (0,039) iyi uyum, CFI (0,939), AGFI (0,855) ve GFI (0,913) kabul edilebilir uyum, X^2/sd (144,521/27=5,353) ve RMSEA (0,112) zayıf uyum olduğunu göstermektedir. AIC (180,521<1.992,573) ve CAIC'e (267,964<2.036,294) göre en uygun modelin seçildiği görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde modelin genel olarak uyumunun sağlandığı söylenebilir.

Psikolojik şiddet ölçeğinin sonuçları (KMO=0,875; $X^2= 2.188,739$; $p=0,000$) verilere faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir. Üç, beş ve onyedinci maddelerin faktör yüklerinin, diğer faktördeki yükleri arasındaki fark ,10'un altında olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Varimaks faktör analizine göre, %59,876'sını açıklayan ve öz değeri birin üzerinde olan dört faktör belirlenmiştir. Birinci faktör, yükleri 0,542 ve 0,715 arasında olan beş madde ile toplam varyansı açıklama oranı %16,797 ve özdeğeri ise 2,856'dır. İkinci faktör, yükleri 0,506 ve 0,802 arasında olan beş madde ile toplam varyansı açıklama oranı %16,232 ve özdeğeri ise 2,759'dur. Üçüncü faktör, yükleri 0,521 ve 0,755 arasında olan dört madde ile toplam varyansı açıklama oranı %13,983 ve özdeğeri ise 2,377'dir. Dördüncü faktör, yükleri 0,615 ve 0,885 arasında olan üç madde ile toplam varyansı açıklama oranı %12,864 ve özdeğeri ise 2,187'dir. Uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan boyutlardan psikolojik şiddet ölçeğinin uyum

indekslerini değerlendirmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. RMR (0,027) iyi uyum, X^2/sd (407,557/113=3,607), RMSEA (0,080), AGFI (0,859), GFI (0,901) kabul edilebilir uyum ve CFI (0,879) zayıf uyum olduğunu göstermektedir. AIC (487,557<2.264,277) ve CAIC'e (681,874<2.346,862) göre en uygun modelin seçildiği görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde modelin genel olarak uyumunun sağlandığı söylenebilir.

Yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda araştırma modelinin geçerliliğinin belirlenebilmesi için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. X^2/sd (1757,706/798=2,203), RMR (0,047) iyi uyum, RMSEA (0,059), AGFI (0,885), GFI (0,910) kabul edilebilir uyum ve CFI (0,858) zayıf uyum olduğunu göstermektedir. AIC (1967,706<7.704,669) ve CAIC'e (2477,789<7908,703) göre en uygun modelin seçildiği görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde modelin genel olarak uyumunun sağlandığı söylenebilir. Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre araştırmada kullanılan ölçeklerin faktör analizi için uygun oldukları ve yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ise ölçeklerin ve araştırmanın modelinin uyum indekslerinin yeterli olduğu belirlenmiştir.

Duygusal zekâ, kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ve psikolojik şiddet değişkenleri ile ilgili katılımcıların görüşlerini yansıtan ortalama puanlar (aritmetik ortalama), standart sapmalar ve korelasyon analizi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlere İlişkin Ortalama, Standart Hata ve Aralarındaki Korelasyon Değerleri

n=350, Değişkenler	X	St. Hata	(1)	(2)	(3)
(1) <i>Duygusal Zekâ</i>	3,551	0,519			
(2) <i>Kişisel Gelişim İnisiyatifi Alma Becerisi</i>	4,205	0,701	0,350*		
(3) <i>Psikolojik Şiddet</i>	1,280	0,347	-0,386*	-0,253*	

*p<0,05

Seyahat acenteleri çalışanlarının duygusal zekâ düzeyinin orta, kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi düzeyinin yüksek, psikolojik şiddet düzeyinin ise çok düşük olduğu belirlenmiştir. Korelasyon analizi sonuçlarına göre duygusal zekâ ile kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi değişkeni arasında pozitif yönlü zayıf düzeyde ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki; duygusal zekâ ile psikolojik şiddet değişkeni arasında ise negatif yönlü zayıf düzeyde ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ile psikolojik şiddet değişkeni arasında negatif yönlü çok zayıf düzeyde ($p=0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların duygusal zekâ puan ortalamasının orta, kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisinin yüksek ve psikolojik şiddetin ise çok düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Baron ve Kenny (1986) aracılık etkisinin oluşabilmesi için üç koşulun sağlanması gerektiğinden bahsetmektedir. Bunlar;

1. Bağımsız değişkenin (duygusal zekâ) bağımlı değişken (kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi) üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmalıdır.

2. Bağımsız değişkenin (duygusal zekâ) aracı değişken (psikolojik şiddet) üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmalıdır.

3. İkinci aşamada aracı değişken modele eklendiğinde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi azalırken veya anlamsızlaşırken, aracı değişkenin bağımsız değişken üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır.

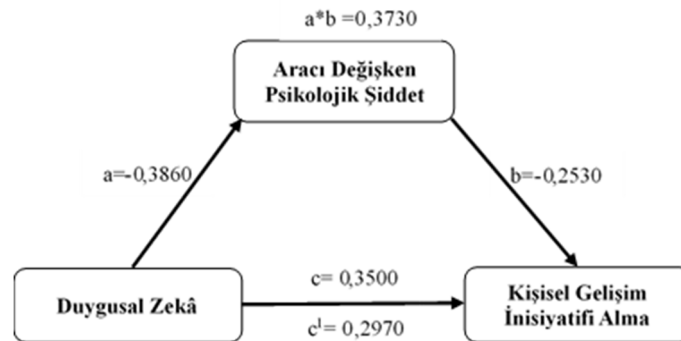
Üçüncü koşul çerçevesinde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi anlamsızlaşır ise tam aracılık etkisinden, etkinin azalması durumunda ise kısmi aracılık etkisinden bahsedilmektedir. Değişkenler arasında neden- sonuç ilişkilerini belirlemek için yapılan regresyon analizi, bağımsız değişken ya da değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin incelenmesi amacıyla kullanılmaktadır (Aktaran Büyükbeşe ve Dağ, 2018, s. 989). Yapılan regresyon analizine ilişkin sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlere İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

	Bağımsız	Bağımlı	Model Değişken	St. Hata	St. Coef. (β)	t	p
H ₁	Duygusal Zekâ	Kişisel Gelişim İnişiyatifi Alma Becerisi	0,472	0,068	0,3500	6,973	0,000
H ₂	Psikolojik Şiddet	Kişisel Gelişim İnişiyatifi Alma Becerisi	-0,510	0,105	-0,2530	-4,870	0,000
H ₃	Duygusal Zekâ	Psikolojik Şiddet	-0,258	0,033	-0,3860	-7,805	0,000

*p<0,05

İlk iki koşulun, birinci ve üçüncü hipotezler ile sağlandığı görülmektedir. Aracılık etkisinin varlığından bahsedebilmek için gerekli olan üçüncü koşulun sağlanabilmesi için, regresyon analizlerinin üçüncü aşamasında aracı değişken olan psikolojik şiddet modele eklenmiştir. (H₁=Kabul, p=0,000<0,05; H₂=Kabul, p=0,000<0,05). Duygusal zekâ ile kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi arasında psikolojik şiddetin aracı etkisine ilişkin a, b, c ve c' yollarının sonuçları şekil 1'de belirtilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Şekil 1 incelendiğinde, a yolu için standardize edilmiş olan regresyon katsayısının -0,3860; b yolu için standardize edilmiş olan regresyon katsayısının -0,2530 ve c yolu için standardize edilmiş olan regresyon katsayısının 0,3500 şeklinde olduğu görülmektedir. Aracı etkinin belirlenebilmesi için, bağımsız ve aracı değişkenler modele birlikte dâhil edildiğinde c' yolunun anlamlılık durumuna veya etki düzeyinin azalıp azalmadığına bakılmalıdır (c yolundaki azalmayı tespit etmek için). c' yolu ($\beta=0,2970$) incelendiğinde, c yolunun regresyon katsayısına göre azalmanın olduğu görülmektedir.

Araştırmada aracı değişken üzerinden özgün dolaylı etkilerin belirlenebilmesi için Hayes tarafından geliştirilen PROCESS makrosu kullanılmıştır. Bu makro ile SPSS üzerinden bir dizi regresyon analizi ile birden fazla aracı değişkenin olduğu durumlarda, bütün aracı değişkenler üzerinden gerçekleşen dolaylı etkinin miktarı ve anlamlılığı aynı model içinde hesaplanabilmektedir. Bu doğrultuda PROCESS makrosu kullanılarak duygusal zekâ bağımsız değişken, psikolojik şiddet ise aracı değişken, kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ise bağımlı değişkeni olarak tanımlanmıştır. Yapılan analizle %95 güven düzeyinde bootstrap güven aralıkları hesaplanmıştır (Kavgacı ve Çalık, 2017). Analiz sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Aracılık Etkisine İlişkin Katsayılar

	B	SE (B)	LLCI - ULCI	β	R ²
c: Kişisel Gelişim İnisiyatifi Alma Becerisi F = 48,6172 p= 0,000					
<i>Duygusal Zekâ</i>	0,4725	0,0678	0,3392 - 0,6057	0,3500	0,123
a: Psikolojik Şiddet F = 60,9198 p= 0,000					
<i>Duygusal Zekâ</i>	-0,2582	0,0331	-,03232 - -,01931	0,3860	0,149
b ve c' F = 38,8935 p= 0,000					
<i>Duygusal Zekâ (c')</i>	0,4006	0,0729	0,2572 - 0,5439	0,2970	0,1390
<i>Psikolojik Şiddet (b)</i>	-0,2784	0,1089	-0,4926 - -,00641	-0,1380	
Toplam (a) * (b)				0,3730	

Tabloda değişkenler arasındaki standardize edilmiş regresyon katsayıları ve aracılık etkisine ilişkin katsayılara yer verilmiştir. Aracılık etkisi regresyon katsayılarının, standardize edilmiş regresyon katsayılarına göre farklılık gösterdiği görülmektedir ($H_3=Kabul$, $p=0,000<0,05$). Etki düzeylerine ilişkin değerler Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Etki Değerleri

	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki	Bootstrap Güven Aralığı BoLLCI-BoULCI	Aracı Etki Türü
<i>DZ-PŞ-KGİAB</i>	0,4006	0,0719	0,4725	0,0065 - 0,1548	Kısmi

Doğrudan etkinin (c') anlamsız olmadığı fakat standardize edilmiş regresyon katsayısının azaldığı görülmektedir. Toplam etki ile doğrudan etki arasındaki farktan dolaylı etkinin büyüklüğü belirlenmiştir. Dolaylı etki %7.19 düzeyindedir. Dolaylı etki belirlendikten sonra, bu etkinin anlamlılık durumunun da belirlenmesi gerekmektedir. Bu etkinin anlamlılığı Bootstrap güven aralığı kullanılarak tespit edilmektedir. Bootstrap güven aralığı alt sınır ve üst sınırının (her

ikisinin) sıfırın altında veya üstünde olması gerekmektedir (Büyükbeşe ve Dağ, 2018). Tablo 5'teki değerlerin her ikisinin de sıfırın üstünde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi üzerindeki etkisinde psikolojik şiddetin kısmi aracı etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

XXI. yüzyılda değişen müşteri anlayışı hizmet sektörünün önem kazanması sağlamıştır. Hizmetin yoğun olduğu turizm sektörü bu bağlamda değişime uğrayan sektörler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Müşterilerin turizm bölgelerine seyahatleri süreci öncesinde ve sürecinde yardımcı olan seyahat acenteleri müşterilerle olan ilişkileri ve müşterilere karşı davranışları açısından müşteri memnuniyeti konusunda önemli bir yere sahiptir. Seyahat acenteleri çalışanlarının iletişim ve davranış tarzları müşteri memnuniyetine doğrudan etki edecektir. Turizm sektöründe müşteri memnuniyeti açısından önemli bir yere sahip olan seyahat acenteleri çalışanlarının yaşadıkları psikolojik şiddetin duygusal zekâlarını ve kişisel gelişim inisiyatifi alma becerilerini nasıl etkilediği konusunda bilgi sahibi olunması bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Birey yaşamı boyunca şiddet gösterme ya da görme eğilimindedir. Günümüzde fiziksel şiddet yerini psikolojik şiddete bırakmıştır. Duygusal zekâ çevrenin istek ve baskılarıyla başa çıkabilmede, bilişsel olmayan yetenek, kabiliyet ve yeterliliklerin düzenlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Martinez, 1997, s. 73). Bu doğrultuda psikolojik şiddet yaşayan kişilerin psikolojik iyi olma durumları önem arz etmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde kişinin kendini gerçekleştirebilmesi için, sevgi, saygı, ait olma gibi ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. İş yerinde psikolojik şiddet yaşayan bir insanın sevgi, saygı ve aitlik hissinden yoksun olacağı için birey kendisini psikolojik olarak iyi hissetmeyecektir (Akın, 2013, s. 50). Bireyin duygusal zekâsını kullanma oranı bireyler arasında farklılık göstermektedir. Entelektüel zekâyâ oranla, duygusal zekânın kullanımının başarıyı etkileyen faktörler arasında olduğuna yönelik çalışmalar literatürde yer alsa da (Sellie-Dosunmu, 2006, s.53), bu durum başarının nasıl yorumlandığına göre farklılık gösterebilmektedir. Duygusal zekâsı yüksek insanların psikolojik şiddete uğramaları durumunda daha az etkileneceği, bu durumun da kişisel gelişim inisiyatifi alma kararını olumsuz etkilemeyeceği düşünülmektedir.

Araştırmada duygusal zekâ, kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi ve psikolojik şiddet değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Korelasyon analizine ilişkin sonuçlara göre duygusal zekâ ile kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde; psikolojik şiddet arasında ise negatif yönlü, zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır. Ulacia ve arkadaşları (2017) kişisel gelişim inisiyatifi alma ile duygusal zekâ arasında pozitif ilişki olduğu ve eğitim başarısını pozitif yönde etkilediğini belirlemişlerdir. Kişisel gelişim inisiyatifi alma

becerisi ile psikolojik şiddet arasında ise negatif yönlü, çok zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır. Çınar ve Özyürek (2015) yaptıkları çalışmada duygusal zeka ile psikolojik şiddet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Kişinin, kendi duygularının farkında olması ve duygularını yönetmesi, motivasyonunu sağlaması ve duygudaşlık yapabilmesi gibi duygusal zekâ yetileri sayesinde psikolojik saldırıya karşı mücadele edebilme yeteneğinin yüksek olması beklentisi oluşturacaktır (Özen, 2013, s. 13).

Yapılan analizler sonunda, duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Psikolojik şiddetin kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi üzerindeki etkisi araştırılmış negatif yönlü ve anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Analizler sonucunda, duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi üzerindeki etkisinde psikolojik şiddetin kısmi aracı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Duygusal zekâ düzeyinin artırılması seyahat acentaları çalışanlarının kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi düzeylerine katkı sağlayacaktır. Duygusal zekâsı yüksek, liderlik özelliklerine sahip kişiler, örgütlerdeki grupların yapısını ve davranışlarını inceleyerek, davranışları pekiştirmede önemli rol oynarlar. Liderin sahip olacağı başkalarının duygularının farkında olma ve yönetebilme, aynı zamanda empati gibi duygusal zekânın göstergesi olarak ifade edilebilecek değerler ile, örgüt bünyesindeki rahatsızlıklar zamanında belirlenecek, yöneticiler, mobbing davranışları ile ilgili olarak erken uyarı belirtilerini izleyecek ve gereken önlemleri alacaklardır (Kırel, 2007, s. 322). Dönüştürücü liderler, her bir astına birey olarak yaklaşarak onlara kişisel gelişimleri konusunda kılavuz olmaya çalışmaktadırlar (Doğan ve Şahin, 2007, s. 248).

Seyahat acentası çalışanlarının iş yerinde psikolojik şiddet algılarını azalmak veya maruz kalınan durumdan kurtulmak ve olumsuz etkilerini en aza indirmek için bireysel ve kurumsal bazlı tedbirler alınabilir. Kurum çalışanlarına, psikolojik şiddet davranışı ile ilgili eğitim ve etkinlikler düzenlenerek bireysel ve kurumsal farkındalık oluşturulabilir. Kurumlarda psikolojik şiddet mağduru bireylere konunun çözümü ve gerekli danışmanlığın verileceği, alan uzmanlarının yer aldığı birimler oluşturulabilir (Çınar ve Özyürek, 2015, s. 151). Ayrıca seyahat acentası çalışanlarının duygusal zekâ düzeylerini artırıcı faaliyetler, etkinlikler ve uygulamaların yapılması, psikolojik şiddeti azaltmasından dolayı çalışma ortamına olumlu etki sağlayacağı düşünülmektedir. Duygusal zeka düzeyinde meydana gelen artış kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisini olumlu yönde etkileyecektir. Araştırma sonuçları ile İstanbul dışındaki illerde yapılacak benzer araştırma sonuçları karşılaştırılarak farklılıklar tespit edilebilir. Yapılacak yeni araştırmaların duygusal zekânın kişisel gelişim inisiyatifi alma becerisi üzerindeki etkisinde psikolojik şiddetin aracı etkisi dışındaki farklı modellerle farklı örgütsel çıktılara odaklanarak yapılması farklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akın, A. ve Anlı, G. (2011). Bireysel Gelişim İnisyatifi Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 42-49.
- Akın, A. (2013). *Pozitif Psikoloji* (1 b., Cilt Güncel Psikolojik Kavramlar 1), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akın, U. (2014). Okul Müdürlerinin İnisyatif Alma Düzeyleri ile Öz-Yeterlikleri Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 20(2), 125-149.
- Altunışık R, Coşkun R, Bayraktaroğlu S, Yıldırım E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. 7. basım. Sakarya Kitabevi.
- Barnes, J., Cote, J., Cudeck, R. & Malthouse, E. (2001). Factor Analysis -Checking Assumptions of Normality Before Conducting Factor Analysis. *Journal of Consumer Psychology*, 10(1), 79–81.
- Baron, R.M. ve Kenny, D.A. (1986), The Moderator–Mediator Variable Distinction In Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, And Statistical Considerations, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bayram, A. ve Atan, Ö. (2016). Sürücü Davranışlarıyla Psikolojik Şiddet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: İstanbul Örneği, *Transist İstanbul Ulaşım Kongresi ve Fuarı Sempozyum Bildirileri*, İstanbul Kongre Merkezi, 401-410.
- Büyükbese, T. ve Dağ, K. (2018), Etik Liderliğin Örgütsel Adalet Algısına Etkisinde Örgütsel Güvenin Aracı Rolü, *Social Sciences Studies Journal*, 4(15), 979-994.
- Çekin A. (2014). Çalışma Hayatında İnsan Onuruna Karşı Psikolojik Bir Şiddet Örneği: Mobbing. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 5-22.
- Çınar, M. ve Özyürek, A. (2015). Araştırma Görevlisi Akademisyenlerin İş Yerinde Psikolojik Şiddet Davranışı (Mobing) Algısı ve Duygusal Zeka Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Akademik Bakış Dergisi*, 47, 141-154.
- Çobanoğlu, Ş. (2005). *Mobbing; İş Yerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri*. Timaş Yayınları Psikoloji Dizisi.
- Deniz, M. E., Özer, E. ve Işık, E. (2013). Duygusal Zekâ Özelliği Ölçeği - Kısa Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 407-419.
- Doğan, S. ve Şahin, F. (2007). Duygusal Zekâ: Tarihsel Gelişimi ve Örgütler İçin Önemine Kavramsal Bir Bakış. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 231-252.
- Doğan, T. (2013). Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1), 56-64.

- Duyan, V., Gülden, Ç. ve Gelbal, S. (2012). Öz Denetim Ölçeği-ÖDÖ: Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 23(1), 25-38.
- Einarsen, S. (1999). The Nature and Causes of Bullying at Work. *International Journal of Manpower*, 1/2(20), 16-27.
- Eröz, S.S. (2013). Örgütlerde Duygusal Zeka, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 213-242.
- Fay, D., ve Frese, M. (2001). The Concept of Personal Initiative: An Overview of Validity Studies, *Human Performance*, 14(1), 97-124.
- Fettahlıoğlu, Ö. ve Tatlı, H. (2015). Psikolojik Şiddet ve Yabancılaşmanın Destekleyici Örgüt İklimine Etkisi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 55-72.
- Frese, M., ve Fay, D. (2001). Personal Initiative : An Active Performance Concept for Work in the 21st Century. *Research in Organizational Behavior*, 23, 133-187.
- Goleman, D. (2010). *Duygusal Zekâ, EQ Neden IQ'dan Daha Önemlidir?* (33. Baskı b.). (Çev. O. Deniztekin, Dü., ve B. Yüksek Seçkin) İstanbul: Varlık Yay.
- Göktaş-Kulualp, H. ve Erol, S. (2017). Mikro Açından Turizm Sektörü Yöneticilerinin Duygusal Zeka Düzeylerini Etkileyen Demografik Değişkenler, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICMEB17(Özel Sayı), 106-119.
- Güçlü Nergiz, H. (2015). Otel Çalışanlarının Duygusalıklarının Genel İş Tatminleri ve İşte Kalma Niyetleri Üzerindeki Etkisi, 23. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, 14-16 Mayıs 2015, Muğla, 762-767.
- Gürel, E., ve Tat, M. (2010). Çoklu Zekâ Kuramı: Tekli Zekâ Anlayışından Çoklu Zekâ Yaklaşımına. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 336-356.
- İnce Ayaydın, Ç. (2012). İşyerinde Psikolojik Şiddetin İş Tatmini, İşe Yabancılaşma ve İşten Ayrılma Niyeti İle İlişkisi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Karlıoğlu Yeni, G. (2013). *Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz*, Türk Metal Yayınları, Ziraat Grup Matbaacılık A. Ş., Ankara.
- Kavgacı, H. ve Çalık, T. (2017). Öğretmenlerin İşle Bütünleşme Düzeylerinin Örgütsel ve Bireysel Değişkenlerle İlişkisi: Bir Çoklu Aracılık Modeli, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23 (2), 223-248.
- Kayış, A. (2010). *Güvenilirlik analizi*. Ş. Kalaycı (Ed.) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. (5.b), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

- Kement, Ü. ve Batga, B. (2016). Mobbing'in Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Eğlence ve İkrâm Amaçlı Hizmet Veren Rekreasyon İşletmelerinde Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 400-420.
- Kirel, Ç. (2007). Örgütlerde Mobbing Yönetiminde Destekleyici Ve Risk Azaltıcı Öneriler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 317-334.
- Kırdök, O. ve Aslan Sarpkaya, A. (2017). Okul Psikolojik Danışmanlarının Duygusal Zekâ Düzeylerinin İş Doyumu Düzeylerini Yordama Gücünün İncelenmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(40), 86-100.
- Köse Günel, E. ve Yıldırım, D. (2013). Bir Üniversite Hastanesinde Hekim ve Hemşirelerin Algıladıkları Örgüt Kültürünün Mobbing Davranışlarına Etkisi, *1. Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz (Mobbing) Panel ve Çalışmayı Bildiriler Kitabı*, 95-112.
- López-Cabarcos, Á. M., Machado-Lopes-Sampaio-de Pinho, A. I., ve Vázquez-Rodríguez, P. (2015). Organizational Justice and Personal initiative, *Mediating Role of Affective Commitment. Journal of Service Theory and Practice*, 25(6), 854-876.
- Martinez, M. N. (1997). The Smarts That Count. *HR Magazine*, 42(11), 72-80.
- Mayer, J. D., Caruso, D. R., ve Salovey, P. (1999). Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for An Intelligence. *Intelligence*, 27(4), 267-298.
- Nayır, F., ve Taşkın, P. (2017). Eğitim Örgütlerinde Örgütsel Destek Algısı İle İnisiyatif Alma Davranışı Arasındaki İlişki. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1319-1356.
- Okyay, B. (2012). Yönetici ve Çalışanların Özgüven Düzeyleri ve Kişisel Gelişim İnisiyatifi Alma Becerilerinin Karşılaştırılması, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Özen, Y. (2013). Saldırganlık, Duygusal Zeka Arasındaki İlişki, *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-14.
- Sellie-Dosunmu, M. (2006). Using Emotional Intelligence in the Workplace. Association For Talent Development.
- Tengilimoğlu, D., ve Mansur Akdemir, F. (2009). İşletmelerde Uygulanan Mobbingin (Psikolojik Şiddet) Örgütsel Bağlılığa Etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(3), 69-84.
- Tınaz, P. (2013). Çalışma Psikolojisi Boyutuyla Mobbinge Yaklaşım ve Öneriler, *1. Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz Çalışmayı*, 329-337.
- Turhan, M. ve Çetinsöz, B.C. (2019). Duygusal Zekâ ve Motivasyon Arasındaki İlişki: Turizm Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(69), 268-287.

Türkiye'nin Mobing Haritası Çalışanların % 90'ı Mobing Mağduru Olduğunu Düşünüyor (<https://www.haberturk.com/izmir-haberleri/65254405-turkiyenin-mobing-haritasicalisanlarin-yuzde-90i-mobbing-magduru-oldugunu-dusunuyor>, Erişim Tarihi: 07.11.2019).

Ulacia, I., Gorostiaga, A., Balluerk, N., ve Aliri, J. (2017). Development of Personal Initiative: Impact of an Intervention Applied to The Educational Field. *Infancia y Aprendizaje Journal for the Study of Education and Development*, 40(2), 277-301.

Yalçın, İ. ve Tekin, D. (2016). Çalışma Yaşamında Mobingin (Psikolojik Şiddet) Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Niğde İlinde Bir Araştırma, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-9.

Yılmaz, V. ve Varol, S. (2015). Hazır Yazılımlar İle Yapısal Eşitlik Modellemesi: Amos, EQS, Lisrel, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44(4), 28-44.

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi Yazım Kuralları

Yazılar, PC uyumlu Microsoft Office Word 2003 veya sonrası sürümler ile yazılmış olmalıdır. Kelimelerin imlasında Türk Dil Kurumunun en son çıkardığı İmla Kılavuzu esas alınmalıdır.

I. Başlık

14 yazı büyüklüğünde, kelimelerin ilk harfi büyük, koyu ve ortalanmış biçimde yazılmalı ve konu hakkında bilgi verici olmalıdır.

II. Yazar(lar)ın Adı

Dergide yazar ad(lar)ı yazılırken herhangi bir akademik unvan belirtilmez. Yazar(lar)ın akademik unvanı, çalıştığı kurum ve yazışma adresi dipnot biçiminde sayfanın altına yazılır.

Yazarı tanıtıcı bilgi ilk sayfanın altında verilecek 9 yazı büyüklüğünde olmalıdır (Prof. Dr. M.S. Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü gibi).

Makalenin yazarı; adını, soyadını, görev yaptığı kurumu ve akademik unvanını tam ve açık olarak belirtmeli kendisi ile doğrudan iletişim kurulabilecek telefon numarası, açık adresi ve elektronik posta adresini vermelidir.

III. Özet

Özet İngilizce ve Türkçe olmak üzere her iki dilde “Öz” ve “Abstract” başlığı altında yazılmalıdır. 10 yazı büyüklüğünde, tek satır aralığında, her iki yana yaslı ve 200 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler “Anahtar Kelimeler” ve

“Keywords” başlığı altında 3 ile 5 kelime arasında bulunmalıdır. Türkçe özetten sonra Türkçe

“Anahtar Kelimeler”, İngilizce özetten sonra İngilizce “Keywords” kısmı yer almalıdır.

IV. Bölüm Başlıkları:

12 yazı büyüklüğünde, kelimelerin ilk harfi büyük, koyu ve ortalanmış biçimde yazılmalı ve numara verilmeden birbirini izleyecek şekilde sıralanmalıdır.

V. Alt Bölüm Başlıkları:

11 yazı büyüklüğünde, kelimelerin ilk harfi büyük, koyu ve ortalanmış biçimde yazılmalıdır.

VI. Metin

Ana metin;

a) A4 kağıt boyutuna 3 cm kenar boşlukları ile,

b) 11 yazı büyüklüğünde Times New Roman yazı tipi ile,

- c) 1,5 satır aralığı ile,
- d) Her iki yana yaslı olacak şekilde,
- e) 6000 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.

VII. Kaynaklar:

Kaynaklar kısmı APA (American Psychological Association, 2001: 5. baskı) kurallarına uygun olacak şekilde yazılmalıdır. APA ilgili daha fazla bilgiye ulaşmak için aşağıdaki web adreslerinden yararlanılabilir.

owl.english.purdue.edu/owl/resource/560/01/

www.english.uiuc.edu/cws/wworkshop/writer_resources/citation_styles/apa/apa.htm

Yazı Metninde Kaynak Gösterme

Cümlede yazarların isimleri kaynak olarak belirtilmişse yazarların soy isimlerinin yanında parantez içinde kaynağın basım tarihi yazılır.

Örnek: Özçağlar (2008),.....

Yazarlar cümle içinde kaynak olarak gösterilmemiş ise cümle bitiminde parantez içinde yazar soy isimleri ve tarih birlikte yer alır.

Örnek:(Özçağlar, 2006).

Eğer birden fazla kaynak varsa kaynaklar “;” işareti ile ayrılır ve alfabetik sıraya göre ilk yazarın soy isim baş harfine göre yazılır.

Örnek; (Akçay, 2002; Bozkurt ve Koray, 1992; Kılıçoğlu ve Altun, 2002).

Kaynakta ikiden fazla (5 yazara kadar) yazar varsa ilk defa referans verirken bütün yazarlar soy isimleri ile sıraladıktan sonra daha sonraki referanslarda ilk yazarın soy ismi ile birlikte Türkçe makalelerde “ve diğer.” şeklinde kullanılır.

Örnek: (Başaran, Yılmaz, Erteğün ve Öztürk, 1985). Başaran ve diğer. (1985) göstermiştir ki...

Eğer kaynak, altı ya da daha fazla yazar içeriyorsa her zaman ilk yazarla birlikte Türkçe makalelerde “ve diğer.” şeklinde kullanılır.

Bir kaynaktan yararlanırken o kaynak başka bir kaynaktan yararlanmış ise;

Örnek: Ana kaynak "Doğan" olsun ve siz o kaynaktan yararlanmadınız bu kaynağı ("Demir") çalışmasından yararlandınız, bu durumda aşağıdaki gibi referans yazılmalı:

Doğan (aktaran Demir, 2001).....

VIII. Alıntılar

I. Direkt alıntılarda her zaman yazar, tarih ve sayfa numaraları referansta belirtilmelidir. Alıntı 40 kelimedenden az ise cümle çift tırnak içinde belirtilmez,

Örnek 1. “.....”(Güneş, 2006, s. 2).

Örnek 2. Başar (2001) öğrenmeyi “.....” (s.46) olarak tanımlamaktadır.

II. Alıntı 40 ya da daha fazla kelimeyi içeriyorsa tırnak içinde değil normal makaledeki yazıdan ayırmak için, blockformat'ında, her satır soldan itibaren beş boşluk olacak şekilde yazılmalıdır.

IX. Kaynakça

Kitap

Piaget, J. (1929). *The Child's Conception of the World*. London: Routledge and Kegan Paul.

Fidan, N. ve Erden, M. (1994). *Eğitime Giriş*. Ankara: Meteksan Anonim Şirketi.

Editörlü Kitap

Güneş, T. (2006). Fen Bilgisi Laboratuvar Deneyleri. Anı Yayıncılık (Ed.), *Fen Bilgisi Öğretiminde Laboratuvarın Yeri ve Önemi* (s. 3-4). Ankara.

Hakemli Dergideki Makale

Sheridan, J.M. (1968). Children's Awareness of Physical Geography. *The Journal of Geography*, 67, 82-86.

Eraslan, A., ve Aspinwall, L (2007). Quadratic Functions: Students' Graphic and Analytic Representations. *Mathematics Teacher*, 101 (3), 233-237.

Basılmamış Lisansüstü Tezler

Fakir, B. (2007). *Eğitimde Yeni Yönelim*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

ERIC Dokümanı

Huld, A., ve Belle, F. (2002). *The Psychology of Mathematical problem solving* (Report No. ABCDE-RR-99-2). East Lansing, MI: National Center for Research on Teacher Learning. (ERIC No. ED123456)

Sempozyum /Konferans, Toplantı ve Proceedings

Barlow, D. H.,Chorpita, B. F., ve Turovsky, J. (1996). Themodelingperspective on world problems. In R. Jacques (Ed.), *Atlanta Symposium on Activation: Vol. 22. ConstructingMeaningforTheConcept of Equation* (pp. 333-343). Lincoln: University of Atlanta Press.

Walter, J. K., ve Huston, H. N. (1995). Studentunderstanding of topics in linearaelgebra.

Proceedings of theNational Academy of Physic, USA, 25, 11111-12222

Web sitesi

www.abcdefg.org (24.08.2008)

X. Dipnot

Yazılarda dipnot verilmesi gerektiğinde, açıklamalar metin içinde numara verilerek sayfa sonunda belirtilmelidir. Dipnotlar 8 punto, Kaynakça kısmındaki referanslar 9 punto olmalıdır.

XI. Şekiller

Şekil yazısı şeklin altında 10 yazı büyüklüğünde koyu olarak yazılmalıdır. Eğer metnin içinde birden fazla şekil yer alıyorsa numaralı olarak verilmelidir. Şeklin adı belirtildikten sonra, eğer şekil bir başka kaynaktan alınmış ise, alıntı yapılan kaynağa gönderme yapılır.

XII. Tablolar

Tablolar metin içinde, tablo yazısı tablonun üstünde ve numaralandırılarak verilmeli, içeriği tablo numarasının yanında başlık olarak açıklanmalıdır. Tablo başlıklarının sadece ilk harfleri büyük olarak düzenlenmelidir. Tabloların sağına ya da soluna herhangi bir yazı yazılmamalıdır. Tablo başlığı 10 yazı büyüklüğünde olarak, tablo içeriği de 9 veya 10 yazı büyüklüğünde olmalıdır.

Not:

APA'nın genel özellikleri bölümünde örnek olması amacıyla verilmiş olan referanslardan bir kısmının gerçek referanslarla ilgisi yoktur. Bu referanslardan bir kısmının bulunması gerçek olmadıklarından dolayı mümkün değildir.